examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

Nu bij je boek
mijn.examenbundel.nl
Online oefenen, video's en meer

2021|2022

vwo

Nederlands

ThiemeMeulenhoff

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

2021 | 2022

M. Reints
P. Merkx

vwo

Nederlands

ThiemeMeulenhoff

mijn.examenbundel.nl

Slagen zonder examenstress doe je met Examenbundel, Samengevat, Examenidioom en Zeker Slagen! Alles voor je schoolexamens en je centrale examens in je boeken, maar ook online.

Quickscan

Antwoorden bij de oriëntatietoets

Video's en andere leerbronnen

Oefenexamens

Overzicht van al je examenvakken

En nog veel meer op Mijn Examenbundel!

Ga naar mijn.examenbundel.nl en log in op Mijn Examenbundel. Met deze code krijg je toegang tot heel veel (digitale) extra's die bij je bundel horen:

Deze code is uniek en door één persoon te gebruiken. Geldig tot 15 juli 2022.

#ikgazekerslagen

Voorwoord

Met deze **Examenbundel** bereid je je goed voor op het eindexamen. Je oefent met echte examenopgaven. In de uitwerkingen staan de antwoorden met een duidelijke uitleg. Zo weet je precies wat je goed en fout hebt gedaan.

Gebruik naast deze **Examenbundel** ook het boek **Samengevat** om te leren voor je examen. Hierin vind je een handige samenvatting van alle examenstof.

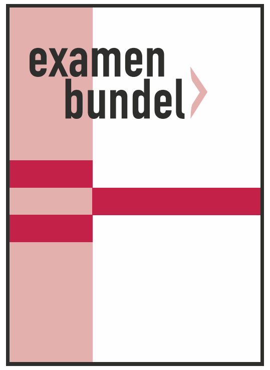

Oefenen met echte examens en duidelijke uitwerkingen

+

Overzichtelijke samenvatting van de examenstof

Wil je weten op welke datum het centraal examen is?
Ga naar examenbundel.nl/examenrooster voor het actuele examenrooster.
Of scan de QR-code:

Namens team **Examenbundel** heel veel succes!

Heb je een vraag of opmerking over deze **Examenbundel**?
Ga dan naar examenbundel.nl/contact.

Opmerking
De overheid stelt de regels op voor het examen. Bijvoorbeeld wat de examenonderwerpen zijn, welke hulpmiddelen je mag gebruiken en wanneer het examen is. De auteurs en uitgever hebben deze **Examenbundel** met grote zorg samengesteld. Soms veranderen de regels van de overheid echter of worden er nieuwe afspraken gemaakt over wat die regels betekenen. Raadpleeg daarom altijd je docent of onze website www.examenbundel.nl voor actuele informatie die voor jouw examen van belang is.

In verband met recente veranderingen in wat op het examen kan worden gevraagd, hebben we een aantal examenvragen aangepast (2016-I vraag 8, 2016-II vraag 5/6/7, 2017-I vraag 13, 20 en 21, 2017-II vraag 18, 2018-II vraag 6, 2019-I vraag 35 en 2019-II vraag 4).

© ThiemeMeulenhoff

Inhoud

3 **Voorwoord**

7 **Stappenplan**

19 **Oriëntatietoets**

31 **Deel 1**
Theorie met oefenopgaven

33 1 Het centraal examen
34 2 Taalgebruik en aantal woorden
36 3 Signaalwoorden en signaalzinnen
37 4 Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver
39 5 Citeren en met eigen woorden
41 6 Hoofdgedachte en hoofdvraag
43 7 Samenvatten
45 8 Functie van tekstgedeelte
49 9 Standpunt en argumenten
51 10 Argumentatie en argumentatieschema's
53 11 Drogredenen
55 12 Aanvaardbaarheid van argumentatie
58 13 Belangrijke begrippen

62 Oefenopgave A
66 Oefenopgave B
70 Uitwerkingen

73 **Deel 2**
Examens met uitwerkingen

75 **Tips bij het maken van het examen Nederlands**

2016-I

77 Tekst 1: *De prijs van werk*
84 Tekst 2: *Te groot voor kennis*
87 Tekst 3: *Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis aan*
89 Tekst 4: *Mens, leer te sterven!*
91 Tekst 5: *Oorlog en criminaliteit*
94 Uitwerkingen

2016-II

103 Tekst 1: *Het nieuws als show*
110 Tekst 2: *Het balboekje van de verslaggever*
114 Tekst 3: *Knoppenkunde is geen computeronderwijs*
117 Tekst 4: *Buit de stagiaire niet uit maar betaal haar*
120 Uitwerkingen

2017-I

130 Tekst 1: *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht*
133 Tekst 2: *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag*
139 Tekst 3: *Gezag ontstaat niet door strenger te straffen*
142 Tekst 4: *De keerzijde van de 'harde aanpak'*
146 Uitwerkingen

2017-II

158 Tekst 1: *Eco-extremisten*
167 Tekst 2: *Het beeldscherm: mijn grote liefde en mijn tiran*
169 Tekst 3: *Megalomane types*
173 Uitwerkingen

2018-I

184 Tekst 1: *Meer filosofie!*
187 Tekst 2: *Minder economie, meer filosofie*
190 Tekst 3: *Filosoof, ga naar Delft!*
194 Tekst 4: *Wat is slim?*
198 Uitwerkingen

2018-II

209 Tekst 1: *Leren is niet 'dat zoeken we op'*
214 Tekst 2: *Beetje contrarevolutie kan geen kwaad*
218 Tekst 3: *Meertalig opvoeden, nog steeds een goed idee?*
221 Tekst 4: *Nee dames, dít onderzoek vereist talent!*
223 Uitwerkingen

2019-I

233 Tekst 1: *Het opdringerige heden*
241 Tekst 2: *De Kunst en de Regels*
244 Tekst 3: *Wat is daar nou erg aan?*
247 Uitwerkingen

2019-II

258 Tekst 1: *De evolutie leert ons geen moraal*
265 Tekst 2: *Nee, meneer de politicus, mijn statistieken zijn niet links*
268 Tekst 3: *Kunnen we normaler doen over eten?*
270 Tekst 4: *Darwin zou het nu ook samen doen*
273 Uitwerkingen

283 **Deel 3**
Examen zonder uitwerkingen

285 **2021-I**

Bijlagen

Register
Cijferbepaling deel 2

© ThiemeMeulenhoff
© ThiemeMeulenhoff

Gericht oefenen voor je examen
door uit te gaan van je leerdoelen.
Dit stappenplan helpt je op weg.

Stappenplan

Werken aan je leerdoelen

Natuurlijk kun je de **Examenbundel** van voor naar achter doorwerken of er kriskras wat uithalen om mee te oefenen. Je kunt ook gericht oefenen door uit te gaan van je *leerdoelen*. Leerdoelen beschrijven wat je moet kennen, begrijpen en doen om je examen te halen. Ze kunnen te maken hebben met je voorbereiding en aanpak én gaan over je vaardigheid teksten te lezen en vragen te beantwoorden. Bij de leerdoelen in dit stappenplan vind je handige tips en suggesties om verder te werken aan specifieke onderdelen of teksten.

Zo kun je het examen met vertrouwen tegemoetzien. Ook aan de voorbereiding op het schoolexamen is gedacht. Leesvaardigheid komt je niet alleen van pas bij leestoetsen, ook bij het raadplegen van bronnen voor schrijf- of spreekopdrachten maak je er gebruik van. Meer over het centraal examen én het schoolexamen vind je in het boek **Samengevat Nederlands** voor havo/vwo.

Hoe kun je met je leerdoelen aan de slag?
Je kiest welke leerdoelen voor jou van belang zijn en je verder helpen. Kruis de tips (**!**) aan die je kunt gebruiken en de stappen die je gaat zetten.
Je kunt je eerst oriënteren op de examenstof (A). Vervolgens kun je afwisselen tussen de onderdelen B, C, D en E. Kies de leerdoelen waar jij nog aan moet werken. Het schema hieronder laat deze werkwijze zien.

A
Oriënteren

↓	↓	↓	↓
B Slim leren	C Lezen en begrijpen	D Examenvragen	E Complete teksten/ examens

A Oriënteren
Leerdoel 1: Nagaan wat je al kunt
Ga na in hoeverre je de examenstof beheerst. Je maakt enkele vragen die veel in examens voorkomen. Zet de volgende stappen:
☐ Maak de *oriëntatietoets* en kijk deze na op mijn.examenbundel.nl.
☐ Vul je scores in op de site en bekijk het advies.
☐ Kies een paragraaf van de theorie uit, bestudeer deze, maak de oefenopgaven en kijk ze na met de uitwerkingen.
Leerdoel 2: Weten wat en hoe op het centraal examen wordt getoetst
☐ Bestudeer de paragrafen 1 en 2 van de theorie.
☐ Blader door de **Examenbundel** zodat je weet hoe deze is opgebouwd.

B Slim leren

Leerdoel 3: Slim leren en oefenen

Probeer zo slim mogelijk te leren en te oefenen. Dat verhoogt je leerrendement.

- ☐ **!** Zorg dat je fit bent als je begint. (Begin liever niet na een pittige training of een zware maaltijd.)
- ☐ **!** Maak een goede start: rustige werkplek, rechtop zitten, voldoende (dag)licht, mobieltje uit.
- ☐ **!** Bedenk wat je wilt gaan doen. Bekijk zo nodig het schema in de inleiding.
- ☐ **!** Bedenk hoe je het aan gaat pakken.
- ☐ **!** Maak daarna een planning. In deel E van dit stappenplan vind je tips voor het plannen van een compleet examen.
- ☐ **!** Leer efficiënt. Dat is ongeveer 30 minuten actief leren, daarna 10 minuten pauze (= bewegen).
- ☐ **!** Stel een doel: over een half uur wil ik weten/kunnen ……… Ga er dan ook voor!
- ☐ **!** Denk na! Bedenk bij elke tekst wat je al weet van het onderwerp. Je begrijpt de tekst beter als je geregeld krantenartikelen leest en als je op de hoogte bent van de actualiteit.
- ☐ **!** Wil je nog meer zekerheid over je kans van slagen? Ga dan naar examenbundel.nl voor tips over leren en plannen voor de examens.

© ThiemeMeulenhoff

C Lezen en begrijpen

Leerdoel 4: Bepalen wat het onderwerp van de tekst is – Oriënterend lezen

- ☐ **!** Het onderwerp van de tekst vind je snel door de titel en de inleiding van de tekst te lezen.
- ☐ **!** De inleiding van een examentekst bestaat vaak uit meerdere alinea's; lees dan even door tot je bij het middenstuk komt.
- ☐ **!** Begin steeds met de leesstrategie van oriënterend lezen om het onderwerp te bepalen.
- ☐ Oefen deze leesstrategie. Bepaal bijvoorbeeld het onderwerp van enkele teksten van een examen.
- ☐ Meer over de leesstrategieën vind je in paragraaf 1.3 van **Samengevat**.

Leerdoel 5: Signaalwoorden herkennen en gebruiken – Markeren in de tekst

- ☐ **!** Signaalwoorden zeggen veel over de opbouw van de tekst. Je hebt er veel aan bij het lezen van de tekst én bij het formuleren van je antwoorden.
- ☐ **!** Markeer bij het lezen van een tekst: omcirkel de signaalwoorden en onderstreep de kernzinnen.
- ☐ Bestudeer de theorie van paragraaf 3, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- ☐ Oefen met het markeren van signaalwoorden en kernzinnen in een examentekst.
- ☐ Meer over signaalwoorden vind je in paragraaf 3.5 van **Samengevat**.

Leerdoel 6: Woordenboek gebruiken

- ☐ **!** Neem op het examen je woordenboek mee.
- ☐ **!** Woorden opzoeken kost veel tijd. Meestal kun je de betekenis van een woord wel uit de context afleiden.
- ☐ **!** Zoek alleen een woord op als het nodig is om de vraag te beantwoorden.

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 7: Vragen analyseren en begrijpen

- ☐ **!** Een examenvraag is soms lang en ingewikkeld geformuleerd. Dan helpt het de vraag een paar keer rustig door te lezen en de kernwoorden te markeren.
- ☐ **!** Begin pas met je antwoord als je zeker weet wat er wordt gevraagd.
- ☐ **!** Neem bij open vragen een deel van de vraag over voordat je tot het antwoord komt; met zo'n *antwoordstarter* zet je jezelf op het goede spoor.
- ☐ Markeer enkele woorden uit de open vraag die jij in je antwoord zou kunnen overnemen. Bijvoorbeeld: Welke **werkwijzen** gebruikt de **biologische veehouderij**, volgens de tekst, om de **hoeveelheid antibiotica** te **beperken**?
- ☐ Zoek een open vraag op bij een tekst en noteer je antwoordstarter.

Leerdoel 8: Uitwerkingen gebruiken

- ☐ **!** Direct na de teksten van een examen staan de uitwerkingen, gemaakt op basis van het correctievoorschrift. Hierin staan de antwoorden én een heldere toelichting met verwijzingen naar de tekst en tips.
- ☐ **!** Lees de toelichting rustig door als je antwoord niet (helemaal) klopt. Je leert er veel van en op het examen komen dezelfde vraagtypes steeds terug.
- ☐ **!** Alles wat tussen haakjes '(...)' staat hoeft niet in je antwoord te staan, maar het mag wel.
- ☐ **!** Als er een schuine streep '/' staat, dan moet je het ene óf het andere woord in jouw antwoord verwerken om het punt te krijgen.

© ThiemeMeulenhoff

D Examenvragen

Leerdoel 9: Deelonderwerpen van de tekst bepalen

- ☐ **!** In elk examen staat wel een *kopjesvraag* waarbij je bepaalt waar in de tekst een nieuw deelonderwerp begint. De kopjesvraag is altijd een van de eerste vragen.
- ☐ Bestudeer de theorie over dit vraagtype in paragraaf 6.
- ☐ Oefen met kopjesvragen; lees bijvoorbeeld tekst 1 van *2019-I* rustig door, maak de kopjesvragen en controleer je antwoorden met behulp van de uitwerkingen.

Leerdoel 10: Citeren en zelf formuleren

- ☐ **!** Citeer nooit meer of minder dan wordt gevraagd: een woord, een zinsgedeelte of een complete zin.
- ☐ **!** Als je iets moet uitleggen of in eigen woorden zeggen, schrijf je geen stukjes uit de tekst over. Wél mag je belangrijke woorden uit de tekst overnemen.
- ☐ **!** Open vragen waarbij je het antwoord zelf formuleert, leveren meestal meer punten op dan meerkeuzevragen.
- ☐ Oefen eens met citeervragen en met open vragen; in elk examen vind je er meerdere voorbeelden van.
- ☐ Als je je antwoord hebt gegeven, controleer dan of het wel het antwoord op de vraag is. Soms vergeet je tijdens het zoeken naar een antwoord wat er precies wordt gevraagd.
- ☐ Bespreek je antwoord met een medeleerling of je docent, als je niet zeker weet of je antwoord goed is.

Leerdoel 11: Meerkeuzevragen beantwoorden

- ☐ **!** Elk examen bevat een aantal meerkeuzevragen; deze vragen gaan over een tekstgedeelte (een of enkele alinea's) of over de hele tekst.
- ☐ **!** Als de meerkeuzevraag de hele tekst betreft, lees je vooral de titel, de inleiding en het slot.
- ☐ Deze vraagvorm kun je goed oefenen door van een examen(tekst) alleen de meerkeuzevragen te maken en de uitwerkingen te bestuderen.
- ☐ **!** Maak er een gewoonte van de vraag nog een keer door te lezen, voordat je tot een antwoord komt.
- ☐ **!** Controleer je antwoord met de vraag ernaast; heb je de vraag goed begrepen?

© ThiemeMeulenhoff

Leerdoel 12: Hoofdgedachte of hoofdvraag van de tekst bepalen en formuleren

- [ ] **!** Dit is een vraagtype dat in elk examen voorkomt, als meerkeuzevraag of open vraag.
- [ ] **!** De hoofdvraag staat vaak aan het eind van de inleiding of in het begin van het middenstuk.
- [ ] **!** Bij het bepalen van de hoofdgedachte kijk je naar de titel, de inleiding en vooral het slot van de tekst.
- [ ] **!** Lees de vraag nog eens door, voordat je het antwoord geeft.
- [ ] Bestudeer de theorie van paragraaf 6, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; in het register vind je per examen de vraagnummers.

Leerdoel 13: Schrijfdoel en tekstsoort uit de tekst afleiden

- [ ] **!** Let op de titel; deze kan puur informerend zijn, maar ook de mening van de schrijver bevatten.
- [ ] **!** Om schrijfdoel en tekstsoort te bepalen let je daarnaast op de inleiding en het slot; je hoeft dus niet de hele tekst opnieuw te gaan lezen!
- [ ] Bestudeer de theorie van paragraaf 4, maak de oefenopgaven en kijk deze na.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 14: Intentie van de schrijver uit een tekst(deel) afleiden

- [ ] **!** Dit is een vraag naar de houding, gevoelens of bedoeling van de schrijver.
- [ ] **!** Let op de woordkeus en de schrijfstijl; daaruit kan blijken dat schrijver boos is of juist erg tevreden, of bijvoorbeeld de spot drijft met een kwestie. Let op beeldspraak waarmee iets belachelijk wordt gemaakt en op subjectieve woorden als *verbijsterend, schaamteloos*.
- [ ] **!** Als de vraag de hele tekst betreft, let je vooral op titel, inleiding en slot.
- [ ] Bestudeer de theorie van paragraaf 4.
- [ ] Voorbeelden van subjectieve taal (beeldspraak en stijlfiguren) vind je in paragraaf 2.3 van **Samengevat**.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 15: Samenvatten

- [ ] **!** Vaak staat in de vraag welke informatie-elementen je in je antwoord moet opnemen. Lees de vraag dus goed.
- [ ] **!** Markeer in het gevraagde tekstgedeelte kernwoorden en signaalwoorden; die kun je gebruiken in je antwoord. Beperk je tot de hoofdzaken!
- [ ] Schrijf je samenvatting uit in hele en goed geformuleerde zinnen; de spelling telt mee in de beoordeling.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 16: Functie van tekstgedeelte bepalen

- [ ] **!** Elk tekstdeel heeft binnen de tekst een functie of rol: de schrijver heeft er een bedoeling mee.
- [ ] **!** Je vindt de functie door goed te letten op signaalwoorden en kernwoorden in het tekstdeel. Markeer deze.
- [ ] Bestudeer de theorie in paragraaf 8, maak de opgaven en kijk die na.
- [ ] **!** Laat je niet van de wijs brengen door het grote aantal functiewoorden: van de meeste woorden weet je wel wat ze betekenen én je mag altijd kiezen uit een gegeven reeks.
- [ ] Je kunt lastige functiewoorden markeren; in de omschrijving vind je vaak synonieme woorden (*karakterisering* – *kenmerken*), markeer die ook.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

Leerdoel 17: Standpunt, argumenten, argumentatie onderscheiden

- [ ] **!** Als je bij argumentatievragen goed onderscheid kunt maken tussen het standpunt en de argumenten die dit ondersteunen ben je al een heel eind op weg. Signaalwoorden kunnen je daarbij helpen.
- [ ] Bestudeer de theorie in de paragrafen 9 en 10, maak de opgaven en kijk die na. Markeer lastige termen.
- [ ] **!** Soms moet je de argumentatie *samenvatten* in eigen woorden of in een schema. Zie dan ook leerdoel 15.

Leerdoel 18: Drogredenen bepalen, aanvaardbaarheid van argumentatie beoordelen

- [ ] **!** Om vragen van dit type te beantwoorden stel je je op als een kritische lezer. Klopt het argument of is er sprake van een drogreden? Spreekt de schrijver zichzelf tegen?
- [ ] **!** Vaak moet je dus *uitleggen* (zelf formuleren) waarom iets niet klopt. Zie ook leerdoel 10.
- [ ] Bestudeer de theorie in de paragrafen 9 en 10, maak de opgaven en kijk die na. Markeer lastige termen.
- [ ] Oefen met dit vraagtype; raadpleeg het register.

© ThiemeMeulenhoff

E Complete teksten/examens

Leerdoel 19: Een of twee teksten uit een examen maken

Zet de volgende stappen om tot een goed resultaat te komen.

- [ ] Zorg voor een werkplek waar je niet wordt afgeleid en waar je geconcentreerd kunt oefenen. Gebruik de tips van onderdeel B!
- [ ] Kies een tekst uit een recent examen. Vaak worden twee teksten met elkaar vergeleken; de vragen bij zulke teksten kun je het beste samen maken.
- [ ] Schat in hoeveel tijd je nodig hebt om de tekst/teksten te lezen en de vragen te maken. Een examen duurt drie uur en bevat ongeveer 40 vragen. In anderhalf uur maak je dus plusminus 20 vragen.
- [ ] Lees de eerste tekst oriënterend om het onderwerp te bepalen.
- [ ] Lees daarna de hele tekst rustig door. Markeer bij het lezen de signaalwoorden en de kernwoorden.
- [ ] Kijk daarna pas naar de vragen. Je zult daarbij veel vraagtypen (zie onderdeel D) herkennen!
- [ ] Raadpleeg bij het maken van de vragen zo nodig de tips in onderdeel C en D.
- [ ] Ga na het beantwoorden van de vragen na of je planning klopt. Heb je alle vragen binnen de geplande tijd gemaakt?
- [ ] Kijk je antwoorden goed na met behulp van de uitwerkingen (onderdeel C, leerdoel 8).
- [ ] Valt het resultaat tegen? Oefen dan met andere teksten of een compleet examen. Of oefen met bepaalde vraagtypen die je lastig vindt.

Leerdoel 20: Een compleet examen maken

- [ ] Zet de stappen van leerdoel 19, maar kies een compleet examen.
- [ ] Aanvullende tips om een compleet examen te oefenen vind je voor in deel 2 van de **Examenbundel**: *tips bij het maken van het examen Nederlands*.
- [ ] **!** Oefen regelmatig met examenteksten. Zo leer je een realistische inschatting te maken van de tijd die je nodig hebt én raak je vertrouwd met de vraagtypen!

© ThiemeMeulenhoff

Hoe zou je het nu al doen op een examen? De oriëntatietoets geeft je een eerste indruk.
De antwoorden en een studieadvies vind je op mijn.examenbundel.nl.

Oriëntatietoets

Tekst 1

Historici, durf lessen te trekken!

(1) Het is droevig gesteld met de historische kennis van de gemiddelde Nederlander, dat weten we inmiddels wel. Het blijkt uit Citotoetsen, testjes onder Tweede Kamerleden en uit een wijdverbreide nostalgie – dat onstilbare verlangen naar een of ander Gouden Tijdperk waar we nauwelijks iets van weten, naar het schijnt ergens in de zeventiende eeuw.

(2) Intussen blijven de schuldigen van het historische onbenul buiten schot. Dat zijn niet die onwetenden en nostalgici, de historici zelf zijn verantwoordelijk. Er is immers geen vakgebied dat zichzelf zo gretig weg relativeert. In de professionele geschiedbeoefening heerst het dogma dat je van vroeger niets leren kan. Immers: de geschiedenis herhaalt zich nooit. Er is altijd wel een of ander triviaal, en daarom juist weer cruciaal detail dat een tweede keer net even anders loopt. In het laboratorium van de geschiedkundige moet het verleden in een steriel vacuüm worden bestudeerd. Anders is het quatsch. Het wordt tijd dat de geschiedkundigen weer gaan doen waarvoor de maatschappij hen nodig heeft: lessen trekken uit het verleden.

(3) De professionele historici voelen zich ongemakkelijk bij de toegenomen belangstelling van de leek. Tijdens het vijfjaarlijkse congres van het *International Committee of Historical Sciences*, twee jaar geleden in Amsterdam, heerste het gevoel dat “hun vak wordt gegijzeld door docenten die er te weinig van begrijpen en door politici die zich er te veel mee bemoeien”, zo rapporteerde *nrc.next*.

(4) Maar ingrijpen is er niet bij. Ze kijken lijdzaam toe hoe de populaire geschiedbeoefening wordt overgenomen door de journalistieke schoonschrijvers die geen last hebben van zulke scrupules. Hoofdschuddend zien ze vanaf de zijlijn hoe, sinds Nederland zichzelf als een verwarde natie beschouwt, de geschiedenispolitiek oprukt. Onder oud-premier Balkenende, afgestudeerd historicus, moest ‘ons’ verleden de motor van integratie worden en de nodige normen en waarden bijbrengen. Oud-minister Verhagen, nog zo’n geschiedenisklant, stelde voor een tempel ter ere van de nationale geschiedenis te bouwen. Dat minister-president Rutte, die ook al geschiedenis studeerde, geen geld overhad voor dit Nationaal Historisch Museum, laat onverlet dat zijn partij de fameuze canon van de geschiedenis – het gedroomde panacee voor alle historische onkunde – verplicht wil stellen.

(5) Dat de vaklui niet willen kletsen over ‘de Nederlander’ en zijn ‘identiteit’, niet willen meedoen aan de platte exercitie die geschiedenispolitiek heet, dat pleit voor hen. Maar het ongemak van de professionele historicus komt ook voort uit zijn onvermogen iets over de actualiteit te zeggen. Als hij het al zou willen, zou hij het niet kunnen, want voor zinvolle vergelijkingen tussen vroeger en nu moet bruikbaar vergelijkingsmateriaal worden geproduceerd. In al die stroeve proefschriften waar de

© ThiemeMeulenhoff

voetnoten en onleesbare zinsconstructies regeren en in al die obscure maar toch zeer ‘prominente’ vaktijdschriften met meer redacteuren dan lezers, gaat het zelden over zaken van enig maatschappelijk belang.

(6) Vier lange en eenzame jaren duurt het promotietraject, dat als enige toegang verschaft tot de academische kaste. Aan het einde van die rit staat een pil die door de promovendus in eigen beheer moet worden uitgegeven, omdat geen uitgeverij zich eraan wil wagen. Promoveren is een wedstrijdje in trivialiseren, dat blijkt wel uit drie successen die onlangs zijn geboekt aan mijn alma mater, de Universiteit Utrecht: de veelbewogen (her)drukgeschiedenis van het katholieke prentenboek *Pia desideria*, de studie *Het voortleven van de middeleeuwse ridderroman in het zeventiende-eeuwse Frankrijk* en *De hernieuwde interesse voor het Zeeuwse platteland tussen 1750 en 1850*.

(7) In de agenda van de faculteit lees ik ook dat er twee spraakmakende conferenties aankomen over ‘de dynamiek van het middeleeuwse manuscript’ en over ‘identiteiten, intertekstualiteit en performance in de vroegmoderne zangcultuur’. Van harte aanbevolen, mocht u een van de tien mensen op de wereld zijn die zich ervoor interesseren. Ach ja, de aarde warmt op, de wereldwijde ongelijkheid explodeert en de economische crisis…, maar we weten straks wel alles over de invloed van ‘*intertextual patterns*’ in vroegmoderne smartlappen op ‘*the dynamic process of group formation*’.

(8) Er wordt, in Utrecht en elders, ook wel onderzoek gedaan met meer maatschappelijke relevantie, maar je moet wel erg je best doen om die artikelen te vinden in een hooiberg van irrelevantie. Is dat erg? Bierbrouwen en dressuur rijden worden toch ook alleen maar voor de lol gedaan? Waarom moet altijd alles nut hebben? In dit geval heb ik toch bezwaren. Hier beleven wel heel weinig mensen lol aan, we betalen er met z’n allen voor en mensen die slim en geduldig genoeg zijn voor een intertekstuele analyse van vroegmoderne kroegkrakers, kunnen ook een wezenlijke bijdrage leveren aan de analyse van serieuze problemen.

(9) Ik denk daarom dat het tijd is af te kicken van de drang naar historische kennis om die kennis zelf. ‘Nut’, dat verboden woordje binnen de geesteswetenschappen, zou weer op een voetstuk moeten komen te staan. En dan niet het ‘nut’ zoals overbodige universiteitsbestuurders dat ‘valoriseren’, maar gewoon, het nut waar de noden van nu om vragen. De historicus is prima in staat dat zelf te bepalen. Neem alleen al de crisis: al vijf jaar aan de gang, maar van het geschiedkundig front geen nieuws. Terwijl er zoveel vragen zijn. Waar komt deze crisis vandaan? Hebben we eerder zoiets meegemaakt? Welke lessen kunnen we trekken uit de vorige wereldcrises?

(10) De moderne historicus kan niet zoveel met dit soort vragen. De obsessie met de wetenschappelijke statuur van de geschiedbeoefening, ook wel ‘professionalisering’ genoemd, heeft dit soort vragen grotendeels irrelevant gemaakt. Geschiedenis is verworden tot een opleiding voor het beweren van uiterst precieze dingen over uiterst oninteressante dingen. Zoals in wel meer wetenschappen heeft ook hier de publicatiedrift toeslagen, waardoor het jargon welig tiert in steeds kleinere oplages. Tot overmaat van ramp vervlocht deze professionalisering zich met het postmodernisme[1] en sindsdien is alles ‘tekst en interpretatie’ en is ieder moreel oordeel uit den boze. Dit heeft de maatschappelijke relevantie van de professionele geschiedbeoefening nog verder ondergraven.

(11) Eigenlijk zou het hele promotietraject moeten worden afgeschaft, of in ieder geval grondig moeten worden herzien. Jonge, bevlogen historici in de kracht van hun leven vier jaar lang onderdompelen in de trivialiteit – dat verzin je toch niet? Zeker, er zijn genoeg redenen om terughoudend te zijn als historicus midden in de actualiteit. Als we echt zo veel zouden kunnen leren van het verleden, dan leefden we allang in het paradijs. Maar dat is nog geen reden om de geschiedbeoefening tot academisch hobbyisme te reduceren. Laat het vak het strijdtoneel zijn van originele, tegendraadse en zelfs ronduit partijdige analyses; laat de angst voor kleine vergissingen, anachronismen en sweeping statements niet langer regeren.

(12) Historische analogieën zijn natuurlijk even vaak misleidend als verhelderend. De geschiedenis blijft een grabbelton. Het is net als bij de economische wetenschap – zoek een willekeurige mening uit en er zijn altijd wel een paar prominente historici die je de bijbehorende vergelijkingen met het verleden kunnen leveren. In bijvoorbeeld de kwestie Iran kan zowel de Irak-analogie als de München-analogie van pas komen. Ben je tegen ingrijpen dan zeg je: “Nee, niet doen, want Bush loog, het kostte 3.000 miljard, honderdduizenden burgerslachtoffers, doe het niet!” Ben je voor ingrijpen dan zeg je: “Ja, nu doen, want 1938, want Chamberlain, want *appeasement*[2], o nee, dus nu bommen erop!” Quod erat demonstrandum[3].

(13) Gelukkig zitten er ook groene ballen in de grabbelbak van het verleden. Aan de historicus de taak om die er, volgens wetenschappelijke criteria, uit te vissen. Want over vrijwel al onze zorgen – de kredietcrisis, de klimaatcrisis, Europese (des)integratie, de multiculturele samenleving, privatiseringen, stijgende zorgkosten, populisme, de ‘Arabische Lente’, verloedering en wat niet meer – heeft de historicus iets zinnigs te zeggen.

(14) De historicus zou meer aandacht

noot 1 Het postmodernisme is een stroming in de filosofie en kunst die lang gekoesterde begrippen als waarheid en authenticiteit in twijfel trekt. Er zou volgens deze stroming geen geprivilegieerde manier zijn om tot kennis te komen.

noot 2 “Chamberlain, want appeasement”: Chamberlain was premier van Groot-Brittannië van 1937 tot 1940. Hij stond bekend om zijn appeasement-politiek: met behulp van diplomatiek overleg en gedoogbeleid probeerde hij, vergeefs naar achteraf bleek, een oorlog met nazi-Duitsland te voorkomen. Zijn appeasement-politiek, formeel vastgelegd in het Verdrag van München in 1938, was van meet af aan omstreden.

noot 3 Quod erat demonstrandum: hetgeen wat te bewijzen was. Deze uitdrukking wordt vaak aan het einde van een logische redenering gebruikt, bijvoorbeeld in de wiskunde, om aan te duiden dat hetgeen men wilde bewijzen, daadwerkelijk bewezen is.

© ThiemeMeulenhoff

© ThiemeMeulenhoff

moeten besteden aan politiek-maatschappelijke vraagstukken. Hij zou zich meer bezig moeten houden met de bestrijding van de geschiedvervalsing waar politici en journalisten zich om de haverklap aan schuldig maken. Bovendien zou hij – met de tegenwoordig nu eenmaal noodzakelijke vrijblijvendheid – meer moeten oordelen en minder moeten afwachten: als hij het niet doet, dan doen anderen het wel. Voor Robert Fruin (1823-1899), de Herodotus van de Lage Landen, stond nog vast dat je van de geschiedenis kunt leren: die moet 'stof tot nadenken' opleveren. Zijn opvolger P.J. Blok (1855-1929) verzuchtte na het schrijven van zijn *Geschiedenis van het Nederlandse volk* (1923) dat het hem een "waarlijk nationale opgave en bron van onbeschrijfelijk genot" was geweest. Zo klef hoeft het niet, maar in Clio's naam, een beetje relevanter mag best. En leesbaarder. En leerzamer.

(15) Waarom is het zo droevig gesteld met de historische kennis van de gemiddelde Nederlander? Het antwoord is eenvoudig: omdat de gemiddelde Nederlander de kennis die nu wordt aangeboden nergens voor nodig heeft. Historische argumenten spelen nauwelijks een rol van betekenis in de samenleving of het politieke debat. Terwijl we van de economische wetenschap de fijnste kneepjes krijgen voorgeschoteld – van *credit default swaps* tot uitverdieneffecten – horen we zelden iets over de historische dimensie van de Europese Unie, het integratiedebat of missies zoals die in Kunduz. Geschiedenis is voor de meesten niet meer dan een vak op school of een stukje nostalgie, iets wat hoogstens van pas komt bij een spelletje Triviant. Het wordt tijd dat historici schuld bekennen en vaker iets nuttigs gaan doen.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 29 september 2012

In de tekst *Historici, durf lessen te trekken!* kunnen achtereenvolgens de volgende delen worden onderscheiden:
deel 1: Een maatschappelijk probleem
deel 2: Situatieschets en oorzaken van het probleem
deel 3: Voorstellen voor oplossing van het probleem
deel 4: Relativering van het probleem
deel 5: Samenvatting

1 Bij welke alinea begint deel 2?
2 Bij welke alinea begint deel 3?

© ThiemeMeulenhoff

De tekst bevat verwijten aan historici en journalisten. Daarnaast worden in de tekst verwijten genoemd ten aanzien van drie andere beroepsgroepen, waaronder docenten.

3 Benoem de twee andere beroepsgroepen en geef aan welke verwijten aan de drie beroepsgroepen worden gemaakt. Neem hiertoe onderstaande tabel over en vul die verder in.

Beroepsgroep	Verwijt(en)
1 Docenten geschiedenis	
2	
3	

4 Wat is de belangrijkste functie die alinea 12 heeft ten opzichte van de omringende tekst?
Kies uit: afweging, conclusie, gevolgtrekking, oorzaak, samenvatting, tegenstelling, toegeving, uitwerking, verklaring, voorwaarde.

5 Wat is de belangrijkste functie die alinea 13 heeft ten opzichte van de voorgaande alinea?
Kies uit: afweging, conclusie, gevolgtrekking, nuancering, oorzaak, samenvatting, toegeving, uitwerking, verklaring, voorwaarde.

In alinea 6 kan een kritische lezer een overhaaste generalisatie zien.

6 Leg met verwijzing naar de gegeven argumentatie in de tekst uit waarom een kritische lezer hier die drogreden kan zien.

'Waarom moet altijd alles nut hebben? In dit geval heb ik toch bezwaren.'
(regels 138-140)

7 Tegen welk aspect van het huidige historische onderzoek heeft de auteur in dit geval met name bezwaar?

© ThiemeMeulenhoff

Alinea 11 is te lezen als een zelfstandige redenering.
8 Benoem de functie van de afzonderlijke zinnen in deze redenering.
Neem daartoe de nummers uit onderstaand schema over en noteer per nummer de functie van de zin. Maak een keuze uit de volgende functies: aanbeveling, argument, bewering, constatering, gevolg, oorzaak, samenvatting, tegenwerping, toegeving, verklaring, voorbeeld.
Let op, je mag elke term maar één keer gebruiken.

1 Eigenlijk zou het hele promotietraject moeten worden afgeschaft, of in ieder geval grondig moeten worden herzien.	standpunt
2 Jonge, bevlogen historici in de kracht van hun leven vier jaar lang onderdompelen in de trivialiteit – dat verzin je toch niet?	
3 Zeker, er zijn genoeg redenen om terughoudend te zijn als historicus midden in de actualiteit.	
4 Als we echt zo veel zouden kunnen leren van het verleden, dan leefden we allang in het paradijs.	argument bij vorige zin
5 Maar dat is nog geen reden om de geschiedbeoefening tot academisch hobbyisme te reduceren.	
6 Laat het vak het strijdtoneel zijn van originele, tegendraadse en zelfs ronduit partijdige analyses; laat de angst voor kleine vergissingen, anachronismen en sweeping statements niet langer regeren.	

Het tekstfragment dat bestaat uit alinea 12 en 13 is te zien als een op zichzelf staande argumentatie met een impliciete conclusie.
9 Parafraseer deze argumentatie met de impliciete conclusie in de vorm van drie (deel)zinnen volgens onderstaand schema:
Weliswaar … maar … Daarom …

Uit alinea 14 blijkt een specifieke opvatting over het uitspreken van een mening.
10 Citeer uit het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 9, 10 en 11 de zin waaruit het meest duidelijk blijkt wat de auteur volgens de tekst vindt van de hedendaagse opvatting over het uitspreken van een mening.

In alinea 4 wordt ervan uitgegaan dat geschiedenis een belangrijk punt is in de politiek, terwijl in alinea 15 wordt gesteld dat historische argumenten 'nauwelijks een rol van betekenis' hebben in de politiek.
Hier lijkt sprake van een tekstuele tegenstrijdigheid.
11 Leg uit waarom er geen sprake van een tegenstrijdigheid is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

12 Welke uitspraak over het verband tussen alinea 1 enerzijds en alinea's 14 en 15 anderzijds is de beste?
A In alinea 1 wordt een probleem geschetst en in alinea 14 en 15 worden daarvoor oorzaken genoemd en wordt daaruit een conclusie getrokken.
B In alinea 1 wordt een probleem geschetst en in alinea 14 en 15 worden daarvoor een mogelijke oplossing en verklaringen gegeven.
C In alinea 1 wordt een stelling geponeerd en in alinea 14 en 15 wordt die stelling herhaald en worden bijbehorende argumenten gegeven.
D In alinea 1 wordt een stelling geponeerd en in alinea 14 en 15 wordt die stelling herhaald en wordt een samenvatting gegeven.

Verspreid in de tekst worden verschillende aanbevelingen gedaan aan historici.
13 Welke vier van onderstaande tien aanbevelingen worden in de tekst gedaan?
Noteer de nummers.

Historici
1 moeten aantrekkelijker en boeiender schrijven over hun vak.
2 moeten bewaken dat de geschiedenis correct wordt weergegeven.
3 moeten hun werk leerzamer maken voor jongeren.
4 moeten maatschappelijke relevantie van hun werk nastreven.
5 moeten meer individueel verantwoordelijkheidsgevoel tonen.
6 moeten meer voorbeelden aan de actualiteit ontlenen.
7 moeten minder misleidende historische analogieën bieden.
8 moeten politici adviseren over maatschappelijke vraagstukken.
9 moeten terughoudend zijn met adviezen aan politici.
10 moeten zich actiever opstellen in het maatschappelijk debat.

14 Welke van de volgende zinnen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst weer?
A Historici hebben hun maatschappelijke taak veronachtzaamd en daarom wordt het tijd dat ze zich meer richten op verbanden tussen het heden en het verleden om op basis daarvan te adviseren over actuele maatschappelijke problemen.
B Historici houden zich alleen met onbelangrijk historisch onderzoek bezig en daarom wordt het tijd dat ze meer onderzoek doen naar verbanden tussen het heden en het verleden om daarmee de politiek te kunnen adviseren.
C Historici laten zich bij hun onderzoek te veel leiden door wat journalisten en politici van hun vak vinden en daarom wordt het tijd dat ze afstand nemen van die groepen om zich meer met maatschappelijke problemen bezig te houden.
D Historici richten zich eenzijdig op het verleden en het wordt tijd dat ze op basis van onderzoek naar actuele maatschappelijke problemen voorspellen in welke richting de maatschappij zich het beste kan ontwikkelen.

15 Hoe kan de tekst het beste worden gekarakteriseerd?
A als een activerende tekst met polemiserende elementen
B als een beschouwende tekst met betogende elementen
C als een polemiserende tekst met beschouwende elementen

Tekst 2

Wat weerloos is, is niet per se van waarde[1] (fragment)

(1) Een paar jaar geleden zag ik in de bioscoop *Into the Wild*, Sean Penns verfilming van het gelijknamige boek van Jon Krakauer. Boek en film volgen de laatste twee levensjaren van Chris McCandless. Nadat hij met mooie cijfers is afgestudeerd, drijft zijn weerzin tegen de moderne, technologische consumptiemaatschappij hem weg van huis. Hij hunkert ernaar zich te verliezen in de ongerepte natuur. Het kost de kijker weinig moeite sympathie op te brengen voor zijn vlucht uit een verziekte, moderne wereld. De film is voor een groot deel een ode aan de natuur, een ode die ruikt naar het optimisme van de jaren zestig.

(2) Ook Frederik van Eeden, een bekende negentiende-eeuwse schrijver en dichter, stichtte zijn eigen kolonie, gedreven door het ideaal van een leven in een onbedorven natuurstaat. Hoewel deze en vergelijkbare ondernemingen steevast op een mislukking uitliepen, bleek het ideaal van de heilzame natuur tegenover een zieke en slechte cultuur gedurende de twintigste eeuw buitengewoon hardnekkig.

(3) Dit ideaal van een onbedorven natuurstaat blijkt ook in deze tijd nog steeds te bestaan. In 2002 zong cultuurfilosoof Ton Lemaire in het vuistdikke *Met open zinnen* de inmiddels bekende klaagzang van plundering en vernieling van de aarde. Hij pleitte voor een gemeenschapsleven van kleinschalige landbouw en jacht, in harmonie met een heilzame natuur. En toch was er iets veranderd. Het steeds manifester worden van een ecologische crisis in de jaren zeventig en tachtig maakte dit ideaal feitelijk irrelevant. We konden moeilijk blijven dromen van een pastoraal bestaan op een aarde waar de ene na de andere dier- en plantensoort bezig was uit te sterven. Het geloof in de heilzaamheid van een door de mens onaangeraakte wildernis blijkt moeilijk houdbaar.

(4) Terwijl orthodoxe adepten van de mythe van het romantische natuurpurisme ons aanbevelen de natuur zo veel mogelijk te bevrijden van menselijke bemoeienissen, neemt gaandeweg het besef toe dat zoiets als een volkomen ongerepte natuur in Nederland vrijwel nergens meer bestaat en ook niet meer kan bestaan. Gedurende vijfhonderd jaar landbouwgeschiedenis is alles wat ooit moerassig, leeg en onherbergzaam land was allang bedijkt, drooggemalen, ingepolderd, ontgonnen, aangeharkt, beplant, bebost en uiteindelijk nuttig en bewoonbaar gemaakt. Zo raakten natuur en landleven hecht vergroeid met cultuur en geschiedenis. Het onderscheid tussen Natuur en Cultuur kan eigenlijk niet meer worden gemaakt.

naar: Patrick van der Kroef
uit: De Groene Amsterdammer, 9 februari 2012

noot 1 De titel is een verwijzing naar de dichtregel 'Alles van waarde is weerloos' uit het gedicht *De zeer oude zingt* van de Nederlandse dichter en beeldend kunstenaar Lucebert (1924-1994).

 © ThiemeMeulenhoff

16 Vat tekst 2 samen in maximaal 55 woorden.
Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke visie natuurpuristen hebben op de natuur;
- welk standpunt de auteur inneemt tegenover de natuurpuristen;
- welke ontwikkeling in Nederland aan zijn standpunt ten grondslag ligt.

© ThiemeMeulenhoff

De theorie is volledig aangepast aan het nieuwste examenprogramma (syllabus 2022), inclusief de begrippenlijst argumentatieve vaardigheden.

Deel 1 Theorie met oefenopgaven

1 Het centraal examen

Op het centraal examen Nederlands worden twee domeinen uit het examenprogramma getoetst: leesvaardigheid en argumentatieve vaardigheden voor zover het analyseren en beoordelen van een betoog betreft.

Het centraal examen Nederlands bestaat uit ongeveer vier teksten met in totaal ongeveer 40 vragen. Soms is er in een vraag bij een tekst nog een tekstfragment opgenomen. Zo'n tekstfragment wordt satelliettekst genoemd. Een satelliettekst gaat over hetzelfde onderwerp als de hoofdtekst, maar hij is geschreven door een andere auteur en geeft een andere kijk op het onderwerp.
Je zult de satellietteksten inhoudelijk met de hoofdtekst moeten kunnen vergelijken. Je krijgt drie uur de tijd voor het beantwoorden van de vragen.

Voor het hele onderwijs (van basisschool tot hoger onderwijs) is vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van de Nederlandse taal. Voor Nederlands zijn er vier referentieniveaus. Voor het vwo-examen Nederlands moet je voldoen aan referentieniveau 4F. Het soort teksten dat je moet kunnen lezen en begrijpen, wordt als volgt omschreven:

algemene omschrijving	Je kunt een grote variatie aan teksten lezen over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard en je kunt die in detail begrijpen.
tekstkenmerken	De teksten zijn complex en de structuur is niet altijd even duidelijk.
informatieve teksten	Je kunt informatieve teksten met een hoge informatiedichtheid lezen, zoals lange en ingewikkelde rapporten en gecondenseerde artikelen.
betogende teksten	Je kunt betogende teksten lezen waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft.

Vraagtypen
De paragrafen hierna geven een overzicht van de belangrijkste theorie. Je leest er over welke leesvaardigheden en argumentatieve vaardigheden je moet beschikken om het examen goed te kunnen maken. Je neemt daarbij ook kennis van de vraagtypen die op het examen veel voorkomen en van de wijze waarop je deze het beste kunt beantwoorden. Bij de theorie vind je oefenopgaven en een lijst met belangrijke begrippen. Achter in deze bundel staat een register waarin je de examenopgaven kunt opzoeken die aansluiten bij de paragrafen van deel 1. Heb je moeite met een bepaald vraagtype, besteed dan extra aandacht aan de examenopgaven die je via het register vindt.

Beoordeling
Je werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift. In dat voorschrift staan de scorepunten die aan een antwoord worden toegekend.
Het cijfer dat je behaalt voor het centraal examen, bepaalt voor 50 procent je eindcijfer voor het vak Nederlands.

2 Taalgebruik en aantal woorden

Bij open vragen moet je taalgebruik correct zijn. Dat wil zeggen: in je antwoord mogen geen taal- en geen spelfouten voorkomen. Voor incorrect taalgebruik worden maximaal 4 scorepunten in mindering gebracht. Daarvoor geldt als aftrekregeling:

- bij 1 fout of 2 fouten krijg je 1 punt aftrek;
- bij 3 of 4 fouten krijg je 2 punten aftrek;
- bij 5 of 6 fouten krijg je 3 punten aftrek;
- bij 7 of meer fouten krijg je 4 punten aftrek.

Onder incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik wordt verstaan: spelfouten, verkeerd woordgebruik en fouten in de zinsbouw, inclusief verkeerde woordvolgorde. Als je steeds dezelfde fout maakt, worden die herhaalde fouten als afzonderlijke fouten meegeteld. Bij de beoordeling van de spelling wordt uitgegaan van de schrijfwijze volgens het Groene Boekje.

Ook als je antwoord inhoudelijk fout is en dus geen punten oplevert, wordt het op taalgebruik en spelling beoordeeld. Een inhoudelijk fout antwoord met taalfouten leidt dus tot puntenaftrek.

Bij open vragen wordt vaak gezegd dat je in een of meer volledige zinnen moet antwoorden. In dat geval wordt er een punt afgetrokken voor een antwoord dat alleen uit een bijzin bestaat. Je krijgt dus een punt aftrek voor een antwoord als: 'Dat de ijskappen smelten.'

Maar soms hoef je bij een open vraag niet in volledige zinnen te antwoorden. Dan mag je ook met een woordgroep of een bijzin antwoorden. Bij zo'n vraag wordt alleen op de spelling gelet.

Als je in je antwoord een of een paar woorden weglaat, wordt er een punt afgetrokken. Is je antwoord geheel in telegramstijl, dan wordt het hoe dan ook geheel fout gerekend en levert je antwoord geen punten op.

Gebruik je een kleine letter waar je een hoofdletter zou moeten gebruiken, zoals aan het begin van een zin, dan wordt er een punt afgetrokken. Voor het omgekeerde, als je ten onrechte een hoofdletter gebruikt in plaats van een kleine letter, geldt hetzelfde.

Bij de beoordeling van het taalgebruik en de spelling wordt er niet op gelet hoe je getallen schrijft. Je kunt ze uitschrijven (bijvoorbeeld 'veertien'), maar dat hoeft niet (bijvoorbeeld '14').

Soms staat er in de tekst zelf een spelfout. Neem je die fout over in je antwoord, dan kost dat je geen punten.

Je antwoorden worden niet beoordeeld op interpunctie.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden en dergelijke) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

© ThiemeMeulenhoff

Bij open vragen wordt vaak aangegeven dat je voor je antwoord niet meer dan een bepaald aantal woorden mag gebruiken. Als je bij zo'n vraag een antwoord geeft dat het maximale aantal woorden overschrijdt, worden alleen die woorden die binnen het maximum vallen, beoordeeld. Anders gezegd: voor een goed antwoord dat te lang is, krijg je zelden alle punten. Houd je dus altijd aan het gegeven maximale aantal woorden.

In aansluiting op de vorige regel geldt het volgende. Als je de vraag herhaalt voordat je tot het antwoord komt, tellen de woorden tot aan het eigenlijke antwoord niet mee. Besteed niet te veel tijd aan het tellen van het maximale aantal woorden dat je in het antwoord mag gebruiken. Vaak kun je het aantal gebruikte woorden wel inschatten. En: het gegeven aantal woorden is in de regel ruim bemeten. Maar als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig. Want als je antwoord maximaal 20 woorden mag tellen en je hebt er 24 gebruikt, dan tellen alleen de eerste 20 woorden als antwoord.

Blijf niet te ver onder het gegeven maximale aantal woorden. Als in een uitlegvraag een maximum van 35 woorden wordt genoemd, zal een antwoord van 8 woorden niet veel punten opleveren.

© ThiemeMeulenhoff

3 Signaalwoorden en signaalzinnen

Signaalwoorden geven het verband aan tussen (delen van) zinnen en tussen alinea's. Ze geven belangrijke informatie over de opbouw van een tekst of tekstgedeelte. Zo kunnen signaalwoorden een opsomming aankondigen of duidelijk maken dat er sprake is van een voorbeeld of een verklaring. Let er dus goed op: bij het maken van vragen bij een tekst én bij het schrijven van een samenvatting zijn signaalwoorden een belangrijk hulpmiddel.

Soorten en voorbeelden signaalwoorden

opsomming	ook, bovendien, verder, eveneens, dan, vervolgens, daarnaast, ten eerste ... ten tweede, zowel ... als
tegenstelling	maar, echter, toch, daarentegen, in tegenstelling tot, daar staat tegenover dat, enerzijds ... anderzijds
oorzaak-gevolg	daardoor, door, doordat, waardoor, zodat, te danken aan, te wijten aan, het gevolg van, ten gevolge van, de oorzaak hiervan is
reden/verklaring	want, omdat, daarom, waarom, namelijk, immers, aangezien
doel-middel	door middel van, met de bedoeling om, met behulp van, om te, daartoe, opdat
toelichting	denk hierbij aan, bijvoorbeeld, zo, dat komt voor bij, ter illustratie, dat is het geval bij
vergelijking	net als, zoals, zo ook, evenals, eveneens, eenzelfde, hetzelfde/dezelfde als, in vergelijking met, vergeleken met, soortgelijke
voorwaarde	als, indien, mits (op voorwaarde dat), tenzij (behalve wanneer), stel dat
conclusie	dan ook, dus, aldus, hieruit volgt, concluderend
samenvatting	kortom, samenvattend, alles bij elkaar genomen, om kort te gaan

Om de opbouw van een tekst te doorgronden heb je ook veel aan signaalzinnen. Met behulp van signaalzinnen maakt een schrijver duidelijk wat er volgt (aankondigend) of wat hij heeft behandeld (terugblikkend).

Soorten en voorbeelden signaalzinnen

aankondigend	Ik zal hier enkele voor- en nadelen van rekeningrijden bespreken. Maar aan het systeem kleven ook enkele bezwaren. Hoe is de opmars van het toerisme te verklaren?
terugblikkend	Van de besproken verklaringen lijkt de laatste me het meest aannemelijk.
aankondigend én terugblikkend	Welke conclusie kunnen we nu uit bovenstaande onderzoeksresultaten trekken?

© ThiemeMeulenhoff

4 Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver

De teksten in de examens komen uit kranten en tijdschriften en van websites. Ze gaan over onderwerpen van maatschappelijke aard.

De voornaamste *tekstsoorten* zijn:

1 **informatieve tekst** of **uiteenzetting**. Een tekst waarin de schrijver iets uitlegt, beschrijft, verklaart of mededeelt.
kenmerken:
- is objectief (auteur geeft voornamelijk feiten, geen eigen mening);
- is bedoeld om de lezers te informeren over een stand van zaken of een gang van zaken om de lezers iets te laten begrijpen.

Bij uiteenzettende teksten of tekstgedeelten wordt objectief uitleg gegeven, worden indelingen aangeduid en worden samenhangen en processen verduidelijkt.

2 **betogende tekst** of **betoog**. Een tekst waarin de schrijver een duidelijk standpunt inneemt en dat standpunt met argumenten onderbouwt.
kenmerken:
- is subjectief (auteur geeft voornamelijk eigen mening);
- is bedoeld om de lezers van het standpunt te overtuigen.

Bij betogende teksten of tekstgedeelten wordt een beargumenteerd standpunt ingenomen.

3 **beschouwende tekst** of **beschouwing**. Een tekst waarin de schrijver de lezer interpretaties, verklaringen en opinies ter overweging aanbiedt.
kenmerken:
- is gedeeltelijk objectief, gedeeltelijk subjectief;
- is bedoeld om de lezer over een kwestie te laten nadenken.

Bij beschouwende teksten of tekstgedeelten belicht de schrijver een verschijnsel van verschillende kanten. Hij legt de lezer mogelijke verklaringen van en verschillende standpunten (inclusief zijn eigen standpunt) over een kwestie voor, zodat de lezer zijn eigen mening kan vormen. Een beschouwing kan ook de argumenten voor en tegen een of meer standpunten behandelen, maar is er niet op gericht de lezer voor een van die standpunten te winnen.

Men onderscheidt in zakelijke teksten de volgende *schrijfdoelen*:

1 **informeren**
2 **uiteenzetten**
3 **overtuigen (betogen, een pleidooi houden)**
4 **tot actie aanzetten (activeren, aansporen tot handelen)**
5 **beschouwen (ter overweging aanbieden)**
6 **vermaken (amuseren)**

Ook een combinatie van twee of meer schrijfdoelen is mogelijk. Je moet dan vaststellen wat het belangrijkste schrijfdoel is.

Een voorbeeld van een examenvraag:
- Hoe kan de tekst het beste getypeerd worden?
  Deze tekst is vooral
  A een beschouwende tekst met activerende elementen.
  B een beschouwende tekst met betogende elementen.
  C een betogende tekst met activerende elementen.
  D een betogende tekst met beschouwende elementen.

© ThiemeMeulenhoff

Naast vragen over tekstsoort en schrijfdoel kun je vragen verwachten over de *intenties, opvattingen* en *gevoelens* van de auteur of auteurs.
Drie voorbeelden van dergelijke vragen:

- In welke alinea van de tekst komt het standpunt van de auteur het duidelijkst naar voren?

- Hoe kan de houding van de auteur ten opzichte van zijn onderwerp het beste gekarakteriseerd worden?
  A bezorgd, maar weinig kritisch
  B kritisch en betrokken
  C neutraal en afstandelijk
  D zakelijk en professioneel

- Al in de eerste twee alinea's zet de schrijver de toon voor zijn hele artikel. Hoe zou je die toonzetting het beste kunnen typeren?
  A als alarmerend
  B als enthousiasmerend
  C als prikkelend
  D als spottend

De woordkeus en de schrijfstijl zeggen veel over de intenties en gevoelens van de schrijver of schrijvers. Let bij vragen die de hele tekst betreffen vooral op de titel, de inleiding en het slot.

© ThiemeMeulenhoff

5 Citeren en met eigen woorden

Als gevraagd wordt te *citeren*, dan haal je een stukje uit de tekst letterlijk aan. Dat doe je door de eerste twee en de laatste twee woorden van een zin of zinsgedeelte over te nemen en daar de regelnummers achter te schrijven.
Voorbeeld:
'Stel, je (...) wordt samengevat.' (regels 1-3)

Aandachtspunten:
- Meestal wordt gevraagd een zin of een zinsgedeelte te citeren. Een zinsgedeelte is een onderdeel van een zin dat op zijn minst twee opeenvolgende woorden bevat. Je antwoord is minder goed of fout als je te lange citaten geeft.
- Wees heel nauwkeurig bij het citeren. Vergeet niet dat een zin begint met een hoofdletter en eindigt met een punt, vraagteken of uitroepteken. Ook van een citaat moet de spelling correct zijn. Controleer dus of je alle woorden goed hebt overgenomen. Vergeet ook niet de regelaanduiding toe te voegen.

Als er gevraagd wordt iets *met eigen woorden* uit te leggen, dan mag je beslist níet een zin of zinsgedeelte uit de tekst letterlijk overschrijven (citeren). Je mag wél belangrijke termen uit de tekst overnemen. Bij een met-eigen-woorden-vraag formuleer je zelfstandig met behulp van belangrijke woorden uit de tekst.

Meestal staat bij een met-eigen-woorden-vraag aangegeven hoeveel woorden je *maximaal* mag gebruiken. Maak een inschatting van het aantal woorden dat je hebt gebruikt en tel ze bij twijfel na.

Het is bij met-eigen-woorden-vragen handig je antwoord eerst in het klad te schrijven. Dan kun je in het klad overbodige woorden wegstrepen en het antwoord op begrijpelijkheid controleren, voordat je dat op het antwoordblad schrijft.

Zoals je in paragraaf 1 kunt lezen, worden alle antwoorden op open vragen ook op correct taalgebruik getoetst.

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 3 tot en met 5
Lees de volgende samenvatting van een examentekst en beantwoord de vragen.

H. Blok
Ouders moeten kinderen zelf les kunnen geven

1 Er is een trend om kinderen steeds jonger naar school te sturen. Dat is een bedenkelijke ontwikkeling om een aantal redenen.

2 In de eerste plaats is het rendement van groepsgewijs onderwijs relatief laag. In de tweede plaats is geïnstitutionaliseerd onderwijs duur. In de derde plaats kweekt het uitvallers.

3 Er is een goed alternatief voor het geïnstitutionaliseerde basisonderwijs: thuisonderwijs. Daarbij treden de ouders zelf als leerkrachten op. Dat heeft vele voordelen. Zo krijgt een kind thuis meer aandacht dan op een leerinstituut. Het is maatschappelijk gezien goedkoop, want de ouders betalen de kosten. De leeromgeving is rijker doordat er thuis meer hulpmiddelen zijn. Doordat het effectiever is, kost thuisonderwijs minder tijd. En het leerrendement van dit onderwijs blijkt veel groter te zijn. Dat geldt voor de leervakken, maar ook voor de sociaaleconomische ontwikkeling van het kind.

4 Het zou daarom goed zijn als het basisonderwijs niet langer verplicht was maar facultatief. De overheid zou experimenten op het gebied van thuisonderwijs moeten ondersteunen.

1 Wat is de functie van de signaalzin 'Dat is (...) aantal redenen.' (eerste alinea)?
2 Citeer een signaalzin met dezelfde functie uit de derde alinea.
3 Noteer de acht onderstreepte signaalwoorden en zet erachter welk verband ze aanduiden.
4 Tot welke tekstsoort reken je *Ouders moeten kinderen zelf les kunnen geven*?
5 Motiveer je antwoord op vraag 4 met behulp van gegevens uit de tekst. Gebruik maximaal 25 woorden.

© ThiemeMeulenhoff

6 Hoofdgedachte en hoofdvraag

Als gevraagd wordt naar de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's, moet je één zin opschrijven die het belangrijkste van dat tekstgedeelte weergeeft.

Er zijn in examenteksten drie soorten vragen naar *de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's*:

1 **met-eigen-woorden-vraag**, bijvoorbeeld:
Zeg met eigen woorden wat de hoofdgedachte is van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 4 tot en met 6.
Gebruik maximaal 15 woorden.
2 **citeervraag**, bijvoorbeeld:
Citeer de zin die de hoofdgedachte bevat van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 12 tot en met 16.
3 **kopjesvraag**, bijvoorbeeld:
De tekst kan worden onderverdeeld in drie delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: *Twijfels bij de aanpak van het probleem;*
deel 2: *De kern van het probleem;*
deel 3: *Conclusie en mogelijke oplossing.*
Bij welke alinea begint deel 2?
Bij welke alinea begint deel 3?

Aandachtspunten:
- Let bij het zelf formuleren of citeren van de hoofdgedachte op de plaats van de kernzinnen. Vaak staat de kernzin van een alinea vooraan (eerste of tweede zin) of achteraan. Hetzelfde geldt voor een groepje alinea's: de belangrijkste informatie staat dikwijls vooraan of achteraan.
- Het is niet de bedoeling dat je bij een hoofdgedachtevraag een opsommende samenvatting van de betreffende alinea's geeft. Eén zin is genoeg; twee zinnen is een zin te veel. Probeer de inhoud van de alinea's in algemene termen en kernachtig weer te geven. Details, voorbeelden en uitweidingen laat je dus weg.
- Vaak wordt een maximaal aantal woorden vermeld. Houd je strikt aan het vermelde aantal.

Een vraag naar de *hoofdgedachte van de hele tekst* heeft vaak de vorm van een meerkeuzevraag.

Aanpak meerkeuzevraag naar hoofdgedachte:
- Onderstreep de kernzinnen en signaalwoorden of schrijf op wat je zelf het belangrijkste van de tekst vindt.
- Let bij het bepalen van de hoofdgedachte van de tekst vooral op de titel, de inleiding en het slot.
- Kies het alternatief dat het meest overeenkomt met je eigen notities. Let daarbij vooral op volledigheid: het juiste alternatief geeft alle belangrijke onderdelen van de tekst in de juiste samenhang. De zinnen die alleen maar overeenstemmen met een deel van de tekst, en die dus niet de hoofdgedachte van de *hele* tekst weergeven, streep je weg.

© ThiemeMeulenhoff

Soms wordt niet naar de hoofdgedachte maar naar de *hoofdvraag* (of *overkoepelende vraag*) van een tekst(gedeelte) gevraagd. Zo'n vraag kan de vorm van een meerkeuzevraag hebben. Ook kan het zijn dat je de hoofdvraag moet citeren of zelf formuleren. Let daarbij op de vraagvorm.

Een voorbeeld:

- Zeg met eigen woorden wat de hoofdvraag is waarop de auteur in deze tekst een antwoord probeert te geven. Formuleer je antwoord in de vorm van een vraag.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 5 en 6
Bepaal of de volgende uitspraken juist of onjuist zijn.

6 In het antwoord op een met-eigen-woorden-vraag mag je geen termen uit de tekst letterlijk overnemen.
7 Bij een met-eigen-woorden-vraag mag je het maximale aantal woorden met tien procent overschrijden.
8 Je citeert nooit meer dan één zin als je de hoofdgedachte van een tekst weergeeft.
9 Een vraag naar de hoofdgedachte kan de vorm hebben van een met-eigen-woorden-vraag, een meerkeuzevraag of een citeervraag.
10 Bij het bepalen van de hoofdgedachte van een alinea of een groepje alinea's let je vooral op de kernzinnen.
11 De kernzin van een alinea staat altijd vooraan (eerste of tweede zin).
12 Als je zelf de hoofdgedachte van een groepje alinea's moet formuleren, geef je daar een opsommende samenvatting van.
13 Bij het bepalen van de hoofdgedachte van de hele tekst let je vooral op de titel, de inleiding en het slot.
14 In een meerkeuzevraag naar de hoofdgedachte van de tekst kunnen ook alternatieven die overeenstemmen met een deel van de tekst, juist zijn.
15 Als gevraagd wordt naar de overkoepelende vraag waarop de auteur in de tekst antwoord geeft, mag je nooit citeren.

© ThiemeMeulenhoff

7 Samenvatten

Voordat je begint aan een samenvattingsopgave, ga je na of de tekst een betoog, een beschouwing of een uiteenzetting is. Het samenvatten van een betogende tekst komt neer op het weergeven van de stelling, de bijbehorende argumenten en de conclusie. Het samenvatten van een beschouwing richt zich meer op de visie van de auteur op zijn onderwerp en de bijbehorende gedachtegang. Voor het samenvatten van een uiteenzetting speelt de opzet van de uitleg een belangrijke rol. Let bij het bepalen van de hoofdzaken van een tekst vooral op de titel, de inleiding en het slot.

De vragen die gaan over het samenvatten van een tekstgedeelte of een korte tekst, zijn in drie soorten onder te verdelen:
- Je moet de tekst of het tekstgedeelte terug kunnen brengen tot de hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet de tekst of het tekstgedeelte kunnen (her)ordenen tot hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet kunnen beoordelen of een gegeven samenvatting de hoofduitspraak of hoofduitspraken van de tekst of het tekstgedeelte bevat met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.

Deze drie soorten kunnen voorkomen in open samenvattingsopgaven, samenvattingsopgaven in meerkeuzevorm en in de vorm van een schema, waarin informatie moet worden geordend.

Voorbeelden van **open samenvattingsopgaven**:
- Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
- Wat is de hoofdvraag waarop de tekst een antwoord probeert te geven? (zie ook paragraaf 6 hoofdgedachte en hoofdvraag)
- Vat het standpunt samen dat de auteur inneemt inzake (…) in alinea 8 tot en met 12.
- Geef een samenvatting van alinea 4 in maximaal 20 woorden.
- Maak een samenvatting van de tekst in maximaal 60 woorden, waarin duidelijk wordt
  - wat de directe aanleiding is voor het schrijven van de tekst;
  - welke zorg wordt uitgesproken;
  - welke conclusie wordt getrokken.
- Vat de column samen in maximaal 50 woorden.

De laatste twee voorbeelden komen alleen voor bij vrij korte teksten.

Voorbeelden van **samenvattingsopgaven in meerkeuzevorm**:
- Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte / gedachtegang / inhoud / boodschap van de tekst het beste weer?
- Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) in een samenvatting van de tekst thuis?
- Welke zinnen zouden (niet) opgenomen moeten worden in een samenvatting van de tekst?

Voorbeeld van **samenvattingsopgaven in de vorm van een schema**:
- Vat de bijbehorende argumentatie in alinea 3 en 4 samen door het onderstaande schema in te vullen. (Bij deze vraag zie je dat de samenvattingsopgave gecombineerd is met een vraag naar argumentatie, zie daarvoor ook paragraaf 9 en 10.)

© ThiemeMeulenhoff

Aandachtspunten bij het maken van open samenvattingsopgaven:
- Bestudeer de opdracht zorgvuldig. Beperk je tot de gevraagde alinea of alinea's. Als je een korte tekst moet samenvatten, kun je vaak uit de vraagstelling afleiden waar je vooral op moet letten.
- Lees vervolgens de tekst of het tekstgedeelte intensief en onderstreep de hoofdzaken. Let daarbij vooral op de kernzinnen. Markeer in de onderstreepte woorden ook de signaalwoorden: deze geven belangrijke informatie over de opbouw van de tekst.
- Er mogen geen indirecte formuleringen in je samenvatting staan. Schrijf bijvoorbeeld niet: 'De tekst gaat over …'
- Schrijf de onderstreepte gedeelten uit in een goede zin of goede zinnen. Je samenvatting moet helder en prettig leesbaar zijn. Vermijd dus telegramstijl. Voor een antwoord dat helemaal in telegramstijl wordt gegeven, worden geen scorepunten toegekend.
- Gebruik signaalwoorden om er een samenhangend geheel van te maken. Vaak is het handig eerst een kladversie te schrijven, je formulering te verbeteren en deze daarna op je antwoordblad te noteren.
- Controleer je antwoord op correct taalgebruik. Fouten tegen spelling, interpunctie, zinsbouw en woordkeus leiden tot aftrekpunten.
- Vaak wordt in een samenvattingsopgave een maximaal aantal woorden genoemd. Maak een inschatting van het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 7

16 Hoe noem je een formulering als 'De schrijver behandelt …'?
17 Waarom moet je de formulering in vraag 16 vermijden in een samenvattingsopdracht?
18 Signaalwoorden zorgen voor een goede samenhang in je samenvatting. Noem nog twee manieren om het verband tussen zinnen of zinsgedeelten duidelijk te maken.

Bestudeer onderstaande samenvattingsopgave nauwkeurig en beantwoord de vragen 19, 20 en 21.

> Geef een samenvatting van alinea 2 in maximaal 40 woorden, waaruit in elk geval blijkt waarom een ramp fascineert en waar de publieke aandacht voor een ramp en het gezamenlijke beleven ervan goed voor zijn.

19 Bij het uitwerken van deze samenvattingsopgave kun je goed gebruikmaken van een alineaverdeling. Licht dit toe.
20 Noteer ongeveer tien woorden uit de samenvattingsopgave die je in je samenvatting kunt overnemen.

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen) en 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):
21 De samenvattingsopgave geeft informatie over de soorten signaalwoorden die je kunt gebruiken. Noem minstens twee soorten.

© ThiemeMeulenhoff

8 Functie van tekstgedeelte

Een tekstgedeelte (een alinea of een groepje alinea's) heeft binnen een tekst een bepaalde *functie*: de schrijver heeft met dat tekstgedeelte een *bedoeling*. Hij geeft bijvoorbeeld bij een algemene uitspraak een toelichting. Of hij geeft argumenten om zijn stelling te ondersteunen.

Bij vragen naar de functie van een tekstgedeelte moet je altijd kiezen uit een gegeven reeks functiewoorden. Ga bij het beantwoorden van vragen van dit type systematisch te werk:
- Lees het betreffende tekstgedeelte goed door.
- Onderstreep de kernzin(nen) en de signaalwoorden/signaalzinnen. Je kunt ook per alinea korte notities maken.
- Kies het functiewoord dat het best past bij de onderstrepingen of de notities.

De voornaamste functiewoorden zijn:

aanbeveling (advies)	De schrijver komt, meestal aan het eind van zijn artikel, tot een goede raad of een advies.
aanleiding	Omstandigheid die de schrijver ertoe brengt zijn tekst te schrijven.
afweging	De schrijver weegt voor- en nadelen of mogelijke oplossingen tegen elkaar af en maakt zo een keuze.
anekdote	De schrijver vertelt een kort, kenmerkend of grappig verhaal, vaak als introductie van een probleem of verschijnsel.
argument	De schrijver doet een uitspraak waarmee hij een standpunt onderbouwt.
beantwoording	De schrijver reageert op een gestelde vraag.
begrips-omschrijving	De schrijver geeft een nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term (zie ook 'definitie').
beoordeling	De schrijver geeft een positief of negatief oordeel over een onderwerp.
bewering	De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'standpunt' en 'stelling').
bewijs(voering)	De schrijver probeert de juistheid van een stelling of theorie aan te tonen met feiten (uit onderzoek).
bezwaar	De schrijver heeft bedenkingen tegen een eerdere bewering of argumentatie (van een ander).
conclusie	De schrijver komt, op grond van het voorafgaande, tot een gevolgtrekking.
constatering	De schrijver stelt iets vast, merkt iets op.

© ThiemeMeulenhoff

definitie De schrijver geeft een nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term (zie ook 'begripsomschrijving').

doelstelling De schrijver geeft aan wat hij wil bereiken.

gevolgen De schrijver beschrijft de gevolgen die door een verschijnsel veroorzaakt zijn.

hypothese De schrijver veronderstelt iets wat hij nog moet bewijzen.

karakterisering De schrijver geeft de voornaamste kenmerken van een verschijnsel.

nuancering De schrijver zwakt een standpunt iets af door te laten zien dat er ook andere gezichtspunten mogelijk zijn.

onderbouwing De schrijver ondersteunt een stelling met argumenten en gegevens.

ontkenning De schrijver stelt dat een bewering niet juist is.

ontkrachting De schrijver haalt een bewering of argumentatie onderuit.

oorzaak De schrijver geeft aan waardoor iets is geworden zoals het is.

oplossing De schrijver maakt duidelijk hoe een bepaald probleem kan worden beëindigd.

opsomming De schrijver geeft een reeks van argumenten, voorbeelden, verklaringen enzovoort.

probleemstelling De schrijver brengt het probleem onder woorden dat hij gaat bespreken.

relativering De schrijver wijst op het betrekkelijke van iets (zie ook: 'nuancering').

samenvatting De schrijver geeft, aan het eind van een tekst of tekstgedeelte, in het kort het belangrijkste weer.

standpunt De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'bewering' en 'stelling').

stelling De schrijver doet een uitspraak die volgens hem op twijfel of tegenspraak zou kunnen stuiten (zie ook 'bewering' en 'standpunt').

tegenargument De schrijver doet een uitspraak waarmee hij een standpunt of een argument ontkracht.

tegenstelling De schrijver geeft aan dat een feit of bewering tegenover een ander feit of een andere bewering staat.

tegenwerping De schrijver maakt bezwaar of heeft bedenkingen tegen een eerdere bewering of argumentatie (van een ander).

© ThiemeMeulenhoff

theorie De schrijver geeft wetenschappelijke opvattingen die losstaan van de praktijk.

toekomst-verwachting. De schrijver geeft zijn visie op een mogelijke ontwikkeling.

toelichting De schrijver geeft voorbeelden of nadere uitleg om zijn opvattingen te verduidelijken.

toepassing De schrijver beschrijft hoe een bepaalde theorie in praktijk wordt gebracht.

uitwerking De schrijver werkt een algemene stelling of theorie meer in detail uit (geeft nadere uitleg, voorbeelden).

vergelijking De schrijver bespreekt overeenkomsten en verschillen tussen situaties, voorbeelden of oplossingen.

verklaring De schrijver legt uit hoe een bepaald verschijnsel is ontstaan.

vermoeden De schrijver uit een veronderstelling.

verslag van onderzoek. De schrijver geeft de resultaten van een onderzoek.

voorbeelden De schrijver verduidelijkt een bewering of verschijnsel met concrete voorbeelden (zie ook 'toelichting').

voorbehoud De schrijver stemt alleen met iets in, als aan een beperkende voorwaarde is voldaan.

voorwaarde De schrijver stelt vooraf een eis waaraan voldaan moet worden, voordat iets kan plaatsvinden.

vraagstelling De schrijver stelt, meestal in de inleiding, de hoofdvraag die hij in de rest van zijn artikel wil beantwoorden.

© ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 8

22 Noteer vijf functiewoorden die vooral van belang zijn voor het begin van een tekst.
23 Noteer vijf functiewoorden die vooral van belang zijn voor het slot van een tekst.
24 Wat is het verschil tussen een tegenwerping en een tegenstelling?
25 Bepaal van de volgende kernzinnen op welke functie ze duiden.

1 De biotechnologie is vandaag de dag wat de nucleaire technologie in de jaren zestig en zeventig was: een gevaarlijk spelletje met Moeder Natuur.
In aansluiting op kernzin 1:
2 Overigens, ik wil niet beweren dat álle genetisch gemanipuleerde voeding per definitie ongezond of zelfs onnatuurlijk zou zijn.
3 Waarom heeft de ene cultuur zich sinds de ijstijd ontwikkeld tot een hoogtechnische samenleving, terwijl de andere amper de beginselen van de landbouw onder de knie heeft gekregen?
In aansluiting op kernzin 3:
4 Volgens de Amerikaanse bioloog en vogelkenner Jared Diamond zijn het de klimatologische omstandigheden en andere geografische omgevingsfactoren, die het historische lot van een volk bepalen.
5 Steeds meer instanties gaan over tot het openstellen van een klik- of klaaglijn.
In aansluiting op kernzin 5:
6 De algemene regel zou moeten zijn, dat geformaliseerde klikvoorzieningen nimmer toegestaan zijn.
7 Beperking van de burgerlijke vrijheden kan de volgende ernstige consequenties hebben.
In aansluiting op kernzin 7:
8 De overheid zou zich moeten realiseren wat de schadelijke kanten zijn van de afbraak van onze privacy en zich uiterst terughoudend moeten opstellen.

© ThiemeMeulenhoff

9 Standpunt en argumenten

Een standpunt is een uitspraak van de schrijver die twijfel of tegenspraak bij de lezer kan oproepen. Synoniemen van standpunt zijn: stelling(name), bewering, mening.

Om een standpunt te onderbouwen gebruikt de schrijver argumenten. Argumenten dienen om een standpunt aanvaardbaar of aanvaardbaarder te maken. De schrijver wil met argumenten de twijfelaars of tegenstanders overtuigen van het standpunt. Argumenten zijn soms letterlijk in een tekst terug te vinden; soms ook moet je ze zelf formuleren op grond van gegevens uit de tekst.

Uitspraken die als argument kunnen dienen zijn er in allerlei soorten.
We onderscheiden feitelijke en waarderende uitspraken.

Een **feitelijke uitspraak** is een uitspraak waarvan degene die hem doet, claimt dat hij waar, waarschijnlijk of aannemelijk is. Er is sprake van een *feit* wanneer een feitelijke uitspraak waar is.
Een **waarderende uitspraak** is een *niet-feitelijke* uitspraak. Dat wil zeggen: een uitspraak over wat goed of slecht, mooi of lelijk, waardevol of waardeloos, wenselijk of onwenselijk, gepast of ongepast is.

We onderscheiden verschillende soorten argumenten.

Argumenten op basis van	*Voorbeelden*
controleerbare feiten	Soaps zijn erg populair. *Op de Nederlandse zenders worden per dag gemiddeld zes soaps uitgezonden*.
voorbeeld	Soaps kunnen verslavend zijn. *Kijk maar naar mijn buurvrouw die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat kijkt.*
vergelijking (analogie)	Mariëlle houdt waarschijnlijk niet van 'All you need is love'. *Ze heeft immers ook de pest aan al die datingshows op tv.*
ervaring (empirisch argument)	Je kunt beter elke dag een bladzijde woordjes leren dan in één keer alles. *Dan onthoud je er veel meer van.*
gezag of autoriteit [1)]	De nieuwe roman van Thomas Roosenboom overtreft al zijn eerdere werk, *zoals de criticus van NRC terecht opmerkt.*
gevolg	Dat bedrijf moet nodig op zoek naar een fusiepartner; *anders gaat het binnen de kortste keren failliet.*
nut of gewenste gevolgen	Zo veel mogelijk landen moeten hun munt inwisselen voor de euro. *Dat is gunstig voor het betalingsverkeer en zal de concurrentiepositie van Europa ten goede komen.*

noot 1 gezag of autoriteit: de schrijver beroept zich op een uitspraak van een deskundige en betrouwbare bron

© ThiemeMeulenhoff

gevoel, intuïtie of emotie (emotioneel argument)	Ik vind die nieuwe roman erg goed. *Ik kan me echt inleven in de hoofdpersoon en het boek is nog spannend ook.*
algemene normen en waarden	Het is goed het afval gescheiden in te zamelen. *Je vindt het milieu toch ook belangrijk?*
geloof (persoonlijke overtuiging, moreel argument)	De inkomensverschillen in ons land mogen niet te groot worden. *Dat past niet in een maatschappij als de onze.*
veronderstelling(en)	De gevolgen van het broeikaseffect zijn steeds duidelijker te merken. *Volgend jaar zal de temperatuur op aarde weer hoger zijn dan die van vorig jaar.* Dat was de afgelopen tien jaar steeds het geval.
vermoedens (op basis van veronderstelling(en) maar subjectiever)	Het is een goede zaak als leerlingen op verschillende niveaus examen kunnen doen. *Ik denk namelijk dat de scholen dan beter kunnen inspelen op de individuele behoeften van de leerlingen*.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 9
Bepaal het type argument dat in elk van de volgende zinnen wordt gebruikt.

26 Je rijdt veel te hard binnen de bebouwde kom: *verkeersregels zijn er niet voor niets!*
27 Je kunt je inkopen het beste tijdens de opruiming doen. *Dan kun je spullen van goede kwaliteit kopen voor een betaalbare prijs.*
28 De instelling van het team is bijzonder goed. *Dat merk je wel aan de sfeer in de groep.*
29 Ik geloof niet dat de VS en hun bondgenoten de oorlog tegen IS alleen met bombardementen kunnen winnen. *Heb je dat commentaar van die Amerikaanse generaal gisteren in Nieuwsuur niet gehoord?*
30 Door veel te lezen vergroot je je tekstbegrip. *Het is net zoiets als schrijven: dat leer je ook alleen goed door het vaak te doen.*

10 Argumentatie en argumentatieschema's

Een argumentatie bestaat uit het standpunt en het geheel van argumenten dat het standpunt ondersteunt (argumenten) of ontkracht (tegenargumenten).

De schrijver van een betoog probeert de lezer te overtuigen. Dat lukt alleen als de lezer zijn gedachtegang of argumentatie logisch vindt en overneemt. Ook een beschouwing vraagt om logisch argumenteren. De schrijver van een beschouwing wil de lezer immers over zijn onderwerp na laten denken.

De argumentatie in een tekst of tekstdeel kan op drie manieren opgebouwd zijn:

Enkelvoudige argumentatie
Een enkelvoudige argumentatie bestaat uit één standpunt en één argument.
Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- Het aanleren van spelling kost te veel tijd. (argument)

Nevenschikkende argumentatie
Een nevenschikkende argumentatie bestaat uit twee of meer argumenten die gezamenlijk het standpunt ondersteunen. De argumenten kunnen **afhankelijk** zijn (ze zijn samen nodig om het standpunt te ondersteunen) of **onafhankelijk** (ze vormen ieder op zich een zelfstandig argument voor het standpunt). Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- Het aanleren van spelling kost te veel tijd. (eerste argument)
- Bovendien zijn zwakke leerlingen de dupe van de ingewikkelde spelregels. (tweede argument)

In dit voorbeeld is sprake van onafhankelijke argumenten.

Onderschikkende argumentatie
Een onderschikkende argumentatie bestaat uit een argument dat wordt ondersteund door één of meer subargumenten. Wanneer de schrijver meent dat een argument op zichzelf niet voldoende overtuigend is en ondersteuning behoeft, dan noemen we het ondersteunende argument ondergeschikt. Bijvoorbeeld:
- De spelling moet worden vereenvoudigd. (standpunt of stelling)
- De meeste Nederlanders blijven fouten maken. (hoofdargument)
- Kijk maar naar de spelfouten in tijdschriften en kranten. (subargument)

Argumentatieschema's
Een argumentatieschema maakt duidelijk op welke wijze standpunt en argument(en) inhoudelijk met elkaar samenhangen.

We onderscheiden de volgende argumentatieschema's.

Argumentatie op basis van

oorzaak en gevolg (causaliteit)	De schrijver wijst op een of meer gevolgen om de (on)waarschijnlijkheid van een oorzaak te onderbouwen of op een of meer oorzaken om de (on)waarschijnlijkheid van een gevolg te onderbouwen. *Signaalwoorden:* daardoor, door, doordat, waardoor, zodat, te danken aan, te wijten aan, het gevolg van, ten gevolge van, de oorzaak hiervan is.

kenmerk of eigenschap De schrijver geeft een of meer kenmerkende eigenschappen van een persoon, object of verschijnsel om een standpunt over een andere eigenschap te onderbouwen.
Signaalwoorden: let vooral op signaalwoorden die een opsomming of toelichting aangeven (zie paragraaf 3).

voor- en nadelen De schrijver geeft voor- en/of nadelen van een voorgestelde actie of handeling met de bedoeling een standpunt voor of tegen die actie of handeling te onderbouwen.
Signaalwoorden: voordeel ... nadeel, positief ... negatief, vooruitgang ... ongunstige ontwikkeling, waarderen ... tegenvallen, gunstig beeld ... kwalijke kanten/problemen.

vergelijking De schrijver vergelijkt twee situaties; op grond van wat in de ene situatie (on)waarschijnlijk of (on)gepast is, onderbouwt hij een standpunt over wat in de andere situatie (on)waarschijnlijk of (on)gepast is.
Signaalwoorden: net als, zoals, zo ook, evenals, eveneens, eenzelfde, hetzelfde/dezelfde als, in vergelijking met, vergeleken met, soortgelijke, anders dan, verschillend, onderscheid.

algemene uitspraak en voorbeelden De schrijver geeft voorbeelden van het optreden van een eigenschap of verschijnsel; daarmee onderbouwt hij een standpunt over het algemener voorkomen van die eigenschap of dat verschijnsel.
Signaalwoorden: bijvoorbeeld, zo, dat komt voor bij, ter illustratie.

autoriteit De schrijver beroept zich op een uitspraak van een deskundige en betrouwbare bron om een standpunt te onderbouwen. Ook: argumentatie op basis van een gezaghebbende bron.
Signaalwoorden: denk hierbij aan, dat is (ook) het geval bij, eveneens.

Soms moet je de argumentatie in een schema plaatsen, vaak gecombineerd met een samenvattingsopgave (zie ook paragraaf 7).

Voorbeeld van een dergelijke vraag:
- Vat de argumentatie in alinea 3 en 4 samen door het onderstaande schema in te vullen.

Hoofdstandpunt:

Argument:

Tegenargument:

Tegenwerping:

want

Onderbouwing:

Onderbouwing 1:
Onderbouwing 2:

© ThiemeMeulenhoff

11 Drogredenen

Soms staan er in een tekst argumentaties die niet logisch en daarom onaanvaardbaar of fout zijn.

We onderscheiden twee soorten drogredenen:
- drogredenen waarin de argumentatieschema's (zie paragraaf 10) onjuist worden gebruikt;
- drogredenen waarin de discussieregels worden overtreden.

Onjuist gebruik van argumentatieschema's	
Drogreden met toelichting	*Voorbeelden*
Onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema Dit schema wordt onjuist gebruikt als: - de genoemde oorzaken niet voldoende zijn voor het optreden van het voorspelde gevolg, of - het voorspelde gevolg andere oorzaken kan hebben dan de genoemde oorzaak.	De pleidooien in de Volkskrant voor uitbreiding van de Europese Unie hebben effect gehad, want sindsdien zijn er zes nieuwe lidstaten bijgekomen.
Onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema Dit schema wordt onjuist gebruikt als aan een bepaald kenmerk of een bepaalde eigenschap wel betekenis wordt toegekend, terwijl andere relevante kenmerken of eigenschappen worden genegeerd.	Die zaal is kil en onpersoonlijk ingericht en de stoelen zitten niet comfortabel. We moeten daar niet gaan vergaderen.
Overdrijven van voor- of nadelen Het argumentatieschema op basis van voor- en nadelen wordt onjuist gebruikt als het belang van de voordelen of van de nadelen erg wordt overdreven. In de drogreden van het hellend vlak wordt ten onrechte gesuggereerd dat een bepaalde oplossing of maatregel zal leiden tot een doemscenario. Het zal van kwaad tot erger gaan. Hier is dus sprake van het overdrijven van nadelen.	Als Nederland het gebruik van softdrugs zal legaliseren, zal het aantal drugsverslaafden verveelvoudigen. Ons land zal als een onbetrouwbare narcostaat beschouwd worden en zijn aanzien en invloed in de Europese Unie verkwanselen.
Vals dilemma Hier is ook sprake van onjuist gebruik van het voor-en-nadelenschema. Er wordt namelijk gesuggereerd of aangenomen dat we moeten kiezen tussen twee mogelijkheden met beide even grote nadelige gevolgen, terwijl er nog andere mogelijkheden zijn.	Of je voedt kinderen streng op met het gevolg dat ze gefrustreerd raken, of je laat ze vrij met het gevolg dat ze volledig ontsporen.
Verkeerde vergelijking Het argumentatieschema op basis van vergelijking wordt onjuist gebruikt als de vergeleken situaties op relevante punten van elkaar verschillen.	Het geschiedenisonderwijs kan beter worden afgeschaft. Wat gebeurd is, is gebeurd. Een versleten jas gooi je toch ook weg?
Overhaaste generalisatie Het argumentatieschema op basis van voorbeelden wordt onjuist gebruikt. Er wordt namelijk een standpunt beargumenteerd op basis van te weinig en/of niet-representatieve voorbeelden.	De winnaar van het Groot Dictee der Nederlandse Taal heeft acht spelfouten gemaakt. Met het Nederlandse spellingsonderwijs is het dus droevig gesteld.

© ThiemeMeulenhoff

Onjuist beroep op autoriteit Het argumentatieschema op basis van autoriteit wordt onjuist gebruikt. Er wordt namelijk een beroep gedaan op een bron die ondeskundig of belanghebbend is, of zichzelf tegenspreekt.	De ING is de beste bank voor alle Nederlanders. Dat zegt voetballer Memphis Depay ook.

Overtreding van een discussieregel	
Drogreden met toelichting	*Voorbeelden*
Op-de-manspelen of persoonlijke aanval (argumentum ad hominem) Bij de persoonlijke aanval wordt op de man gespeeld. De spreker of schrijver geeft geen enkel inhoudelijk argument, maar valt iemand aan op zijn verleden, overtuiging of uiterlijk.	'Dat rapport is geschreven door professor B. Janssen, lid van de Sociaal Economische Raad.' 'Is dat niet die man die onlangs in het nieuws was wegens belastingontduiking?'
Ontduiken van bewijslast Bij deze drogreden wordt een standpunt als vanzelfsprekend aangenomen. De spreker of schrijver doet geen enkele poging zijn standpunt te verdedigen.	Dit kabinet heeft zijn langste tijd gehad. Dat zal iedereen met mij eens zijn.
Cirkelredenering Bij een cirkelredenering is het argument inhoudelijk gezien hetzelfde als het standpunt. Het standpunt wordt dus als juist aangenomen, terwijl dit niet bewezen is.	Kinderen van de middelbare school kunnen niet zelfstandig werken, want ze zijn nog niet volwassen.
Vertekenen van een standpunt Bij deze drogreden wordt een standpunt anders weergegeven dan is bedoeld. Er is sprake van opzettelijke verdraaiing: het oorspronkelijke standpunt wordt overdreven of juist afgezwakt.	'Ik vind dat medisch specialisten soms te veel verdienen.' 'Dus je bent het met me eens dat hun tarieven drastisch omlaag moeten!'
Bespelen van het publiek Bij deze drogreden probeert de spreker of schrijver het publiek mee te krijgen door op het gevoel te werken. Het gaat niet om de inhoud van de argumenten maar om het effect.	Wie wil er nu als zinnig mens op zulke lieve, kleine zangvogels jagen?

Opdracht bij de theorie van paragraaf 11
Bepaal de soort drogreden die in elk van de volgende zinnen wordt gebruikt.

31 Die verslaggever van Nieuwsuur is altijd slordig gekleed en heeft een afstotelijke boksersneus. Naar zo iemand luister je toch niet graag?
32 Het aantal mensen bij wie staar wordt geconstateerd, neemt de laatste jaren sterk toe. Mensen krijgen steeds slechtere ogen.
33 Als de examenklassen studieverlof hebben, hebben wij daar ook recht op.
34 Wie het niet met mij eens is, beschouw ik als mijn tegenstander.
35 Ga toch niet skiën! Op alle skipistes ligt kunstsneeuw, zo'n vakantie is peperduur en de kans dat je op krukken terugkomt is levensgroot.
36 Die bejubelde tolerantie blijkt vandaag de dag in feite niets anders dan wegkijken. Niemand wil meer aangesproken worden op zijn gedrag en omgekeerd wil of kan niemand meer de ander daarop aanspreken.

© ThiemeMeulenhoff

12 Aanvaardbaarheid van argumentatie

Vragen naar de aanvaardbaarheid van de argumentatie in een tekst of tekstgedeelte hebben betrekking op:
- de betrouwbaarheid van de bron(nen);
- de controleerbaarheid en aanvaardbaarheid van feitelijke uitspraken;
- de aanvaardbaarheid van waarderende uitspraken en argumenten.

Bij het beantwoorden van dit type vragen stel je je op als kritische lezer of beoordelaar. Kennis van de theorie in paragraaf 9, 10 en 11 is daarbij noodzakelijk.

Aandachtspunten bij het beantwoorden van vragen naar de aanvaardbaarheid van argumentatie:

a De bron (de schrijver en/of het medium)

	Punten die bijdragen aan de betrouwbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de betrouwbaarheid*
1 Deskundigheid van de bron	De bron is deskundig ten aanzien van het vakgebied waarover een uitspraak wordt gedaan.	De bron staat niet bekend als deskundig ten aanzien van het vakgebied waarover een uitspraak wordt gedaan.
2 Partijdigheid van de bron	De bron heeft geen belang bij acceptatie van datgene waarover een uitspraak wordt gedaan (is onpartijdig).	De bron heeft belang bij de acceptatie van datgene waarover een uitspraak wordt gedaan (is partijdig).
3 Consistentie van de bron	De bron spreekt zichzelf niet tegen.	De bron spreekt zichzelf tegen.

b Feitelijke uitspraken

	Punten die bijdragen aan de aanvaardbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de aanvaardbaarheid*
1 Controleerbaarheid van de uitspraken	- De feitelijke uitspraken zijn direct controleerbaar en blijken daarbij waar te zijn. - De feitelijke uitspraken zijn (in principe) door empirische waarneming te toetsen.	- De feitelijke uitspraken zijn direct controleerbaar en blijken daarbij niet waar te zijn. - De feitelijke uitspraken kunnen niet getoetst worden.
2 Kennis van de wereld	De feitelijke uitspraken zijn in overeenstemming met de kennis van de wereld (van de lezer of beoordelaar).	De feitelijke uitspraken stemmen niet overeen met de kennis van de wereld.
3 Betrouwbaarheid van de bron	De feitelijke uitspraken zijn afkomstig uit een betrouwbare bron.	De feitelijke uitspraken zijn afkomstig uit een onbetrouwbare bron.

© ThiemeMeulenhoff

c Waarderende uitspraken (meningen) en argumenten

	Punten die bijdragen aan de aanvaardbaarheid	*Punten die afbreuk doen aan de aanvaardbaarheid*
1 Kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar	De waarderende uitspraken zijn in overeenstemming met de kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar.	De waarderende uitspraken komen niet overeen met de kennis en opvattingen van de lezer of beoordelaar.
2 Relevantie van de argumenten	Een argument is relevant (van belang) wanneer aanvaarding ervan het standpunt aannemelijker maakt *(zie ook paragraaf 9)*.	Een argument is niet relevant als het standpunt er niet aannemelijker door wordt *(zie ook paragraaf 11)*.
3 Consistentie van de argumentatie	Argumentatie is consistent: - wanneer de geleverde argumenten elkaar niet tegenspreken; - wanneer de argumenten leiden naar het standpunt *(zie paragraaf 9 en 10)*.	Argumentatie is niet consistent: - wanneer de geleverde argumenten elkaar tegenspreken; - wanneer de argumenten niet (noodzakelijk) leiden naar het standpunt.
4 Toereikendheid van de argumentatie	Argumentatie is toereikend (voldoende) wanneer het geleverde argument of de geleverde argumenten samen een standpunt aanvaardbaar maken.	Argumentatie is niet toereikend wanneer het geleverde argument of de geleverde argumenten samen een standpunt niet aanvaardbaar maken.

Twee voorbeelden van vragen naar de aanvaardbaarheid van de argumentatie:

- In alinea 11 wordt gesteld dat roken of af en toe een glaasje drinken tijdens de zwangerschap het ongeboren kind geen kwaad doet. Het argument is dat de kans dat door dergelijk gedrag afwijkingen bij de foetus zullen optreden, verwaarloosbaar klein is.
  Is dit voor elke zwangere vrouw een aanvaardbaar argument? Licht je antwoord toe in maximaal 25 woorden.

- 'Er is eenvoudig geen goede manier om de invloed van al die 'risico's' wetenschappelijk vast te stellen.' (alinea 3)
  In welk opzicht is het argument waarmee deze stelling onderbouwd wordt onaanvaardbaar?
  De argumentatie
  A berust op een onjuiste oorzaak-gevolgrelatie.
  B berust op een verkeerde vergelijking.
  C bestaat uit onjuiste feiten.
  D mist afdoende bewijsvoering.

 © ThiemeMeulenhoff

Opdracht bij de theorie van paragraaf 12
Bepaal welk beoordelingspunt uit de schema's van deze paragraaf van toepassing is.
Noteer bij elke vraag een antwoord uit de eerste kolom van de schema's.

37 In een tekstfragment lees je verouderde gegevens: de informatie is gedateerd.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?
38 De argumentatie zit wel logisch in elkaar, maar je mist enkele steekhoudende argumenten.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?
39 De schrijver gebruikt naar jouw mening ten onrechte informatie en argumenten uit propagandamateriaal ter ondersteuning van zijn standpunt.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?
40 In alinea 9 komt de auteur terug op een uitspraak uit alinea 3, maar hij blijkt nu opeens een andere mening te hebben.
Welk beoordelingspunt betrek je in je antwoord?

© ThiemeMeulenhoff

13 Belangrijke begrippen

aanbeveling	Goede raad of advies – zie paragraaf 8.
aanleiding	Omstandigheid of gebeurtenis die de schrijver ertoe heeft gebracht zijn tekst te schrijven – zie paragraaf 8.
activeren	Aansporen tot handelen – zie paragraaf 4.
afweging	Weging van voor- en nadelen of mogelijke oplossingen om tot een keuze te komen – zie paragraaf 8.
amuseren	Vermaken – zie paragraaf 4.
analogie	Zie **vergelijking**.
anekdote	Kort, kenmerkend of grappig verhaal – zie paragraaf 8.
argument	Een uitspraak waarmee de schrijver een standpunt onderbouwt – zie paragraaf 9.
argumentatieschema	Samenhang tussen standpunt en argumenten – zie paragraaf 10.
argumenten	We onderscheiden argumenten op basis van: - algemene normen en waarden - ervaring (empirisch argument) - feiten - geloof (persoonlijke overtuiging, moreel argument) - gevolg(en) - gezag of autoriteit - intuïtie of gevoel (emotioneel argument) - nut of gewenst gevolg - vergelijking (analogie) - vermoedens - veronderstelling(en) - voorbeeld
argumentum ad hominem	Argument van de persoonlijke aanval – zie paragraaf 11.
beantwoording	Antwoord op een gestelde vraag – zie paragraaf 8.
bedenking	Bezwaar, **tegenwerping** – zie paragraaf 8.
begripsomschrijving	Nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term, **definitie** – zie paragraaf 8.
beoordeling	Positief of negatief oordeel over een onderwerp of redenering – zie paragraaf 8.
beschouwing	Tekst waarin interpretaties, verklaringen en opinies ter overweging worden aangeboden; gedeeltelijk objectief, gedeeltelijk subjectief, bedoeld om een verschijnsel van verschillende kanten te belichten – zie paragraaf 4.
betoog	Tekst met een duidelijk standpunt, dat met voldoende steekhoudende argumentatie wordt gerechtvaardigd; zeer subjectief, bedoeld om te overtuigen – zie paragraaf 4.
bewering	Mening die met argumenten wordt onderbouwd (ook **stelling**)– zie paragraaf 8.
bewijs(voering)	Het aantonen met feiten (uit onderzoek) van de juistheid van een stelling of theorie – zie paragraaf 8.
bezwaar	Bedenking, **tegenwerping** – zie paragraaf 8.
causaliteit	Verband tussen oorzaak en gevolg.
centrale stelling	Standpunt dat in een betoog wordt verdedigd, kernachtig te omschrijven in één zin als **hoofdgedachte** – zie paragraaf 6.
citeren	Een stukje tekst letterlijk aanhalen – zie paragraaf 5.
conclusie	Gevolgtrekking – zie paragraaf 3 en 8.

© ThiemeMeulenhoff

consistent	Logisch opgebouwd wat betreft de gebruikte argumenten, passend wat betreft de verstrekte gegevens – zie paragraaf 12.
consistentie	Bij elkaar passen of met elkaar overeenstemmen van verstrekte gegevens, logische opbouw van redenering – zie paragraaf 12.
constatering	Vaststelling, opmerking – zie paragraaf 8.
definitie	Nauwkeurige omschrijving van een bepaalde term, **begripsomschrijving** – zie paragraaf 8.
doelstelling	Wat iemand wil bereiken – zie paragraaf 8.
drogredenen	Argumenten die verkeerd zijn gebruikt en daarom fout moeten worden genoemd – zie paragraaf 11. We onderscheiden de volgende drogredenen:. - bespelen van het publiek - cirkelredenering - onjuist beroep op autoriteit - onjuist beroep op kenmerk- of eigenschapsschema - onjuist beroep op oorzaak-gevolgschema - ontduiken bewijslast - op-de-manspelen of persoonlijke aanval (argumentum ad hominem) - overdrijven van voor- of nadelen - overhaaste generalisatie - vals dilemma - verkeerde vergelijking - vertekenen van een standpunt
eigen woorden	Iets weergeven zonder een zin of zinsgedeelte letterlijk aan te halen (**citeren**); je mag in een zelfgeformuleerde zin wel belangrijke termen uit de tekst overnemen – zie paragraaf 5.
expliciet	Uitdrukkelijk.
factor	Medebepalend deel, medeoorzaak.
functiewoorden	Woorden die aangeven welke functie een alinea of een groepje alinea's in een tekst heeft – zie paragraaf 8.
generalisatie	Een van de **drogredenen** – zie paragraaf 11.
gevoelswaarde	Mening of gevoel van de schrijver met betrekking tot het onderwerp, bijvoorbeeld: spot, afkeer, bewondering.
gevolg(en)	Het gevolg dat (de gevolgen die) uit een verschijnsel of uit een bepaalde maatregel voortvloeit (voortvloeien) – zie paragraaf 8, 9 en 10.
hoofdgedachte	Kernachtige omschrijving van tekst of tekstgedeelte in één zin (vergelijk **onderwerp**) – zie paragraaf 6.
hoofdvraag	Kernachtige omschrijving van de vraag die in een tekst centraal staat – zie paragraaf 6.
hypothese	Te bewijzen veronderstelling – zie paragraaf 8.
impliciet	Inbegrepen, stilzwijgend eronder begrepen.
informeren	Gegevens verstrekken.
intentie	Bedoeling of oogmerk van de schrijver; wat de schrijver wil bereiken met de tekst.
ironie	Milde spot, waarbij je vaak het tegengestelde zegt van wat je bedoelt.
karakterisering	De voornaamste kenmerken van een verschijnsel – zie paragraaf 8.
kopje	Titel boven een of meer alinea's.
middel	De manier om een doel te bereiken – zie paragraaf 3.

© ThiemeMeulenhoff

nevenschikking	Naast elkaar gebruiken van verschillende, gelijkwaardige argumenten – zie paragraaf 9 (zie ook **onderschikking**).
nuanceren	Fijne onderscheidingen aanbrengen in.
objectief	Zich bepalend tot de feiten, zonder dat de mening van de schrijver naar voren komt.
onderbouwing	Argumenten en gegevens die een stelling ondersteunen – zie paragraaf 8.
onderschikking	Gebruik van een argument ter ondersteuning van een ander argument, dat op zichzelf onvoldoende overtuigend is – zie paragraaf 9 (zie ook **nevenschikking**).
onderwerp	Omschrijving in enkele woorden waar de tekst of een tekstgedeelte over gaat (vergelijk **hoofdgedachte**) – zie paragraaf 6.
oneigenlijk	Voor een ander doel dan waarvoor het eigenlijk is bestemd.
ontkenning	Bewering dat iets niet zo is – zie paragraaf 8.
ontkrachting	Weerlegging van een bewering of argumentatie - zie paragraaf 8.
oorzaak	Waardoor iets is geworden zoals het is – zie paragraaf 8 en 10.
oplossing	Antwoord op een probleem – zie paragraaf 8.
opsomming	Reeks, bijvoorbeeld van argumenten, voorbeelden, verklaringen – zie paragraaf 8.
overtuigen	Iemand laten inzien dat iets zo is.
paradox	Schijnbare tegenstrijdigheid.
premisse	Zie **vooronderstelling**.
probleemstelling	Formulering van het probleem dat zal worden besproken – zie paragraaf 8.
reden	Waarom iemand iets doet of vindt – zie paragraaf 3.
redenering	Gedachtegang volgens logisch patroon, bedoeld om te overtuigen – zie paragraaf 10. We onderscheiden typen redeneringen op basis van: - oorzaak en gevolg - overeenkomst of vergelijking - stelling-argumenten(-conclusie) - voor- en nadelen
relativeren	De betrekkelijkheid ergens van doen uitkomen, afzwakken.
retorische vraag	De schrijver maakt een **bewering** sterker door deze als vraag te formuleren.
samenvatting	Korte weergave van het belangrijkste van een tekst of tekstgedeelte – zie paragraaf 3, 7 en 8.
satelliettekst	Aparte, korte tekst over hetzelfde onderwerp als de hoofdtekst, afkomstig uit een andere bron.
schrijfdoel	Doel dat de schrijver met zijn tekst wil bereiken (zie ook **tekstsoorten**) – zie paragraaf 4. We onderscheiden de volgende schrijfdoelen: - beschouwen (ter overweging aanbieden) - informeren - overtuigen (betogen, een pleidooi houden) - tot actie aanzetten (activeren, aansporen tot handelen) - uiteenzetten - vermaken (amuseren)
standpunt	Mening (meestal van de schrijver) (zie ook **bewering** en **stelling**).

© ThiemeMeulenhoff

stelling	Mening die met argumenten wordt onderbouwd (ook **bewering**) – zie paragraaf 8.
strekking	Bedoeling van de schrijver met een tekst.
subargument	Ondergeschikt argument (zie **onderschikking**).
subjectief	Uitgaand van de persoonlijke zienswijze van de schrijver, waarbij zijn mening naar voren komt.
tegenargument	Een uitspraak waarmee een schrijver een standpunt of een argument ontkracht.
tegenstelling	Plaatsing van een feit of bewering tegenover een ander feit of een andere bewering – zie paragraaf 3 en 8.
tegenwerping	Een reactie op een eerdere bewering of argumentatie – zie paragraaf 8.
tekstdoel	**Schrijfdoel** – zie paragraaf 4.
tekstsoorten	**Uiteenzetting**, **betoog** en **beschouwing** – zie paragraaf 4.
theorie	Wetenschappelijke opvattingen die in de praktijk kunnen worden toegepast – zie paragraaf 8.
toekomstverwachting	Visie op een mogelijke ontwikkeling – zie paragraaf 8.
toelichting	De schrijver geeft voorbeelden of nadere uitleg om zijn opvattingen te verduidelijken – zie paragraaf 3.
toepassing	In praktijk brengen van een theorie – zie paragraaf 8.
tussenkopje	Titel boven een of meer alinea's.
uiteenzetting	Objectieve uitleg, aanduiding van indelingen en samenhang, verduidelijking van processen, bedoeld om lezers te informeren, iets te laten begrijpen – zie paragraaf 4.
uitwerking	Nadere uitleg in details of voorbeelden van een algemene stelling – zie paragraaf 8.
vaststelling	**Constatering** – zie paragraaf 8.
vergelijking	Beschouwing van overeenkomsten en/of verschillen tussen twee standpunten, verschijnsels, oplossingen – zie paragraaf 3, 8 en 9.
verklaring	Uitleg waarom iets is zoals het is, hoe een verschijnsel is ontstaan – zie paragraaf 3 en 8.
verslag van onderzoek	Weergave van de resultaten van een onderzoek – zie paragraaf 8.
verwijt	Beschuldigende afkeuring.
voorbeeld(en)	Concreet geval (concrete gevallen) ter verduidelijking van een bewering of verschijnsel – zie paragraaf 8 en 9.
voorbehoud	Beperkende voorwaarde – zie paragraaf 8.
vooronderstelling	Voorafgaande of vooropgestelde stelling, af te leiden uit een tekstfragment.
vooroordeel	Voorbarig, meestal afwijzend oordeel of **standpunt**.
voorwaarde	Eis waaraan moet worden voldaan voordat iets kan plaatsvinden – zie paragraaf 8.
vraagstelling	Hoofdvraag, meestal in de inleiding gesteld, die in de rest van het artikel wordt beantwoord – zie paragraaf 8.
weerleggen	Aantonen dat een bewering of argumentatie niet juist is.
zinsgedeelte	Deel van een zin dat op zijn minst twee opeenvolgende woorden bevat (zie **citeren**) – zie paragraaf 5.

© ThiemeMeulenhoff

Oefenopgave A

Lees de tekst *Wie de beschaving terug wil, moet weer leren balanceren*, geschreven door Sebastien Valkenberg, aandachtig en beantwoord de vragen.

Wie de beschaving terug wil, moet weer leren balanceren

(1) Rotzooi op straat, scheldpartijen op het voetbalveld, spreekkoren in de stadions, agressie op de snelweg. Het maatschappelijke verkeer is verruwd, zelfs in de Tweede Kamer is de schoffering bon ton geworden. Ooit ging de mens door voor een met rede begenadigd dier. We wisten wel dat het dierlijke in ons zat, maar we hielden het in bedwang met behulp van ons verstand. Het lijkt erop alsof we dat niveau van beschaving steeds moeilijker bereiken.

(2) In de westerse samenlevingen geldt de vrijheid van meningsuiting als een van de belangrijkste kenmerken van beschaving. Maar wat houdt die vrijheid in? Is vrijheid vooral mogen zeggen wat je maar wilt? Op het eerste gezicht lijkt deze visie op vrijheid acceptabel, maar in het huidige tijdsgewricht manifesteert vrijheid zich eerder in een lak-aan-de-anderhouding en is de vrijheid van meningsuiting verworden tot eenrichtingsverkeer: zo hard mogelijk roepen en vooral niet luisteren. Als dit de enige manier is om vrij te zijn, moeten we niet vreemd opkijken als onze publieke ruimtes, de centrale communicatieplaatsen van een vrije samenleving, verworden tot domeinen waar wordt geschreeuwd en gescholden, totdat er een punt is bereikt dat niemand elkaar meer verstaat en er van beschaving geen sprake meer is.

(3) Want wat is beschaving? Beschaving is een evenwichtskunst, een verantwoordelijkheid van alle burgers om op redelijke wijze met elkaar te communiceren, ook al zijn personen en partijen het totaal met elkaar oneens. De huidige verruwing is het gevolg van het onvermogen of de onwil om deze balanceeract nog langer vol te houden. Beschaving houdt een gezamenlijke verantwoordelijkheid in, de noodzaak ons te houden aan bepaalde spelregels. Het probleem is echter dat velen geneigd zijn deze spelregels niet als een voorwaarde voor beschaving maar juist als een beperking van hun vrijheid te zien. Dan wordt het uiteraard heel moeilijk om gezamenlijk nog het beschaafde spel van de vrije samenleving te spelen.

(4) Een ander probleem is dat we niet graag met andere inzichten worden geconfronteerd. We willen blijkbaar maar al te graag een samenleving die uniform is – met als gevolg een doorgeschoten verlangen naar een collectieve identiteit, waarbij alles wat afwijkt van de norm als bedreigend wordt gezien.

(5) In de klassieke oudheid bestond er een plaats die speciaal was ingericht voor de balanceeract van de vrije meningsuiting: de agora. Daar waren mensen vrije en gelijke burgers en konden zij het hartgrondig met elkaar oneens zijn, zónder dat ze als privépersonen als vijanden tegenover elkaar stonden. Ze waren het weliswaar oneens als publieke personen, maar na de strijd konden ze zich terugtrekken in de onbekommerde privésfeer van het eigen leven. De Grieken waren er trots op dat zij deze publieke ruimte voor het openbare debat hadden ontwikkeld en ze beseften terdege de uniciteit en de kwetsbaarheid van deze vorm van burgerlijke beschaving. Daarmee onderscheidden ze zich van al wat zich buiten de muren van de polis[1] bevond: de barbaren.

(6) Een publieke ruimte vraagt om permanente zorg en toewijding van iedere burger. De Grieken realiseerden zich maar al te goed dat ze er zuinig op moesten zijn. Vandaar dat ze besloten een leerschool op te richten. Want burger werd je niet zomaar. De eerste filosofen waren dan ook vooral opvoeders. Ze waren het erover eens dat je je diende te oefenen in de noodzakelijke deugden. Alleen door te oefenen, een leven lang, kreeg je die in de vingers. Natuurlijk zijn er tal van noodzakelijke eigenschappen voor goede democratische burgers te bedenken, maar in de oudheid waren de kardinale: verstandigheid, matigheid, moed en rechtvaardigheid. Deze deugden moesten niet slechts latent aanwezig zijn, maar aanwijsbaar en zichtbaar in praktijk worden gebracht.

(7) Deze klassieke notie van beschaving is eeuwenlang doorgegeven. In het Duitsland van de negentiende eeuw, bijvoorbeeld, werd ze samengebald in het begrip 'Bildung'. Dit woord wordt vaak vertaald met 'onderwijs'. Bildung betekent echter veel meer dan het bijbrengen van cognitieve vaardigheden zoals rekenen en taal, en richt zich niet alleen op het intellect. 'Vorming' zou daarom een betere vertaling zijn.

(8) Tegenwoordig leeft het bildungsideaal niet meer zo en zijn, onder invloed van de commerciële massamedia, de kardinale deugden naar de achtergrond verdrongen. Zij hebben plaatsgemaakt voor een eigentijds ideaal: consumeren en directe behoeftebevrediging. De commerciële televisie houdt ons daarbij voor 'te doen waar we zin in hebben' en 'gewoon onszelf te zijn'.

(9) De hedendaagse mens die zijn leven inricht rond onmiddellijke bevrediging van zijn behoeften, lijkt niets meer te voelen voor een actief burgerschap in de geest van het oude beschavingsideaal. Wellicht uit angst voor stemmenverlies lijkt de politiek deze consumptieve leefstijl van de burgers te stimuleren, doordat men de commercialisering van het omroepbestel op alle mogelijke manieren faciliteert.

(10) Een belangrijk gevolg van deze ontwikkeling betreft de pervertering en verloedering van de publieke ruimte, waarin de burgers met elkaar in een zekere saamhorigheid het openbare debat zouden moeten voeren. Die ruimte is braak komen te liggen en is een speelbal geworden van de commercie. Eeuwenlang gold dat de publieke ruimte van niemand in het bijzonder was en daardoor een klein beetje van ons allemaal. Inmiddels is deelname aan of bezit van de publieke mediaruimte vooral een kwestie van geld, een kwestie van wie de zendtijd betaalt. De burgers kunnen niet meer naar eigen believen gebruikmaken van de omroep voor het voeren van het openbare debat, ook al waren de publieke omroepen daar oorspronkelijk wel voor bedoeld.

(11) De individuele burger voelt amper nog betrokkenheid bij de publieke ruimte. Dat geldt min of meer ook voor openbare ruimtes als straten en parken. De zorg daarvoor is uitbesteed aan de overheid of aan semi-overheidsbedrijven; de eigen verantwoordelijkheid voor deze ruimtes ervaart de burger nauwelijks meer of wijst hij zelfs af. Hij realiseert zich onvoldoende, dat elke individuele burger alleen al door het feit dat hij belasting betaalt mede-eigenaar van de openbare ruimtes is. Deze fiscale transactie versterkt juist de idee dat onze parken, pleinen en straten weliswaar vóór iedereen, maar ván niemand zijn. Deze houding blijkt uit de rommel die na een hete zomer-

noot 1 Polis: stad, stadstaat

dag in het Amsterdamse Vondelpark wordt achtergelaten. Waarom zelf opruimen als daar schoonmaakdiensten voor bestaan?

(12) Burgerschap doet een beroep op het redelijke deel van de mens, op een politiek ethos, op het besef dat een publiek domein essentieel is voor onze democratie. Juist door een aantal actuele ontwikkelingen zoals de multiculturele uitdijing van de samenleving en de maatschappelijke emancipatie van allerlei zichzelf profilerende minderheden, blijkt meer dan ooit hoe belangrijk een gezonde publieke ruimte eigenlijk is. De huidige maatschappij vraagt dan ook om een moderne herinterpretatie van de klassieke deugdenleer. Zo'n herinterpretatie is niet hetzelfde als verlangen naar de collectieve identiteit van weleer, maar biedt juist de gelegenheid moedig en verstandig om te gaan met de pluriformiteit van vandaag. De eerste moedige daad moet dan ook komen van politici die niet halfhartig hun oren laten hangen naar een simplistisch verlangen naar een gemakkelijk standpunt voor de korte termijn, maar die daadwerkelijk opkomen voor het behoud van de publieke ruimte, waar verschil van opvattingen mogelijk is.

(13) Als er één openbare ruimte beschermd moet worden, in het belang van de vrije samenleving, dan wel die van de publieke fora. Daarbij doel ik niet alleen op de traditionele media zoals krant en televisie maar juist ook op een betrekkelijk nieuw medium zoals internet, dat mogelijkheden biedt voor het ontwikkelen van nieuw burgerschap. Op het eerste gezicht faciliteren de nieuwe media vooral de hufterigheid: een bezoek aan een van de vele internetfora leert dat een discussie al snel uitmondt in woeste scheldpartijen. Van een debat met uitwisseling van argumenten is nauwelijks sprake. Maar deze ontremming is slechts één zijde van de medaille, de andere zijde biedt aanleiding tot voorzichtig optimisme. De nieuwe media bieden namelijk ook ongekende mogelijkheden de agora van 2500 jaar geleden nieuw leven in te blazen, maar nu op megaschaal.

(14) Dat internet hiertoe in staat kan zijn, blijkt uit het zogeheten burgerinitiatief, dat sinds een aantal jaren bestaat. Dankzij dit initiatief kunnen burgers zelf op de verschillende bestuurlijke niveaus een onderwerp op de politieke agenda plaatsen. Iets dergelijks kan ook de televisie bewerkstelligen, en dan bedoel ik niet de commerciële, maar de publieke televisie. In het huidige bestel zal dit niet lukken: dat vertoont nog steeds trekken van het verzuilde Nederland waarin de verschillende groepen zich niet openstelden voor andere meningen en opvattingen, maar zich juist opsloten in hun eigen ideologie. Het klassieke ideaal vraagt juist om een gemeenschappelijke ruimte voor alle burgers, ongeacht hun godsdienstige achtergrond. Want de verzuilde pluriformiteit van weleer – verschillende ruimtes waarbinnen elke levensbeschouwing haar eigen visie kan uitdragen – staat diametraal tegenover het oude ideaal van de agora, dat één ruimte bood aan alle burgers.

naar: Sebastien Valkenberg
uit: NRC Handelsblad, Opinie & Debat

Sebastien Valkenberg is filosoof en publicist.

© ThiemeMeulenhoff

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen):

1 'Want wat is beschaving?' (regel 36)
Van welk type signaalzin is hier sprake?

2 Welk signaalwoord verbindt alinea 4 met alinea 3?

3 Welk verband geeft dit signaalwoord aan?

4 Noteer twee redengevende signaalwoorden uit alinea 6.

5 Welk verband bestaat er tussen alinea 9 en 10?

In aansluiting op paragraaf 8 (functie van tekstgedeelte):

6 Welke functie heeft alinea 1? Kies uit (noteer de letter):
vertellen van een anekdote (A), formuleren van de probleemstelling (B), directe aanleiding tot schrijven noemen (C), een begrip definiëren (D), korte samenvatting geven (E).

7 Welke functie heeft het eerste deel van alinea 3: 'Want wat ... bepaalde spelregels.' (regels 36-48)? Kies een van de in vraag 6 genoemde functiewoorden.

8 Welke twee functies heeft alinea 14, in aansluiting op alinea 13?
Kies uit: *conclusie, constatering, inleiding, oorzaak, samenvatting, tegenstelling, uitwerking, verklaring, voorbeeld en voorbehoud.*

In aansluiting op paragraaf 9 en 10 (standpunt en argumenten - argumentatie en argumentatieschema's):

9 In het tekstgedeelte van alinea 2 tot en met 4 beargumenteert de auteur, dat de omgangsvormen zijn verruwd. Geef het argument en de twee subargumenten.
Gebruik voor je antwoord onderstaand schema.

stelling	*Omgangsvormen zijn verruwd*
argument	*doordat ...*
subargument	*want ...*
subargument	*want ...*

10 In alinea 8, 9 en 10 wordt beargumenteerd, waarom het openbaar debat niet meer mogelijk is. Op welk soort argumentatie is deze redenering hoofdzakelijk gebaseerd?
Kies uit (noteer de letter): *overeenkomsten en vergelijkingen (A), kenmerken en eigenschappen (B), oorzaak-gevolgrelaties (C), voorbeelden (D)*.

11 'Burgerschap doet … klassieke deugdenleer.' (regels 185-199) Deze passage bevat een stelling en twee bijbehorende argumenten.
In welke volgorde staan ze in de tekst? Kies uit (noteer de letter):
argument – argument – stelling (A), argument – stelling – argument (B), stelling – argument – argument (C)

12 'Als er ... publieke fora.' (regels 213-216)
Welk soort argument bevat de geciteerde zin?

In aansluiting op paragraaf 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):

13 Tot welke tekstsoort kun je de tekst *Wie de beschaving terug wil, moet weer leren balanceren rekenen*?

14 Motiveer je keuze.

In aansluiting op paragraaf 6 en 7 (hoofdgedachte en hoofdvraag - samenvatten):

15 Formuleer de hoofdgedachte van de hele tekst door een goede zin te formuleren, te beginnen met de volgende woorden:
Voor het bestaan van een beschaafde samenleving ...
Gebruik voor de hele zin maximaal 25 woorden.

© ThiemeMeulenhoff

Oefenopgave B

Lees de tekst *Over oorlog en vrede wordt niet rationeel beslist: waarom haviken vaak winnen van duiven*, geschreven door Daniel Kahneman en Jonathan Renshon, aandachtig en beantwoord de vragen.

Over oorlog en vrede wordt niet rationeel beslist: waarom haviken vaak winnen van duiven

(1) De talloze adviseurs die staatshoofden in tijden van spanningen en conflicten terzijde staan, vallen grofweg in twee categorieën uiteen. Aan de ene kant staan de zogeheten 'haviken': zij geven de voorkeur aan krachtdadig optreden, zijn meer geneigd strijdkrachten in te zetten en zullen eerder betwijfelen of het een goed idee is om concessies te doen. Zij ontwaren vaak in het verre buitenland onwrikbaar vijandige regimes, die maar één taal verstaan: geweld. Aan de andere kant staan de 'duiven', sceptisch over het gebruik van geweld en eerder bereid om naar politieke oplossingen te zoeken. Waar haviken bij hun tegenstanders vrijwel uitsluitend vijandigheid waarnemen, wijzen duiven dikwijls op aanknopingspunten voor een dialoog.
(2) Wanneer haviken en duiven ieder hun zaak bepleiten, zou je hopen dat de politici die het beleid moeten maken, de aangevoerde argumenten op hun merites beoordelen en ze zorgvuldig tegen elkaar afwegen alvorens tot actie over te gaan. Vergeet het maar. Volgens de moderne psychologie zijn beleidsmakers al bij voorbaat geneigd de haviken onder hun adviseurs meer gehoor te schenken dan de duiven. Met politiek of strategie heeft dat niets te maken. De menselijke geest is van nature het meest ontvankelijk voor de overtuigingen en de voorkeuren van de haviken.
(3) Psychologen hebben een aantal voorspelbare, op vooroordelen gebaseerde neigingen ontdekt in de manier waarop mensen situaties beoordelen en risico's taxeren. Al deze neigingen blijken in het voordeel van de haviken te zijn. Door deze psychologische mechanismen overdrijven politieke leiders de kwade bedoelingen van tegenstanders, schatten zij verkeerd in hoe de tegenstanders hén zien, zijn zij ál te optimistisch wanneer de vijandelijkheden uitbreken en zijn zij onvoldoende bereid om bij onderhandelingen concessies te doen. Het zijn allemaal factoren die het uitbreken van oorlogen bevorderen en het sluiten van vrede bemoeilijken.
(4) Hiermee wil niet gezegd zijn dat de haviken het altijd mis hebben. Er zijn zelfs argumenten om in het algemeen te kiezen voor een havikachtige benadering. Zo is het volstrekt redelijk om meer dan vijftig procent zekerheid te eisen alvorens toezeggingen van een gevaarlijke tegenstander te accepteren. Maar de door psychologen onderzochte tendensen gaan verder dan dit soort verstandige gedragsregels, en ze zijn niet het resultaat van een serieuze afweging.
(5) Bij een aantal laboratoriumonderzoeken is bekeken hoe mensen de intelligentie, de bereidheid tot onderhandelen en de vijandigheid van hun tegenstrever taxeren, en hoe ze hun eigen eigenschappen op deze terreinen zien. De bevindingen zijn ontnuchterend. Zelfs wanneer mensen zich bewust zijn van de beperkte armslag die de andere partij in bijvoorbeeld militair-strategisch of financieel-economisch opzicht heeft, houden zij daar bij de beoordeling van de motieven van de ander dikwijls toch geen rekening mee. Maar ze nemen aan dat de ander die hén waarneemt, de beperkingen waaraan hun gedrag gebonden is, wél onderkent.
(6) In conflictsituaties kan dit kwalijke gevolgen hebben. Een beleidsmaker of diplomaat die betrokken is bij gevoelig overleg met een buitenlandse regering, zal naar alle waarschijnlijkheid bij de vertegenwoordigers van dat land allerlei vijandig gedrag waarnemen. Voor een deel kan dat gedrag inderdaad voortvloeien uit diepgewortelde vijandigheid. Maar deels is het gewoon een reactie op de actuele situatie zoals de andere partij die waarneemt. De ironie wil dat personen die andermans optreden toeschrijven aan diepgewortelde vijandigheid, hun eigen optreden hoogstwaarschijnlijk afdoen als een gevolg van het feit dat ze zich door de tegenstander in het nauw gedreven voelen.
(7) De tendens van beide partijen om het eigen gedrag op te vatten als een reactie op het provocerende optreden van de ander is een bekend trekje van echtelijke ruzies, maar speelt ook een rol in internationale conflicten. In de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog beschouwden de leiders van alle landen die weldra met elkaar in oorlog zouden zijn, zichzelf als veel minder vijandig dan hun tegenstanders.
(8) Zijn mensen dus veelal slecht toegerust om het gedrag van hun tegenstanders te verklaren, ze begrijpen ook slecht hoe zij zelf bij anderen overkomen. Dat kan tot uiting komen in kritieke fases van internationale crises, wanneer signalen zelden zo helder en ondubbelzinnig zijn als diplomaten en generaals wel denken.
(9) Neem de oorlog in Korea. In 1950, toen de strijdkrachten van de Verenigde Naties snel in noordelijke richting oprukten op het Koreaanse schiereiland, debatteerden beleidsmakers in Washington over de vraag hoe ver ze moesten oprukken en hoe de reactie van China zou kunnen uitvallen. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken was ervan overtuigd dat "in de hoofden van de Chinese communisten niet de geringste twijfel zou bestaan omtrent het feit dat de strijdkrachten van de Verenigde Naties geen dreigende bedoeling hadden". Omdat de Amerikaanse leiders wisten dat zij jegens China geen kwade bedoelingen hadden, namen zij aan dat de Chinezen dat ook wisten. Toen China reageerde met een militaire interventie, vatten de Amerikanen deze reactie op als een uiting van vijandschap jegens de Verenigde Staten, terwijl China zich in werkelijkheid waarschijnlijk bedreigd voelde door de oprukkende geallieerde troepen.
(10) Een andere belangrijke neiging die psychologen hebben gevonden, is overdreven optimisme. Onderzoek heeft uitgewezen dat een ruime meerderheid van de mensen zichzelf als bovengemiddeld slim, aantrekkelijk en begaafd beschouwt, en dat deze meerderheid haar toekomstig welslagen voortdurend overschat. Mensen lijden ook aan een 'illusion of control': de illusie de zaak in de hand te hebben. Zij overschatten systematisch hun invloed op gebeurtenissen die voor hen van belang zijn – ook als die gebeurtenissen in feite door het toeval of door andere factoren worden bepaald. Het valt niet moeilijk in te zien dat deze neiging de Amerikaanse beleidsmakers op een dwaalspoor heeft gebracht bij de voorbereidingen voor de oorlog in Irak.
(11) Juist in de aanloop naar een conflict is de neiging tot optimisme groot en de illusion of control sterk. De havik geeft meestal de voorkeur aan militair optreden boven diplomatieke stappen omdat hij rekent op een snelle en gemakkelijke overwinning. De inschatting dat de oorlog in Irak 'een fluitje van een cent' zou zijn, zoals

enkele voorstanders van de aanval meenden, is maar één voorbeeld in een lange reeks ondeugdelijke voorspellingen van haviken. De elite in Washington vatte destijds de eerste grote veldslag van de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) op als een gezellig uitje, zo zeker wist zij dat de federale troepen de rebellen vernietigend zouden verslaan. Vrijwel alle leidende figuren in de Eerste Wereldoorlog, tot dan toe de meest verwoestende oorlog uit de geschiedenis, voorspelden een betrekkelijk snelle en gemakkelijke overwinning voor hun partij. Die zinsbegoochelingen en overdrijvingen kunnen niet worden afgedaan als het gevolg van onvolledige of onjuiste informatie. Vóór het begin van ieder militair conflict zijn er, gewoonlijk aan beide kanten, optimistische generaals te vinden.

(12) Tegenover het optimisme waarmee men als regel zijn eigen kansen in een gewapend treffen beoordeelt, staat doorgaans een negatief oordeel over concessies van de tegenpartij. Psychologisch zijn wij niet alleen ontvankelijk voor de argumenten die haviken aanvoeren vóór de oorlog, maar ook voor hun argumenten tégen onderhandelingen. We hebben het gevoel dat iets minder waard is alleen al omdat de andere partij het heeft voorgesteld. Juist het feit dat een concessie afkomstig is van de vijand, ondermijnt de inhoud van het voorstel. Wát er wordt gezegd doet er minder toe dan wíe het zegt.

(13) Er zijn aanwijzingen dat deze neiging een belangrijk struikelblok is bij onderhandelingen. Bij een experiment beoordeelden Israëlische Joden een in werkelijkheid Israëlisch plan minder gunstig toen het aan de Palestijnen werd toegeschreven dan toen hun eigen regering als bedenker werd genoemd. Pro-Israëlische Amerikanen zagen een hypothetisch vredesvoorstel als partijdig voor de Palestijnen wanneer die als indieners werden genoemd, maar als 'neutraal' wanneer het aan de Israëliërs werd toegeschreven.

(14) Het is duidelijk dat wanneer staatslieden worstelen met kwesties van oorlog en vrede, de haviken vaak de overhand hebben. En hun sterke startpositie vervliegt niet zomaar zodra de eerste kogels zijn afgevuurd. Terwijl de strategische calculaties dan gaan over veroverd of verloren gebied en aantallen slachtoffers, doet een nieuwe eigenaardigheid van de wijze waarop wij besluiten nemen haar intrede: onze diepgewortelde weerzin om een verlies of nederlaag te accepteren.

(15) Stel we hebben de keuze tussen optie A: een zeker verlies van 890 euro, en optie B: 90 procent kans om 1.000 euro te verliezen en 10 procent kans om niets te verliezen. In deze situatie zullen de meeste mensen liever de gok wagen en optie B kiezen, terwijl de andere keuze statistisch gezien de voorkeur verdient. Mensen verkiezen een mogelijk verlies boven een zeker verlies, ook al maken ze daarbij kans op een groter verlies. In Vietnam hebben Amerikaanse beleidsmakers vaak voor dit dilemma gestaan, en nu staan ze er opnieuw voor in Irak. Wie zich nu terugtrekt, accepteert een onloochenbare nederlaag. Daarbij vergeleken is volhouden relatief aantrekkelijk, ook al is de kans op succes klein.

(16) Haviken kunnen veel momenten in de jongste geschiedenis aanwijzen waarop geweld tot het gewenste resultaat heeft geleid, of al veel eerder had moeten worden toegepast. Maar inzicht in de ingewortelde neigingen van de mens kan er hopelijk toe bijdragen dat de haviken niet méér discussies winnen dan hun toekomt.

naar: Daniel Kahneman en Jonathan Renshon, in NRC Handelsblad. Oorspronkelijk verschenen in Foreign Policy.

In aansluiting op paragraaf 3 (signaalwoorden en signaalzinnen):

1 Welk verband is bepalend voor de opbouw van alinea 1?
2 Noteer de signaalwoorden die deze opbouw duidelijk maken.
3 'Psychologen hebben (...) risico's taxeren.' (alinea 3)
Van welk type signaalzin is hier sprake?
4 Welk verband bestaat er tussen alinea 7 en 8?
5 Welk verband bestaat er tussen alinea 8 en 9?
6 Welk verband bestaat er tussen alinea 9 en 10?
7 Welk verband bestaat er tussen alinea 11 en 12?

In aansluiting op paragraaf 8 (functie van tekstgedeelte):

8 Welke functie heeft alinea 1? Kies uit (noteer de letter):
vertellen van een anekdote (A), formuleren van de probleemstelling (B), directe aanleiding tot schrijven noemen (C), definiëren van begrippen (D), korte samenvatting geven (E).
9 'Wanneer haviken (...) het maar.' (alinea 2)
Welke functie heeft dit tekstgedeelte? Kies een van de in vraag 8 genoemde functiewoorden.
10 'Volgens de (...) van de haviken.' (alinea 2)
Welke functie heeft dit tekstgedeelte, in aansluiting op het eerste deel van alinea 2? Kies een van de volgende functiewoorden: *conclusie, constatering, samenvatting, tegenstelling, verklaring, toelichting, voorbehoud, wens.*
11 Wat is de functie van alinea 15, in aansluiting op alinea 14? Kies een van de in vraag 10 genoemde functiewoorden.
12 Wat is de functie van alinea 16, gelet op de voorafgaande alinea's?

In aansluiting op paragraaf 11 (drogredenen):

13 'Er zijn (...) te accepteren.' (alinea 4)
Welk type drogreden kun je in dit tekstgedeelte aanwijzen?

In aansluiting op paragraaf 4 (tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver):

14 Tot welke tekstsoort kun je de tekst *Over oorlog en vrede wordt niet rationeel beslist: waarom haviken vaak winnen van duiven rekenen*?
15 Motiveer je keuze.

In aansluiting op paragraaf 6 en 7 (hoofdgedachte en hoofdvraag - samenvatten):

16 Formuleer de hoofdgedachte van de hele tekst door een goede zin te formuleren, te beginnen met de volgende woorden:
Het is te hopen dat ...
Gebruik voor de hele zin maximaal 25 woorden.

In aansluiting op paragraaf 12 (aanvaardbaarheid van argumentatie):

17 Hoe proberen de schrijvers de overtuigingskracht en betrouwbaarheid van hun tekst te vergroten?
Noem twee punten.

In aansluiting op paragraaf 6 (hoofdgedachte en hoofdvraag) en paragraaf 6 (samenvatten):

18 Welke van de onderstaande zinnen hoort/horen niet thuis in een samenvatting van deze tekst?
1 Adviezen van haviken krijgen bij beleidsmakers meer gehoor dan adviezen van duiven.
2 Bijna alle leiders in de Eerste Wereldoorlog voorspelden een snelle overwinning voor hun partij.
3 De bevindingen bij een aantal psychologische laboratoriumonderzoeken zijn ontnuchterend.
4 In tijden van spanningen zijn er twee soorten adviseurs voor staatshoofden: haviken en duiven.

Uitwerkingen bij de theorie

Opdracht bij de theorie van paragraaf 3 tot en met 5

1 aankondigend
2 'Dat heeft vele voordelen.'
3 In de eerste plaats: opsomming
In de tweede plaats: opsomming
In de derde plaats: opsomming
Zo: toelichting
want: redengevend
doordat: oorzaak-gevolg
En: opsomming
daarom: redengevend
4 betoog
5 De schrijver brengt nadrukkelijk zijn mening naar voren (dat thuisonderwijs een goed alternatief is voor basisonderwijs) en onderbouwt zijn standpunt met argumenten.

Opdracht bij de theorie van paragraaf 5 en 6

6 onjuist
7 onjuist
8 juist
9 juist
10 juist
11 onjuist
12 onjuist
13 juist
14 onjuist
15 onjuist

Opdracht bij de theorie van paragraaf 7

16 een indirecte formulering
17 Een indirecte formulering kost je extra woorden, waardoor je het maximale aantal kunt overschrijden.
18 verwijswoorden gebruiken, een woord of woorden uit de vorige zin of alinea herhalen
19 In de eerste alinea kun je uitleggen waarom een ramp fascineert. In de tweede alinea leg je uit waar de publieke aandacht voor een ramp en het gezamenlijk beleven ervan goed voor zijn.
20 Kernwoorden:
- Een ramp fascineert (omdat …)
- De publieke aandacht en het gezamenlijke beleven ervan (zorgen ervoor dat …)

21 reden / verklaring (in alinea 1, bijvoorbeeld: omdat); opsomming (in alinea 2, bijvoorbeeld: bovendien, ook)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 8

22 *vijf van de volgende functiewoorden:*
aanleiding, bewering (of: stelling), constatering, hypothese, probleemstelling, vraagstelling
23 *vijf van de volgende functiewoorden:*
aanbeveling (of: advies), afweging, conclusie, oplossing, samenvatting
24 Bij een tegenwerping maakt de schrijver *bezwaar* tegen een bewering of argumentatie van een ander; bij een tegenstelling geeft hij aan dat een feit of bewering *tegenover* een ander feit of andere bewering staat.

© ThiemeMeulenhoff

25
1 stelling (of: bewering)
2 nuancering
3 vraagstelling
4 verklaring
5 constatering
6 stelling (of: bewering)
7 gevolgen
8 aanbeveling (of: conclusie)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 9

26 algemene normen en waarden
27 ervaring
28 gevoel of emotie
29 gezag of autoriteit
30 vergelijking

Opdracht bij de theorie van paragraaf 11

31 onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema
32 overhaaste generalisatie
33 verkeerde vergelijking
34 vals dilemma
35 overdrijven van nadelen
36 overhaaste generalisatie (of: ontduiken bewijslast)

Opdracht bij de theorie van paragraaf 12

37 kennis van de wereld (of: controleerbaarheid van uitspraken)
38 toereikendheid van argumentatie
39 partijdigheid bron (of: deskundigheid bron, betrouwbaarheid bron)
40 consistentie van argumentatie

© ThiemeMeulenhoff

Oefenopgave A
1 aankondigend
2 (Een) ander (probleem)
3 opsomming
4 Vandaar dat, Want
5 oorzaak-gevolg
6 B
7 D
8 voorbehoud, uitwerking
9

stelling	*Omgangsvormen zijn verruwd*
argument	*doordat* er te weinig evenwicht is tussen wat mag en kan / doordat de beschaafde balanceeract ontbreekt
subargument	*want* men beschouwt de (spel)regels als een inperking van vrijheid
subargument	*want* men wordt niet graag met andere meningen geconfronteerd / men verlangt naar uniformiteit.

10 C
11 A
12 geloof (persoonlijke overtuiging), ook goed: algemene normen en waarden
13 betoog
14 De tekst is vooral betogend, omdat de schrijver een duidelijk standpunt inneemt ten aanzien van de kwaliteit van het publieke debat en zijn mening ondersteunt met argumenten.
15 Voor het bestaan van een beschaafde samenleving moeten we de publieke ruimte in ere herstellen om zo de kwaliteit van het debat te garanderen. (24 woorden)

Oefenopgave B
1 tegenstelling
2 Aan de ene kant, Aan de andere kant
3 aankondigend
4 conclusie
5 toelichting
6 opsomming
7 tegenstelling
8 D
9 probleemstelling
10 verklaring
11 toelichting
12 wens
13 ontduiken van bewijslast
14 beschouwing
15 De schrijvers geven inzicht in de vraag waarom haviken vaak winnen van duiven.
16 Het is te hopen dat inzicht in de psychologische mechanismen van de mens ertoe bijdraagt dat haviken niet vaker winnen dan hun toekomt. (23 woorden)
17 De schrijvers baseren zich op psychologisch onderzoek; ook onderbouwen ze hun beweringen met voorbeelden en uitleg.
18 2 en 3

© ThiemeMeulenhoff

Oefenen met hele examens, met een uitleg bij de goede antwoorden. Probeer de opgaven te maken in 3 uur.

Deel 2 Examens met uitwerkingen

Tips bij het maken van het examen Nederlands

Oefening

- Bouw leeservaring op. Examenteksten komen vaak uit landelijke kranten en opiniebladen. Als je geregeld krantenartikelen en artikelen in opiniebladen leest, vergroot je niet alleen je tekstinzicht maar ook je woordenschat.
- Maak examens en bestudeer de bijbehorende theorie. Zo raak je vertrouwd met de veelvoorkomende vraagtypen en de omvang van het centraal examen.
- Achter in deze bundel staat een register waarin je examenopgaven kunt opzoeken die aansluiten bij de paragrafen van deel 1. Heb je moeite met een bepaald vraagtype, besteed dan extra aandacht aan de examenopgaven die je via dit register vindt.
- Het centraal examen bestaat uit ongeveer vier teksten met plusminus 40 vragen en duurt drie uur. Soms is er bij een vraag een tekstfragment opgenomen. In anderhalf uur maak je dus zo'n 20 vragen. Het is belangrijk dat je ook oefent met het indelen van je tijd.

Voorbereiding

- Vergeet niet een woordenboek mee te nemen naar het examen.
- Neem voldoende pennen en desgewenst een markeerstift mee.
- Zorg ervoor dat je ruim op tijd aanwezig bent, zodat je rustig en geconcentreerd aan het examen kunt beginnen.

Uitvoering

- Begin met het rustig lezen van de complete, eerste tekst. Daarbij kun je signaalwoorden en kernzinnen markeren. Omdat je ter voorbereiding al een aantal examens hebt gemaakt, weet je wat voor vragen je ongeveer kunt verwachten. Kijk niet te snel naar de vragen. Vragen over de hoofdgedachte, de tekstsoort of de bedoeling van de schrijver en vragen waarin je teksten met elkaar moet vergelijken, kun je pas beantwoorden als je de hele tekst hebt doorgenomen.
- Kijk daarna pas naar de vragen en zoek per vraag gericht in de tekst.
- Zoek alleen woorden op die je nodig hebt om de vragen te kunnen beantwoorden. Veel woorden opzoeken kan tot gevolg hebben dat je in tijdnood komt. Vaak kun je de betekenis van een woord ook wel uit de context afleiden.
- Maak de vragen altijd in de gegeven volgorde. Veel vragen hangen namelijk met elkaar samen, en vaak kun je een vraag beter beantwoorden als je eerst de voorgaande vragen hebt beantwoord.
- Lees elke vraag rustig en nauwkeurig door. Markeer desgewenst kernwoorden.
- Begin pas met de beantwoording van een vraag als je zeker weet wat echt gevraagd wordt.
- Neem bij open vragen de vraag of een deel van de vraag over voordat je tot het antwoord komt. Door deze werkwijze zet je jezelf op het goede spoor en voorkom je veelal dat jouw antwoord te veel afwijkt van het gevraagde antwoord. Als het antwoord maar een bepaald aantal woorden mag tellen, hoef je alleen het aantal woorden van het eigenlijke antwoord te tellen. Voor de lengte van je antwoord telt de overgenomen vraag of het overgenomen gedeelte van de vraag niet mee.
- Besteed niet te veel tijd aan het tellen van het maximale aantal woorden dat je in het antwoord mag gebruiken. Vaak kun je het aantal gebruikte woorden wel inschatten. En: het gegeven aantal woorden is in de regel ruim bemeten. Maar als je twijfelt aan de lengte van je antwoord, tel dan zorgvuldig. Want als je antwoord maximaal 20 woorden mag tellen en je hebt er 24 gebruikt, dan tellen alleen de eerste 20 woorden als antwoord.
- Sla op je antwoordblad tussen de antwoorden steeds minstens een regel over. Je kunt dan later gemakkelijker iets toevoegen of verbeteren.

- Blijf niet te lang bezig met een opgave waarbij je echt vast komt te zitten. Houd er wel rekening mee dat een goed antwoord op een open vraag meestal meer punten oplevert dan de juiste optie bij een meerkeuzevraag.
- Geef op het blad met de examenopgaven aan welke vraag je nog niet helemaal hebt beantwoord. Je kunt die vraag dan later snel terugvinden om deze af te maken.
- Probeer alle vragen te beantwoorden, ook als je niet zeker bent van het antwoord. Vaak levert een gedeeltelijk goed antwoord op een open vraag toch nog een punt op en bij een meerkeuzevraag maak je in ieder geval kans dat je antwoord toch goed is.

Controle
- Ga na of je alle meerkeuzevragen en open vragen hebt beantwoord.
- Leg de vragen nog even naast je antwoorden. Let vooral op die vragen waarin naar een aantal onderdelen (voorbeelden, ontwikkelingen) wordt gevraagd. Controleer of je antwoorden volledig zijn.
- Besteed ook extra aandacht aan de open vragen die je in volledige zinnen moet beantwoorden. Door die te verbeteren of aan te vullen kun je nog aardig wat extra punten verzamelen.
- Controleer je antwoorden op spelling, woordkeus en zinsbouw.

Examen 2016-I

Tekst 1

De prijs van werk

(1) Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt. Inmiddels heeft een op de acht werknemers een burn-out. De helft van alle Nederlanders zegt het te druk te hebben. Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.

(2) Daar wordt van alles aan gedaan. Nergens in Europa zijn immers meer psychologen per hoofd van de bevolking. Nergens gaan zo veel mensen naar de psycholoog of psychiater, zónder dat een psychische stoornis is vastgesteld. Tussen 1996 en 2011 steeg het gebruik van antidepressiva met maar liefst 230 procent. Depressies komen steeds minder vaak voort uit jeugd- of relatieproblemen en steeds vaker uit problemen op het werk of ontslag. De arbeidsmarkt levert steeds meer zieke mensen af.

(3) We hebben het drukker dan ooit want we moeten steeds flexibeler zijn, thuis en op het werk. Op papier heeft de Nederlander misschien een korte werkweek, maar sinds de jaren tachtig zijn we alleen maar drukker geworden met werk, overwerk, zorg en opleiding. Waren we hier in 1985 nog 43,6 uur per week aan kwijt, in 2005 was dat al 48,6 uur. De stijging zat voor het grootste deel in de categorie 'werk'. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren. De manier waarop we onze uren maken, is namelijk veranderd. De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben. Flexibel zijn betekent: voortdurend aan 'je eigen merk' schaven en maximaal wendbaar zijn. Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-*overload* en onbalans tussen werk en privé.

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa, de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.

(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen

© ThiemeMeulenhoff

nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te verlengen.

(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat. En onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf meer moeten profileren, waardoor zij minder op het belang van het bedrijf zijn gericht. Bezwaren als deze zijn aan dovemansoren gericht. Alternatieven – loonmatiging, minder consumptie en meer vrije tijd – worden nauwelijks overwogen.

(7) De argumenten van de voorstanders zijn steevast economisch. De Nederlandse markt is in vergelijking met buitenlandse markten al veel flexibeler. Flexibilisering zou de arbeidsmarkt 'beter laten functioneren' en voor 'meer dynamiek' zorgen. Langer werken zou bovendien de 'houdbaarheid van de verzorgingsstaat' garanderen.

(8) De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke – zeg gerust geestelijke – gevolgen van deze politieke keuzes. De tijd voor hobby's, muziek, vrienden, familie, kunst, cultuur en sport slinkt in rap tempo. Nederlanders besteden steeds minder tijd aan huisgenoten, vrienden en familie. Niet alleen hebben we het drukker, het onderscheid tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als 'manager van je eigen leven' ben je in principe altijd aan het werk, daarmee geholpen door je *smartphone*. En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn. Kerk, vereniging, partij en vakbond zijn al langer op hun retour. Nu brokkelt ook de laatste zuil van zekerheid, ons werk, in rap tempo af. Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland.

(9) Aan deze maatschappelijke teloorgang ligt een hardnekkig mensbeeld ten grondslag. In dit mensbeeld worden zowel studenten als werknemers, flex én vast, tot 'menselijke grondstof' gereduceerd: economische eenheden die zo efficiënt mogelijk moeten worden ingezet. De woordkeuze van politici, economen en human-resourcesmanagers is veelzeggend. Werknemers zouden 'concurrerende' wezens zijn. Om zichzelf als 'menselijk kapitaal' te kunnen verkopen op de 'arbeidsmarkt' moeten ze in zichzelf 'investeren'. In de 'kenniseconomie' zorgt 'een leven lang leren' ervoor dat zij hun 'concurrentiekracht' behouden. De immer concurrerende werknemer moet daar wel zijn best voor doen. 'Wie dat niet doet, moet op de blaren zitten'. Mislukken is een kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid' geworden.

(10) Voorlopig zal de trend van harder, flexibeler en prestatiegerichter werken dan ook niet worden gekeerd. Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de belangrijkste graadmeter van de toekomst, het onderwijs, wordt verder ten dienste gesteld van de arbeidsmarkt. 'Nutteloze' vakken als geschiedenis, kunst, aardrijkskunde en literatuur zullen nog meer op de achtergrond geraken. CKV (culturele en kunstzinnige vorming) moet nu al wijken voor de 'kernvakken'. Aan de universiteit krijgen alleen de topsectoren die geld opleveren extra subsidie. Het sleutelwoord is innovatie – een eufemisme voor wetenschap die geld oplevert.

(11) Studenten gaan meer lenen met het argument dat studeren een 'investering in jezelf' is. De onderliggende boodschap luidt: doe geen pretstudie maar een 'nuttige' opleiding waarvan de investering rendeert. Studeren moet bovendien steeds sneller, waardoor een recordaantal overspannen studenten bij de psycholoog loopt.

(12) Het onderricht van de werknemer richt zich nu ook op de persoon zelf, op zijn assertiviteit, de mate waarin hij een 'teamspeler' is en bovenal zijn flexibiliteit. Werknemers worden niet alleen in hun functie beoordeeld, hun hele persoonlijkheid moet de toets der kritiek doorstaan. Werken en leren zijn in de kenniseconomie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Flexibiliteit is nu een deugd op zich, voor zowel vaste als tijdelijke werknemers. We moeten ook 'in ons hoofd' flexibel worden. Maar de werknemer die tot 'levenslang leren' is veroordeeld, is niet onderhevig aan permanente verwondering. Hij lijdt aan chronische kennisstress.

(13) Uiteindelijk is er slechts één kink in de kabel: we willen helemaal geen hogere werkdruk. We wíllen niet harder werken. Uit iedere arbeidsenquête blijkt dat we juist minder willen werken. Desnoods voor een lager salaris. Zowel mannen als vrouwen geven de voorkeur aan een deeltijdbaan van tussen de 20 en 34 uur per week. Vrijwel alle werknemers verkiezen baanzekerheid boven een hoger inkomen, meer vrijheid of een bijscholingstraject – zeker sinds de crisis is uitgebroken. Ontslagen vijftigers hebben geen behoefte aan een leven lang leren als er toch geen baan in het verschiet ligt. De helft van het aantal kleine zelfstandigen geeft er na drie jaar de brui aan.

(14) Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen. Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen. Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid. 'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen. Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers. Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.

(15) Voor eenieder met succes is dit mensbeeld zo gek nog niet. Voor zolang het duurt, mogen de succesvollen zich op de borst kloppen. Succes is dan hun eigen keuze. Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp. Met werkzekerheid betalen ze hun rekeningen niet. En daar mogen ze alleen zichzelf de schuld van geven.

(16) Het grootste verlies wordt door ons allemaal geleden. Nederlanders zijn jaar in jaar uit, al zo'n drie decennia achter elkaar, minder in staat van 'het goede leven' te genieten. Na-

tuurlijk maakt werk daar een belangrijk onderdeel van uit. Maar minder vrije tijd en minder zekerheid betekenen minder verwondering, minder zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en minder genieten. Dat is geen kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid'. Het is het resultaat van politieke keuzes.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012

Rutger Bregman (1988) is een Nederlands geschiedkundige en publicist.

De inleiding van de tekst *De prijs van werk* bestaat uit alinea 1 en 2.
Na deze inleiding kan de tekst *De prijs van werk* in vier achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: *Werkdruk en arbeid*
deel 2: *Werkdruk en politiek*
deel 3: *Werkdruk en samenleving*
deel 4: *Werk als individuele keuze*

1p **1** Bij welke alinea begint deel 3, *Werkdruk en samenleving*?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4, *Werk als individuele keuze*?

In alinea 5 staan enkele inhoudelijke tegenstellingen centraal.
2p **3** Noem twee van deze inhoudelijke tegenstellingen.

Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven.
1p **4** Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 4 tot en met 6 een zin die duidelijk ironisch bedoeld is.

'Het gaat – kortom – slecht met het "ons" in Nederland.' (regels 140-142)
1p **5** Wat wordt bedoeld met 'het "ons"'?

In de tekst wordt gesteld dat de rechten van werknemers worden aangetast. Dit gebeurde 'schijnbaar niet met al te grote moeite.' (regels 70-71)
1p **6** Citeer een zinsnede uit de alinea's 7 tot en met 11 waarin dit 'schijnbaar niet met al te grote moeite' op een andere manier wordt verwoord.

Alinea 14 zou gelezen kunnen worden als een zelfstandige redenering.
4p **7** Benoem de verschillende onderdelen van deze redenering. Neem daartoe de eerste en de derde kolom van onderstaand schema over en vul die verder in. Kies daarbij uit de volgende termen: conclusie, constatering, hypothese, oorzaak, precisering, stelling, tegenwerping, voorbeeld, voorwaarde, uitwerking.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	< al gegeven > tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers	
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	

1p **8** Welke functie heeft alinea 15 ten opzichte van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 13 en 14?
A afweging
B samenvatting
C tegenwerping
D voorbeeld

In alinea 9 wordt een mensbeeld geschetst dat volgens de tekst ten grondslag ligt aan de huidige maatschappelijke situatie.
1p **9** Welke negatieve consequentie heeft dit mensbeeld, gelet op alinea 9 en 15? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de tekst wordt de verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim impliciet bij bepaalde groeperingen gelegd.
1p **10** Wie heeft volgens de tekst deze verantwoordelijkheid voor het overmatige ziekteverzuim?
A de vakbeweging en wetenschappers die de ontwikkelingen geen tegengas bieden
B de volksvertegenwoordigers die de maatschappij vormen met hun besluiten
C de werkgevers die de werknemers in toenemende mate aanzetten tot flexibel werken
D de werknemers zelf die het druk hebben met de combinatie werk, zorg en studie

In de tekst wordt met regelmaat gebruikgemaakt van argumentatie.

1p **11** Van welk type argumentatie wordt voornamelijk gebruikgemaakt? van argumentatie op basis van
- **A** gezag
- **B** kenmerk
- **C** oorzaak en gevolg
- **D** overeenkomst en vergelijking
- **E** voorbeelden

1p **12** Met welke zin wordt het doel van de tekst *De prijs van werk* het best omschreven? De tekst is ervoor bedoeld
- **A** aan de lezer duidelijk te maken dat de politiek het toelaat dat er te hoge eisen aan werknemers worden gesteld en dat alleen de werknemers zelf daar verandering in kunnen brengen.
- **B** aan de lezer uiteen te zetten hoe de eisen vanuit de arbeidsmarkt veranderd zijn en de lezer ervan te overtuigen dat deze veranderingen een negatieve invloed op de maatschappij hebben.
- **C** de lezer duidelijk te maken welke mechanismen gezamenlijk de arbeidsmarkt beïnvloeden en de lezer ervan te overtuigen dat alleen een goede voorbereiding tot betere individuele kansen leidt.
- **D** de lezer te informeren over de veranderingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de lezer ertoe aan te zetten meer eigen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke positie te nemen.

3p **13** Welke drie van onderstaande zinnen zijn inhoudelijk gezien juist volgens de tekst *De prijs van werk*? Noteer de nummers van deze zinnen.
1. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.
2. Bewust kiezen politici het mensbeeld van de flexibele mens als basis voor hun beleidskeuzes.
3. De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt is inhoudelijk niet verdedigbaar.
4. De laatste jaren ervaren mensen veel meer stress door hun werk.
5. Politieke problemen leiden tot problemen op de arbeidsmarkt.
6. Wetenschap moet geld opleveren.

3p **14** Welke drie van onderstaande zinnen bevatten zo belangrijke informatie dat ze zeker in een samenvatting van de tekst *De prijs van werk* zouden moeten worden opgenomen? Noteer de nummers van deze zinnen.
1. De eisen die de arbeidsmarkt tegenwoordig stelt, zijn een gevolg van politieke keuzen.
2. De Nederlandse arbeidsmarkt kent volgens een aantal hoogleraren al erg veel flexibiliteit.
3. Men had vroeger meer tijd voor activiteiten in de privésfeer.
4. Problemen zoals toenemend ziekteverzuim worden op een verkeerde manier aangepakt.
5. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer werkdruk te ervaren.
6. Studenten zijn tegenwoordig meer bereid een hoge studielening af te sluiten.
7. Tegenwoordig leidt de arbeidsmarkt tot kansongelijkheid en stress bij werknemers.

tekstfragment 1

Voor minister-president Rutte is het onvermijdelijk dat we zekerheden opgeven. "Dé manier om kwijt te raken wat we hebben, is vast te houden aan wat we hebben", sprak hij in zijn H.J. Schoo-lezing. Daar zit een kern van waarheid in. Maar de boodschap zou veel beter te verteren zijn als je niet zou voelen dat het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciële jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken. Volgens een recente studie van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies is de rijkste 10 procent van Nederland er sinds het einde van de jaren zeventig 23 procent op vooruitgegaan, terwijl de armste 10 procent juist 30 procent heeft ingeleverd. Maatschappelijke veranderingen zijn beter te verkopen als de overheid niet de concurrentie, maar de verbinding tussen burgers zou benadrukken. Misschien zouden we dan ook tot de conclusie komen dat sommige zekerheden niet meer te handhaven zijn. Maar dan zou de pijn tenminste eerlijk verdeeld worden.

naar: Peter Giesen
uit: de Volkskrant, 9 november 2013

1p **15** Citeer uit het tekstfragment 1 de zin die nauw aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 1.

In tekstfragment 1 worden beweringen gedaan over inkomensveranderingen van verschillende sociaal-economische groeperingen.

1p **16** Bij welke alinea uit tekst 1 sluiten deze beweringen het meeste aan?

Tekst 2

Te groot voor kennis

(1) Onlangs verscheen een nieuw boek van David Weinberger met de fraaie en alleszeggende titel: *Too Big to Know: Rethinking Knowledge Now That the Facts Aren't the Facts, Experts Are Everywhere, and the Smartest Person in the Room is the Room*. In dit boek stelt Weinberger dat het bestaande kennisconcept door het internet volstrekt achterhaald wordt. Al eerder publiceerde Weinberger over de manier waarop het internet onze wereld verandert en ons (on)vermogen daar adequaat op te reageren. In 95 (!) stellingen beweerde hij dat het internet de markt voorgoed anders heeft gemaakt.

(2) Toen Francis Bacon[1)] zo'n vierhonderd jaar geleden beweerde dat ware kennis van de wereld gebaseerd was op verifieerbare feiten, gooide hij het dominante denken volledig overhoop. Ware kennis was tot dat moment immers altijd van God gegeven en was slechts bekend bij degenen die door hoofdletter Hem uitverkoren waren. Bacon verwees heel deze gedachte naar de fabeltjeskrant en veraardste c.q. democratiseerde kennis: een ieder die over voldoende feiten beschikte, kon tot ware kennis komen.

(3) Dit nu is precies wat Weinberger c.s. aanvechten. We staan opnieuw op een keerpunt, beweren zij (vandaar het getal 95 in hun eerste publicatie, het verwijst natuurlijk naar Luther[2)]), en moeten leren inzien dat door het internet feiten niet langer zijn wat ze lijken. Vandaar ook dat *Too Big to Know* begint met een variant van de beroemde uitspraak dat iedereen recht heeft op een eigen mening, maar dat de feiten gemeenschappelijk zijn. Die tijd zou voorbij zijn. Net zoals middeleeuwers ervan overtuigd waren dat priesters wisten hoe de wereld in elkaar stak, zo geloofden wij tot voor kort dat we wat feiten betreft op wetenschappers konden vertrouwen. We lazen hun boeken, hoorden hun verhalen en vormden op basis daarvan al dan niet een eigen mening. Zelden echter twijfelden we aan hun feiten: de wetenschap was de kerk van de geest.

(4) Die tijd is voorbij en in zoverre zijn recente affaires als die rond Stapel en Poldermans[3)] ook veelzeggend. Want al gingen zij vanzelfsprekend te ver, ze illustreerden wel de tendens waar ook Weinberger op wijst: dat we ons dankzij internet realiseren dat de door de vertegenwoordigers van de wetenschap vermelde feiten minder hard zijn dan ze lijken. Voor dat besef hoef je niet eens de deur meer uit. Pak een boek, willekeurig, neem een passage en bekijk de daarin vermelde feiten. Ga naar internet, tik een paar van die feiten in en binnen afzienbare tijd blijkt dat het allemaal veel ingewikkelder is dan de persoon in kwestie stelt: tegenover zijn feiten staan zo veel tegenfeiten dat de uitkomst nauwelijks anders dan een vraagteken kan zijn. Om tot die conclusie te komen hoef je ook geen specialist te zijn, ja zelfs niets anders te doen dan de gehanteerde begrippen intikken. Doe je dat, dan zie je de wereld bij elke muisklik verder verpulveren. 2+2 is zonder twijfel 4, maar als je naar internet gaat en '2 *plus 2 isn't 4*' intikt, krijg je toch verrassend veel verwijzingen, niet alleen naar Orwells roman *1984*[4)], maar ook naar wiskundige wijsheden die althans ik maar zeer ten dele kan volgen.

(5) Aan het eind van zijn boek stelt Weinberger dat het mogelijk is dat we dankzij het internet meer of minder weten over de wereld maar dat één ding zeker is: we weten meer over ons weten, we weten beter hoe betrekkelijk het is. Zonder het nu meteen met zijn radicale conclusies eens te zijn, vind ik dat een mooie en verstandige uitspraak.

(6) Dit laatste geldt ook zijn andere, veel saaiere stelling dat we weten dat de wereld wat kennis betreft op z'n kop staat, maar nog geen idee hebben wat de uitkomst hiervan zal zijn. De wereld is altijd te groot geweest voor onze kennis. Tegelijkertijd hebben we desondanks altijd geprobeerd zowel die wereld als de kennis daarover in kaart te brengen. Vermoedelijk heeft Weinberger gelijk: het wordt tijd voor een andere strategie.

naar: Chris van der Heijden
uit: De Groene Amsterdammer, 2 februari 2012

Chris van der Heijden (1954) is een Nederlands historicus en publicist.

noot 1 Francis Bacon (1561-1626) was een Engels filosoof en wordt beschouwd als de ‘vader’ van de empirische methode: hij bepleitte als een van de eersten en bij voortduring het gebruik van wetenschappelijk onderzoek. Daarmee zette hij zich af van het in zijn tijd dominante rationalisme, dat de rede en het denken aanwijst als voornaamste kennisbron.

noot 2 Maarten Luther (1483-1546) formuleerde in 1517 95 stellingen waarmee hij misstanden binnen de rooms-katholieke kerk aan de kaak stelde. Hiermee stond hij aan het begin van de reformatie.

noot 3 Sociaal-psycholoog Stapel en medicus Poldermans zijn wetenschappers die gefraudeerd hebben: zij baseerden onderzoek op gefingeerde data.

noot 4 1984 is een boek van de Britse schrijver George Orwell, grotendeels geschreven in 1948 en gepubliceerd in 1949. In dit boek wordt gedemonstreerd dat je mensen van alles kunt wijsmaken, zelfs dat 2 plus 2 vijf is.

Hieronder staan zes beweringen over alinea 1.

2p **17** Kies de drie beweringen die het meest van toepassing zijn en noteer de nummers van je keuze.

In de eerste alinea wordt
1 de aanleiding voor het schrijven van de tekst genoemd.
2 de betrekkelijke waarde van het werk van Weinberger getoond.
3 de hoofdgedachte van de tekst geformuleerd.
4 de kennis die de schrijver over dit onderwerp heeft, geëtaleerd.
5 een poging gedaan de lezer welwillend te stemmen.
6 Weinberger geïntroduceerd als een deskundige op het gebied van internet en kennisdeling.

In de tekst wordt beschreven hoe onze houding ten opzichte van kennis is veranderd.

3p **18** Vat de ontwikkeling hiervan gedurende de afgelopen eeuwen samen: geef daarbij een aanduiding van elk tijdperk en karakteriseer de op dat moment dominante houding ten opzichte van kennis. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

‘het wordt tijd voor een andere strategie.’ (regels 113-114)

2p **19** Leg uit wat de huidige strategie inhoudt en wat het doel is van de huidige strategie. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Op een aantal plaatsen wordt in de tekst ondubbelzinnig afstand genomen van het gedachtegoed van Weinberger.

3p **20** Citeer uit het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea’s 3 tot en met 6 drie woorden of woordgroepen waaruit dat duidelijk wordt.

‘wiskundige wijsheden die althans ik maar zeer ten dele kan volgen.’ (regels 90-92)

2p **21** Welke twee interpretaties van bovenstaand citaat zijn verdedigbaar? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 3

Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis aan[1)]

(1) Nogmaals afspreken dat we niet door rood mogen rijden. Uiteindelijk komen de normen- en waarden-discussies in Nederland daarop neer. We debatteren ons een ongeluk over wangedrag op sportvelden, agressie tegen hulpverleners en losgeslagen jongeren. Badend in ons morele gelijk, ontwijken we de spiegel.

(2) Het probleem is niet een gebrek aan waarden en normen, maar de gapende kloof tussen de waarden en normen. Ideaal en afspraak blijken in de praktijk geen partners. In het klein is het nog te overzien: wie hecht aan rust in de trein zal de volumeknop niet helemaal opendraaien. In het groot smelt dat moreel besef echter als sneeuw voor de zon. We hechten waarde aan een schoon milieu, maar laten daarvoor niet onze vakantie schieten. De norm is dat we vliegen naar onze zomerbestemming. Of neem de economische crisis. We hechten waarde aan een gezond bankwezen, maar azen op hoge spaarrentes en goedkope leningen. En denk eens aan de ouderenzorg. We hechten waarde aan een menswaardige 'oude dag', maar de norm is dat ouderen naar een tehuis gestuurd worden zodra ze te lastig worden voor familie en vrienden.

(3) Politiek is dat explosief materiaal. Normoverschrijdingen agenderen is veilig, normen zelf bekritiseren is gevaarlijk. Norman Lamb, de Britse minister voor Zorg en Ondersteuning, is daar inmiddels mee bekend. In *The Daily Telegraph* waagde hij het deze week te spreken over een 'nalatige samenleving'. Volgens Lamb kunnen veel gepensioneerden best thuis blijven wonen als mensen in hun omgeving bereid zijn wat klusjes te doen. Het feit dat families tegenwoordig versnipperd over het land wonen is volgens hem geen excuus. Mensen moeten maar eens omkijken naar de ouderen in hun eigen straat. Eigenlijk pleit hij voor een verzorgingsstraat (met een r), terwijl de norm is dat de verzorgingsstaat zich over hulpbehoevende ouderen ontfermt.

(4) De eerste reactie op de site van *The Daily Telegraph* spreekt boekdelen. "Hij heeft gelijk, maar dat neemt niet weg dat hij op zijn donder krijgt." De discrepantie tussen norm en waarde werd vervolgens in meer dan 700 reacties gevuld met mitsen, maren, bureaucratische beslommeringen en politieke tegenwerpingen. Weinigen hebben zin om te handelen naar de waarden die zij koesteren. Hun normen zijn geen afgeleiden van hun waarden.

(5) Nederland had de afgelopen weken andere zorgen aan het hoofd. Huwelijksleed van Sylvie en Rafaël. Dat had volgens veel bezoekers van *nrc.nl* wel wat minder aandacht mogen krijgen. Zij hechten aan de waarde dat serieuze media gevrijwaard zijn van roddel en achterklap. Wel frappant dat het artikel waarin de scheiding bekend werd gemaakt 106.574 kliks had. Veruit het best ge-

noot 1 De namen in de titel verwijzen naar voetballer Rafaël van der Vaart en presentatrice Sylvie Meis; hun scheiding, officieel uitgesproken op 4 december 2013, werd al vanaf december 2012 uitvoerig besproken in diverse media.

lezen bericht op 2 januari. Nummer 2 scoorde 29.138 kliks. Zo leer je je bezoekers kennen: ze lezen massaal het nieuws dat ze zeggen niet te willen lezen. Vanuit hun moreel moeras, gelegen tussen waarde en norm, schelden ze op de media.

naar: Steven de Jong
bron: www.nrc.nl, 5 januari 2013

Steven de Jong (1981) is columnist voor nrc.nl.

'Badend in ons morele gelijk, ontwijken we de spiegel.' (regels 8-9)

1p **22** Wat zou deze spiegel tonen? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p **23** Wat is volgens de tekst het verschil tussen waarden en normen? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **24** Van welk type argument wordt vooral gebruikgemaakt in de tekst? van argumentatie op basis van
A gezag
B oorzaak en gevolg
C overeenkomst en vergelijking
D voorbeelden

In de tekst wordt gebruikgemaakt van woorden met een bepaalde gevoelswaarde om een algemeen gebrek aan zelfkritiek uit te drukken.

2p **25** Citeer uit alinea 1 en 2 drie afzonderlijke woorden of woordgroepen waarmee dat gebrek aan zelfkritiek op die manier wordt uitgedrukt.

3p **26** Leg uit waarom Sylvie en Rafaël de morele crisis aantonen, zoals de titel stelt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

Tekst 4

Mens, leer te sterven!

(1) Dat we ten dode zijn opgeschreven, is waarschijnlijk het meest pregnant verwoord door de filosoof Martin Heidegger[1]. Hij schreef: "Zodra een mens tot leven komt, is hij terstond oud genoeg om te sterven." Ooit een alledaagse realiteit, nu een ervaring die naar de periferie van het menselijke bewustzijn is verbannen. Althans, in grote delen van wat wel de ontwikkelde wereld wordt genoemd. Voor een tiener in Syrië of een zuigeling in Soedan staan Heideggers woorden als een huis: het nauwelijks ontkiemde leven wordt in veel landen continu door de dood op de hielen gezeten.

(2) Maar niet voor ons. Waar tot in de negentiende eeuw de vorst zijn macht effectueerde via de dood (het schavot), oefent het gezag nu zijn heerschappij uit door een gezond, veilig en lang leven te prediken. Het biologische voortbestaan is in het centrum van de politieke besluitvorming komen te staan. Politiek is gereduceerd tot biopolitiek, oftewel: administratief beheer van de productieve diersoort mens. Daarmee heeft men de dood, ooit een publiek schouwspel ter lering en vermaak van de meute, als machtsinstrument uit handen gegeven en verbannen naar het privédomein.

(3) Het schandaal van de dood is dus gepacificeerd en gedomesticeerd. Menigeen zal deze transformatie als een teken van beschaving bestempelen. En inderdaad, de beul op het marktplein heeft plaatsgemaakt voor meer huiselijke en virtuele vormen van doodsvertier. Vandaag de dag is het vooral de entertainmentindustrie die het nakende einde de huiskamer binnenbrengt en er een zap- en klikervaring van maakt. Exemplarisch hiervoor zijn al die varianten van reality-tv die het menselijke verval en de sterfelijkheid als onderwerp kiezen. Maar ook hier geldt dat de reële dood, het afsterven zelf, goeddeels buiten beeld wordt gehouden. Men ziet ongeneeslijk zieke jongeren die nog alles uit het leven halen (in het BNN-programma *Over mijn lijk*), maar de sterfbedscène haalt de treurbuis niet.

(4) Het sterven is weggeduwd en het leven minus de dood is als hoogste waarde geproclameerd. In de hoop zich de engel des doods van het lijf te houden, joggen en fitnessen de levenslustigen van vandaag erop los. Sinds het geloof in God is vervangen door het geloof in de techniek, herleven de onsterfelijkheidsfantasieën als nooit tevoren. Een enkeling laat zich na de dood invriezen, anderen beperken zich tot preventief screenen en bekeren zich massaal tot cholesterolverlagers en bètablokkers. En Vadertje Staat cheerleadert: "Leef lang en gezond: rook niet, drink matig en beweeg!"

(5) Het resultaat is ernaar. De natuurlijke dood op hoge leeftijd is van een voorrecht voor weinigen tot een burgerrecht van velen geworden. Maar hier doet de gezondheidsparadox zijn intrede en genereert het systeem zijn

noot 1 Martin Heidegger (1889-1976): een Duitse filosoof die veel geschreven heeft over de vrijheid van de mens.

eigen ongerijmdheden: meer gezondheidszorg leidt tot meer ziekte. Het uit de pan rijzen van de gezondheidskosten is uiteindelijk een schaarsteprobleem, veroorzaakt door een excessieve toename van (oud) leven en het achterblijven van de middelen om dat leven in stand te houden.

(6) Met de huidige crisis in de zorg dringt het selectievraagstuk zich op. De discussie zal van kwantiteit van leven naar kwaliteit van leven verlegd worden. Het debat over de dure medicatie voor de ziektes van Pompe en van Fabry illustreert hoe onvermijdelijk dat is.

(7) Maar de werkelijke sleutel voor verlossing ligt in onze houding ten aanzien van de dood. Het sterven is als een melaatse uit het alledaagse leven verbannen, terwijl het er onlosmakelijk mee verbonden is. Doodsvermijding als levensprincipe en het naakte overleven tegen elke prijs: het zijn tegennatuurlijke en onhoudbare idealen. Het wordt tijd een levenshouding te bevorderen die ruimte geeft aan het individu om het lijden en de dood op zich te nemen en als integraal onderdeel van zijn leven te beschouwen. Kortom, van biopolitiek die het leven tot elke prijs in stand houdt, naar een verlichte vorm van thanatopolitiek[2)] die het leven ontvankelijk maakt voor de dood.

(8) De zorgcrisis brengt het domein van de dood weer binnen het bereik van de politiek. Dat hoeft niet alleen een kwestie van kille kosten-batenafwegingen te betekenen, maar zou tevens de aanzet kunnen zijn tot een maatschappelijk debat over zoiets als stervenskunst, een vergeten vorm van levenskunst. "Zodra een mens tot leven komt, is hij terstond oud genoeg om te sterven." Laten we die tekst voortaan op onze rouw- én geboortekaartjes zetten.

naar: Hans Schnitzler
bron: www.devolkskrant.nl, 3 oktober 2012

Hans Schnitzler (1968) is publicist en filosoof.

noot 2 Thanatopolitiek: beleid dat niet gericht is op het zo lang mogelijk in leven houden van mensen, maar op aanvaarding van de dood. Deze vorm van beleid is vernoemd naar Thanatos, de Griekse god van de dood.

In alinea 1 komen, al dan niet expliciet, meerdere tegenstellingen aan de orde.

3p **27** Noem vier van deze tegenstellingen.

'Politiek is gereduceerd tot biopolitiek, oftewel: administratief beheer van de productieve diersoort mens.' (regels 26-29)

1p **28** Citeer uit het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 2 tot en met 6 de zin die op meer karikaturale wijze dezelfde mening verwoordt.

De tekst bevat redeneringen op basis van oorzaak en gevolg.

1p **29** Wat voor soort redeneringen bevat de tekst daarnaast vooral?
redeneringen op basis van
A gezag
B kenmerken
C vergelijking en overeenkomst
D voorbeelden

In alinea 5 wordt geschreven over de 'gezondheidsparadox'.

3p **30** Leg deze paradox uit en benoem in je uitleg beide delen en de conclusie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

1p **31** Welke van onderstaande omschrijvingen geeft het doel van de tekst het beste weer?
Het doel van de tekst is de lezers
A aan te zetten tot verwerping van de huidige biopolitiek, zodat er ruimte komt voor een andere visie op ziekte en dood.
B te attenderen op hun weinig natuurlijke houding ten opzichte van de dood als onderdeel van het leven.
C te doordringen van de noodzaak tot mentaliteitsverandering, zodat de dood weer wordt geaccepteerd als onderdeel van het leven.
D te informeren over ontwikkelingen in de zorg, zodat de noodzaak van een grotere acceptatie van de dood duidelijk wordt.

Tekst 5

Oorlog en criminaliteit

(1) De wereld wordt geteisterd door geweld en geweld. Als het om politiek gemotiveerd geweld gaat, noemen we het oorlog. Als het om economisch gemotiveerd geweld gaat, noemen we het criminaliteit. Maarten van Rossem noemde elf jaar geleden de aanslagen van Al-Qaida op de VS criminaliteit. Daar zou je dus eigenlijk de *FBI*[1)] op af moeten sturen in plaats van het leger, dan was ons die hele ellendige *'War on Terror'* bespaard gebleven. Nu sturen we onderzeeërs naar de Somalische wateren alsof daar een zeeoorlog woedt, maar het gaat daar om piraterij en dat zou je toch eerder een vorm van criminaliteit kunnen noemen. En de missie naar Kunduz heet een politiemissie, terwijl het daar uiteindelijk om oorlog gaat. Waarmee ik weer niet wil zeggen dat de politie er alleen maar is voor criminaliteit en de krijgsmacht er alleen is voor oorlog, maar zo zijn de taken in de meeste landen toch wel zo'n beetje verdeeld.

(2) Het onderscheid tussen de twee soorten geweld wordt steeds vaker losgelaten. Vooral de terroristische aanslagen op de Amerikaanse *Twin Towers* en het Pentagon in 2001, hebben voor intellectuele verwarring gezorgd, want het terrorisme was een onbegrepen vijand. Terroristen hadden politieke doelstellingen, maar gedroegen zich als boeven en hun opsporing vergde veel inlichtingenwerk en forensisch recherchewerk.

(3) Niet zo scherp trekken die grens, is ook de boodschap van het *Human Development Report 2011*. Criminaliteit en oorlog gaan hand in hand. In veel landen lossen ze elkaar gewoon af, zodat er voor de burger weinig valt te vieren als het met een van beide wat beter gaat. De tweedeling zorgt er misschien ook voor dat we aan 'oorlog' onevenredig veel aandacht schenken, maar er ook op willen bezuinigen zodra hij uit beeld

noot 1 FBI (Federal Bureau of Investigation) is een Amerikaans onderzoeksbureau dat zich bezighoudt met het opsporen en bestrijden van allerlei vormen van criminaliteit.

raakt. Getalsmatig lijkt dat terecht, zo zou je uit het recente rapport *Global Burden of Armed Violence* kunnen concluderen. Elk jaar komen ruim vijfhonderdduizend mensen om het leven door geweld. Slechts een tiende daarvan (55.000) sterft op het slagveld of door terroristisch geweld. De grote meerderheid (396.000) wordt 'gewoon' vermoord. De rest (zo'n 75.000) legt het loodje door doodslag of bij het neerslaan van rellen.

(4) In landen als El Salvador, Guatemala en Honduras vallen nu, tijdens 'vrede', meer slachtoffers door moord en doodslag dan tijdens de jaren waarin er burgeroorlog woedde. Als je ook nog weet dat er tegenwoordig de helft minder aan oorlogen wordt gevoerd dan pakweg dertig jaar geleden, is het geen wonder, zou je zeggen, dat veel mensen voor hun 'veiligheid' nu liever blauw op straat willen dan tanks en vliegtuigen. Hier wordt de logica echter gevaarlijk. Er is overstelpend bewijs dat oorlog en criminaliteit verweven zijn, en wel zo dat het loont om nooit oorlogsland te worden, teneinde criminaliteit te vermijden.

(5) Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij. Sowieso kennen fragiele staten veel meer criminaliteit dan goedbestuurde staten. In bijna alle fragiele staten kwam volgens het *Human Development Report 2011* ook zwaar burgeroorlogsgeweld voor. Twee derde van alle 500.000 doden valt in maar 58 landen, een kwart in zelfs maar veertien landen. De misdaad krijgt er de kans om via corruptie, infiltratie of zelfs overname van de officiële machtsposities aan de touwtjes te trekken.

(6) Eenmaal in de greep van fragiliteit en misdaad zitten landen gevangen in een fatale kringloop. Een halve eeuw geleden was de helft van de burgeroorlogen die wereldwijd uitbraken 'nieuw', nu zijn negen van de tien oorlogen aflevering zoveel uit een haast niet te stoppen reeks. De cijfers bewijzen onverbiddelijk dat deze staten minder buitenlandse investeringen en ontwikkelingshulp aantrekken, na burgeroorlogen tot twintig jaar terugvallen in economische ontwikkeling, veel slechter scoren in het realiseren van de millenniumdoelstellingen[2)], zakken op mensenrechtenlijstjes en economisch niet meer aantrekkelijk zijn voor ons. Kortom, steeds meer falen. De les is: veiligheid exporteren is verstandig, goed tegen *elk* geweld en we worden er zelf niet slechter van.

naar: Ko Colijn
uit: Vrij Nederland, 15 september 2012

Ko Colijn (1951) is bijzonder hoogleraar Internationale betrekkingen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael.

noot 2 De millenniumdoelstellingen, vervat in de zogeheten United Nations Millennium Declaration, richten zich op het uitbannen van wereldwijde armoede. De regeringsleiders van 189 landen hebben aangegeven deze doelstellingen te willen realiseren voor 2015. Met regelmaat wordt over de vorderingen gepubliceerd.

In alinea 1 worden twee criteria besproken om te bepalen of iets oorlog is of criminaliteit.

2p **32** Welke twee criteria zijn dat?

Alinea 4 en 5 bevatten samen een redenering. Geef deze redenering weer in onderstaand schema. Een deel van deze redenering is al opgenomen in onderstaand schema.

4p **33** Neem het schema over en vul de ontbrekende gegevens aan.

Voorlopig standpunt	< al gegeven > Het is beter veel politie op straat te hebben dan tanks en vliegtuigen.
Argument 1	
Argument 2	
Voorbehoud	
Argument bij het voorbehoud	
Conclusie	< al gegeven > Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij.

In alinea 6 is sprake van een fatale kringloop.

2p **34** Geef deze fatale kringloop weer. Baseer je antwoord op alinea 6.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

De tekst eindigt met de conclusie: ‘we worden er zelf niet slechter van’. (regels 117-118)

1p **35** Hoe wordt deze conclusie onderbouwd?

- **A** Oorlogslanden doen de inspanningen voor de mensenrechten teniet.
- **B** Oorlogslanden kunnen andere landen meeslepen in hun conflicten.
- **C** Oorlogslanden zijn economisch gezien niet aantrekkelijk voor ons.
- **D** Via oorlogslanden beïnvloeden criminelen de buitenlandse politiek.

De essentie van de tekst is samen te vatten aan de hand van de volgende twee vragen:

1 Waarom is het beter om geen onderscheid te maken tussen oorlog en criminaliteit?
2 Waarom en hoe zou de aandacht verlegd moeten worden?

3p **36** Geef deze samenvatting. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je samenvatting niet meer dan 50 woorden.

Uitwerkingen bij examen 2016-I

TEKST 1 DE PRIJS VAN WERK

1p **1 (alinea) 8**
Om vraag 1 en vraag 2 te kunnen beantwoorden, moet je eerst de hele tekst doornemen.
Zie regels 116-121: 'De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke (...) gevolgen van deze politieke keuzes.'

1p **2 (alinea) 13**
Zie regels 214-219: 'Uiteindelijk is er slechts één kink in de kabel: we willen helemaal geen hogere werkdruk. We wíllen niet harder werken. Uit iedere arbeidsenquête blijkt dat we juist minder willen werken.'

2p **3** Twee van de volgende vier tegenstellingen:
1 **meer regels (voor allerlei instellingen) tegenover minder regels (voor de arbeidsmarkt)**
2 **de arbeidsmarkt tegenover allerlei instellingen**
3 **vroeger / voor de crisis tegenover na de crisis**
4 **arbeidstijd verkorten tegenover de werkweek verlengen**

Per juiste tegenstelling: 1p.
Voor tegenstelling 1 zie regels 72-79: 'Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving (...). Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden.'
Voor tegenstelling 2 zie regels 74-77: '(…) voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat (…).'
Voor tegenstelling 3 zie regels 72-82: 'Sinds de crisis (...) lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. "Baanzekerheid" en "arbeidstijdverkorting" komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.'
Voor tegenstelling 4 zie regels 79-85: '"Baanzekerheid" en "arbeidstijdverkorting" komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. (…) Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te verlengen.'

1p **4 'De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat.' (regels 86-88)**
Je moet hier niet meer of minder dan één volledige zin citeren.
In deze zin klinkt een milde spot door. Het verzet van de vakbeweging, die hier 'gedecimeerd' wordt genoemd, stelt volgens de formulering niet erg veel voor.
Het begrip ironie wordt in de vraag tamelijk ruim opgevat: de schrijver spot, maar hij zegt niet het tegengestelde van wat hij bedoelt.

1p **5 de saamhorigheid**
of
onderlinge verbondenheid
Zie regels 132-136: 'En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn.'

1p **6 '(Rechts wil het,) (links) slikt het.' (regel 170)**
Andere citaten zijn niet goed. Het gaat om de aantasting van de rechten van werknemers door de politiek: 'In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.' (regels 66-71)

4p **7**

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	**constatering**
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	**oorzaak** of **precisering** of **uitwerking**
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	**voorwaarde**
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers.	**uitwerking** of **precisering**
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	**conclusie**

Vijf antwoorden goed: 4p. Vier goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
In zin 1 constateert de schrijver dat er werknemers zijn die van baan willen veranderen. Hij werkt dat uit of preciseert dat met zin 2, waarin je leest waarom werknemers dat wel willen. Dat kun je ook de oorzaak noemen van de wil om van baan te veranderen.
Zin 3 brengt de voorwaarde onder woorden die werknemers stellen aan een nieuwe baan.
In zin 4 lees je wat werkgevers vinden van die voorwaarde: hun tegenwerping.
Zin 5 geeft een uitwerking of precisering van die tegenwerping.
In zin 6 concludeert de schrijver dat de werknemers en de werkgevers het veranderen van baan wezenlijk verschillend benaderen.

1p **8 A**
Zie regels 251-260: 'Voor eenieder met succes is dit mensbeeld zo gek nog niet. (...) Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp.'

1p **9** De kern van een goed antwoord:
Dit heeft tot consequentie dat de mens zelf verantwoordelijk is voor zijn eigen slagen of mislukken / dat kwetsbare groepen het zwaarder krijgen.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Er wordt gevraagd naar de negatieve consequentie. Die vind je in regels 164-166: 'Mislukken is een kwestie van "eigen verantwoordelijkheid" geworden.'
En in regels 255-263: 'Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp. Met werkzekerheid betalen ze hun rekeningen niet. En daar mogen ze alleen zichzelf de schuld van geven.'

1p **10 B**
Zie regels 57-71: 'De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. (...) In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering (…).'

1p **11 C**
Op allerlei plaatsen in de tekst is sprake van oorzaak en gevolg. Een paar voorbeelden:
In alinea 1: 'Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.' (regels 5-11)
In alinea 3: 'Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-overload en onbalans tussen werk en privé.' (regels 50-56)
In alinea 4: 'De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht.' (regels 57-60)

1p **12 B**
De veranderde eisen vanuit de arbeidsmarkt behandelt de schrijver vooral in de alinea's 3 tot en met 5 en 9 tot en met 12. Dat het de schrijver gaat om de negatieve invloed van deze verandering op de maatschappij, zie je al in de eerste zin: 'Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt.' (regels 1-2) En bijvoorbeeld ook in de laatste alinea: 'Het grootste verlies wordt door ons allemaal geleden.' (regels 264-265)

3p **13 1** [1p]**, 3** [1p] **en 4** [1p]
Voor zin 1 zie regels 79-82: '"Baanzekerheid" en "arbeidstijdverkorting" komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.'
Voor zin 3 zie regels 88-101: '(…) onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf meer moeten profileren, waardoor zij minder op het belang van het bedrijf zijn gericht.'
Voor zin 4 zie regels 38-41: 'Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren.'

3p **14 1** [1p]**, 4** [1p] **en 7** [1p]
Zin 1: Een belangrijk deel van de tekst gaat over de invloed van de politiek op de eisen die de arbeidsmarkt stelt: alinea 4 tot en met 7. In de inleiding op de vragen 1 en 2 wordt dit tweede deel van de tekst *Werkdruk en politiek* genoemd.
Zin 4: In alinea 2 lees je wat er wordt gedaan aan het toenemende ziekteverzuim: psychologische en psychiatrische hulp. De tekst gaat in op de oorzaken van het ziekteverzuim en maakt duidelijk dat de oorzaken niet worden aangepakt: 'De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet.' (regels 57-63)
Zin 7: Een belangrijk deel van de tekst gaat over de gevolgen van de flexibilisering: 'Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben.' (regels 44-47) Flexibilisering leidt dus tot ongelijke kansen op de arbeidsmarkt. Bovendien leidt flexibiliteit tot stress:

'Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-*overload* en onbalans tussen werk en privé.' (regels 50-56)
Zin 2 komt overeen met een gedeelte van alinea 6, zin 3 met een gedeelte van alinea 8, zin 5 met een gedeelte van alinea 1, zin 6 met een gedeelte van alinea 11. Alle vier spelen ze verder geen belangrijke rol in de uiteenzetting.

1p **15 'Hoger opgeleiden (…) het nakijken.' (regels 5-7)**
of
'Maatschappelijke veranderingen (…) zou benadrukken.' (regels 10-11)
De eerste zin komt overeen met regels 252-260 uit de tekst, waarin een deel van de hoofdgedachte is verwoord: 'Voor zolang het duurt, mogen de succesvollen zich op de borst kloppen. Succes is dan hun eigen keuze. Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp.'
De tweede zin komt overeen met de slotalinea van de tekst, die ook aansluit bij de hoofdgedachte: '(…) minder vrije tijd en minder zekerheid betekenen minder verwondering, minder zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en minder genieten. Dat is geen kwestie van "eigen verantwoordleijkheid". Het is het resultaat van politieke keuzes.' (regels 270-277)

1p **16 (bij alinea) 15**
In tekstfragment 1 lees je dat 'het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciële jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken.' (regels 4-7)
Dat sluit aan bij tekst 1, regels 252-260: 'Voor zolang het duurt, mogen de succesvollen zich op de borst kloppen. Succes is dan hun eigen keuze. Voor veel lageropgeleiden, minderheden, ouderen, jongeren, alleenstaande moeders, arbeidsongeschikten en werklozen is het flexibele mensbeeld een ramp.'

TEKST 2 TE GROOT VOOR KENNIS

2p **17 1, 3 en 6**
Drie beweringen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
De aanleiding (1): 'Onlangs verscheen een nieuw boek van David Weinberger (…).' (regels 1-2)
De hoofdgedachte (3): '(…) dat het bestaande kennisconcept door het internet volstrekt achterhaald wordt.' (regels 9-11)
De introductie van Weinberger als deskundige op het gebied van internet en kennisdeling (6): 'Al eerder publiceerde Weinberger over de manier waarop het internet onze wereld verandert en ons (on)vermogen daar adequaat op te reageren.' (regels 11-15)

3p **18** De kern van een goed antwoord:
1 **Voor Bacon / Voor 1600 verschafte de kerk / God de ware kennis.** [1p]
2 **Na Bacon / Na 1600 kan iedereen die over voldoende feiten beschikt tot ware kennis komen / is ware kennis verifieerbaar / is ware kennis alleen via wetenschap bereikbaar.** [1p]
3 **Na Weinberger / In de huidige tijd weten we dat weten betrekkelijk is / zijn wetenschappelijke feiten betrekkelijk.** [1p]

Je moet in volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.

Tijdperk 1: 'Toen Francis Bacon zo'n vierhonderd jaar geleden beweerde dat ware kennis van de wereld gebaseerd was op verifieerbare feiten, gooide hij het dominante denken volledig overhoop. Ware kennis was tot dat moment immers altijd van God gegeven en was slechts bekend bij degenen die door hoofdletter Hem uitverkoren waren.' (regels 18-27)
Tijdperk 2: 'Bacon verwees heel deze gedachte naar de fabeltjeskrant en veraardste c.q. democratiseerde kennis: een ieder die over voldoende feiten beschikte, kon tot ware kennis komen.' (regels 27-32)
Tijdperk 3: 'Aan het eind van zijn boek stelt Weinberger dat het mogelijk is dat we dankzij het internet meer of minder weten over de wereld maar dat één ding zeker is: we weten meer over ons weten, we weten beter hoe betrekkelijk het is.' (regels 93-99)

2p **19** De kern van een goed antwoord:
1 **De huidige strategie houdt in, dat wetenschappers zo veel mogelijk feiten verzamelen.** [1p]
2 **Het uiteindelijke doel daarvan is kennis (over de wereld) te krijgen.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.

Wat de huidige strategie is, kun je afleiden uit de opvatting van Bacon: 'een ieder die over voldoende feiten beschikte, kon tot ware kennis komen.' (regels 30-32) Let ook op de voetnoot over Bacon: 'hij bepleitte als een van de eersten en bij voortduring het gebruik van wetenschappelijk onderzoek.'
Het doel van de strategie: '(…) zowel die wereld als de kennis daarover in kaart te brengen.' (regels 111-112)

3p **20** De kern van een goed antwoord:
1 **'(We staan opnieuw op een keerpunt,) beweren zij' (regels 34-35)** [1p]
2 **'(Die tijd) zou (voorbij zijn)' (regels 45-46)** [1p]
3 **'Zonder het nu meteen met zijn radicale conclusies eens te zijn' (regels 99-101)** [1p]

Hoewel de schrijver het voor een belangrijk deel eens is met Weinberger, neemt hij op deze plaatsen afstand van het gedachtegoed. Dat we op een keerpunt staan, is volgens hem niet meer dan iets wat Weinberger c.s. beweren, een mening. Hij vindt het ook te ver gaan dat de beroemde uitspraak over meningen en feiten (zie regels 43-45) niet meer zou gelden. En hij is het ook niet zonder meer met Weinbergers radicale conclusies eens.

2p **21** De kern van een goed antwoord:
1 **De twee interpretaties houden in dat de wiskundige wijsheden meer wiskundig inzicht vereisen dan bij de auteur van de tekst aanwezig is** [1p]
2 **en dat de 'wiskundige wijsheden' van internet onzinnig zijn.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.

De eerste mogelijkheid: de wiskundige wijsheden, die zouden verklaren waarom 2 + 2 niet 4 is (zie regels 86-88), zijn te moeilijk voor de schrijver.
De tweede mogelijkheid: de schrijver is van mening dat ze niet kunnen kloppen.

TEKST 3 SYLVIE EN RAFAËL TONEN DE MORELE CRISIS AAN

1p **22** De kern van een goed antwoord:
Deze spiegel zou tonen dat wij er heel duidelijke waarden op na houden, maar dat we daar niet naar leven.

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.

In de spiegel zouden we zien dat de normen die we hanteren, niet overeenkomen met onze waarden, zoals de voorbeelden in alinea 2 duidelijk maken.

2p **23** De kern van een goed antwoord:
1 **Waarden zijn idealen/moreel besef** [1p]
2 **en de normen zijn vervolgens de afspraken, het feitelijk gedrag.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.

Zie regels 10-14: 'Het probleem is niet een gebrek van waarden en normen, maar de gapende kloof tussen de waarden en normen. Ideaal en afspraak blijken in de praktijk geen partners.'
Het verschil wordt ook duidelijk uit de voorbeelden, zoals: 'We hechten waarde aan een schoon milieu, maar laten daarvoor niet onze vakantie schieten. De norm is dat we vliegen naar onze zomerbestemming.' (regels 19-23)

1p **24 D**
Voorbeelden in alinea 1: door rood rijden, wangedrag op sportvelden, agressie tegen hulpverleners en losgeslagen jongeren. In alinea 2: schoon milieu tegenover vliegvakanties, gezond bankwezen tegenover azen op hoge spaarrentes en goedkope leningen, menswaardige ouderenzorg willen tegenover lastige ouderen naar een tehuis sturen. In alinea 5: geen roddel en achterklap in serieuze media tegenover grote belangstelling voor het huwelijksleed van Sylvie en Rafaël.

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 **'Badend in ons morele gelijk (ontwijken we de spiegel).' (regels 8-9)**
2 **'de gapende kloof (tussen de waarden en normen)' (regels 11-13)**
3 **'(In het groot) smelt dat moreel besef echter als sneeuw voor de zon.' (regels 17-19)**

Drie citaten goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Er wordt gevraagd woorden of woordgroepen aan te halen waarvan de gevoelswaarde het gebrek aan zelfkritiek uitdrukt. Het gaat om de woorden 'badend', 'ontwijken', 'gapend' en 'smelt'.

3p **26** De kern van een goed antwoord:
1 **Het artikel over hun scheiding wordt veel gelezen.** [1p]
2 **Dit staat recht tegenover het gedrag dat de lezers zeggen na te streven.** [1p]
3 **Daarmee is dit een voorbeeld van de morele crisis die in de tekst beschreven wordt.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.

Veel bezoekers van de website *nrc.nl* vonden de aandacht voor het huwelijksleed van Sylvie en Rafaël overdreven: 'Zij hechten aan de waarde dat serieuze media gevrijwaard zijn van roddel en achterklap.' (regels 73-75)
Maar het was op de dag van publicatie wel het best gelezen artikel: zie regels 75-80. De belangstelling voor Sylvie en Rafaël levert daarmee een voorbeeld van de morele crisis waar de tekst over gaat.

TEKST 4 MENS, LEER TE STERVEN!

3p **27** Vier van de volgende tegenstellingen:
1 leven – sterven
2 vroeger – nu
3 alledaagse realiteit – periferie van het menselijke bewustzijn
4 ontwikkelde wereld – andere landen
5 jong – oud
Vier tegenstellingen goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Tegenstellingen 1 en 5: 'Zodra een mens tot leven komt, is hij terstond oud genoeg om te sterven.' (regels 4-6)
Tegenstellingen 2 en 3: 'Ooit een alledaagse realiteit, nu een ervaring die naar de periferie van het menselijke bewustzijn is verbannen.' (regels 6-9)
Tegenstelling 4: 'Althans, in grote delen van wat wel de ontwikkelde wereld wordt genoemd. Voor een tiener in Syrië of een zuigeling in Soedan staan Heideggers woorden als een huis (…).' (regels 10-14)
Je moet de tegenstellingen uitdrukkelijk noemen. Je kunt niet volstaan met het citeren van zinnen of zinsdelen.

1p **28 'En Vadertje (…) en beweeg!' (regels 72-74)**
Je moet de hele zin citeren, niet alleen een gedeelte ervan.

1p **29 D**
Zie bijvoorbeeld regels 39-42: 'En inderdaad, de beul op het marktplein heeft plaatsgemaakt voor meer huiselijke en virtuele vormen van doodsvertier.'
En regels 50-57: 'Maar ook hier geldt dat de reële dood, het afsterven zelf, goeddeels buiten beeld wordt gehouden. Men ziet ongeneeslijk zieke jongeren die nog alles uit het leven halen (in het BNN-programma *Over mijn lijk*), maar de sterfbedscène haalt de treurbuis niet.' (regels 50-57)
En regels 91-96: 'De discussie zal van kwantiteit van leven naar kwaliteit van leven verlegd worden. Het debat over de dure medicatie voor de ziektes van Pompe en van Fabry illustreert hoe onvermijdelijk dat is.'

3p **30** De kern van een goed antwoord:
1 Dankzij de gezondheidszorg kunnen meer mensen oud worden, [1p]
2 maar daardoor zijn er veel meer mensen die zorg nodig hebben [1p]
3 en dat maakt de gezondheidszorg onbetaalbaar. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
De paradox die je moet uitleggen: 'meer gezondheidszorg leidt tot meer ziekte' (regels 81-82).
In alinea 5 lees je dat de gezondheidszorg leidt tot 'een excessieve toename van (oud) leven' (regels 85-86). Daardoor ontstaat 'een schaarsteprobleem' (regels 84-85). Conclusie: de gezondheidszorg leidt tot het 'uit de pan rijzen van de gezondheidskosten' (regels 82-84).
Let op: de conclusie is niet dat meer gezondheidszorg leidt tot meer ziekte. Want dat is de paradox die je juist moet uitleggen.

1p **31 C**
Zie regels 97-111: 'Maar de werkelijke sleutel voor verlossing ligt in onze houding ten aanzien van de dood. (…) Het wordt tijd een levenshouding te bevorderen die ruimte geeft aan het individu om het lijden en de dood op zich te nemen en als integraal onderdeel van zijn leven te beschouwen.'

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 5 OORLOG EN CRIMINALITEIT

2p **32** De kern van een goed antwoord:
1 de doelstellingen van de daders / het motief voor het geweld / politieke of economische motieven [1p]
2 de methoden die ter bestrijding worden ingezet / het leger of de politie inzetten [1p]
of
1 Politiek gemotiveerd geweld noemen we oorlog; [1p]
2 economisch gemotiveerd geweld noemen we criminaliteit. [1p]
Zie regels 2-6: 'Als het om politiek gemotiveerd geweld gaat, noemen we het oorlog. Als het om economisch gemotiveerd geweld gaat, noemen we het criminaliteit.'
En regels 7-21: 'Maarten van Rossem noemde elf jaar geleden de aanslagen van Al-Qaida op de VS criminaliteit. Daar zou je dus eigenlijk de FBI op af moeten sturen in plaats van het leger (...). En de missie naar Kunduz heet een politiemissie, terwijl het daar uiteindelijk om oorlog gaat.'

4p **33**

Voorlopig standpunt	Het is beter veel politie op straat te hebben dan tanks en vliegtuigen.
Argument 1	**Er vallen meer slachtoffers door moord en doodslag dan wanneer er burgeroorlog woedt.** [1p]
Argument 2	**Er wordt tegenwoordig de helft minder oorlogen gevoerd dan dertig jaar geleden.** [1p]
Voorbehoud	**Hier wordt echter de logica gevaarlijk.** of **Er is overstelpend bewijs dat oorlog en criminaliteit met elkaar verweven zijn.** of **Je kunt criminaliteit het beste tegengaan door nooit oorlogsland te worden.** of **Het loont om nooit oorlogsland te worden.** [1p]
Argument bij het voorbehoud	**Je kunt criminaliteit het beste tegengaan door nooit oorlogsland te worden.** of **Er is overstelpend bewijs dat oorlog en criminaliteit met elkaar verweven zijn.** of **Het loont om nooit oorlogsland te worden.** [1p]
Conclusie	Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij.

In alinea 4 vind je eerst de twee argumenten bij het voorlopige standpunt: 'In landen als El Salvador, Guatemala en Honduras vallen nu, tijdens "vrede", meer slachtoffers door moord en doodslag dan tijdens de jaren waarin er burgeroorlog woedde. Als je ook nog weet dat er tegenwoordig de helft minder aan oorlogen wordt gevoerd dan pakweg dertig jaar geleden (…).' (regels 64-72)
Maar het voorlopige standpunt blijkt niet houdbaar. Het voorbehoud en de argumenten bij het voorbehoud volgen direct op het voorlopige standpunt: 'Hier wordt de logica echter gevaarlijk. Er is overstelpend bewijs dat oorlog en criminaliteit verweven zijn, en wel zo dat het loont om nooit oorlogsland te worden, teneinde criminaliteit te vermijden.' (regels 75-81)

© ThiemeMeulenhoff

2p **34** De kern van een goed antwoord:

1 Staten die in burgeroorlog zijn, trekken minder investeerders / krijgen minder ontwikkelingshulp / worden economisch slechter / scoren slechter qua mensenrechten / scoren slechter op millenniumdoelstellingen [1p]

2 en trekken daardoor nog minder investeerders. [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.

De kringloop wordt beschreven in de regels 104-115. Als een land in burgeroorlog is, trekt het minder investeerders. Het gevolg daarvan is dat het land minder aantrekkelijk wordt voor investeerders, en uiteindelijk economisch helemaal niet meer aantrekkelijk is.

1p **35 C**

In alinea 6 lees je: landen die in oorlog zijn, zijn economisch niet aantrekkelijk voor ons (zie regels 114-115). Daarom is het voor onze economie beter als we veiligheid exporteren.

3p **36** De kern van een goede samenvatting:

1 Criminaliteit en oorlog zijn met elkaar verweven. / In veel landen lossen oorlog en criminaliteit elkaar af. [1p]

2 Bovendien blijkt het aantal doden in vredestijd hoger dan in oorlogstijd. [1p]

3 Daarom kunnen we beter meer aandacht besteden aan het afdwingen van veiligheid met militaire middelen om criminaliteit tegen te gaan. [1p]

Je samenvatting moet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.

Het antwoord op vraag 1 bestaat uit twee delen. Ten eerste, zoals je leest in het begin van alinea 3: ‘Criminaliteit en oorlog gaan hand in hand. In veel landen lossen ze elkaar gewoon af (…).’ (regels 42-44)

Ten tweede, zoals je leest in het begin van alinea 4: ‘In landen als El Salvador, Guatemala en Honduras vallen nu, tijdens “vrede”, meer slachtoffers door moord en doodslag dan tijdens de jaren waarin er burgeroorlog woedde.’ (regels 64-68)

Het antwoord op vraag 2 vormt het derde deel van een goede samenvatting: ‘(…) het loont om nooit oorlogsland te worden, teneinde criminaliteit te vermijden. Wie in vrede investeert, krijgt welvaart en veiligheid op straat er gratis bij.’ (regels 79-84)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2016-II

Tekst 1

Tekst 1 en tekst 2 hebben beide betrekking op ontwikkelingen in de journalistiek. Naast vragen over iedere tekst afzonderlijk bevat dit examen ook enkele overkoepelende vragen over beide teksten.

Het nieuws als show

(1) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1]. Willem Duys[2] begon het maandelijkse praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een ‘show’ heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde, maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening.

(2) Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma’s op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(3) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd

noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.

noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.

noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(4) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar 'gewone Nederlanders' mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto's.

(5) Dit zou het moment kunnen zijn om over al die ontwikkelingen een jeremiade aan te heffen. Redenen daarvoor zijn er te over. Kranten maken zich tot in hun formaat toe klein om de lezer zo veel mogelijk nabij te komen. Niet langer vallen zij hem lastig met brede analyses en vergezichten. In plaats daarvan mag hij zich spiegelen aan de commentaren van columnisten in wie hij moeiteloos zichzelf kan herkennen. Een politicus wordt eerder beoordeeld op zijn persoonlijkheid of uiterlijk (lach, das, pumps, gezinsleven) dan op zijn visie. De zorgvuldige ontrafeling van een probleem maakt plaats voor een mening óver dat probleem. Het sonore geluid van de krant die een 'meneer' was, wordt overstemd door een kakofonie van opinies waartussen de lezer kan uitzoeken wat hem het best bevalt.

(6) Je kunt je afvragen hoe erg dat is. Wie ervan uitgaat dat een volwassen democratie het niet kan stellen zonder mondige burger, zal over het verlies van een gezaghebbende mediastem niet erg treuren. De wereld biedt een chaotische aanblik en wanneer de krant daarvan de spiegel wil zijn, dan ligt het voor de hand dat die ook de chaos van het maatschappelijk gekwetter reflecteert. Vreemd is het dan niet dat ook krant, radio en televisie zich aanpassen aan die wirwar zonder centrum of hemels baldakijn.

(7) Zo zou men elke zorg over de staat van de hedendaagse nieuwsmedia kunnen pareren. Laten we daarmee eindelijk de hoop los dat ooit nog iemand ons zou kunnen vertellen 'hoe het zit' en dat die ons ontslaat van de plicht om zelf na te denken? Hebben we dát soort autoriteitsgeloof met ontzuiling, secularisering en emancipatie achter ons gelaten? Ik zou wensen dat het zo eenvoudig lag dat burgers inderdaad de mondige, lucide, nieuwsgierige, goedgeïnformeerde en onafhankelijke individuen zijn waarop de postmoderne samenleving prat gaat. In werkelijkheid hebben zij er veelal de tijd, de energie en soms ook de wil of het vermogen niet toe om kritisch te reageren. Ik vrees dat die veronderstelde zelfstandigheid van de burger te idealistisch is: men vergeet hoe graag de doorsnee krantenlezer en tv-kijker zich nog altijd laat leiden door wat hij leest of hoort. De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat 'zegt wat hij (lezer, kijker) denkt'.

(8) Lezers van de meer 'intellectuele' kranten kiezen voor *NRC*, *Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en die hen helpt de wereld te begrijpen. Kritiek zullen ze af en toe ongetwijfeld hebben en soms zullen ze met een ingezonden brief protesteren. De frequentie daarvan moet je niet overschatten. In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een 'meneer' van wie we verwachten te horen 'hoe het zit' en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken. De krant of het tv-programma weet dat van zijn kant ook heel goed.

(9) Als opiniemakers spelen de media dus nog altijd een grote rol. Alleen heeft die opinie, voorheen gedragen door een anonieme 'meneer', nu een gezicht gekregen. De sterverslaggever, de presentator, de commentator of de hoofdredacteur spreekt de lezer aan van mens tot mens – en suggereert daarmee een vertrouwelijkheid die naadloos aansluit bij de steeds informelere verhoudingen in het maatschappelijk verkeer. De visie die hij uitdraagt, hoeft er daardoor niet minder diepgravend op te worden.

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die, tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.

(11) Juist in die professionalisering schuilt echter de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.

(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.

(13) Daarmee worden pijnlijke ongelukken vermeden. Maar tegelijk

verdwijnt ook iedere verrassing. En juist van het opzienbarende en ongehoorde moet een krant het hebben. Een nieuwe toon in een commentaar, een reportage waaraan niemand had gedacht, een lumineuze invalshoek: altijd zijn die te danken geweest aan redacteuren die de ruimte kregen om hun gang te gaan. Dat was riskant, want ongeleide projectielen zijn altijd gevaarlijk. Maar ze bezorgden een krant wel zijn meest briljante momenten – en bepaalden daarmee de voor de lezers meest dierbare, soms verfoeide, maar in ieder geval onmiskenbare karaktertrekken.

(14) Willem Duys werd in de jaren zestig door het progressievere deel van de natie hartgrondig gehaat. Ook daar waren goede redenen voor. Maar de revolutie die zijn programma belichaamde, verdient niet alleen waardering, omdat hij de eerste presentator was die een mediapersoonlijkheid werd. Hij was óók berucht omdat hij met soevereine flair de tv-wetten aan z'n laars durfde te lappen. Onbekommerd liet hij zijn programma uitlopen tot ver over de toegemeten tijd heen – eenmaal zelfs tot middernacht, het luidkeels door Duys gezongen Wilhelmus leidde tot de zoveelste rel[5]. Dat hoeft niet ieders smaak te zijn, maar léven bracht het wel. Een klein beetje 'Duys' als zand in een te soepele machine zou de (kranten)redacteur opnieuw moeten worden gegund. Aan te veel professionaliteit gaat een nieuws- en opiniemedium uiteindelijk óók ten onder.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012

Ger Groot (1954) doceert sinds 1995 filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 2009 is hij benoemd tot bijzonder hoogleraar ´Filosofie en literatuur´ aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Groot is columnist van Trouw en publiceert regelmatig in filosofische en literaire tijdschriften.

noot 5 Er ontstond een rel nadat Willem Duys in 1966 tijdens zijn talkshow Voor de vuist weg het Nederlands volkslied aanhief uit boosheid over de protesten tegen het huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg dat in die periode werd voltrokken.

De tekst *Het nieuws als show* kan door middel van onderstaande kopjes in vijf opeenvolgende delen worden onderverdeeld:
Deel 1: *Veranderingen in de media*
Deel 2: *Duiding van de veranderingen in de media*
Deel 3: *Professionalisering van de media*
Deel 4: *Uniformering van de media*
Deel 5: *Slot*

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2, *Duiding van de veranderingen in de media*?

1p **2** Bij welke alinea begint deel 4, *Uniformering van de media*?

1p **3** Welk kopje zou het beste passen boven alinea 13 en 14, in plaats van het neutrale kopje *Slot*?
A Differentiatie tussen de media
B Meer herkenbare mensen in de media
C Onvoorspelbaarheid bepaalt identiteit
D Verdere professionalisering noodzakelijk

1p **4** Wat is de functie van alinea 5 ten opzichte van alinea 2 tot en met 4 in de tekst *Het nieuws als show*?
In alinea 5 wordt ten opzichte van het tekstdeel dat bestaat uit alinea 2, 3 en 4
A een krachtige tegenwerping geformuleerd.
B een lichte nuancering aangebracht.
C een aantal mogelijke bezwaren geformuleerd.
D een toekomstverwachting uitgesproken.

Alinea's kunnen verschillende functies ten opzichte van elkaar hebben, zoals: aanleiding, definitie, gevolg, hypothese, onderbouwing, oorzaak, oplossing, relativering, stelling, tegenwerping, vermoeden, voorbehoud.

1p **5** Welke functie heeft alinea 6 ten opzichte van alinea 5? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **6** Welke functie heeft alinea 7 ten opzichte van alinea 6? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **7** Welke functie heeft alinea 8 ten opzichte van alinea 7? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

In alinea 1 wordt een beeld geschetst van televisiepresentator Willem Duys en zijn programma Voor de vuist weg.

1p **8** Wat is het belangrijkste doel van deze schets, gelet op de hele tekst *Het nieuws als show*?
A het karakteriseren van Willem Duys en zijn televisieprogramma Voor de vuist weg
B het presenteren van een voorbeeld uit de Nederlandse televisiegeschiedenis
C het tonen van het startpunt van een ontwikkeling in praatprogramma's op televisie
D het weergeven van de belangrijkste ontwikkeling binnen de televisiejournalistiek

In alinea 1 tot en met 4 wordt een format voor nieuwsvoorziening beschreven.

1p **9** Wat is de essentie van dit format? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

In alinea 1 tot en met 4 wordt het huidige format voor nieuwsvoorziening beschreven.

4p **10** Welke middelen zetten tv en kranten blijkens het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 4 in om invulling te geven aan dit format? Neem onderstaand schema over en vul dit in.

Tv	**Kranten**
middel 1:	middel 1:
middel 2:	middel 2:
middel 3:	middel 3:

1p **11** Van wat voor soort argumentatie wordt in alinea 3 en 4 vooral gebruikgemaakt?
Er wordt vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
A oorzaak en gevolg.
B vergelijking.
C voorbeelden.
D voor- en nadeel.

Alinea 8 bevat een zelfstandig te lezen redenering.

3p **12** Benoem de functie van de afzonderlijke zinnen in deze redenering.
Neem daartoe de nummers uit onderstaand schema over en noteer per nummer de functie van de zin. Maak een keuze uit de volgende functies:
afweging, argument, conclusie, gevolg, onderbouwing, probleemstelling, relativering, stelling, toelichting, verklaring, voorbehoud, voorwaarde.

Nummer	Zin	Functie
1	Lezers van de meer 'intellectuele' kranten kiezen voor *NRC*, *Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en hen helpt de wereld te begrijpen.	
2	Kritiek zullen ze af en toe ongetwijfeld hebben en soms zullen ze met een ingezonden brief protesteren.	… ten opzichte van 1
3	De frequentie daarvan moet je niet overschatten.	… ten opzichte van 2
4	In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een 'meneer' van wie we verwachten te horen 'hoe het zit' en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken.	

2p **13** Welke twee verwachtingen hebben burgers van de media?
Baseer je antwoord op alinea 7 tot en met 9. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Twee zinsgedeelten uit alinea 12 – 'een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was' (regels 229-231) en 'zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken' (regels 240-242) – lijken tegenstrijdig met elkaar.

2p **14** Leg uit waarom hier geen sprake is van tegenstrijdigheid.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p **15** Welke drie van onderstaande zinnen stroken met de inhoud en de strekking van tekst 1?
Noteer de nummers van de zinnen.
1 Dagbladlezers zijn tegenwoordig goed in staat om zelfstandig hun mening te vormen op basis van de beschikbare nieuwsvoorziening.
2 De krant weerspiegelt onze postmoderne maatschappij waarin veel opinies naast elkaar bestaan.
3 Door gebrek aan brede analyses en vergezichten wordt de krant steeds oppervlakkiger.
4 Het huidige format voor nieuwsvoorziening leidt tot voorspelbaarheid en te grote uniformiteit.
5 Hoofdredacteuren van kranten geven het nieuws elke dag hun eigen persoonlijke tintje.
6 Lezers van een krant willen door hun krant graag bevestigd worden in hun opinies.
7 Willem Duys was de grondlegger van de huidige televisiejournalistiek.

In alinea 12 wordt over de hedendaagse krant gesproken als 'een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt'. (regels 231-233)

1p **16** Citeer uit alinea 10 tot en met 13 een zinsgedeelte waarin het tegenovergestelde staat van de hedendaagse situatie.

De titel van de tekst luidt *Het nieuws als show*.

2p **17** Leg deze titel uit.
Gebruik in je uitleg geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

1p **18** Welke van onderstaande beweringen geeft het beste de hoofdgedachte van tekst 1 weer?
A De diverse nieuwsmedia zijn onder invloed van de verregaande individualisering van de burger steeds meer op elkaar gaan lijken, wat de kwaliteit van de media niet ten goede is gekomen.
B De formule van Duys' praatprogramma *Voor de vuist weg* heeft de journalistiek de afgelopen decennia persoonlijker en professioneler gemaakt en deze ontwikkeling moet worden toegejuicht.
C De moderne media hebben hun 'smoel' verloren en moeten ernaar streven dit terug te krijgen door redacteuren de kans te geven met onverwachte en eigenzinnige berichtgeving te komen.
D De moderne media zouden Duys' format moeten blijven hanteren, aangezien de doorsnee burger krant, radio en televisie nog steeds nodig heeft voor meningsvorming over de actualiteit.

1p **19** Hoe kan tekst 1 het beste worden getypeerd?
De tekst is vooral te typeren als
A een beschouwing, omdat de geschetste visies op nieuwsvoorziening nogal eens zijn veranderd in de afgelopen decennia.
B een beschouwing, omdat verschillende mogelijkheden worden gepresenteerd om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.
C een betoog, omdat wordt gepleit voor een hernieuwde werkwijze voor redacteuren in de moderne nieuwsvoorziening.
D een betoog, omdat wordt opgeroepen tot het omarmen van Duys' format om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.

De slotzin van tekst 1 luidt: 'Aan te veel professionaliteit gaat een nieuws- en opiniemedium uiteindelijk óók ten onder.' (regels 283-285)

1p **20** Waaraan kan een nieuws- en opiniemedium dan nog meer ten onder gaan volgens de tekst?

A aan een anarchistische werkwijze van redacties
B aan een overdreven persoonlijke berichtgeving
C aan een te ouderwetse werkwijze van redacties
D aan te grote gelijkenis met concurrerende media

Tekst 2

Het balboekje[1)] van de verslaggever

(1) *De Volkskrant* schreef het laatst nog: op vijftienduizend journalisten zijn 150.000 communicatieprofessionals actief. Sommigen van hen hebben maar één doel: hun opdrachtgever in de krant krijgen, op de radio of op tv. Daar wordt onder journalisten weleens over geschamperd, vooral over dames die de toezending van persberichten nabellen. Maar feit is dat de hedendaagse journalistiek geen dag zou kunnen functioneren zonder dit leger van woordvoerders, spindoctors en pr-types. Beide beroepsgroepen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden geraakt, en beide hebben eraan meegewerkt dat het zo ver is gekomen.

(2) Neem de recente ervaring van een jonge, 'wakkere' krantenjournalist. Hij vertelde vol trots dat een invloedrijke belangenclub hem had uitverkozen om zijn rapporten als eerste aan door te spelen. Hij was vanaf nu verzekerd van een gestage stroom van primeurs die hij, met z'n eigen naam erboven, in de krant kon publiceren. "Dit betekent dat ik de beste ben", zei hij, "want de club heeft mij verkozen boven de verslaggever van de concurrent." Zolang hij het spelletje meespeelt …

(3) Zo werkt de ijzeren logica van de Nederlandse nieuwsjournalistiek. Wie de eerste is, is de beste. Hoe je daarbij geholpen bent, komt op een tweede plaats. Een nieuwsredacteur kan uren in touw zijn met woordvoerders die om aandacht vragen, maar die ook relevante of, nog fijner, exclusieve informatie te bieden hebben. Dan ontrolt zich een subtiel tafereel van geven en nemen. Je krijgt alleen de primeur als je ons bedrijf noemt. En de minister komt alleen in jouw uitzending als je die vraag niet stelt. De journalist wordt gevoed en gesauveerd door een leger pr-mensen, elke dag opnieuw. Geen wonder dat het hem ontgaat dat zijn gezag steeds minder vanzelf spreekt.

(4) U had misschien als kritische mediaconsument al zo'n licht vermoeden. De hedendaagse mediacratie is een bolwerk van grote belangen die op elkaar inwerken. Ze helpen elkaar en versterken elkaar. De kijkers, de lezers of de luisteraars staan erbij en kijken ernaar. Ze vormen het publiek dat zich, soms letterlijk op tv, vergaapt aan het politieke circus dat zich in hun naam voltrekt.

(5) Media en politiek zijn altijd nauw verweven geweest, maar met het afscheid van de ideologieën en de vaste achterbannen zijn media hét voertuig van het politieke bedrijf geworden. Zie de belangenorganisatie die zijn primeurs nu exclusief uitvent aan die ene krantenjournalist. In het verschrompelde maatschappelijk middenveld kunnen veel belangenclubs allang niet meer bogen op een volgzame achterban. Dan maar proberen via de media je punt te maken. Politici zijn tegenwoordig al evenmin zeker van een vaste aanhang. Ze stappen naar de media om draagvlak te verwerven. Die staan klaar in het gelid: in de afgelopen dertig jaar is het aantal parlementair journalisten meer dan verdubbeld.

(6) Aldus ontstaat een beeld van innig met elkaar verstrengelde danspartners. Vijftig jaar geleden spraken we wel eens over het militair-industrieel complex, een samenwerking tussen het leger en de industrie waarin functies en rollen in elkaar leken over te lopen. De vraag rijst of we nu in iets vergelijkbaars zijn beland, maar dan tussen politiek en media. Politici storten zich op de media in een poging om de burger te bereiken. Een groeiend aantal journalisten stort zich op de politiek. Daarmee denken ze hun bestaansrecht te laten zien. Tegelijkertijd stort belangenbehartigend Nederland zich op de media om de politiek te bewerken. De gewone burger is allang afgehaakt – of in slaap gevallen, zoals blijkt uit het feit dat kijk- en luisteronderzoek met moeite kan vaststellen hoeveel kijkers het einde van *Pauw & Witteman*[2)] daadwerkelijk halen. Want al die politieke berichtgeving gaat wel over u, zeker in naam, maar gaat het ook om u?

(7) We leven in een veranderlijke tijd. Het machtsevenwicht in de wereld verplaatst zich. Grondstoffen en energie raken op, het klimaat verslechtert. De financiële crisis gaat nog jaren duren. De burgers weten het heus wel, maar wat doen we eraan? Zo lijkt het ook te gaan met de media. Als een miljoen mensen in Nederland naar een tv-programma kijkt, kijken zestien miljoen mensen niet. Voor krantenlezers geldt hetzelfde; een meerderheid leest niet. Terwijl politici en pundits[3)] elkaar twitterend bedienen, timmeren gewone burgers een konijnenhok of gaan ze op verjaarsbezoek bij tante Riet. Daar glimlachen ze wat om die anderhalf miljoen mensen 'in de media' die zo druk zijn met elkaar. Vermakelijk zijn ze zeker. Maar of ze ook belangrijk zijn?

naar: Yvonne Zonderop
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012

Yvonne Zonderop (1955) werkt als onafhankelijk journalist en publiceert onder meer over politiek en het veranderend medialandschap.

noot 1 balboekje: een boekje waarin dames vroeger konden noteren welke dans ze met welke danspartners zouden dansen

noot 2 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden.

noot 3 pundits: in deze context wordt hiermee gedoeld op mensen die in de massamedia hun mening geven over een ontwikkeling binnen het vakgebied waarop zij deskundig zijn, bijvoorbeeld de politiek, de technologie of de sport

'"Dit betekent dat ik de beste ben", zei hij, "want de club heeft mij verkozen boven de verslaggever van de concurrent". Zolang hij het spelletje meespeelt …'
(regels 28-32)

2p **21** Wat is de essentie van dit spel?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

'Aldus ontstaat een beeld van innig met elkaar verstrengelde danspartners.'
(regels 86-88)

1p **22** Welke twee van onderstaande uitspraken over deze 'innig met elkaar verstrengelde danspartners' zijn juist, gelet op de inhoud van alinea 6?
1 De berichtgeving van politici en belangenbehartigers laat veel burgers onverschillig.
2 Journalisten hebben politici en belangenbehartigers nodig om burgers te bereiken.
3 Politici hebben de media nodig om hun boodschap aan burgers over te brengen.
4 Politici en belangenbehartigers misbruiken de media voortdurend om burgers te bereiken.
A 1 en 2
B 1 en 3
C 2 en 3
D 2 en 4

De titel van tekst 2 luidt: *Het balboekje van de verslaggever*.

3p **23** Leg de ironie in de titel van de tekst uit.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In alinea 7 wordt een vergelijking gemaakt tussen de houding die de burgers aannemen ten aanzien van actuele ontwikkelingen in de wereld enerzijds en hun houding ten aanzien van de media anderzijds.

1p **24** Wat is de overeenkomst in houding van de burgers op deze twee punten?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

'Zo lijkt het ook te gaan met de media.' (regels 120-121)
Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat de hier gemaakte vergelijking niet volledig juist is.

2p **25** Leg uit waarom een kritisch lezer deze vergelijking niet helemaal juist zou kunnen vinden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

2p **26** Vat de twee overeenkomsten tussen belangenorganisaties en politici samen die in alinea 5 worden besproken.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

1p **27** Hoe kan tekst 2 het beste worden getypeerd?
A deels als analyse van de manier waarop de hedendaagse journalistiek fungeert, deels als beschouwing over de verstrengeling van politiek, belangenbehartigers en de media
B deels als constatering van de teloorgang van de kwaliteit van de journalistiek, deels als aanklacht tegen de algehele apathie van de moderne burger
C deels als schets van de positie die de media vroeger innamen en deels als betoog tegen de verstrekkende invloed van de media tegenwoordig
D deels als uiteenzetting over de logica van de nieuwsjournalistiek, deels als oproep aan de kritische mediaconsument om meer betrokkenheid te tonen bij actuele gebeurtenissen

Bepaalde passages van tekst 2 zijn als mild spottend op te vatten. Hier volgen vier citaten:
1 'Neem de recente ervaring van een jonge, "wakkere" krantenjournalist.' (regels 19-21)
2 'In het verschrompelde maatschappelijk middenveld kunnen veel belangenclubs allang niet meer bogen op een volgzame achterban.' (regels 73-76)
3 'De vraag rijst of we nu in iets vergelijkbaars zijn beland, maar dan tussen politiek en media.' (regels 93-96)
4 'Terwijl politici en pundits elkaar twitterend bedienen, timmeren gewone burgers een konijnenhok of gaan ze op verjaarsbezoek bij tante Riet.' (regels 126-130)

1p **28** In welke van deze citaten is het taalgebruik als ironisch te typeren?
A in 1 en 2
B in 1 en 3
C in 1 en 4
D in 2 en 3
E in 2 en 4
F in 3 en 4

De volgende twee vragen hebben betrekking op zowel tekst 1 als tekst 2.

In de teksten *Het nieuws als show* en *Het balboekje van de verslaggever* wordt vanuit verschillende invalshoeken kritisch naar het functioneren van de hedendaagse journalistiek gekeken.

2p **29** Op welk aspect van de hedendaagse journalistieke wereld is de belangrijkste kritiek in tekst 1 gericht en op welk aspect is de belangrijkste kritiek in tekst 2 gericht?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In beide teksten komen de moderne media en de functie die zij hebben voor de burger aan de orde.

4p **30** Geef per tekst aan of de moderne media een zinvolle functie voor de burger hebben of niet, en leg uit waarom. Vul daartoe onderstaande zinnen aan. Gebruik voor de aanvullingen samen niet meer dan 35 woorden.
– Volgens *Het nieuws als show* vindt de burger de moderne media wel / niet relevant, want …
– Volgens *Het balboekje van de verslaggever* vindt de burger de moderne media wel / niet relevant, want …

Tekst 3

Knoppenkunde is geen computeronderwijs

(1) Behalve ergernis over de tijdverspilling, is er onder Nederlandse ouderen ook jaloezie over hoe de nieuwe generatie met snelle vingers tussen twee gerechten door een ‘*app*-je downloadt’, een spelletje doet of een berichtje met foto stuurt vanaf tablet of mobiele telefoon. Zelf gaan ze voortdurend in de fout omdat hun te dikke vingers het verkeerde knopje raken of het juiste letterteken niet weten te vinden.

(2) De nieuwe generatie – de zogenoemde digitale autochtonen – is veel handiger met moderne elektronica dan de babyboom–generatie – de digitale allochtonen. Helaas is het vooral knoppenwijsheid. Ze hebben een grote passieve kennis van de apparaten, omdat ze ermee zijn opgegroeid. Maar ze hebben vaak geen enkel idee van de algoritmen die schuilgaan achter de programma’s die ze gebruiken voor het maken van bizarre plaatjes en andere internet-ongein. Hierdoor is er ook een schreeuwend tekort aan programmeurs en hierdoor dreigt Nederland de boot te missen.

(3) Vorig jaar waarschuwde de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen al voor ‘digitale ongeletterdheid’ onder Nederlandse scholieren. De staatssecretaris van Onderwijs besloot daarop de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) hier een rapport over te laten opstellen dat in september uitkomt. Inmiddels verrichten robots medische handelingen, schrijven ze artikelen en printen ze hulpstukken uit. Huis, baan en relatie worden voor mensen gekozen op basis van algoritmen.

(4) De exponentiële groei van de digitalisering leidt ertoe dat de overheid steeds verder achter de feiten aanloopt. Het Nederlandse onderwijs is stil blijven staan en daardoor achteropgeraakt. Het vak computerkunde in het Nederlandse voortgezet onderwijs – als dat al op het lesrooster staat – dateert van twintig jaar geleden. Op scholen wordt hoogstens geleerd hoe software kan worden gebruikt, maar niet hoe software wordt gemaakt. Juist dat laatste wordt steeds belangrijker. Niet alleen de bèta’s die in Delft de instrumenten leren bouwen, alle scholieren zouden moeten leren hoe algoritmen die data sorteren in elkaar steken en worden gebruikt voor het maken van programma’s.

(5) Het gaat niet om het beschikbaar stellen van laptops of iPads in de klas zoals op de door Maurice de Hond gepropageerde Steve Jobs-scholen. Die apparaten zijn nuttiger voor volwassenen. Scholieren zijn al handig in het opnemen en bewerken van beelden met een smartphone. Alleen weten ze veelal niets van de programma’s die daar een nieuwe dimensie aan kunnen geven: de essentie van de digitalisering.

(6) Algoritmen zijn veel meer dan spielerei. Bedrijven en geheime diensten doen er hun voordeel mee. De rechtspraak en de wetenschap gebruiken ze. Algoritmen, die bij Google liefkozend panda en *hummingbird* worden genoemd, zijn de kookrecepten voor alles wat in de toekomst aan toegevoegde waarde wordt gecreëerd.

(7) In Groot-Brittannië wordt het vak programmeren (‘*computing*’) vanaf september verplicht: niet alleen op de middelbare scholen, maar zelfs in de laagste klassen van de basisschool. Kinderen van vijf jaar moeten voordat zij bij wijze van spreken 2 plus 2 kunnen optellen al leren wat algoritmen zijn en hoe deze worden toegepast op digitale apparaten. Daarnaast moeten zij vanaf hun zevende jaar zelf programma’s maken en technologie kunnen gebruiken voor het creëren en bewerken van digitale content. Groot-Brittannië loopt nu voorop, samen met Israël, Denemarken en Australië.

(8) Hoogleraar Han van der Maas van de Universiteit van Amsterdam pleitte vorig jaar al voor de invoering van programmeeronderwijs op de basisscholen, terwijl op gymnasia klassieke talen zouden kunnen worden vervangen door digitale. Alle universiteitsstudenten zouden moeten kunnen programmeren. Zo zouden zij bijvoorbeeld *apps*, databases en websites moeten kunnen maken. Als daarmee geen haast wordt gemaakt zijn de digitale autochtonen van nu ondanks het snelle vingerwerk de digitale allochtonen van morgen.

door: Peter de Waard
uit: de Volkskrant, 19 juli 2014

Peter de Waard (1955) is een journalist en columnist die met regelmaat publiceert over politieke en economische onderwerpen.

Alinea 6 van tekst 3, *Knoppenkunde is geen computeronderwijs*, bevat een argumentatie waar een kritisch lezer een drogreden in zou kunnen herkennen.

1p **31** Welke drogreden is er in deze alinea aanwijsbaar?
De alinea bevat een drogreden op basis van
- **A** een onjuist beroep op autoriteit.
- **B** een onjuist beroep op kenmerken.
- **C** een onjuist gebruik van vergelijking.
- **D** het overdrijven van voor- en nadelen.

In tekst 3 wordt gesproken over digitale allochtonen en digitale autochtonen.

1p **32** Wat is volgens tekst 3 het wezenlijke verschil tussen de digitale autochtonen van vandaag en de digitale autochtonen van morgen?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

‘Juist dat laatste wordt steeds belangrijker.’ (regels 57-58)

1p **33** Citeer uit het vervolg van tekst 3 de zin die het beste verwoordt waarom ‘dat laatste’ steeds belangrijker zou worden.

De functie van een alinea kan worden benoemd met woorden zoals aanbeveling, argument, samenvatting, toelichting, vaststelling, verklaring, voorbeeld.

1p **34** Wat is de belangrijkste functie van alinea 7 ten opzichte van de rest van de tekst? Kies één van bovenstaande woorden.

1p **35** Wat is de belangrijkste functie van alinea 8 ten opzichte van de rest van de tekst? Kies één van bovenstaande woorden.

Alinea 3 verschilt in argumentatief opzicht van de rest van de tekst.

1p **36** Hoe is dit verschil het beste te typeren?
Alinea 3 bevat in vergelijking met de rest van de tekst opvallend veel argumentatie op basis van

A kenmerk en eigenschap.
B oorzaak en gevolg.
C voor- en nadelen.
D voorbeelden.

1p **37** Welke van onderstaande uitspraken geeft het beste de hoofdgedachte van tekst 3 weer?

A De toenemende druk om digitale middelen te gebruiken in het Nederlands onderwijs verhult het probleem dat jongeren niet kunnen programmeren.
B Het Nederlands onderwijs is bezig met een inhaalslag en moet zich daarbij vooral richten op leren programmeren.
C In Nederland zijn jongeren niet bereid om te leren programmeren en dit veroorzaakt een niet meer in te halen achterstand.
D In Nederland zouden leerlingen onderwijs in programmeren moeten krijgen, omdat we anders internationaal bezien achterop raken.

tekstfragment 1

(1) Als MR-lid op een middelbare school heb ook ik ervaren dat vakken als BSM (Bewegen, sport en maatschappij) en NLT (Natuur, leven en techniek) de plaats innamen van filosofie, Grieks, Latijn en maatschappijwetenschappen. Aardrijkskunde is vooral gericht op platentektoniek en vergeet regelmatig de sociologische kant van het vak. Oftewel: scholieren worden niet meer cultureel opgeleid.
(2) U vraagt zich vast af: "Wat maakt dat nou uit?" Op zichzelf maakt dat natuurlijk niet uit. Als wij van mening zijn dat een studie gaat over welk beroep je later gaat uitoefenen, is dat prima. Als wij vinden dat een studie gaat over het worden van "iets" in plaats van "iemand" is het prima om alfavakken en -studies te vergeten. Als wij enkel de behoefte hebben aan het produceren van nieuwe iPhones, het ontwikkelen van robots en het bouwen van nog hogere wolkenkrabbers, dan missen wij filosofen en andere alfa's niet.
(3) Als wij er behoefte aan hebben dat we ontwikkelingen duiden, geheel nieuwe ideeën bedenken en culturen willen doorgronden, dan kunnen we dat niet met enkel en alleen bouwkundigen en andere bèta's. Mijn pleidooi is in zijn geheel niet om te pleiten voor minder technische studies, maar wel voor een nieuwe impuls in cultuuronderwijs. Om te kunnen bouwen aan de samenleving van morgen hebben we mensen nodig die ons van nieuwe inzichten voorzien en in deze globaliserende wereld hebben we mensen nodig die een andere cultuur kunnen ontleden om deze begrijpelijk te maken.

door: Robbin van Pelt
uit: The Post Online, 8 december 2014

Tekst 3 en tekstfragment 1 verschillen in de visie op het doel van onderwijs.

2p **38** Benoem per tekst welke visie er blijkt op het doel van onderwijs.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

Tekst 4

Buit de stagiaire niet uit maar betaal haar

(1) Het is momenteel niet makkelijk op de arbeidsmarkt – ook niet met een masterdiploma op zak. Zo'n diploma heet inmiddels een vereiste en de enkele vacatures vragen om drie tot vijf jaar werkervaring. Er is maar één manier om aan deze ervaring te komen: door stage te lopen. Steeds vaker zetten overheden en non-gouvernementele organisaties[1] onbetaalde stagiaires in op reguliere werkplekken. Zonder blikken of blozen vertellen jonge werknemers over hun drie of vier onbetaalde stages voor ze een betaalde baan vonden. Deze stages duren gemiddeld zes maanden, worden fulltime ingevuld en zijn vaak internationaal, waarbij reis- noch vestigingskosten worden gedekt. Het lijkt vooral de non-profitsector die hier misbruik van maakt.

(2) Banen die voorheen werden ingevuld door een (betaalde) secretaresse of starter, heten tegenwoordig een 'stage' of 'traineeship'. Een recent voorbeeld is een bekende internationale non-gouvernementele organisatie in Duitsland. Deze organisatie zet zich in voor internationale richtlijnen op het gebied van '*ethical practice*'[2], maar bood wel zelf een traineeship als directiesecretaresse aan voor 300 euro per maand. Waar een traineeship een gestructureerd werk- en opleidingsprogramma tracht te zijn, toonde deze functie geen enkele progressie of mogelijkheid tot opklimmen in de organisatie. Er volgde grote verontwaardiging binnen de non-profitsector, maar de functie was evenwel binnen de kortste keren vervuld.

(3) Binnen de Europese Unie zijn onbetaalde stages zelfs heel gewoon. Sinds deze week zijn er twee stageplaatsen beschikbaar bij de Europese Unie, afdeling Extern Optreden, in de delegatie in Egypte. De beoogde stagiaires moeten een masterdiploma hebben, over excellente schrijfvaardigheden beschikken, het liefst vergelijkbare werkervaring hebben opgedaan en ze moeten zes maanden fulltime werken – onbetaald.

(4) Helaas zien we dit soort functies vaker langskomen in de Europese Unie (EU). En hoewel de roep om actie tegen misbruik van starters regelmatig klinkt, is de stagiaire vaak vogelvrij omdat stages in de meeste EU-landen niet onder het arbeidsrecht vallen. En wie denkt dat dit probleem zich alleen buiten Nederland afspeelt, heeft het mis. De wanhoop om werkervaring op te doen, gekoppeld aan een krimpende economie, zorgt ervoor dat vooral de goededoelensector onbetaalde stages en als stage verkapte banen voor starters telt. De organisatie *War Child* bijvoorbeeld, zoekt een hbo-student om negen maanden lang fulltime te werken binnen het team

noot 1 Non-gouvernementele organisaties zijn organisaties die onafhankelijk zijn van de overheid en zich op een of andere manier richten op een maatschappelijk belang.

noot 2 Met 'ethical practice' wordt gedoeld op onderwijs in en voorlichting over beroeps-gerelateerde ethische maatstaven over wat toelaatbaar handelen is en wat niet.

Marketing & Fondsenwerving voor 200 euro per maand.

(5) De rijksoverheid geeft ook nog eens een perverse prikkel. Het ministerie van Buitenlandse Zaken accepteert alleen master-studenten die nog ingeschreven staan als student. Maar in een éénjarige master is er helemaal geen ruimte om zes maanden stage te lopen. Daarom schrijven studenten zich in voor een additioneel collegejaar en betalen ze de universiteit om überhaupt in aanmerking te kunnen komen voor een stageplek bij het rijk.

(6) Maar waarom lopen starters soms drie jaar lang onbetaald stage? Het antwoord is dat er simpelweg geen andere mogelijkheid is. Stages worden gezien als de enige manier om een netwerk op te bouwen en de werkervaring op te doen die je een competitieve kandidaat maken voor andere functies.

(7) Het is onmogelijk voor starters in de non-profitsector om relevante werkervaring op te doen en tegelijkertijd in hun levensonderhoud te voorzien. De eisen zijn hoog, de concurrentie moordend. En de remuneratie? Laten we het zo zeggen: er staat een hele leuke functie open in Egypte. Moet je wel je eigen salaris meebrengen.

naar: Kimberly Pérukel
uit: NRC Handelsblad, 8 & 9 november 2014

Kimberly Pérukel heeft een bachelor of Science in Politicologie en een Master in Law and Politics of International Security.

1p **39** Wat is de hoofdgedachte van tekst 4, *Buit de stagiaire niet uit maar betaal haar*?
Bij non-gouvernementele organisaties
- **A** kunnen goede stagiaires helaas niet in hun eigen levensonderhoud voorzien.
- **B** moet wettelijk verplicht worden gesteld dat stagiaires een acceptabele beloning krijgen uitbetaald.
- **C** moeten meer stageplekken komen om studenten aan werkervaring te helpen.
- **D** worden stagiaires ten onrechte steeds meer uitgebuit door hun werkgevers.

‘De rijksoverheid geeft ook nog eens een perverse prikkel.’ (regels 79-80)

2p **40** Leg uit waarom de prikkel die de overheid geeft, pervers is volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

1p **41** Wat kun je zeggen over de laatste twee zinnen van de tekst?
De slotzinnen zijn bedoeld als een
- **A** aanbeveling voor starters op de arbeidsmarkt voor een leuke stageplek in Egypte.
- **B** ironische verwijzing naar de schandelijke situatie van stagiaires van non-profitorganisaties.
- **C** statement ten aanzien van non-gouvernementele organisaties die met stagiaires werken.
- **D** voorbeeld van misstanden rondom starters op de arbeidsmarkt van non-profitorganisaties.

1p **42** De argumentatie in tekst 4 is hoofdzakelijk gebaseerd op
- **A** oorzaak en gevolg
- **B** vergelijking
- **C** voorbeelden
- **D** voor- en nadelen

1p **43** Hoe kan het doel van tekst 4 het best worden omschreven?
Het doel van de tekst is
- **A** erop te wijzen dat non-gouvernementele organisaties zich niet aan de wet houden.
- **B** ervan te overtuigen dat er uitbuitingspraktijken in nongouvernementele organisaties bestaan.
- **C** het probleem met stagiaires bij non-gouvernementele organisaties aan de kaak te stellen.
- **D** uiteen te zetten waarom onbetaalde stageplaatsen in het bedrijfsleven onwenselijk zijn.

tekstfragment 2

(1) Studenten, belangenbehartigers en publicisten maken zich boos: steeds meer studenten zijn gedoemd zonder enige vergoeding stage te lopen. Absurde oplichterij en uitbuiting. Maar is dat wel zo? Waarom moeten we stagiaires eigenlijk financieel bijstaan?

(2) Na jaren van economisch zwaar weer kennen we het riedeltje inmiddels wel: bezuinig ergens op de kosten en protest en oproer is verzekerd. Wat voor het gemak even werd vergeten, was het belangrijke onderscheid tussen twee verschillende groepen stagiaires: zij die tijdens hun opleiding (een verplichte) stage lopen en afgestudeerden die om welke reden dan ook in plaats van een baan een stageplaats nemen.

Verschillende media nemen niet de moeite dit onderscheid te maken en doen het voorkomen alsof de ruim 18 procent hbo-stagiaires en 16 procent wo-stagiaires al zijn afgestudeerd. Gelukkig zijn er ook journalisten die iets kritischer te werk gaan en eerst de feiten checken. Conclusie: de cijfers gaan over álle onbetaalde stagiaires en hoeveel daarvan zijn afgestudeerd is onbekend.

(3) Wat maakt het uit? Veel. Alleen al omdat het verboden is om een afgestudeerde stagiaire minder dan het minimumloon te betalen. Een wet die goed te verdedigen valt: als bedrijven ten gevolge van hoge werkloosheidcijfers gratis afgestudeerd talent in dienst kunnen nemen, ligt de arbeidsmarkt straks helemaal op zijn gat en kunnen we het minimumloon net zo goed direct afschaffen.

naar: Suzanne Ruhaak
bron: www.baaz.nl, 27 augustus 2013

In tekstfragment 2 worden twee zaken naar voren gebracht die te gebruiken zijn als argument om de strekking van tekst 4 te ondersteunen.

2p **44** Welke twee beweringen uit tekstfragment 2 zijn dat? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In tekstfragment 2 wordt een nuancering aangebracht ten aanzien van de betaling van stagiaires.

2p **45** Leg uit welke nuancering gebruikt wordt ten aanzien van de betaling van stagiaires.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Uitwerkingen bij examen 2016-II

TEKST 1 HET NIEUWS ALS SHOW

1p **1 (alinea) 5**
In alinea 5 maakt de schrijver duidelijk dat die veranderingen aanleiding zouden kunnen zijn voor een jammerklacht: 'Dit zou het moment kunnen zijn om over al die ontwikkelingen een jeremiade aan te heffen. Redenen daarvoor zijn er te over.' (regels 87-90)

1p **2 (alinea) 11**
Zie regels 208-215: 'De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven.'

1p **3 C**
In alinea 13 heeft de schrijver het over het belang van de verrassing: 'En juist van het opzienbarende en ongehoorde moet een krant het hebben.' (245-247) De 'ongeleide projectielen' (regel 254) waren belangrijk voor de identiteit van de krant: 'ze bezorgden een krant wel zijn meest briljante momenten – en bepaalden daarmee de voor de lezers meest dierbare, soms verfoeide, maar in ieder geval onmiskenbare karaktertrekken'. (regels 255-260)
Op dezelfde manier was onvoorspelbaarheid van belang voor de televisie. In alinea 14 behandelt de schrijver het voorbeeld van Willem Duys: 'Hij was óók berucht omdat hij met soevereine flair de tv-wetten aan z'n laars durfde te lappen.' (regels 269-272)

1p **4 C**
In alinea 5 somt de schrijver een aantal redenen op om een 'jeremiade' (regel 89) aan te heffen. In alinea 2, 3 en 4 heeft hij de vaste formule besproken waarmee het nieuws wordt gepresenteerd. Als bezwaren tegen de vaste formule voor kranten noemt hij in alinea 5: de lezer krijgt geen brede analyses meer (zie regels 93-95), hij leest alleen columnisten met wie hij het eens is (zie regels 95-98), politici worden op hun uiterlijk beoordeeld (zie regels 99-102) en de analyses hebben plaats gemaakt voor meningen (zie regels 102-105).

1p **5 relativering**
Alinea 5 eindigt met een bezwaar: 'Het sonore geluid van de krant die een "meneer" was, wordt overstemd door een kakofonie van opinies waartussen de lezer kan uitzoeken wat hem het best bevalt.' (regels 105-109)
Alinea 6 relativeert het bezwaar: 'Je kunt je afvragen hoe erg dat is.' (regel 110). Het valt volgens deze alinea wel mee. Een volwassen democratie kan het niet stellen zonder mondige burger (zie regels 111-113). Dus kun je 'over het verlies van een gezaghebbende mediastem niet erg treuren'. (regels 113-115) Dat de krant 'de chaos van het maatschappelijk gekwetter reflecteert' (regels 119-121) ligt voor de hand.

1p **6 tegenwerping**
In alinea 7 maakt de schrijver bezwaar tegen de relativering van alinea 6, die ervan uitgaat dat de burger mondig is: 'Ik vrees dat die veronderstelde zelfstandigheid van de burger te idealistisch is: men vergeet hoe graag de doorsnee krantenlezer en tv-kijker zich nog altijd laat leiden door wat hij leest of hoort.' (regels 144-150)

1p **7 onderbouwing**
In alinea 8 onderbouwt de schrijver de tegenwerping van alinea 7 met het voorbeeld van een aantal kranten. De lezers laten zich nog altijd door die kranten leiden: 'In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een "meneer" van wie we verwachten te horen "hoe het zit" en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken.' (regels 164-170)

1p **8 C**
Met Willem Duys verscheen 'voor het eerst iets wat leek op een anchorman' (regels 2-3). Het programma bleek een schot in de roos, 'omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening' (regels 20-23).
De ontwikkeling van het praatprogramma is met hem begonnen: 'Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand.' (regels 62-65)
Het programma van Duys belichaamde een revolutie: hij was 'de eerste presentator (...) die een mediapersoonlijkheid werd' (regels 267-269).

1p **9** De kern van een goed antwoord:
Het format geeft het nieuws een persoonlijk aanzien.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 10 woorden gebruiken.
Zie regels 24-30: 'Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma's op televisie (…).' En regels 44-46: 'Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien.'

4p **10**

Tv	Kranten
middel 1: **één of twee vaste presentatoren**	middel 1: **gewone Nederlanders laten vertellen wat ze vinden van het nieuws / hoe ze de gebeurtenissen ervaren**
middel 2: **een betrokkene bij het nieuws wordt aan het woord gelaten**	middel 2: **de redactie laten reageren op brieven en lezers laten ontmoeten**
middel 3: **politici wordt de mogelijkheid geboden om zich als gewone mensen te laten zien**	middel 3: **commentaren van columnisten krijgen een prominente plaats**

Zes middelen goed: 4p. Vijf goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
- Tv
Middel 1: 'Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten.' (regels 32-33)
Middel 2: 'Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend.' (regels 49-52)
Middel 3: 'En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik.' (regels 52-54)
- Kranten
Middel 1: 'Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar "gewone Nederlanders" mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden.' (regels 67-73)
Middel 2: 'Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten (…).' (regels 76-80)
Middel 3: 'Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto's.' (regels 81-86)

1p **11 C**
In alinea 3 maakt de schrijver gebruik van voorbeelden uit de televisiewereld: het optreden van Paul Witteman en Andries Knevel (zie regels 48-49), de toelichting op het nieuws door betrokkenen (zie regels 49-52), de jovialiteit van politici in praatprogramma's (zie regels 52-61).
In alinea 4 gebruikt hij voorbeelden uit de krantenwereld: toelichtingen door 'gewone Nederlanders' (zie regels 69-73), hoofdredacteuren die zich tot de lezer richten, het land ingaan en in praatprogramma's verschijnen (zie regels 73-81), columnisten met pasfoto's (zie regels 81-86).

3p **12**

Nummer	Zin	Functie
1	Lezers van de meer 'intellectuele' kranten kiezen voor *NRC*, *Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en hen helpt de wereld te begrijpen.	**stelling**
2	Kritiek zullen ze af en toe ongetwijfeld hebben en soms zullen ze met een ingezonden brief protesteren.	**voorbehoud** ten opzichte van 1
3	De frequentie daarvan moet je niet overschatten.	**relativering** ten opzichte van 2
4	In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een 'meneer' van wie we verwachten te horen 'hoe het zit' en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken.	**conclusie**

Vier functies goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Zin 1 is een bewering van de schrijver, die hij vervolgens onderbouwt. Volgens deze zin kiezen de lezers een krant waarvan de visie ze aanstaat.
Met dit voorbehoud in zin 2: ze zijn het vast wel af en toe oneens met de visie van de krant.
Maar dit voorbehoud wordt afgezwakt in zin 3: het komt niet heel erg vaak voor dat de lezers het met de krant oneens zijn.
Op grond hiervan trekt de schrijver in zin 4 de conclusie: de lezer lijkt wel zelfstandig, maar zijn mening haalt hij uit de krant.

2p **13** De kern van een goed antwoord:
1 Burgers zoeken naar bevestiging van hun eigen visie. [1p]
2 Burgers zoeken hulp bij het begrijpen van de wereld. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
Verwachting 1: 'De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat "zegt wat hij (lezer, kijker) denkt".' (regels 150-154)
Verwachting 1 en 2: 'Lezers van de meer "intellectuele" kranten kiezen voor *NRC*, *Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en die hen helpt de wereld te begrijpen.' (regels 155-160)
Verwachting 2: 'In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een "meneer" van wie we verwachten te horen "hoe het zit"'. (regels 164-168)

2p **14** De kern van een goed antwoord:
1 Het nieuws wordt tegenwoordig persoonlijker dan ooit gebracht, [1p]
2 maar alle kranten hanteren daarbij hetzelfde (professionele) format. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
In alinea 11 wordt de 'paradox' (regel 206) zo onder woorden gebracht: 'De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven.' (regels 208-215)
Anders gezegd: 'De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen' (regels 236-239), maar de krant gaat steeds meer lijken 'op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé.' (regels 234-236)

2p **15 2, 4 en 6**
Drie zinnen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Zin 2: 'De wereld biedt een chaotische aanblik en wanneer de krant daarvan de spiegel wil zijn, dan ligt het voor de hand dat die ook de chaos van het maatschappelijk gekwetter reflecteert. Vreemd is het dan niet dat ook krant, radio en televisie zich aanpassen aan die wirwar zonder centrum of hemels baldakijn.' (regels 115-124)
Zin 4: '(…) door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken. Daarmee worden pijnlijke ongelukken vermeden. Maar tegelijk verdwijnt ook iedere verrassing.' (regels 239-245)
Zin 6: 'De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat "zegt wat hij (lezer, kijker) denkt".' (regels 150-154)
De schrijver legt uit dat krantenlezers bevestiging zoeken voor de mening die ze al hebben (zie regels 151-154). Zin 1 is daarmee in strijd.
Zin 3 strookt niet met de tekst, want de schrijver stelt nergens dat de krant oppervlakkiger wordt. Zie regels 185-187.
Volgens de tekst geven de hoofdredacteuren wekelijks commentaar (zie regels 76-78). Dus niet dagelijks, zoals zin 5 stelt.
Het format van de televisiejournalistiek wortelt volgens de tekst in het entertainment van Duys (zie regels 62-64). Zijn programma heette uitdrukkelijk een show (zie regels 12-15). Hij was dus een entertainer, en niet zoals zin 7 stelt de grondlegger van de huidige televisiejournalistiek.

1p **16 'een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product' (regels 197-199)**
Andere citaten: 0p.
Je moet alleen het gedeelte van de zin citeren dat betrekking heeft op vroeger, toen de krant nog niet zo soepel en glad was.

2p **17** De kern van een goed antwoord:
1 De persoonlijke beleving van het nieuws wordt in beeld gebracht. [1p]
2 De manier waarop dat gebeurt, heeft veel showelementen in zich. [1p]
Je mag geen voorbeelden in je antwoord noemen. Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Je antwoord moet twee elementen bevatten. Voor het eerste element zie regels 46-54: 'Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik.'

Voor het tweede element zie regels 54-65: 'Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij Pauw & Witteman dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn. Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand.'

1p **18 C**
Let voor de hoofdgedachte altijd op de laatste alinea. Bewering C komt overeen met de slotzinnen: 'Een klein beetje "Duys" als zand in een te soepele machine zou de (kranten)redacteur opnieuw moeten worden gegund. Aan te veel professionaliteit gaat een nieuws- en opiniemedium uiteindelijk óók ten onder.' (regels 279-285)
De schrijver noemt wel een aantal bezwaren tegen de ontwikkeling van de nieuwsmedia, maar echt negatief over kwaliteit is hij niet. Ze zijn professioneler geworden (zie alinea 10) en de visie is niet minder diepgravend geworden (zie regels 185-187). Bewering A geeft daarom niet de hoofdgedachte weer.
Bewering B is niet juist, want de schrijver juicht de ontwikkeling niet toe. In bewering D klopt de samenhang niet.

1p **19 C**
De schrijver heeft een duidelijk standpunt, dus het is een betoog. Typering D is niet goed, want Duys had een show. Zijn format kan niet zonder meer worden toegepast op de nieuwsvoorziening.

1p **20 A**
Een nieuws- en opiniemedium kan ten onder gaan aan te veel maar ook aan te weinig professionaliteit. Daarover bestond in het verleden pessimisme: zie regels 188-192. De krant was toen 'een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product' (regels 197-199).

TEKST 2 HET BALBOEKJE VAN DE VERSLAGGEVER

2p **21** De kern van een goed antwoord:
1 Journalisten krijgen primeurs (door op de juiste wijze mee te spelen) [1p]
2 en pr-mensen / politici en bedrijven krijgen de gewenste media-aandacht. [1p]
of
1 Alle betrokken partijen bereiken hun doel [1p]
2 wanneer ze anderen helpen hun doel te bereiken. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Zie regels 21-28: 'Hij vertelde vol trots dat een invloedrijke belangenclub hem had uitverkozen om zijn rapporten als eerste aan door te spelen. Hij was vanaf nu verzekerd van een gestage stroom van primeurs die hij, met z'n eigen naam erboven, in de krant kon publiceren.'
Of regels 14-18: 'Beide beroepsgroepen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden geraakt, en beide hebben eraan meegewerkt dat het zo ver is gekomen.'

1p **22 B**
Voor uitspraak 1 zie regels 104-105: 'De gewone burger is allang afgehaakt – of in slaap gevallen (…).'
Voor uitspraak 3 zie regels 96-98: 'Politici storten zich op de media in een poging om de burger te bereiken.'
Uitspraak 2 is niet juist. Belangenbehartigers hebben journalisten nodig, niet omgekeerd (zie regels 101-104)
Uitspraak 4 is ook niet juist: van misbruik is in alinea 6 geen sprake.

© ThiemeMeulenhoff

3p **23** De kern van een goed antwoord:
1 Net zoals dames vroeger dansafspraken maakten voor een bal, [1p]
2 zo maken journalisten afspraken met communicatieprofessionals / politici. [1p]
3 Daarmee geeft de journalist zijn zelfstandigheid volledig op. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 35 woorden gebruiken.
In alinea 6 werkt de schrijfster de titel uit: de samenwerking tussen politiek en media levert het beeld van 'innig met elkaar verstrengelde danspartners' (regels 86-88). De ironie is dat de verslaggever denkt dat hij zelf de afspraken met de politici maakt die hij in zijn balboekje noteert, maar in werkelijkheid maakt hij zich daarmee afhankelijk van de politici: 'Politici storten zich op de media in een poging om de burger te bereiken. Een groeiend aantal journalisten stort zich op de politiek.' (regels 96-99)

1p **24 De burgers trekken zich van beide niet veel aan.**
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 15 woorden gebruiken.
Zie regels 114-121: 'Het machtsevenwicht in de wereld verplaatst zich. Grondstoffen en energie raken op, het klimaat verslechtert. De financiële crisis gaat nog jaren duren. De burgers weten het heus wel, maar wat doen we eraan? Zo lijkt het ook te gaan met de media.'

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 De burgers hebben geen invloed op wat er in de wereld gebeurt, [1p]
2 maar de burgers hebben bij het volgen van de berichtgeving in de media wel een keuze. [1p]
of
1 De burgers willen de ontwikkelingen in de wereld wel weten, [1p]
2 maar ze sluiten zich af van de berichtgeving in de media / staan onverschillig tegenover het mediacircus. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Hier wordt de manier waarop mensen naar de gebeurtenissen in de wereld kijken, vergeleken met hoe ze de ontwikkelingen in de media ervaren. Die vergelijking gaat niet helemaal op. Want anders dan voor de grote ontwikkelingen in de wereld kun je je voor de media bewust afsluiten: 'Als een miljoen mensen in Nederland naar een tv-programma kijkt, kijken zestien miljoen mensen niet. Voor krantenlezers geldt hetzelfde; een meerderheid leest niet.' (regels 121-125)

2p **26** De kern van een goed antwoord:
1 Zowel belangenorganisaties als politici hebben tegenwoordig geen vaste aanhang meer. [1p]
2 Beide partijen gebruiken de media daarom om hun gedachtegoed openbaar te maken / om draagvlak te creëren. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Voor de eerste overeenkomst zie regels 67-68: de politiek heeft afscheid genomen van 'de ideologieën en de vaste achterbannen'. En regels 73-76: 'In het verschrompelde maatschappelijk middenveld kunnen veel belangenclubs allang niet meer bogen op een volgzame achterban.'
Voor de tweede overeenkomst zie regels 66-70: '(…) met het afscheid van de ideologieën en de vaste achterbannen zijn media hét voertuig van het politieke bedrijf geworden.' En regels 70-72: 'Zie de belangenorganisatie die zijn primeurs nu exclusief uitvent aan die ene krantenjournalist.'

© ThiemeMeulenhoff

1p **27 A**
De eerste vier alinea's gaan over het functioneren van de journalistiek: '(…) feit is dat de hedendaagse journalistiek geen dag zou kunnen functioneren zonder dit leger van woordvoerders, spindoctors en pr-types'. (regels 10-14)
Vanaf alinea 5 gaat de tekst over de verstrengeling van politiek, belangenbehartigers en media: 'Politici storten zich op de media in een poging om de burger te bereiken. Een groeiend aantal journalisten stort zich op de politiek. (...) Tegelijkertijd stort belangenbehartigend Nederland zich op de media om de politiek te bewerken.' (regels 96-104)

1p **28 C**
Het gaat in deze vraag om de ironie in het taalgebruik.
De ironie in citaat 1 zit in de typering van de journalist met het woord 'wakker'. In het vervolg van de tekst wordt duidelijk dat de schrijver de journalist helemaal niet wakker vindt maar afhankelijk: 'De journalist wordt gevoed en gesauveerd door een leger pr-mensen, elke dag opnieuw. Geen wonder dat het hem ontgaat dat zijn gezag steeds minder vanzelf spreekt.' (regels 47-52)
De ironie in citaat 4 zit in het gebruik van begrippen met een gevoelswaarde die niet echt past bij wat ermee wordt beschreven. Dat politici en 'pundits' met elkaar twitteren, heet hier dat ze elkaar bedienen. Dat het gewone burgers onverschillig laat, heet hier dat ze een konijnenhok maken of op verjaarsbezoek gaan.

VRAGEN BIJ TEKST 1 EN TEKST 2

2p **29** De kern van een goed antwoord:
1 **in tekst 1: de professionalisering van krantenredacties / de uniformering van het productieproces** [1p]
2 **in tekst 2: de verwevenheid van de media met de politiek en het bedrijfsleven / de belangenverstrengeling tussen media, politiek en bedrijfsleven** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
De belangrijkste kritiek in tekst 1: 'Juist in die professionalisering schuilt echter de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven.' (regels 205-215)
De belangrijkste kritiek in tekst 2: 'Politici storten zich op de media in een poging om de burger te bereiken. Een groeiend aantal journalisten stort zich op de politiek. Daarmee denken ze hun bestaansrecht te laten zien. Tegelijkertijd stort belangenbehartigend Nederland zich op de media om de politiek te bewerken.' (regels 96-104)

4p **30** De kern van een goed antwoord:
1 Volgens *Het nieuws als show* vindt de burger de moderne media **wel** relevant, [1p]
2 **want de burger laat zich graag leiden bij het vormen van een mening / neemt graag kennis van meningen die de zijne bevestigen.** [1p]
3 Volgens *Het balboekje van de verslaggever* vindt de burger de moderne media **niet** relevant, [1p]
4 **want de burger voelt zich niet aangesproken door de (manier van) berichtgeving.** [1p]
Voor de aanvullingen (2 en 4) mag je bij elkaar niet meer dan 35 woorden gebruiken.
Voor de eerste zin (antwoord 1 en 2) zie regels 144-154: 'Ik vrees dat die veronderstelde zelfstandigheid van de burger te idealistisch is: men vergeet hoe graag de doorsnee krantenlezer en tv-kijker zich nog altijd laat leiden door wat hij leest of hoort. De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat "zegt wat hij (lezer, kijker) denkt".'
Voor de tweede zin (antwoord 3 en 4) zie regels 121-125: 'Als een miljoen mensen in Nederland naar een tv-programma kijkt, kijken zestien miljoen mensen niet. Voor krantenlezers geldt hetzelfde; een meerderheid leest niet.'

TEKST 3 KNOPPENKUNDE IS GEEN COMPUTERONDERWIJS

1p **31 D**
Let op het woord 'alles' in regels 81-86: 'Algoritmen (...) zijn de kookrecepten voor alles wat in de toekomst aan toegevoegde waarde wordt gecreëerd.'

1p **32** De kern van een goed antwoord:
De digitale autochtonen van vandaag zijn heel handig in het gebruik van digitale middelen, die van morgen kunnen daarnaast ook programmeren.
of
De digitale autochtonen van vandaag kunnen niet programmeren, die van morgen wel.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
De digitale autochtonen van vandaag: 'Ze hebben een grote passieve kennis van de apparaten, omdat ze ermee zijn opgegroeid. Maar ze hebben vaak geen enkel idee van de algoritmen die schuilgaan achter de programma's die ze gebruiken voor het maken van bizarre plaatjes en andere internet-ongein.' (regels 19-27) Ze kunnen dus niet programmeren.
In de toekomst zullen ze wel kunnen programmeren: 'In Groot-Brittannië wordt het vak programmeren (...) vanaf september verplicht: niet alleen op de middelbare scholen, maar zelfs in de laagste klassen van de basisschool.' (regels 87-91) In alinea 8 lees je dat er wordt gepleit om het programmeeronderwijs ook op de Nederlandse basisscholen in te voeren. Gebeurt dat niet, dan zullen de jongeren van de toekomst geen digitale autochtonen maar allochtonen zijn: zie regels 115-119.

1p **33 'Algoritmen, die bij … waarde wordt gecreëerd.' (regels 81-86)**
Andere citaten: 0p.
Je moet een zin citeren. Dat betekent dat je de hele zin moet citeren.

1p **34 voorbeeld**
De tekst gaat over het belang van onderwijs in het programmeren. In alinea 7 vertelt de schrijver hoe dat in Groot-Brittannië wordt aangepakt, en hij noemt ook nog Israël, Denemarken en Australië als voorbeelden.

1p **35 aanbeveling**
In alinea 8 sluit de schrijver zich aan bij het pleidooi van Van der Maas: 'Alle universiteitsstudenten zouden moeten kunnen programmeren. (...) Als daarmee geen haast wordt gemaakt zijn de digitale autochtonen van nu ondanks het snelle vingerwerk de digitale allochtonen van morgen.' (regels 111-119)

1p **36 D**
In alinea 3 lees je dat de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen waarschuwt voor digitale ongeletterdheid en dat de staatssecretaris er een rapport over laat opstellen (zie regels 31-39). 'Inmiddels verrichten robots medische handelingen, schrijven ze artikelen en printen ze hulpstukken uit. Huis, baan en

relatie worden voor mensen gekozen op basis van algoritmen.' (regels 40-44) Met deze voorbeelden onderbouwt de schrijver de stelling die op alinea 3 volgt: 'De exponentiële groei van de digitalisering leidt ertoe dat de overheid steeds verder achter de feiten aanloopt.' (regels 45-48)

1p **37 D**
Let voor de hoofdgedachte altijd extra op de laatste alinea. Hier lees je in de laatste alinea: 'Hoogleraar Han van der Maas van de Universiteit van Amsterdam pleitte vorig jaar al voor de invoering van programmeeronderwijs op de basisscholen, terwijl op gymnasia klassieke talen zouden kunnen worden vervangen door digitale. Alle universiteitsstudenten zouden moeten kunnen programmeren. (…) Als daarmee geen haast wordt gemaakt zijn de digitale autochtonen van nu ondanks het snelle vingerwerk de digitale allochtonen van morgen.' (regels 104-119)

2p **38** De kern van een goed antwoord:
1 **Volgens de hoofdtekst moet het onderwijs leerlingen afleveren die een bijdrage kunnen leveren aan de verdere economische ontwikkeling van de maatschappij.** [1p]
2 **Volgens tekstfragment 1 is het doel van onderwijs bij te dragen aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen / aan de culturele ontwikkeling van de maatschappij.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.
Volgens tekstfragment 1 zijn alfavakken en -studies belangrijk om in plaats van 'iets' 'iemand' te worden (zie alinea 2) en om ontwikkelingen te duiden, nieuwe ideeën te bedenken en culturen te doorgronden (zie alinea 3).
Volgens de hoofdtekst moet het onderwijs worden ingezet om het tekort aan programmeurs op te lossen (zie alinea's 2, 3 en 8).

TEKST 4 BUIT DE STAGIAIRE NIET UIT MAAR BETAAL HAAR

1p **39 D**
Let vooral op de titel. In de tekst spreekt de schrijfster van 'misbruik': in regel 22 en 61.

2p **40** 1 **De student betaalt de overheid een jaar extra collegegeld.** [1p]
2 **Alleen daardoor is het mogelijk om onbetaald stage te lopen bij diezelfde overheid.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Je antwoord moet twee elementen bevatten: de student betaalt (1) om onbetaald stage te kunnen lopen (2). Zie regels 84-91: 'Maar in een éénjarige master is er helemaal geen ruimte om zes maanden stage te lopen. Daarom schrijven studenten zich in voor een additioneel collegejaar en betalen ze de universiteit om ußerhaupt in aanmerking te kunnen komen voor een stageplek bij het rijk.' (regels 84-91)

1p **41 B**
Het gebruik van de uitdrukking 'een hele leuke functie' maakt de twee zinnen ironisch. De uitdrukking is spottend bedoeld, want een functie waarvoor je je eigen salaris betaalt, kan de schrijfster niet echt heel leuk vinden.

1p **42 C**
Argumentatie op basis van voorbeelden kom je in de hele tekst tegen. In alinea 2: 'Een recent voorbeeld is een bekende internationale non-gouvernementele organisatie

in Duitsland.' (regels 26-29). In alinea 3: 'Sinds deze week zijn er twee stageplaatsen beschikbaar bij de Europese Unie, afdeling Extern Optreden, in de delegatie in Egypte.' (regels 47-50) In alinea 4: 'De organisatie *War Child* bijvoorbeeld, zoekt een hbo-student om negen maanden lang fulltime te werken binnen het team Marketing & Fondsenwerving voor 200 euro per maand.' (regels 73-78) En in alinea 5: 'Het ministerie van Buitenlandse Zaken accepteert alleen master-studenten die nog ingeschreven staan als student.' (regels 81-84)

1p **43 C**
In de voorbeelden gaat het om overheden en non-gouvernementele organisaties: 'Steeds vaker zetten overheden en non-gouvernementele organisaties onbetaalde stagiaires in op reguliere werkplekken.' (regels 9-12) Zie ook regels 20-22: 'Het lijkt vooral de non-profitsector die hier misbruik van maakt.'
Dat het volgens de schrijfster om een 'probleem' gaat, blijkt uit regels 65-67: 'En wie denkt dat dit probleem zich alleen buiten Nederland afspeelt, heeft het mis.' (regels 65-67)

2p **44** De kern van een goed antwoord:
1 **Een afgestudeerde mag niet minder dan het minimumloon verdienen.** [1p]
2 **De uitbuiting van afgestudeerde stagiaires kan de arbeidsmarkt schaden.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
In het voorbeeld van alinea 3 van tekst 4 gaat het om stageplaatsen voor mensen met een masterdiploma: 'De beoogde stagiaires moeten een masterdiploma hebben (…).' (regels 51-52) Ook in alinea 5 gaat het om afgestudeerden: 'Daarom schrijven studenten zich in voor een additioneel collegejaar (…).' (regels 87-88) Volgens tekstfragment 2 is dit in strijd met de wet: 'Alleen al omdat het verboden is om een afgestudeerde stagiaire minder dan het minimumloon te betalen.' (regels 14-15)
Tekst 4 is een pleidooi tegen de uitbuiting van stagiaires. De schrijfster van tekstfragment 2 is ook tegen onbetaalde stages. Haar argument: 'als bedrijven ten gevolge van hoge werkloosheidcijfers gratis afgestudeerd talent in dienst kunnen nemen, ligt de arbeidsmarkt straks helemaal op zijn gat en kunnen we het minimumloon net zo goed direct afschaffen'. (regels 15-18)

2p **45** De kern van een goed antwoord:
1 **In het tekstfragment wordt onderscheid gemaakt tussen twee soorten stagiaires:** [1p]
2 **de studerende stagiaire die onbetaald werk kan doen en de afgestudeerde stagiaire die wettelijk recht heeft op het minimumloon.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Zie regels 5-8: 'Wat voor het gemak even werd vergeten, was het belangrijke onderscheid tussen twee verschillende groepen stagiaires: zij die tijdens hun opleiding (een verplichte) stage lopen en afgestudeerden die om welke reden dan ook in plaats van een baan een stageplaats nemen.'
En regels 14-15: 'Wat maakt het uit? Veel. Alleen al omdat het verboden is om een afgestudeerde stagiaire minder dan het minimumloon te betalen.'

Examen 2017-I

Tekst 1

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

(1) Er zijn vijftig jaar voorbij sinds Betty Friedan, de latere hogepriesteres van het feminisme, haar *The feminine mystique* publiceerde. En wat voor vijftig jaar zijn dat geweest! Miljoenen boeken, artikelen en interviews hebben ons duidelijk gemaakt dat vrouwen gediscrimineerd, verdrukt, gebruikt en misbruikt worden door mannen. Het spervuur aan beschuldigingen is intens en meedogenloos. Het begint wanneer we op de kleuterschool zitten en vergezelt ons vaak tot aan het graf.

(2) Maar zijn de beschuldigingen ook waar? Hebben vrouwen het ook werkelijk slechter dan mannen? Wanneer dat zo is, hoe kan het dan dat de maatschappij mannelijke scholieren altijd veel harder behandelt om volwaardig lid van de maatschappij te worden dan vrouwen – vanaf het oude Egypte tot aan de moderne militaire academies (voordat deze gemengd werden)?

(3) Hoe komt het dat mannen, vanaf de Bijbelse Jakob tot aan het hedendaagse India, altijd moeten betalen voor het recht op trouwen terwijl vrouwen dat niet hoeven? Hoe komt het dat mannen, vanaf het moment dat aan Adam werd gezegd dat hij ‘in het zweet zijns aanschijns’ zou eten, tot op de dag van vandaag praktisch altijd het zwaarste, smerigste en allergevaarlijkste werk uitvoeren en de overgrote meerderheid van werkgerelateerde ongelukken ondergaan? Hoe komt het dat in de meeste landen vanaf Talmoedische tijden tot aan het heden, de wet mannen altijd heeft verplicht hun vrouwen te verzorgen, maar nooit andersom? Hoe komt het dat vrouwen volgens een VN-onderzoek in dertien verschillende landen twee keer zoveel uur per dag besteden aan slapen, rusten, eten, opmaken en *socializen* dan mannen?

(4) Duizenden jaren geleden kon seriemoordenares Medea[1)] in de Griekse mythologie ongestraft in een wagen wegkomen die haar ter beschikking was gesteld door de zonnegod Helios. In het Texas van vandaag worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke – de verhouding is tien op een. Wanneer het rechtssysteem in de Verenigde Staten vrouwen hetzelfde zou behandelen als mannen, zou het aantal vrouwelijke gevangenen in het kwadraat zijn toegenomen. Sinds de oorlog is uitgevonden, zijn vrouwen nooit gedwongen te vechten; dat is zelfs van toepassing op het hedendaagse Israël, het enige land in de geschiedenis dat vrouwendienstplicht kent.

(5) Vandaag heeft ieder noemenswaardig ziekenhuis een afdeling voor vrouwenziekten, met name voor borstkanker. Maar gelijkwaardige klinieken om prostaatkanker te behandelen zijn zeldzaam, terwijl prostaatkanker toch net zo dodelijk is, zo niet iets dodelijker. In veel ontwikkelde landen worden er twee van iedere drie dollars in de medische zorg aan vrouwen besteed. De financiering van medisch onderzoek is nog onevenwichtiger.

(6) En er is meer. Telkens wanneer er zich een gijzelingssituatie voordoet, zijn het de vrouwen (en kinderen) die als eersten worden vrijgelaten. Zelfs wanneer een klimpartij in de bergen mislukt, wordt verwacht dat de mannen zich opofferen voor de vrouwen en niet andersom. Op tv is mannenbloed goedkoop – een schrijver beweert dat er tweehonderd mannen sterven op het scherm voor iedere vrouw die hun lot deelt. Op hetzelfde medium is een vrouwendood altijd een tragedie, behalve wanneer ze een echt slecht karakter heeft. Maar wanneer een man sterft, is het óf zijn eigen schuld óf is zijn dood onderdeel van het vermaak.

(7) In dit verband kan ik ook wijzen op de zogenoemde ‘dubbele standaard’. Die laat zien dat de dingen niet zo eenvoudig zijn als ze lijken. In het Oude Testament wordt de man die zijn zus verleidt, ter dood gebracht. De tekst bevat geen enkel woord over het omgekeerde. In het Byzantijns recht moest de man die schuldig was aan hoererij een boete betalen – die gedeeltelijk naar de vrouw ging met wie hij geslapen had. Wanneer hij niet kon betalen, moest hij de amputatie van een lidmaat ondergaan – omgekeerd gebeurde dat echter niet. In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo’n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

(8) Kortom, vrouwenonderdrukking is een mythe. Is een leugen. Voor ieder nadeel dat het vrouw-zijn met zich meebrengt, zijn er privileges die zij alleen geniet. In werkelijkheid zijn het de mannen die het meeste werk in het leven doen, moeilijkheden verdragen en als gevolg daarvan sterven. Niet toevallig is hun levensverwachting vandaag de dag in 194 van de 194 landen lager dan die van vrouwen.

(9) Mannen kunnen weliswaar geen kinderen baren, maar zijn wel, fysiek gesproken, de sterkere sekse. De huidige situatie, waarin vrouwen bevoorrecht zijn ten opzichte van mannen, moet daarom ook blijven zoals deze is. Iedereen van ons is uit een vrouw geboren. Als volwassen man zou ik niet willen dat vrouwen zich voor mij opofferen (als kind is het een ander geval). Het zou echter fijn zijn wanneer we, te midden van de tsunami aan rioolinhoud die feministen de laatste vijftig jaar over onze hoofden uit hebben gegoten, van tijd tot tijd een vriendelijke vrouwenstem konden horen die zegt: “Dank je, vriend.”

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013

Martin van Creveld (1946) is emeritus professor aan de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem en is auteur van boeken over militaire strategie.

noot 1 Medea was in de Griekse mythologie een tovenares, getrouwd met Jason. Hij nam haar mee naar Griekenland, maar liet haar in de steek voor de dochter van de koning van Korinthe. Daarop nam Medea gruwelijk wraak door hun twee zoontjes te vermoorden alsook de koning van Korinthe en zijn dochter. Met een drakenwagen, gezonden door haar grootvader Helios, vluchtte Medea weg.

In alinea 2 en 3 van tekst 1 lijkt indirect een opvatting te worden uitgesproken.

1p **1** Hoe luidt deze opvatting? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In alinea 4 van tekst 1 wordt een vergelijking gemaakt tussen Medea en de huidige situatie in Texas.

1p **2** Met welk doel wordt deze vergelijking gemaakt? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **3** Hoe kan de strekking van alinea 6 van tekst 1 het beste worden samengevat? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **4** Hoe kan de strekking van alinea 7 van tekst 1 het beste worden samengevat?

A Al eeuwenlang worden vrouwen bij vervolging voor seksuele gedragingen bevoorrecht.
B De normen voor seksueel gedrag zijn minder stringent voor vrouwen dan voor mannen.
C De praktijk dat vrouwen seksueel worden bevoorrecht is wereldwijd aanwijsbaar.
D Het is een wijdverbreid misverstand dat mannen worden bevoordeeld ten opzichte van vrouwen.

1p **5** Welk standpunt wordt in tekst 1 ingenomen als het gaat om de positie van vrouwen en mannen?

A Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat dat al eeuwenlang het geval is.
B Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat ze nu eenmaal zwakker zijn.
C Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze al eeuwenlang achtergesteld worden.
D Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze het nu slechter hebben dan vrouwen.

Alinea 3 van tekst 1 bevat opvallend veel vragen.

1p **6** Welke drogreden zou een kritisch lezer kunnen zien in dit herhaaldelijk gebruik van vragen?

A De bewijslast wordt ontdoken.
B De tekst bevat een persoonlijke aanval.
C Er wordt een cirkelredenering gegeven.
D Het publiek wordt bespeeld.
E Het standpunt wordt vertekend.

De redenering die in tekst 1 wordt uitgewerkt, kan worden samengevat met behulp van onderstaand schema. Eén van de cellen is al ingevuld.

3p **7** Neem het schema over en vul het verder aan. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 35 woorden.

Standpunt	
Argumentatie	meerdere argumenten
Conclusie	
Aanbeveling	

Tekst 2

Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag

(1) "Het gaat slecht met mannen" is gelukkig niet meer bijna hetzelfde als zeggen: "Het gaat slecht met de mensheid." Integendeel, apocalyptisch geschreeuw over de teloorgang van de man (feminisering! over-emancipatie!) scoort. Dat heeft professor Martin van Creveld met zijn boek *De bevoorrechte sekse* goed begrepen. Wie stelt dat er wordt gerammeld aan de poorten van de gevestigde orde, kan rekenen op aandacht.

(2) In werkelijkheid is de redenering van de professor niets meer dan verkapte borstklopperij: de kracht van de man verzwakt de man. Helemaal nieuw is dit argument niet. Simone de Beauvoir[1] analyseerde in *De tweede sekse* dat de unieke kracht van de vrouw, het baren, haar benadeelde. Mannen kunnen alleen maar doden, terwijl vrouwen leven kunnen schenken. Dit vermogen kunnen de mannen onmogelijk evenaren en daarom onderdrukken ze de vrouw. Zou de man de nieuwe tweede sekse zijn en zou zijn kracht (doden) ook zijn zwakte vormen, dan zou je hieruit kunnen concluderen dat vernietiging (m), en niet leven schenken (v), vandaag de dag als indrukwekkendste kracht wordt gezien. Dat is een cynische conclusie. Bovendien is zo'n redenering een veel te verregaande reactie op Van Crevelds pleidooi. Want behalve enkele feitelijke onjuistheden en een ietwat bijzondere lezing van Medea, staat er niets nieuws in zijn stuk.

(3) Eén punt maakt hij wel, namelijk dat we soms openlijk over de minder vanzelfsprekende kanten van emancipering moeten nadenken, zonder dat zulke vraagstukken direct worden weggezet als anti-emancipatorisch. Het vergruizen van het kerngezin als hoeksteen (seriële monogamie, mede mogelijk gemaakt door economische zelfstandigheid), de toestroom van vrouwen op de arbeidsmarkt en de onderbelichte rechten van vaders (waarom blijft het kind na scheiding doorgaans bij de moeder en moet de vader krampachtig bewijzen dat hij een goede ouder is?) – ze zijn het bediscussiëren waard. Sowieso moet de illusie dat iedereen eenzelfde opvatting over het goede leven heeft op de schop, zonder dat het een emancipatorische poging als quota direct uitsluit.

(4) Maar waar Van Creveld over de werkelijkheid lijkt te willen schrijven, schuwt hij het absurde niet. Zo baalt hij er nog altijd van dat de hoerige man in het Oude Testament ter dood werd veroordeeld. Die wrok kan ik hem niet kwalijk nemen. Historische verhalen bepalen immers onze hedendaagse moraal. Maar het probleem is nu juist dat Van Creveld het gewicht van het verleden negeert, zodra het hem uitkomt. Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet

noot 1 Simone de Beauvoir (1908-1986) was een Frans filosofe, schrijfster en feministe. Ze is vooral bekend geworden door haar boek *De tweede sekse* waarin ze pleit voor (economische) onafhankelijkheid van de vrouw.

op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.

(5) Van Creveld acht het verder belachelijk dat vrouwen nooit wettelijk zijn verplicht om voor hun partner te zorgen, laat staan dat zij een bruidsschat betaalden. Vandaag de dag behoren vrouwen inderdaad even verantwoordelijk te zijn voor de kosten van hun huwelijksovereenkomst. En ja, daar horen ook de eerste dates bij. Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte. Ze werd een verovering die dat verbond niet zelf kon verbreken, omdat haar echtgenoot voor haar had betaald en gezorgd. Wie dat 'bevoorrecht' noemt, gelooft in sprookjes waarin prinsessen in comateuze slaap of boven in een hoge toren wachten op een eerste kus, om de prins vervolgens te bedanken voor hun nieuw verworven afhankelijkheid.

(6) Het artikel van Van Creveld verwordt al helemaal tot fictie, wanneer hij het leed van prostaatkanker inzet om tegen dat van borstkanker op te bieden. Ik wil hem erop attenderen dat er voor de mannen ook een leuk verzetje is op kankergebied: in 2013 lieten veel Nederlandse mannen hun snor staan om geld in te zamelen voor prostaatkanker. Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd.

(7) Als Van Creveld liever niet aan het KWF[2] doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht. Maar zijn claim dat de vrouw in medisch onderzoek wordt voorgetrokken, is ronduit onzin. Hij maakt zich kwaad over speciale afdelingen voor vrouwenziektes. Hij zal dan blij zijn om te horen dat iedere 'neutrale' afdeling, zoals die van hart- en vaatziekten, stiekem een heuse mannenafdeling is. Onlangs publiceerde *NRC Handelsblad* nog over een hoogleraar cardiologie die met moeite geld wist los te weken voor hartonderzoek onder vrouwen. Wat blijkt? Hartkwalen treffen vrouwen anders, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan. Het mannelijk lichaam is altijd de norm geweest.

(8) We zijn bezig die eenzijdige focus te herstellen en dat is waar Van Creveld zo van schrikt. Onderwijl wordt de overspelige man ook nog beboet, terwijl de vrouw vrijuit gaat. Ik weet niet of en waar dat het geval is, maar er zijn in ieder geval plekken bekend waar dat zeker niet zo gaat. Of we moeten die regelmatige berichten negeren waaruit blijkt dat het seksuele leven van een vrouw bestraffing verdient – soms op radicale wijze zoals blijkt uit het boek *Onteerd* van de Pakistaanse Mukhtar Mai[3].

(9) Wanneer we zeggen: het gaat slecht met de mensheid, laat het dan niet om specifiek mannen of vrouwen gaan, maar om mensen als Mukhtar Mai, of de door Van Creveld genoemde gegijzelden, de tienduizend uitgemoorde homoseksuelen, de kinderen en partners van moderne Medea's. Laten we ons om hen bekommeren, in plaats van belachelijk haantje-de-voorstegedrag te tonen in het opeisen van ellende. Van Creveld poneert provocatieve stellingen – maar uiteindelijk wil hij niets veranderen, want eigenlijk vindt hij het terecht dat de 'sterkere' man zich opoffert voor vrouwen. De militair expert wil de strijd der seksen niet staken. Zo vooruitstrevend is hij niet. Liever kruipt hij in de rol van sprookjesheld of droomprins.

(10) Het gerammel aan de poorten van de gevestigde orde schudt hem niet wakker. Het irriteert hem slechts in zijn slaap: hij krijgt er nachtmerries van. Liever hoort hij sussende woorden. Van Creveld wil met 'dank je, vriend' worden beloond. Niet om zijn prestaties, maar puur vanwege zijn geslacht. Hij vraagt daarbij om een 'vriendelijke vrouwenstem'. En daar zit de kernangst van zijn stuk: vrouwen zijn hem tegenwoordig (overemancipatie!) niet vriendelijk genoeg. Vrouwen, ze mogen van hun voorrecht genieten, maar alleen als ze lief om zíjn toestemming vragen.

naar: Simone van Saarloos
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013

Simone van Saarloos (1990) studeerde filosofie en literatuurwetenschappen. Ze is columnist bij nrc.next.

---

noot 2 KWF: een Nederlandse organisatie die zich inzet voor de bestrijding van kanker

noot 3 Mukhtar Mai: een Pakistaanse vrouw die in 2002 door een dorpstribunaal werd veroordeeld tot een groepsverkrachting. Mukhtar Mai bracht de zaak voor de rechter en wist deze – ondanks bedreigingen en voortdurende tegenwerking – uiteindelijk te winnen. Later schreef ze een boek over wat haar is overkomen.

Tekst 2 kan in achtereenvolgens drie delen worden onderverdeeld:
Deel 1 Introductie van Van Crevelds 'De bevoorrechte sekse'
Deel 2 Beoordeling van Van Crevelds opvattingen
Deel 3 De inhaalslag van vrouwen

1p **8** Bij welke alinea begint deel 2 'Beoordeling van Van Crevelds opvattingen'?

1p **9** Bij welke alinea begint deel 3 'De inhaalslag van vrouwen'?

Met bijzonder taalgebruik kan een mening versterkt tot uitdrukking worden gebracht.

2p **10** Citeer uit alinea 1 van tekst 2 de twee woordgroepen die dat het duidelijkst tonen.

"de kracht van de man verzwakt de man." (tekst 2, regels 16-17)
Van Creveld zou blijkens alinea 2 met deze zinsnede gebruik hebben gemaakt van een argument dat ook al bij De Beauvoir te vinden zou zijn: "Helemaal nieuw is dit argument niet." (regels 17-18)
Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat de gelijkstelling van "de redenering van de professor" en de analyse van De Beauvoir niet terecht is.

1p **11** Met welk argument zou deze kritische lezer zijn mening kunnen staven?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

"Maar waar Van Creveld over de werkelijkheid lijkt te willen schrijven, schuwt hij het absurde niet." (tekst 2, regels 64-66)

2p **12** Citeer uit het tekstgedeelte van alinea 5 en 6 twee zinsdelen waarin op eenzelfde laatdunkende manier over de mening van Van Creveld wordt gesproken.

In alinea 4 van tekst 2 vind je een redenering. De functie van elke zin in deze redenering kan met behulp van functiewoorden worden weergeven.

3p **13** Noteer het nummer van de betreffende zin en daarachter het juiste functiewoord. Je mag een functiewoord meer dan eens gebruiken.

Kies uit de volgende functiewoorden: afweging, argument, beoordeling, gevolgtrekking, hypothese, karakterisering, nuancering, standpunt, tegenwerping, toegeving, voorbehoud, voorbeeld, voorwaarde.

zin 1	Maar waar … absurde niet. (regels 64-66)	………
zin 2	Zo baalt … werd veroordeeld. (regels 66-69)	……… bij zin 1
zin 3	Die wrok … kwalijk nemen. (regels 69-70)	……… bij zin 2
zin 4	Historische verhalen … hedendaagse moraal. (regels 70-72)	……… bij zin 3

In alinea 1 en 2 van tekst 2 wordt negatief geoordeeld over het boek *De bevoorrechte sekse.*

2p **14** Vat de twee belangrijkste argumenten samen die in de rest van de tekst worden gebruikt om die mening te ondersteunen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

2p **15** Welke drie van onderstaande uitspraken zijn in overeenstemming met de inhoud en het doel van tekst 2?
Met deze tekst wordt gepoogd
1 aan te geven dat er nog altijd sprake is van ongelijkheid als er gekeken wordt naar de verhouding tussen man en vrouw in de maatschappij.
2 de lezers een negatieve mening over het boek *De bevoorrechte sekse* op te dringen door voornamelijk de auteur van het boek in een negatief daglicht te stellen.
3 een genuanceerd beeld te schetsen van Van Creveld en zijn boek *De bevoorrechte sekse*.
4 een karikaturaal beeld te schetsen van Van Creveld, zodat mensen minder waarde toekennen aan zijn opvattingen over emancipatie.
5 lezers ervan bewust te maken dat meer vrouwen protest moeten aantekenen tegen de onjuiste man-vrouwverhouding.
6 te betogen dat er in het boek weinig nieuwe standpunten naar voren worden gebracht.

tekstfragment 1

Ook eurocommissaris Viviane Reding kwam in september met een voorstel om vrouwen positief te gaan discrimineren via een wet die bedrijven moet verplichten meer vrouwen aan de top te hebben. Het is te hopen, ook voor vrouwen, dat zij haar zin niet krijgt. Het kan namelijk nooit tot iets positiefs leiden indien mensen op een seksistische manier worden onderscheiden en een voorkeursbehandeling krijgen. Het is ook nog eens beledigend voor vrouwen. Want indien je echt goed bent, waarom zou je dan hulp nodig hebben om een goede baan te krijgen?
Daarbij kun je bij dwang niet meer spreken van gelijke geschiktheid van de mannelijke en de vrouwelijke kandidaat.

naar: Carla Wijnmaalen, Diversiteit, maar niet ten koste van kwaliteit
bron: http://www.liberalemedia.nl
Laatst geraadpleegd 12 januari 2015

Voor de oppervlakkige lezer lijkt tekstfragment 1 hetzelfde thema te hebben als tekst 2.

2p **16** Welk element wordt in tekstfragment 1 toegevoegd aan de mening van Van Saarloos zoals die blijkt uit tekst 2? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Vragen bij tekst 1 en tekst 2

In tekst 2 worden twee standpunten met betrekking tot de stand van zaken van de emancipatie tegenover elkaar gezet: het kennelijke standpunt van Van Saarloos en het veronderstelde standpunt van Van Creveld.

2p **17** Benoem per auteur het betreffende standpunt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

"In werkelijkheid is de redenering van de professor niets meer dan verkapte borstklopperij: de kracht van de man verzwakt de man." (tekst 2, regels 14-17)

1p **18** Citeer uit het tekstgedeelte van alinea 5 tot en met 8 van tekst 1 één zin die als onderbouwing van dit standpunt gezien kan worden.

"Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd. Als Van Creveld liever niet aan het KWF doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht."
(tekst 2, regels 114-124)
Een kritisch lezer zou – lettend op wat er staat in de tekst van Van Creveld – kunnen opmerken dat hier sprake is van een drogreden.

1p **19** Van welk soort drogreden zou hier sprake zijn?
A cirkelredenering
B hellend vlak
C ontduiken van bewijslast
D vertekenen van een standpunt

In tekst 1 worden argumenten gebruikt om het centrale standpunt in die tekst te ondersteunen. Een aantal van die argumenten wordt in tekst 2 genuanceerd of ontkracht, een aantal andere niet.

2p **20** Welke twee van onderstaande argumenten worden in tekst 2 genuanceerd of ontkracht? Noteer de nummers.

Nummer	Argument
1	De levensverwachting van mannen is in alle landen lager dan die van vrouwen.
2	Er wordt altijd maar verwacht dat mannen zich opofferen voor vrouwen en niet andersom.
3	In crisissituaties worden vrouwen (en kinderen) als eersten vrijgelaten.
4	Mannen dragen financieel meer bij dan vrouwen aan een relatie tussen man en vrouw.
5	Mannen krijgen in Texas veel vaker de doodstraf opgelegd dan vrouwen.
6	Vrouwen spelen nauwelijks een rol van belang in militaire conflicten.

Uit de teksten 1 en 2 blijken fundamenteel afwijkende visies op hoe de medische wereld omgaat met mannen- en vrouwenziektes. De argumentatie voor beide visies kan worden samengevat met gebruikmaking van onderstaand schema.

4p **21** Noteer de twee argumenten uit tekst 1 voor het aldaar ingenomen standpunt en noteer de argumentatie waarmee in tekst 2 het eerste argument van Van Creveld wordt ontkracht.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Standpunt (Van Creveld): Er is meer geld en meer aandacht voor vrouwenziektes dan voor mannenziektes.

Argument 1 (Van Creveld):	**Argument 2 (Van Creveld):**

Tegenwerping (Van Saarloos):

Onderbouwing (Van Saarloos):

In tekst 1 worden in alinea 3 en 4 enkele al dan niet vermeende voorrechten van vrouwen genoemd. Op twee van bedoelde voorrechten wordt in tekst 2 kritiek gegeven.

4p **22** Neem onderstaand schema over en noteer daarin de twee bedoelde manieren waarop vrouwen volgens tekst 1 worden bevoorrecht. Noteer ook de kritiek daarop zoals verwoord in tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Bevoorrechting van de vrouw volgens tekst 1	**Kritiek uit tekst 2**
in alinea 3	
in alinea 4	

Tekst 3

Gezag ontstaat niet door strenger te straffen

(1) In de eerste dagen van januari bespreken regeringsvertegenwoordigers traditiegetrouw de incidenten tijdens de jaarwisseling. Men leeft zich daarbij steevast op de bekende wijze uit: ondanks een toename van het aantal incidenten werpt het zerotolerancebeleid[1] zijn vruchten af, door de inzet van tienduizend politiemensen zijn ernstige onlusten in de kiem gesmoord en als de rechter tweehonderd procent strafverhoging oplegt, komt het wel goed.

(2) Geweld tegen werknemers met een publieke taak is onacceptabel, daar is iedereen het over eens. De laatste jaren neemt de politiek echter wel een heel eigenaardige positie in ten aanzien van deze kwestie. Ze hangt de ‘straf helpt’-orthodoxie aan en is ervan overtuigd dat afschrikking werkt. Stapels onderzoeken die het tegendeel aantonen, worden rustig terzijde gelegd.

(3) Illustratief is het project *Veilige Publieke Taak*. Het uitgangspunt daarvan luidt: “Agressief of gewelddadig gedrag tegen werknemers met een publieke taak wordt nooit getolereerd.” Werknemers worden dan ook aangespoord elk geval van agressie of geweld te melden. Het ambitieuze programma worstelt met veel problemen. Bij lichtere incidenten is sprake van ‘onderregistratie’. Werknemers zeggen dat zij verbaal geweld nooit laten registreren, omdat zij anders ‘wel bezig kunnen blijven’. Ook bedreigingen komen lang niet altijd terug in de registraties.

(4) Het Openbaar Ministerie (OM) wordt geacht een driedubbele strafeis te hanteren. Een deel van de officieren vindt dit niet langer proportioneel en eist dan ook lang niet altijd een hogere straf. Het OM is in feite een keurslijf opgelegd: het leveren van veroordelingen conform de maximale strafeis. Daarmee wordt een klassiek beginsel van het strafrecht als laatste redmiddel miskend. Bovendien verdraagt zero tolerance zich niet met het rechterlijke streven naar maatwerk. Mogelijk treft beide partijen blaam en heeft de publieke werknemer de burger geprovoceerd. Of het gaat om de eerste overtreding waarvoor je wordt gepakt.

(5) Dan is er nog het probleem van handhaving. Beschikken we wel over de middelen om naleving van ‘nooit tolereren’ af te dwingen? Kennelijk zijn de tienduizend politiemensen die tijdens oud en nieuw op de been waren, toch niet genoeg. Een term als ‘nooit tolereren’ moet vooral een ferme, symbolische boodschap afgeven.

(6) In de reële wereld moeten we niet alle vormen van agressief gedrag strafrechtelijk willen afhandelen. Zo horen beledigingen bij het stressvolle, stedelijke leven. Burgers schieten uit hun slof en verliezen tijdelijk hun zelfcontrole. Die vervelende en vaak kwalijke reacties moeten niet worden gecriminaliseerd. Dat is zinloos en geeft bovendien het verkeerde signaal: ‘*zero friction*’[2] als publieke norm.

noot 1 zerotolerancebeleid: beleid waarbij elke overtreding wordt bestraft, ongeacht de ernst ervan of de omstandigheden waaronder de overtreding plaatsvond

noot 2 zero friction: de opvatting dat ergernissen en conflicten te allen tijde moeten worden voorkomen

(7) Het ligt voor de hand dat politie en justitie zich richten op zwaardere vormen van agressief gedrag. Maar de strijd tegen agressie in de openbare ruimte is allereerst een maatschappelijke opdracht. Dat komt neer op revitalisering van alledaags gezag. Gezag duidt op ongevraagd initiatief nemen: een (her)definiëren van een probleemsituatie ‘voor’ anderen. Je introduceert daarmee ongelijkheid, niet om je formele positie te benadrukken, maar om de verantwoordelijkheid voor het reguleren van gedrag op je te nemen. Je moet je engageren en zeggen: “Dit gaan we niet doen!” Dit ‘voorgaan’ maakt weinig indruk als brandweerlieden en hulpverleners in de nacht tegenover een dronken en stoned publiek staan. Maar in alledaagse situaties kan het wel degelijk verschil maken: duidelijk zijn, laten zien voor welke zaak, welke normen je staat en wat je gaat doen en wat anderen moeten doen of laten. Ook dan is je mond het sterkste wapen.

(8) We moeten werknemers met een publieke taak meer speelruimte geven. Erkennen dat zij hun werk moeten doen en hen niet bij voorbaat trakteren op tegenspraak. Geen snelle, egocentrische reflexen als ‘dat maak ik zelf wel uit’. Conducteurs, hulpverleners of leraren het voortouw laten nemen tegen onwenselijk gedrag. En dat optreden leren zien als publieke dienstverlening – niet als inbreuk op ‘mijn’ vrijheid. Dat optreden vereist moreel overwicht en moed, welwillend zijn, maar ook consequent, ervoor zorgen dat het ingrijpen als eerlijk wordt ervaren. Nu heeft gezag in een democratische samenleving een slecht imago. Gezag lijkt synoniem geworden aan ‘tegen je zin’ en ‘opgelegd’. Veel burgers menen dat aanspreken op gedrag een ergerlijke zaak is, omdat ‘mij’ de wet wordt voorgeschreven. “Wie ben jij om mij te commanderen?” Het besef dat je vrijwillig kunt instemmen met andermans verzoek, leeft bepaald niet.

(9) Deze koudwatervrees voor gezag en de verontwaardigde reacties op inmenging moeten we te boven zien te komen. Niemand is gebaat bij zwakke gezagsdragers. Die kunnen mensen niet helpen, als de nood aan de man is. De ‘brutalen’ en ‘onverschilligen’ gaan vervolgens hun gang. Zij eisen het recht van de sterkste op. Onvermijdelijk weerklinkt daarna de roep om repressie en wordt de belijdenis dat straf helpt, weer stevig omarmd door de politiek.

naar: Bas van Stokkom
uit: NRC Handelsblad, 4 & 5 januari 2014

Bas van Stokkom (1953) is filosoof en socioloog en is als docent-onderzoeker verbonden aan het Centrum voor Ethiek van de Radboud Universiteit Nijmegen en de sociologiefaculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam.

“Een term als ‘nooit tolereren’ moet vooral een ferme, symbolische boodschap afgeven.” (tekst 3, regels 65-68)

1p **23** Waarom is de boodschap die ‘nooit tolereren’ moet afgeven volgens de tekst vooral symbolisch van aard? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

“Het ambitieuze programma worstelt met veel problemen.” (tekst 3, regels 32-34)

3p **24** Noem de vier factoren die volgens de tekst de uitvoering van het project *Veilige Publieke Taak* belemmeren. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 70 woorden.

In tekst 3 worden twee aanbevelingen gedaan voor de bestrijding van openbare agressie. Eén aanbeveling is bedoeld voor de lokale gezagsdragers en de andere is bedoeld voor de burgers.

2p **25** Welke twee aanbevelingen zijn dat? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 9 van tekst 3 wordt een causale keten beschreven. Hier volgen in willekeurige volgorde elementen uit de tekst die onderdeel uitmaken van deze keten:

1 dan wordt het recht van de sterkste opgeëist
2 de ‘straf helpt’-orthodoxie wint terrein
3 er klinkt een roep om repressie
4 zwakke gezagsdragers kunnen niet helpen wanneer dat nodig is

3p **26** Zet deze vier elementen van bedoelde causale keten in een volgens de tekst logische volgorde. Noteer daartoe de nummers van de zinnen in bedoelde volgorde.

3p **27** Welke drie van onderstaande uitspraken zijn in overeenstemming met tekst 3?

1 Burgers moeten zich teweerstellen tegen agressie in de openbare ruimte.
2 Inwoners van Nederland moeten meer bereid zijn gezag te accepteren.
3 Men moet incidentele vormen van lichte agressie meer door de vingers zien.
4 Officieren van justitie moeten meer bereid zijn hogere straffen te eisen.
5 Tegen agressie moet strenger worden opgetreden.
6 Werknemers met een publieke taak moeten meer bereid zijn de leiding te nemen bij gevallen van agressie in de openbare ruimte.
7 Werknemers met een publieke taak moeten meer wettelijke bevoegdheden krijgen om agressie aan te pakken.

Tekst 4

De keerzijde van de ‘harde aanpak’

(1) “Alle 89 criminele jeugdgroepen in Nederland moeten binnen twee jaar keihard zijn aangepakt.” En: “Voetbalhooligans de komende jaren in de houdgreep om te voorkomen dat zij rondom voetbalwedstrijden de orde verstoren.” Of: “In het kabinet gaan stemmen op om de voorlopige hechtenis te verruimen, samen met een uitbreiding van het snelrecht.” En dat was alleen de oogst van recente persberichten.

(2) Geen week gaat voorbij of de regering pakt de criminaliteit snoeihard aan. Dit is al een tijdje aan de gang, want ook onder het vorige kabinet moest de aanpak scherper, harder, hoger, strenger – het strafrecht mag het opknappen. De onzekere burger krijgt zo waar hij voor heeft gestemd: repressie. Bewindslieden willen een zichtbaar, gezaghebbend en doortastend optreden van politie en justitie.

(3) Nu heeft dit overheidsbeleid natuurlijk allerlei onvoorziene gevolgen: soms durft iemand binnen Justitie weleens iets op te schrijven. Dat verschijnt dan in nette vakbladen voor de strafrechtspleging als *Proces* of *Delikt en Delinkwent*. Die sturen nooit persberichten, maar zijn wel de moeite waard. Vaak wordt er geschreven vanuit de dagelijkse praktijk van de repressie, uiteraard ‘op eigen titel’. De hoofdofficier leest mee, nietwaar?

(4) Maar ik ook, en ik geloof m’n ogen niet. Zou het echt zó gaan? Mijn laatste confrontatie met het gezag was een stadswacht die me voor Rotterdam CS berispte, omdat ik op de stoep fietste. Snel afstappen en “Ja, mevrouw” zeggen. En er verder het mijne van denken. Dat dan weer wel. Dankzij *Delikt en Delinkwent* weet ik dat ‘mierenneuker’ roepen een boete van 650 euro had opgeleverd. Dat is namelijk (verbale) ‘agressie’ tegen een publieke gezagsdrager – het ministerie heeft de strafeis onlangs verdrievoudigd.

(5) De parketmedewerker die het onderzocht, concludeerde dat er sprake is van disproportionaliteit: die boete staat in geen verhouding tot beboeting bij ander strafbaar gedrag. Ook de zerotolerance-aanpak (áltijd vervolgen) schiet z’n doel voorbij: de parketsecretarissen beoordelen deze overtredingen nogal verschillend. ‘Mierenneuker’ had een kans van vijftig procent op een sepot[1]. Willekeur dus.

(6) Dat is echter nog niets vergeleken bij het doolhof dat een Rotterdamse jeugdofficier in *Proces* van april beschrijft. Hij signaleert het bestaan van zó veel wetten en regels dat “zo ongeveer alles is verboden wat je als jongere maar kunt bedenken”. Vooral de regels over verkeer en gedrag op straat vormen “een schier onuitputtelijke bron van bekeuringen”. Op het parket wordt dat ‘hangjeugden’ genoemd: ergens zijn of iets doen wat niet mag. Daarvoor zijn vooral de gestripte scooters die in Rotterdam op straat slingeren, erg geschikt. Dat zijn wrakken, ooit gejat, die nog net kunnen rijden, met een “onafwendbare aantrekkingskracht op sommige jongetjes van een jaar of dertien, veertien”. Dat levert een stroom aan bekeuringen op wegens schuldheling, zonder verzekering, helm en certificaat rijden, op de stoep crossen et cetera. Deze kinderen verzamelen makkelijk een paar honderd euro boete, die ze niet betalen of thuis verzwijgen. Dan gaat het hard.

(7) Deze officier greep in, toen hij via de reclassering ontdekte dat straffen van tweehonderd euro bij kinderen makkelijk oplopen tot negenhonderd euro of meer. Dat leidt tot executieverkopingen van de inventaris van meestal sociaal zwakke gezinnen. De verwerking van al die bekeuringen is bij Justitie zo georganiseerd dat niemand overzicht heeft, laat staan dat iemand controle uitoefent. Dus wat doet deze jeugdofficier? Hij grijpt in en breekt incassoprocedures af, soms op het laatste moment. Of de justitiedeurwaarder het dossier van deze of gene dertienjarige scooterpiloot maar wil ‘opleggen ter verjaring’[2]. Het is een laatste poging van een geëngageerde officier om beginselen als ‘naar draagkracht’ en ‘proportionaliteit’ overeind te houden. En om de ondergang van hele gezinnen door de ‘harde aanpak’ te voorkomen. De officier als bewaker van de spuigaten dus. Zouden ze dat in Den Haag wel in de gaten hebben?

naar: Folkert Jensma
uit: NRC Handelsblad, 28 & 29 mei 2011

Folkert Jensma (1957) is een journalist die gespecialiseerd is in juridische vraagstukken. Hij was van augustus 1996 tot september 2006 hoofdredacteur van NRC Handelsblad.

noot 1 sepot: beslissing van de officier van justitie om iemand niet langer te vervolgen

noot 2 opleggen ter verjaring: verklaren dat de zaak is verlopen en er om die reden geen rechtsvervolging meer plaatsvindt

Hieronder volgen enkele woord(groep)en uit alinea 2 van tekst 4:
1 “een tijdje”
2 “ook”
3 “scherper, harder, hoger, strenger”
4 “opknappen”
5 “repressie”
6 “gezaghebbend en doortastend optreden”

1p **28** Uit welke woorden of woordgroepen blijkt in tekst 4 een kritische benadering van “de ‘harde aanpak’”?

A 1, 2 en 3
B 2, 3 en 4
C 3, 4 en 5
D 4, 5 en 6

In tekst 4 wordt belicht waarom vakbladen als *Proces of Delikt* en *Delinkwent* nuttige bronnen zijn voor wie inzicht wil krijgen in “de ‘harde aanpak’”.

2p **29** Vat samen waarom volgens de tekst deze vakbladen nuttig zijn. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je samenvatting niet meer dan 30 woorden.

In alinea 5, 6 en 7 van tekst 4 komen verschillende bezwaren tegen “de ‘harde aanpak’” en de zware straffen die daaruit voortvloeien aan de orde.

4p **30** Noem vijf van deze bezwaren. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 70 woorden.

“Vaak wordt er geschreven vanuit de dagelijkse praktijk van de repressie, uiteraard ‘op eigen titel’. De hoofdofficier leest mee, nietwaar?” (tekst 4, regels 33-37)

1p **31** Waarom wordt er volgens alinea 3 “uiteraard ‘op eigen titel’” geschreven? Omdat de schrijvers van deze teksten

- **A** alleen dan geloofwaardig overkomen op lezers.
- **B** anders in overtreding zijn en dan direct ontslagen worden.
- **C** dit soort informatie niet onder pseudoniem mogen publiceren.
- **D** zich willen indekken tegen problemen met hun werkgever.

In tekst 4 wordt de (jeugd)officier van justitie de “bewaker van de spuigaten” genoemd. (regels 116-117)

2p **32** Leg, gelet op de strekking van tekst 4, beide termen van deze betiteling uit. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p **33** Formuleer het impliciete advies dat Justitie in alinea 7 van tekst 4 meekrijgt om bij bekeuringen meer recht te kunnen doen aan de principes van “naar draagkracht” en “proportionaliteit”. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

“Zouden ze dat in Den Haag wel in de gaten hebben?” (tekst 4, regels 117-118)

1p **34** Waarom kan er volgens de tekst aan worden getwijfeld of “ze dat in Den Haag” wel beseffen? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

2p **35** Welke uitspraak geeft het doel van tekst 4 het beste weer? De tekst “De keerzijde van de ‘harde aanpak’” wil de lezer

- **A** ervan overtuigen dat de huidige ‘harde aanpak’ te weinig oog heeft voor de burgers.
- **B** in staat stellen een afweging te maken tussen voor- en nadelen van de rechtspraktijk die het gevolg is van het ‘harde’ regeringsbeleid.
- **C** laten zien dat de huidige rechtspraktijk onhoudbaar is als gevolg van het regeringsbeleid van de ‘harde aanpak’.
- **D** op de hoogte brengen van het ‘harde’ regeringsbeleid en de verharde rechtspraktijk die hiervan het gevolg is.

Vragen bij tekst 3 en tekst 4

2p **36** Welke uitspraak is waar, gelet op de inhoud van de teksten 3 en 4?

- **A** In tekst 3 is er wel begrip voor de roep om strengere straffen, maar worden vooral morele bezwaren geuit tegen “de harde aanpak”, terwijl in tekst 4 niet alleen wordt getwijfeld aan het nut van strenger straffen, maar ook praktische bezwaren worden geuit tegen de uitvoering ervan.
- **B** In tekst 3 wordt de ‘straf helpt’-orthodoxie afgewezen en wordt meer heil verwacht van een flexibelere burger en een gewetensvolle gezagsdrager, terwijl in tekst 4 wordt gepleit voor meer sociaal gevoel in de rechtspraak.
- **C** In tekst 3 wordt geprobeerd aan te tonen dat de overheidscampagne tegen agressief gedrag ten aanzien van publieke gezagsdragers te ambitieus is, terwijl in tekst 4 wordt geprobeerd aan te tonen dat het harde regeringsbeleid leidt tot een oeverloze stroom bekeuringen.
- **D** In tekst 3 wordt het regeringsbeleid bekritiseerd aan de hand van sprekende voorbeelden en worden burgers en gezagsdragers opgeroepen te veranderen, terwijl in tekst 4 het regeringsbeleid wordt bekritiseerd en de beleidsmakers worden aangesproken.

In zowel tekst 3 als tekst 4 wordt een standpunt ingenomen ten aanzien van het beleid van het Openbaar Ministerie.

2p **37** Benoem de belangrijkste twee overeenkomsten tussen deze standpunten. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

> Het soms zeer ruime gebruik van alcohol en drugs maakt het soms moeilijk te onderkennen dat er (door jou) grenzen worden overschreden en dat er dus (tegen jou) moet worden opgetreden. Dat wordt dan niet gepikt. Dit alles verklaart echter niet de steeds heter wordende ‘koude boosheid’ die wij allen in toenemende mate voelen en soms ook uiten.
> Boosheid ten gevolge van de vele vaak kleine, maar soms ook grote perversiteiten die ons zijn of worden aangedaan. Een perversiteit is een situatie die ontstaat waar een op zich legitieme of logische set van regels c.q. standaarden of protocollen wordt toegepast in een situatie waar deze niet (meer) passen. Maar zolang wij (moeten) blijven geloven in het adagium ‘Als je je aan de regels houdt, gaan de dingen goed’, neemt het aantal perversiteiten en dus deze boosheid toe, zonder dat in beeld is te krijgen wat daar de oorzaak van is. (Maatschappelijke) escalatie is hier dan geen onlogisch (politiek) gevolg. En professionals komen zo in de knel tussen wat moet en wat logisch is.
>
> *naar: Hans van der Schaaf als reactie op Bas van Stokkom*
> *bron: www.socialevraagstukken.nl*
> *Laatst geraadpleegd op 15 februari 2014*

In tekstfragment 2 wordt het begrip ‘perversiteit’ gebruikt.

1p **38** Welk begrip uit tekst 4 komt in betekenis (nagenoeg) overeen met het begrip perversiteit, zoals dat gebruikt is in tekstfragment 2?

1p **39** In welk tekstgedeelte wordt een mogelijke oplossing geboden voor het probleem dat in tekstfragment 2 wordt geschetst?

- **A** in alinea 4 en 5 van tekst 3
- **B** in alinea 8 en 9 van tekst 3
- **C** in alinea 4 en 5 van tekst 4
- **D** in alinea 5 en 6 van tekst 4

Uitwerkingen bij examen 2017-I

TEKST 1 MANNEN? NEE VROUWEN ZIJN BEVOORRECHT

1p **1** De kern van een goed antwoord:
Mannen worden (al eeuwenlang) veel harder behandeld door de maatschappij dan vrouwen. / Vrouwen worden (al eeuwenlang) minder hard behandeld door de maatschappij dan mannen. / Mannen hebben het slechter dan vrouwen. / Vrouwen hebben het beter dan mannen.
Antwoorden als 'Vrouwen hebben het niet zo slecht als wordt gedacht.', 'Vrouwen hebben het niet slechter dan mannen.' en 'Vrouwen worden (helemaal) niet bevoorrecht.': 0p
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Er wordt gevraagd naar een opvatting die de schrijver niet met zoveel woorden uitspreekt, maar die indirect blijkt uit de alinea's 2 en 3. Daar vraagt de schrijver: 'Hebben vrouwen het ook werkelijk slechter dan mannen?' (regels 16-17) Zijn antwoord kun je afleiden uit de reeks vragen die hij vervolgens stelt. Bijvoorbeeld: 'Wanneer dat zo is, hoe kan het dan dat de maatschappij mannelijke scholieren altijd veel harder behandelt om volwaardig lid van de maatschappij te worden dan vrouwen (...)?' (regels 18-25) Kennelijk vindt de schrijver dat mannen het minder goed hebben dan vrouwen.
Let op: 'Vrouwen hebben het beter dan mannen.' is iets anders dan 'Vrouwen hebben het niet slechter dan mannen.'

1p **2** De kern van een goed antwoord:
Het doel is om aan te tonen dat vrouwen overal/in alle tijden worden bevoorrecht bij strafoplegging / dat vrouwen een strafbaar feit altijd/overal minder hard wordt aangerekend dan mannen.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
In het huidige Texas 'worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke' (zie regels 56-58). Medea is een voorbeeld van een seriemoordenares die ongestraft bleef, duizenden jaren geleden in Griekenland. Het doel van de vergelijking is aan te tonen dat vrouwen altijd (duizenden jaren geleden en nu) en overal (in Griekenland en Texas) hun straf makkelijker ontlopen dan mannen. De schrijver wil laten zien dat dit een algemeen verschijnsel is. Het gaat hem niet om de toestand in het huidige Texas of in het oude Griekenland. Je moet je antwoord dus niet beperken tot deze voorbeelden. Je moet het in je antwoord wel op de een of andere manier over zoiets als strafzaken, moord, strafbare feiten of strafoplegging hebben.

1p **3** De kern van een goed antwoord:
Dat mannen moeten lijden, is kennelijk minder erg dan wanneer vrouwen lijden. / Een mannenleven is kennelijk minder waard dan een vrouwenleven.
of
Het is erger wanneer vrouwen moeten lijden dan wanneer mannen moeten lijden. / Een vrouwenleven is kennelijk meer waard dan een mannenleven.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
De schrijver geeft in alinea 6 vier voorbeelden: bij een gijzeling worden vrouwen het eerst vrijgelaten (zie regels 84-88), bij een mislukte klimpartij moeten mannen zich opofferen (zie regels 88-91), op tv sterven mannen tweehonderd keer meer dan vrouwen (zie regels 92-96), op tv is de dood van een vrouw altijd een tragedie, maar de dood van een man is zijn eigen schuld of een deel van het vermaak (zie regels 96-102).

Vier voorbeelden waarin het leven van mannen minder telt dan dat van vrouwen. Of anders gezegd: waarin het lijden van mannen minder telt dan dat van vrouwen.
Je moet de strekking samenvatten. Dus in je antwoord moet je de dood of het lijden van mannen vergelijken met de dood of het lijden van vrouwen. En het gaat om een samenvatting, dus noem geen voorbeelden.

1p **4 A**
In alinea 7 geeft de schrijver vier voorbeelden van bevoorrechting van vrouwen bij vervolging van seksuele gedragingen: in het Oude Testament (zie regels 107-110), in het Byzantijns recht (zie regels 110-118), in 'veel culturen' (zie regels 118-122) en in de concentratiekampen (zie regels 122-126). De strekking is dat deze bevoorrechting al eeuwenlang plaatsheeft.

1p **5 B**
Zie regels 139-145: 'Mannen (...) zijn wel, fysiek gesproken, de sterkere sekse. De huidige situatie, waarin vrouwen bevoorrecht zijn ten opzichte van mannen, moet daarom ook blijven zoals deze is.'

1p **6 D**
De schrijver stelt in alinea 3 vier vragen, die alle vier beginnen met 'Hoe komt het dat ...'. Dit zijn retorische vragen. De schrijver wil dat de lezer door de vraagvorm gaat nadenken over zijn standpunt, maar hij gaat ervan uit dat er maar één antwoord is. De vraagvorm is alleen bedoeld voor het effect; de schrijver bespeelt zijn publiek.

3p **7**

Standpunt	**Vrouwen worden bevoorrecht / niet onderdrukt (door mannen).** [1p]
Argumentatie	meerdere argumenten
Conclusie	**Vrouwenonderdrukking is een mythe/leugen.** [1p]
Aanbeveling	**Vrouwen moeten wat dankbaarder / aardiger zijn.** of **De situatie moet blijven zoals die is.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 35 woorden gebruiken.
Het standpunt blijkt indirect uit de alinea's 2 en 3, en je kunt hier dus ook de antwoorden bij vraag 1 gebruiken: Mannen worden (al eeuwenlang) veel harder behandeld (door de maatschappij) dan vrouwen. Of: Vrouwen worden (al eeuwenlang) minder hard behandeld (door de maatschappij) dan mannen. Of: Mannen hebben het slechter dan vrouwen. Of: Vrouwen hebben het beter dan mannen.
De conclusie: 'Kortom, vrouwenonderdrukking is een mythe. Is een leugen.' (regels 127-128)
De aanbeveling: 'De huidige situatie (...) moet daarom ook blijven zoals deze is. (...) Het zou echter fijn zijn wanneer we (...) van tijd tot tijd een vriendelijke vrouwenstem konden horen die zegt: "Dank je, vriend."' (regels 141-156)

TEKST 2 VROUWEN BEVOORRECHT? NEE, ZE ZIJN JUIST BEZIG MET EEN INHAALSLAG

1p **8 (alinea) 2**
Zie regels 14-17: 'In werkelijkheid is de redenering van de professor niets meer dan verkapte borstklopperij (...).'

1p **9 (alinea) 8**
Zie regels 142-144: 'We zijn bezig die eenzijdige focus te herstellen en dat is waar Van Creveld zo van schrikt.'

2p **10** Twee van de volgende woordgroepen:
1 'apocalyptisch geschreeuw' (regels 4-5)
2 '(over de) teloorgang (van de man)' (regels 5-6)
3 '(er wordt) gerammeld aan de poorten (van de gevestigde orde)' (regels 10-12)
Per juiste woordgroep: 1p.
Je moet twee woordgroepen citeren. Je mag dus niet met hele zinnen antwoorden.
De schrijfster brengt in alinea 1 haar mening tot uitdrukking over de opvatting van Van Creveld. Ze geeft haar mening extra kracht door de opvatting van Van Creveld weer te geven als 'apocalyptisch geschreeuw' (regels 4-5). Hetzelfde effect heeft 'de teloorgang van de man' (regels 5-6). Ook het gebruik van de uitdrukking 'gerammeld aan de poorten van de gevestigde orde' (regels 11-12) is bijzonder.

1p **11** De kern van een goed antwoord:
Er wordt een verkeerde vergelijking gemaakt, want De Beauvoir vult de kracht/zwakte van de vrouw op een andere manier in dan Van Creveld dat doet bij de zwakte/kracht van de man.
of
De Beauvoir gaat in op de zwakte van vrouwen (vanwege het baren van kinderen), terwijl in de tekst van Van Creveld de maatschappelijke zwakte van mannen centraal wordt gesteld).
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
De schrijfster van tekst 2 vat met de aangehaalde zinsnede een redenering van Van Creveld samen die ze aantrof in zijn boek (zie alinea 1). Raak niet in verwarring: je kunt de zinsnede uit de vraag niet terugvinden in tekst 1.
De 'redenering van de professor' is volgens Van Saarloos: 'de kracht van de man verzwakt de man' (zie regels 14-17). De analyse van De Beauvoir houdt volgens Van Saarloos in 'dat de unieke kracht van de vrouw, het baren, haar benadeelde' (zie regels 18-22). Deze twee opvattingen kun je niet gelijkstellen, want de lichamelijke kracht van de man is iets heel anders dan het kunnen baren van vrouwen.

2p **12 1 '(gelooft in) sprookjes (waarin … nieuw verworven afhankelijkheid)' (regels 98-103)** [1p]
2 '(Het artikel verwordt al helemaal tot) fictie' (regels 104-105) [1p]
Er wordt gevraagd naar twee zinsdelen. Je mag hier dus geen hele zinnen citeren.
'Wie dat "bevoorrecht" noemt, gelooft in sprookjes' (regels 97-98) is laatdunkend. Even laatdunkend is 'Het artikel van Van Creveld verwordt al helemaal tot fictie' (regels 104-105). Het gaat daarbij om de woorden 'sprookjes' en 'fictie'.
Er wordt gevraagd naar zinsdelen waarin de schrijfster (Van Saarloos) zich laatdunkend uitlaat over de mening van Van Creveld. Antwoorden als 'Van Creveld acht het verder belachelijk…' (regels 82-83) zijn fout.

© ThiemeMeulenhoff

3p **13**

zin 1	Maar waar … absurde niet. (regels 64-66)	**Standpunt**
zin 2	Zo baalt … werd veroordeeld. (regels 66-69)	**voorbeeld** bij zin 1 of **argument** bij zin 1
zin 3	Die wrok … kwalijk nemen. (regels 69-70)	**toegeving** bij zin 2
zin 4	Historische verhalen … hedendaagse moraal. (regels 70-72)	**argument** bij zin 3

Vier functiewoorden goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
In zin 1 brengt de schrijfster haar standpunt onder woorden: Van Creveld schuwt het absurde niet. De volgende zin, die met 'zo' begint, geeft een voorbeeld als argument bij het standpunt. Vervolgens geeft ze toe: ik kan hem zijn wrok niet kwalijk nemen. Waarom ze hem die wrok niet kwalijk neemt, beargumenteert ze in de laatste zin. Let daarin op het woord 'immers'.

2p **14** De kern van een goed antwoord:
1 Van Creveld gebruikt de feiten selectief / zoals het hem uitkomt / negeert het gewicht van het verleden zodra hem dat uitkomt. [1p]
2 Van Creveld begrijpt niet dat veel voorrechten van vrouwen juist wijzen op achterstelling / trekt verkeerde conclusies. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Er wordt gevraagd naar argumenten 'in de rest van de tekst', dus niet in alinea 1 en 2. Het eerste argument: 'Maar het probleem is nu juist dat Van Creveld het gewicht van het verleden negeert, zodra het hem uitkomt.' (regels 72-75) In de alinea's 4 tot en met 8 geeft de schrijfster daar voorbeelden van.
Het tweede argument kun je afleiden uit twee van die voorbeelden. Zo lees je in de regels 75-81: 'Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.' En regels 82-93: 'Van Creveld acht het verder belachelijk dat vrouwen nooit wettelijk zijn verplicht om voor hun partner te zorgen, laat staan dat zij een bruidsschat betaalden. (…) Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte.'

2p **15 1, 4 en 6**
Drie uitspraken goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Voor uitspraak 1 zie bijvoorbeeld regels 80-81: 'En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.' En regels 137-141: 'Hartkwalen treffen vrouwen anders, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan. Het mannelijk lichaam is altijd de norm geweest.'
Voor uitspraak 4 zie bijvoorbeeld regels 97-103: 'Wie dat "bevoorrecht" noemt, gelooft in sprookjes waarin prinsessen in comateuze slaap of boven in een hoge toren wachten op een eerste kus, om de prins vervolgens te bedanken voor hun nieuw verworven afhankelijkheid.' En regels 177-181: 'Het gerammel aan de poorten van de gevestigde orde schudt hem niet wakker. Het irriteert hem slechts in zijn slaap: hij krijgt er nachtmerries van.'
Voor uitspraak 6 zie regels 37-40: '(...) behalve enkele feitelijke onjuistheden en een ietwat bijzondere lezing van Medea, staat er niets nieuws in zijn stuk.'

© ThiemeMeulenhoff

2p **16** Een van de volgende vier formuleringen:
1 **De inhaalslag van vrouwen / Vrouwenemancipatie moet niet gebaseerd zijn op positieve discriminatie.**
2 **Positieve discriminatie is beledigend voor vrouwen.**
3 **Vrouwen hebben geen bevoorrechting / positieve discriminatie nodig.**
4 **Vrouwen hebben van zichzelf meer dan voldoende kwaliteiten.**

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.

Het element dat Carla Wijnmaalen toevoegt aan de mening van Van Saarloos kun je op verschillende manieren formuleren.
De eerste formulering is ontleend aan de eerste twee zinnen van tekstfragment 1: 'Ook eurocommissaris Viviane Reding kwam in september met een voorstel om vrouwen positief te gaan discrimineren via een wet die bedrijven moet verplichten meer vrouwen aan de top te hebben. Het is te hopen, ook voor vrouwen, dat zij haar zin niet krijgt.'
De tweede formulering komt van een zin verderop in het tekstfragment: 'Het is ook nog eens beledigend voor vrouwen.'
De derde en de vierde formulering zijn ontleend aan de voorlaatste zin: 'Want indien je echt goed bent, waarom zou je dan hulp nodig hebben om een goede baan te krijgen?'
Op deze formuleringen zijn allerlei goede varianten mogelijk.

VRAGEN BIJ TEKST 1 EN TEKST 2

2p **17** De kern van een goed antwoord:
1 **Volgens Van Saarloos is er sprake van een inhaalslag bij vrouwen.** [1p]
2 **Volgens Van Creveld is vrouwenemancipatie overbodig, want vrouwen worden (altijd al) voorgetrokken. / Volgens Van Creveld is het goed zoals het is.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 35 woorden gebruiken.

Het gaat in deze vraag niet eenvoudig om de meningen van Van Saarloos en Van Creveld. Wat je tegenover elkaar moet zetten, zijn hun standpunten 'met betrekking tot de stand van zaken van de emancipatie'.
Het kennelijke standpunt van Van Saarloos valt af te leiden uit de manier waarop ze het boek van Van Creveld bespreekt. Let op de regels 142-144 van tekst 2: 'We zijn bezig die eenzijdige focus te herstellen (...).' Het duidelijkst blijkt haar standpunt uit de titel: 'Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag'.
Het standpunt van Van Creveld blijkt uit de regels 141-145 van tekst 1: 'De huidige situatie, waarin vrouwen bevoorrecht zijn ten opzichte van mannen, moet daarom ook blijven zoals deze is.'

1p **18** **'In werkelijkheid zijn het de mannen die het meeste werk in het leven doen, moeilijkheden verdragen en als gevolg daarvan sterven.' (tekst 1, regels 131-135)**
of
'Niet toevallig is hun levensverwachting vandaag de dag in 194 van de 194 landen lager dan die van vrouwen.' (tekst 1, regels 135-138)
Het gaat om een zin waarin wordt uitgedrukt dat de kracht van de man zijn zwakte tot gevolg heeft.
Er wordt een zin gevraagd, dus je moet een volledige zin citeren.

1p **19 D**
Dit is het standpunt van Van Creveld: 'Vandaag heeft ieder noemenswaardig ziekenhuis een afdeling voor vrouwenziekten, met name voor borstkanker. Maar gelijkwaardige klinieken om prostaatkanker te behandelen zijn zeldzaam, terwijl prostaatkanker toch net zo dodelijk is, zo niet iets dodelijker.' (tekst 1, regels 71-78)
Van Creveld stelt hiermee dat de behandeling van prostaatkanker niet gelijkwaardig is aan de behandeling van borstkanker. Hij zegt niet dat hij geen geld doneert aan het KWF omdat hij nooit borstkanker zal krijgen. Van Saarloos vertekent met haar weergave zijn standpunt.

2p **20 (argument) 4** [1p] **en 6** [1p]
Argument 4 wordt in tekst 2 genuanceerd: 'Vandaag de dag behoren vrouwen inderdaad even verantwoordelijk te zijn voor de kosten van hun huwelijksovereenkomst. En ja, daar horen ook de eerste dates bij. Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte. Ze werd een verovering die dat verbond niet zelf kon verbreken, omdat haar echtgenoot voor haar had betaald en gezorgd.' (tekst 2, regels 86-97)
Argument 6 wordt in tekst 2 ontkracht: 'Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.' (tekst 2, regels 75-81)

4p **21**

Standpunt (Van Creveld): Er is meer geld en meer aandacht voor vrouwenziektes dan voor mannenziektes.

Argument 1 (Van Creveld): **Elk ziekenhuis heeft wel een afdeling voor vrouwenziektes (zoals borstkanker), maar niet voor mannenziektes (zoals prostaatkanker).** [1p]

Tegenwerping (Van Saarloos): **Elke 'neutrale' afdeling in het ziekenhuis is een mannenafdeling.** [1p]

Onderbouwing (Van Saarloos): **Bij veel onderzoek zijn mannen de norm.** [1p]

Argument 2 (Van Creveld): **In ontwikkelde landen worden twee van iedere drie dollars in de medische zorg aan vrouwen besteed.**
of
De financiering van medisch onderzoek is onevenwichtig. [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden. Je mag niet meer dan 60 woorden gebruiken.

Argument 1 (Van Creveld): 'Vandaag heeft ieder noemenswaardig ziekenhuis een afdeling voor vrouwenziekten, met name voor borstkanker. Maar gelijkwaardige klinieken om prostaatkanker te behandelen zijn zeldzaam, terwijl prostaatkanker toch net zo dodelijk is, zo niet iets dodelijker.' (tekst 1, regels 71-78)
Tegenwerping (Van Saarloos): 'Hij maakt zich kwaad over speciale afdelingen voor vrouwenziektes. Hij zal dan blij zijn om te horen dat iedere "neutrale" afdeling, zoals die van hart- en vaatziekten, stiekem een heuse mannenafdeling is.' (tekst 2, regels 126-132)
Onderbouwing van de tegenwerping (Van Saarloos): 'Wat blijkt? Hartkwalen treffen vrouwen anders, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan. Het mannelijk lichaam is altijd de norm geweest.' (tekst 2, regels 137-141)

Argument 2 (Van Creveld): 'In veel ontwikkelde landen worden er twee van iedere drie dollars in de medische zorg aan vrouwen besteed. De financiering van medisch onderzoek is nog onevenwichtiger.' (tekst 1, regels 78-83)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 60 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

4p **22**

Bevoorrechting van de vrouw volgens tekst 1	Kritiek uit tekst 2
in alinea 3: **Mannen moeten betalen voor het recht om te trouwen / moeten een bruidsschat betalen.** [1p]	**Een bruidsschat maakt dat vrouwen gezien worden als bezit.** of **De vrouw is een verovering die het huwelijk niet zelf kan verbreken.** [1p]
in alinea 4: **Vrouwen zijn nooit gedwongen te vechten in een oorlog.** [1p]	**Vrouwen werden niet toegelaten op gevechtsposities / worden nog steeds geweerd uit elite-eenheden.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 60 woorden gebruiken.
Voorrecht van vrouwen volgens alinea 3: 'Hoe komt het dat mannen (…) altijd moeten betalen voor het recht op trouwen terwijl vrouwen dat niet hoeven?' (tekst 1, regels 26-30)
Kritiek uit tekst 2: 'Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte. Ze werd een verovering die dat verbond niet zelf kon verbreken (...).' (tekst 2, regels 91-97)
Voorrecht van vrouwen volgens alinea 4: 'Sinds de oorlog is uitgevonden, zijn vrouwen nooit gedwongen te vechten (...).' (tekst 1, regels 64-70)
Kritiek uit tekst 2: 'Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.' (tekst 2, regels 75-81)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 60 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

TEKST 3 GEZAG ONTSTAAT NIET DOOR STRENGER TE STRAFFEN

1p **23** De kern van een goed antwoord:
De boodschap is symbolisch, omdat een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is / omdat er niet voldoende middelen zijn om 'nooit tolereren' af te dwingen.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie alinea 5: 'Dan is er nog het probleem van handhaving. (…) Kennelijk zijn de tienduizend politiemensen die tijdens oud en nieuw op de been waren, toch niet genoeg. Een term als "nooit tolereren" moet vooral een ferme, symbolische boodschap afgeven.'

© ThiemeMeulenhoff

3p **24** **1 Bij lichtere incidenten is sprake van onderregistratie / wordt vaak geen aangifte gedaan.**
2 Een aantal officieren van justitie vindt de voorgeschreven strafeis te hoog / eist lang niet altijd een hogere straf.
3 Zero tolerance verdraagt zich niet met het rechterlijk streven naar maatwerk.
4 Er zijn onvoldoende middelen voor handhaving van het beleid.
Vier factoren goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 70 woorden gebruiken.
Factor 1: 'Bij lichtere incidenten is sprake van "onderregistratie".' (regels 34-35)
Factor 2: 'Het Openbaar Ministerie (OM) wordt geacht een driedubbele strafeis te hanteren. Een deel van de officieren vindt dit niet langer proportioneel en eist dan ook lang niet altijd een hogere straf.' (regels 41-46) Een antwoord als 'Het klassieke beginsel van het strafrecht als laatste redmiddel wordt miskend', is fout. Want er wordt gevraagd naar factoren die de uitvoering van het project belemmeren. Dat het OM een keurslijf is opgelegd en dat daarmee een klassiek beginsel van het strafrecht wordt miskend, is kritiek op het programma, maar geen belemmering van de uitvoering ervan.
Factor 3: 'Bovendien verdraagt zero tolerance zich niet met het rechterlijke streven naar maatwerk.' (regels 52-54)
Factor 4: 'Dan is er nog het probleem van handhaving. Beschikken we wel over de middelen om naleving van "nooit tolereren" af te dwingen? Kennelijk zijn de tienduizend politiemensen die tijdens oud en nieuw op de been waren, toch niet genoeg.' (regels 59-65)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 70 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 (Lokale) gezagsdragers moeten bereid zijn om in probleemsituaties hun verantwoordelijkheid te nemen / moeten het goede voorbeeld geven en aangeven wat anderen moeten doen / moeten 'voorgaan' in goed gedrag. [1p]
2 Burgers moeten het gezag van (lokale) gezagsdragers aanvaarden / gezagsdragers meer speelruimte geven. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
De aanbeveling voor de lokale gezagsdragers: 'Gezag duidt op ongevraagd initiatief nemen: een (her)definiëren van een probleemsituatie "voor" anderen. Je introduceert daarmee ongelijkheid (…) om de verantwoordelijkheid voor het reguleren van gedrag op je te nemen. Je moet je engageren en zeggen: "Dit gaan we niet doen!"' (regels 88-97)
De aanbeveling voor de burgers: 'We moeten werknemers met een publieke taak meer speelruimte geven. Erkennen dat zij hun werk moeten doen en hen niet bij voorbaat trakteren op tegenspraak.' (regels 108-112)

3p **26** **4 - 1 - 3 - 2**
Vier elementen goed geplaatst: 3p. Een keten van drie elementen goed: 2p. Een keten van twee elementen goed: 1p.
Element 4: 'Niemand is gebaat bij zwakke gezagsdragers. Die kunnen mensen niet helpen, als de nood aan de man is.' (regels 138-141)
Element 1: 'De "brutalen" en "onverschilligen" gaan vervolgens hun gang. Zij eisen het recht van de sterkste op.' (regels 141-144)
Element 3: 'Onvermijdelijk weerklinkt daarna de roep om repressie (…).' (regels 144-147)
Element 2: '(…) en wordt de belijdenis dat straf helpt, weer stevig omarmd door de politiek.' (regels 144-147)

© ThiemeMeulenhoff

3p **27 (de uitspraken) 2** [1p]**, 3** [1p] **en 6** [1p]
Uitspraak 2: 'We moeten werknemers met een publieke taak meer speelruimte geven. Erkennen dat zij hun werk moeten doen en hen niet bij voorbaat trakteren op tegenspraak.' (regels 108-112)
Uitspraak 3: 'In de reële wereld moeten we niet alle vormen van agressief gedrag strafrechtelijk willen afhandelen. Zo horen beledigingen bij het stressvolle, stedelijke leven. Burgers schieten uit hun slof en verliezen tijdelijk hun zelfcontrole. Die vervelende en vaak kwalijke reacties moeten niet worden gecriminaliseerd.' (regels 69-77)
Uitspraak 6: 'Gezag duidt op ongevraagd initiatief nemen (...). Je introduceert daarmee ongelijkheid (...) om de verantwoordelijkheid voor het reguleren van gedrag op je te nemen. Je moet je engageren en zeggen: "Dit gaan we niet doen!" Dit "voorgaan" maakt weinig indruk als brandweerlieden en hulpverleners in de nacht tegenover een dronken en stoned publiek staan. Maar in alledaagse situaties kan het wel degelijk verschil maken (...).' (regels 88-106)

TEKST 4 DE KEERZIJDE VAN DE 'HARDE AANPAK'

1p **28 C**
De woordgroep 'scherper, harder, hoger, strenger' (3) brengt tot uitdrukking dat de achtereenvolgende regeringen niet heel precies weten wat ze willen. Datzelfde blijkt uit het woord 'opknappen' (4): de regeringen weten het niet precies; het strafrecht moet het maar uitzoeken. Ook uit het woord 'repressie' (5) blijkt een kritische benadering door de schrijver. Hij zegt ermee dat de zogenaamd harde aanpak neerkomt op onderdrukking.

2p **29** De kern van een goed antwoord:
1 **Deze tijdschriften bevatten teksten, geschreven door mensen binnen Justitie / door mensen die veel te maken hebben met de (rechts)praktijk.** [1p]
2 **Deze teksten geven voorbeelden uit de dagelijkse praktijk / voorbeelden van 'de "harde aanpak"' / inzicht in de hoogte van de straffen / inzicht in de praktijk van het zerotolerancebeleid.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Uit je samenvatting moet in de eerste plaats blijken door wie in de vakbladen wordt geschreven: 'soms durft iemand binnen Justitie weleens iets op te schrijven. Dat verschijnt dan in nette vakbladen voor de strafrechtspleging (...).' (regels 27-31)
In de tweede plaats zijn de vakbladen nuttig omdat je erin kunt lezen over de wetgeving en over de juridische praktijk. Neem het voorbeeld uit alinea 4 en 5: 'Dankzij *Delikt en Delinkwent* weet ik dat "mierenneuker" roepen een boete van 650 euro had opgeleverd. Dat is namelijk (verbale) "agressie" tegen een publieke gezagsdrager – het ministerie heeft de strafeis onlangs verdrievoudigd. (…) Ook de zerotolerance-aanpak (áltijd vervolgen) schiet z'n doel voorbij: de parketsecretarissen beoordelen deze overtredingen nogal verschillend. "Mierenneuker" had een kans van vijftig procent op een sepot.' (regels 46-64)

4p **30** De kern van een goed antwoord:
1 **Straffen zijn niet evenredig aan de ernst van het gepleegde feit / zijn niet proportioneel.**
2 **Een en hetzelfde strafbare feit wordt soms wel en soms niet vervolgd. / Er is willekeur in de vervolging.**
3 **De wetgeving is een doolhof van regels. / Er zijn zoveel wetten en regels dat bijna alles verboden is.**
4 **De harde aanpak kan leiden tot een eindeloze stroom van bekeuringen.**
5 **De opeenstapeling/accumulatie van straffen kan leiden tot de ondergang van hele gezinnen.**
Vijf bezwaren goed: 4p. Vier goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 70 woorden gebruiken.
Bezwaar 1: 'De parketmedewerker die het onderzocht, concludeerde dat er sprake is van disproportionaliteit: die boete staat in geen verhouding tot beboeting bij ander strafbaar gedrag.' (regels 54-58)
Bezwaar 2: '(...) de parketsecretarissen beoordelen deze overtredingen nogal verschillend. (...) Willekeur dus.' (regels 59-65)
Bezwaar 3: 'Dat is echter nog niets vergeleken bij het doolhof dat een Rotterdamse jeugdofficier in *Proces* van april beschrijft. Hij signaleert het bestaan van zó veel wetten en regels dat "zo ongeveer alles is verboden wat je als jongere maar kunt bedenken".' (regels 66-72)
Bezwaar 4: 'Vooral de regels over verkeer en gedrag op straat vormen "een schier onuitputtelijke bron van bekeuringen".' (regels 72-75) En: 'Dat levert een stroom aan bekeuringen op wegens schuldheling, zonder verzekering, helm en certificaat rijden, op de stoep crossen et cetera.' (regels 85-89)
Bezwaar 5: 'Deze officier greep in, toen hij via de reclassering ontdekte dat straffen van tweehonderd euro bij kinderen makkelijk oplopen tot negenhonderd euro of meer. Dat leidt tot executieverkopingen van de inventaris van meestal sociaal zwakke gezinnen.' (regels 93-99)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 70 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

1p **31 D**
In het begin van de alinea waar het citaat uit komt, lees je: 'soms durft iemand binnen Justitie weleens iets op te schrijven.' (regels 27-28) Uit dat 'durft' kun je al afleiden dat er enige moed voor nodig is. Deze medewerkers van Justitie geven hun eigen mening als ze 'op eigen titel' schrijven, niet de officiële mening van Justitie. Daardoor zijn ze ingedekt tegen eventuele problemen met de hoofdofficier.

2p **32** De kern van een goed antwoord:
1 **De officier van justitie zorgt er (als bewaker) voor** [1p]
2 **dat de gevolgen van een straf niet uit de hand lopen / dat de straf niet disproportioneel wordt.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Zie regels 110-116: 'Het is een laatste poging van een geëngageerde officier om beginselen als "naar draagkracht" en "proportionaliteit" overeind te houden. En om de ondergang van hele gezinnen door de "harde aanpak" te voorkomen.'
Je moet uitleggen wat de strekking is van de betiteling 'bewaker van de spuigaten'. De woorden 'bewaker' en 'spuigaten' zelf moet je dus niet gebruiken: je moet ze vervangen door synoniemen of omschrijvingen.

2p **33** De kern van een goed antwoord:
1 **Justitie moet de verwerking van bekeuringen op een andere manier organiseren** [1p]
2 **waardoor ze (meer) overzicht/controle krijgt op de bekeuringen die ze uitdeelt.** [1p]
of
1 **Justitie moet meer inzicht krijgen in de draagkracht van bekeurden** [1p]
2 **en daar ook rekening mee houden / en voorkomen dat hele gezinnen ten onder gaan.** [1p]

© ThiemeMeulenhoff

© ThiemeMeulenhoff

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 35 woorden gebruiken.
In alinea 7 staat: 'De verwerking van al die bekeuringen is bij Justitie zo georganiseerd dat niemand overzicht heeft, laat staan dat iemand controle uitoefent.' (regels 99-103). Daaruit kun je het advies afleiden dat Justitie het anders moet organiseren om zo meer overzicht of controle te hebben op de bekeuringen.
Je kunt ook een advies afleiden uit de regels 110-116: 'Het is een laatste poging van een geëngageerde officier om beginselen als "naar draagkracht" en "proportionaliteit" overeind te houden. En om de ondergang van hele gezinnen door de "harde aanpak" te voorkomen.' Het advies luidt dan dat Justitie op de draagkracht let om de ondergang van hele gezinnen te voorkomen.

1p **34** De kern van een goed antwoord:
Dat kan worden betwijfeld, omdat de makers van het beleid het belang van een harde aanpak van criminaliteit (blijven) bepleiten.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Zie regels 13-15: 'Geen week gaat voorbij of de regering pakt de criminaliteit snoeihard aan.'

1p **35** **C**
De schrijver behandelt in de alinea's 4-7 een aantal voorbeelden van de huidige rechtspraktijk. Daarvan zegt hij: '(…) ik geloof m'n ogen niet. Zou het echt zó gaan?' (regels 38-39) Hij laat zien dat die praktijk om verschillende redenen onhoudbaar is.

VRAGEN BIJ TEKST 3 EN TEKST 4

1p **36** **D**
Kritiek op het regeringsbeleid in tekst 3: 'Geweld tegen werknemers met een publieke taak is onacceptabel, daar is iedereen het over eens. De laatste jaren neemt de politiek echter wel een heel eigenaardige positie in ten aanzien van deze kwestie. Ze hangt de "straf helpt"-orthodoxie aan en is ervan overtuigd dat afschrikking werkt. Stapels onderzoeken die het tegendeel aantonen, worden rustig terzijde gelegd.' (tekst 3, regels 14-24)
Oproep aan burgers in tekst 3: 'We moeten werknemers met een publieke taak meer speelruimte geven. Erkennen dat zij hun werk moeten doen en hen niet bij voorbaat trakteren op tegenspraak.' (tekst 3, regels 108-112)
Oproep aan gezagsdragers in tekst 3: 'Je moet je engageren en zeggen: "Dit gaan we niet doen!"' (tekst 3, regels 95-97)
Kritiek op het regeringsbeleid in tekst 4 blijkt uit de voorbeelden. Zie regels 49-58: '(...) het ministerie heeft de strafeis onlangs verdrievoudigd. De parketmedewerker die het onderzocht, concludeerde dat er sprake is van disproportionaliteit (...).' En regels 66-72: 'Dat is echter nog niets vergeleken bij het doolhof dat een Rotterdamse jeugdofficier (...) beschrijft. Hij signaleert het bestaan van zó veel wetten en regels dat "zo ongeveer alles is verboden wat je als jongere maar kunt bedenken".'

2p **37** De kern van een goed antwoord:
1 **Het beleid van het Openbaar Ministerie is te streng / leidt tot disproportionele straffen.** [1p]
2 **Het harde-aanpakbeleid is niet realistisch / niet uitvoerbaar / wordt niet uitgevoerd om problemen te voorkomen.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.

© ThiemeMeulenhoff

Het eerste punt van overeenkomst: In tekst 3, regels 41-46, vertelt de schrijver met kennelijke instemming: 'Het Openbaar Ministerie (OM) wordt geacht een driedubbele strafeis te hanteren. Een deel van de officieren vindt dit niet langer proportioneel (...).' Dat is vergelijkbaar met tekst 4, regels 49-58: '(…) het ministerie heeft de strafeis onlangs verdrievoudigd. De parketmedewerker die het onderzocht, concludeerde dat er sprake is van disproportionaliteit (...).'
Het tweede punt van overeenkomst: In tekst 3, regels 59-62, maakt de schrijver duidelijk dat de harde aanpak niet kan worden gehandhaafd: 'Dan is er nog het probleem van handhaving. Beschikken we wel over de middelen om naleving van "nooit tolereren" af te dwingen?' Tekst 4, regels 93-106, bespreekt een voorbeeld dat het beleid niet altijd wordt uitgevoerd, omdat het te grote problemen veroorzaakt: 'Deze officier greep in, toen hij via de reclassering ontdekte dat straffen van tweehonderd euro bij kinderen makkelijk oplopen tot negenhonderd euro of meer. Dat leidt tot executieverkopingen van de inventaris van meestal sociaal zwakke gezinnen. (...) Dus wat doet deze jeugdofficier? Hij grijpt in en breekt incassoprocedures af (...).'

1p **38** **disproportionaliteit**
De definitie van 'perversiteit' in tekstfragment 2: 'een situatie die ontstaat waar een op zich legitieme of logische set van regels c.q. standaarden of protocollen wordt toegepast in een situatie waar deze niet (meer) passen.'
Dat komt overeen met het voorbeeld van 'disproportionaliteit' in tekst 4: 'De parketmedewerker die het onderzocht, concludeerde dat er sprake is van disproportionaliteit: die boete staat in geen verhouding tot beboeting bij ander strafbaar gedrag.' (tekst 4, regels 54-58)
De uitdrukking 'niet (meer) passen' in tekstfragment 2 komt overeen met 'staat in geen verhouding tot' in tekst 4.

1p **39** **B**
Zie tekst 3, alinea 8: 'We moeten werknemers met een publieke taak meer speelruimte geven. Erkennen dat zij hun werk moeten doen en hen niet bij voorbaat trakteren op tegenspraak. Geen snelle, egocentrische reflexen als "dat maak ik zelf wel uit".' (regels 108-114)
En tekst 3, alinea 9: 'Deze koudwatervrees voor gezag en de verontwaardigde reacties op inmenging moeten we te boven zien te komen.' (regels 135-138)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2017-II

Tekst 1

Eco-extremisten

(1) Tientallen milieuactivisten bestormen een aantal rijstvelden in het zuidoosten van Luzon, het grootste eiland van de Filipijnen. Ze trappen in augustus 2013 de bijna volgroeide rijstplanten plat of trekken ze uit de grond en vernielen zo de oogst. De velden zijn eigendom van het *International Rice Research Institute (IRRI)*, een Aziatische non-profitonderzoeksorganisatie die als missie heeft de armoede en honger in de wereld te verminderen.

(2) Het instituut verbouwde er *Golden Rice*, een rijstvariant die met behulp van genetische modificatie zo is aangepast dat het bètacaroteen produceert, een stof die in het lichaam wordt omgezet tot vitamine A. Een gebrek aan deze vitamine vormt een groot probleem in de wereld en met name in Zuidoost-Azië: jaarlijks worden volgens de *Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)* tweehonderdvijftig- tot vijfhonderdduizend kinderen blind, doordat hun voedsel te weinig vitamine A bevat. De helft van deze blinde kinderen sterft binnen een jaar. *Golden Rice* kan het vitamine A-gebrek drastisch verminderen en daarmee vele levens redden.

(3) Aan milieubewegingen is deze belofte niet besteed. Het Filipijnse voorbeeld is zeker geen uitzondering. Bij voorbaat wijzen de organisaties de techniek van genetische modificatie af en ze vernielen proefvelden om te voorkomen dat er überhaupt onderzoek naar de techniek kan worden gedaan. In Engeland krijgen proefvelden met gentechgewassen[1] regelmatig politiebescherming om vernieling te voorkomen en in Nederland moesten testterreinen van aardappelgigant *Avebe* het al ontgelden.

(4) *Greenpeace* en *Milieudefensie* wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af, hun gevolg bang makend met plaatjes van angstige, gillende maïskolven en termen als *Frankensteinfood*[2]. Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit. Ook negeren ze het feit dat genetisch gemodificeerde gewassen leiden tot minder pesticidegebruik en dat er varianten zijn ontwikkeld die meer oogstzekerheid geven.

(5) De geschetste handelwijze is exemplarisch voor de afkeer van veel milieubewegingen voor technologie en technologische oplossingen. Oppervlakkig gezien vechten ze wel voor de goede zaak. Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die principieel technofoob is. Het lijkt misschien of ze de wereld willen verbeteren, en misschien willen ze dat ook wel. In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie. Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-industriële tijdperk en strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen. Ze zweren hierdoor regelmatig technologische ontwikkelingen af, zelfs als die helpen de wereld duurzamer te maken.

(6) Milieubewegingen verzetten zich bijvoorbeeld ook tegen duurzame, maar tevens hoogtechnologische producten als het wasmiddel *Ecover*. Een van de ingrediënten daarvan wordt vervaardigd met behulp van synthetische biologie, een relatief nieuwe techniek waarbij wetenschappers cellen herontwerpen om ze nieuwe eigenschappen te geven. Bij *Ecover* is een alg zo aangepast dat deze een olie maakt die zonder deze techniek uit de oliepalm zou moeten worden gewonnen. Om plantages aan te leggen, worden de tropische regenwouden op grote schaal gekapt. Het gebruik van algen als productiemachines is daarom goed voor het milieu en de biodiversiteit.

(7) Je zou dan ook verwachten dat de milieuactivisten de oplossing van *Ecover* zouden toejuichen, maar het tegenovergestelde blijkt waar. In juni van dit jaar kreeg de fabrikant een petitie aangeboden van zeventien milieuorganisaties, waaronder *Milieudefensie*, die *Ecover* ertoe opriepen de techniek in de ban te doen, omdat deze niet 'natuurlijk' en niet 'duurzaam' zou zijn. Ze beweren dat er allerlei gevaren aan kleven, zonder dat daar enige aanwijzingen voor zijn. De fabrikant van *Ecover* ging door het stof en beweert nu bij hoog en laag geen synthetische biologie te gebruiken bij het produceren van zijn wasmiddel.

(8) De technofobe ideologie zie je ook bij de voorkeur voor biologische landbouw. Die grijpt terug op landbouw zoals die vroeger was, voordat grootschalige technologische ontwikkelingen hun intrede deden. Biologische boeren gebruiken principieel geen gemodificeerde gewassen, geen chemische bestrijdingsmiddelen en geen kunstmest. Ook niet als bijvoorbeeld blijkt dat sommige chemische bestrijdingsmiddelen effectiever en milieuvriendelijker zijn dan hun biologische tegenhanger. Of als blijkt dat landbouw zonder kunstmest betekent dat er 25 procent meer land nodig is om dezelfde opbrengst te garanderen, zoals een overzichtsstudie in het vooraanstaande wetenschappelijke tijdschrift *Nature* in 2012 liet zien. Het gaat de aanhangers niet om de uitkomsten, maar om de idee.

(9) Het maakt *Greenpeace* en consorten tot erfdragers van de luddieten. Het luddisme was een sociale beweging in het begin van de 19de eeuw, die met name in Engeland veel aanhangers had en zich afzette tegen de industrialisatie en mechanisering die in die tijd grote veranderingen voor arbeiders teweegbrachten. Luddieten waren bang dat de industriële revolutie hun ambachtelijke manier van werken overbodig maakte en reageerden door machines te saboteren en te vernielen.

(10) Net als bij de luddieten komen

noot 1 Gentech is de afkorting voor 'gentechnologie': het met behulp van technologie aanpassen van het DNA van een organisme.

noot 2 *Frankenstein* is een roman uit 1818 van Mary Shelley, waarin de hoofdpersoon uit dode lichamen een monster maakt dat hij tot leven weet te wekken.

de standpunten van de milieubewegingen niet voort uit onwetendheid. De luddieten waren doorgaans goedgetrainde vaklieden, die wisten waarover ze het hadden. Bij *Greenpeace* en andere milieuorganisaties werken veel hoogopgeleiden die prima in staat zijn om de wetenschappelijke feiten rond bijvoorbeeld genetische modificatie en synthetische biologie tot zich te nemen. Ze kiezen er echter welbewust voor de resultaten terzijde te schuiven en antiwetenschappelijke standpunten in te nemen. Voor hen is een hoogtechnologische samenleving zo'n dystopie, dat ze zich niet laten overtuigen door bewijzen.

(11) De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te onderbouwen. Een favoriet is het voorzorgsprincipe. Dit houdt in dat als een nieuwe techniek wordt geïntroduceerd, de voorstanders moeten bewijzen dat er geen onomkeerbare schade wordt toegebracht aan mens of milieu. Zoals Amerikaanse politici wetsvoorstellen enorm kunnen vertragen door eindeloos te oreren, kan het voorzorgsprincipe de introductie van een wetenschappelijke ontwikkeling lang vertragen: als een techniek twintig jaar veilig gebleken is, is het principe nog altijd in te zetten door te stellen dat het niet zeker is wat die over meerdere generaties doet.

(12) Milieuorganisaties maken daarvan dankbaar gebruik en roepen te pas en te onpas dat er niet genoeg onderzoek is gedaan om alle risico's uit te sluiten en dat het daarom verstandiger is een techniek helemaal niet in te zetten. Bij genetische modificatie en synthetische biologie werkt die vertragingstactiek behoorlijk.

(13) In andere gevallen moeten milieuorganisaties uitwijken naar andere – soms bizarre – redeneringen. Neem kweekvlees: vorig jaar bakte en at hoogleraar humane biologie Mark Post van de Universiteit van Maastricht live voor het eerst een hamburger die gekweekt was in het lab, zonder dat er een levend dier aan te pas was gekomen. Op dit moment kost zo'n kweekburger nog duizenden euro's, maar in de toekomst heeft die de potentie om veel dierenleed te voorkomen.

(14) En toch weet de hamburger niet de goedkeuring weg te dragen van alle technofobe milieubewegingen. Zo stelt een campagneleider van *Friends of the Earth*, de Engelse moedervereniging van *Milieudefensie*, in een interview bij *CNN*[3]: "In een tijd waarin dagelijks honderden lokale boerenbedrijven failliet gaan, moet je geen labvlees willen kopen." Volgens *Slow Food USA*, een beweging waarbij onder anderen de populaire activistische voedingsjournalist Michael Pollan is aangesloten, geeft kweekvlees te veel macht aan grote bedrijven en moet er daarom niet in geïnvesteerd worden. Het zijn verbazingwekkende gedachtekronkels om een technologische oplossing voor een groot probleem, dierenleed, te ondermijnen. Een probleem nota bene waar milieubewegingen zelf zeggen tegen te strijden.

(15) Het kan nog erger. Verscheidene landen kregen de afgelopen jaren te maken met aanslagen van eco-extremisten. Zo werd Mexico vanaf 2011 opgeschrikt door een reeks bomaanslagen, gericht tegen nanotechnologen, waarbij tot dusver een zwaargewonde en een aantal lichtgewonden vielen. In Italië werd in 2012 een natuurkundige beschoten die met kernenergie werkte en in Zwitserland kreeg het nanotechnologielab van computerbedrijf *IBM* een paar jaar geleden een pijpbom per post opgestuurd. Tot dusver vielen er bij de aanslagen geen doden.

(16) Geweld zal nooit de manier zijn waarmee gematigde milieubewegingen als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hun ideologische doelen willen bereiken. Maar het resultaat van het werk van de gematigde milieubeweging is wel degelijk destructief. Zij voert haar strijd in het publieke domein en de politieke arena, waar een stuk meer te halen is. Regelmatig oogst ze daar ook succes. Dat *Ecover* synthetische biologie niet aandurft, is niet meer dan een kleine overwinning, maar dat zo goed als de hele Europese Unie genetische modificatie niet blieft, is een heel grote triomf. Ook de zegetocht van biologisch en lokaal voedsel mag gedeeltelijk op het conto van milieubewegingen worden bijgeschreven.

(17) Het zou mooi zijn als deze overwinningen winst voor het milieu zouden betekenen, maar helaas leiden ze vooral tot geruststelling bij mensen met een verlangen naar het kleinschalige, bijna autarkische leven van rond 1820.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014

Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.

noot 3 *CNN* is een in 1980 opgericht kabeltelevisienetwerk dat nieuwsuitzendingen verzorgt die naar eigen zeggen te ontvangen zijn door meer dan 1 miljard mensen in ruim 200 landen.

Tekst 1 kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:
deel 1: Milieubeweging in verzet
deel 2: Ideologie van de milieubeweging
deel 3: Schijnbewegingen van de milieubeweging
deel 4: Besluit

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2, 'Ideologie van de milieubeweging'?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 3, 'Schijnbewegingen van de milieubeweging'?

In de eerste drie alinea's van tekst 1 worden voorbeelden gegeven van acties van milieuactivisten in de Filipijnen, Engeland en Nederland.

1p **3** Wat laten deze voorbeelden vooral zien, gelet op de rest van de tekst?
Deze voorbeelden laten vooral zien dat
A milieuactivisten onderzoek naar gentechgewassen hoe dan ook willen voorkomen.
B milieuactivisten overal ter wereld de proeven met gentechgewassen altijd saboteren.
C milieuactivisten steeds feller reageren op onderzoek naar gentech- gewassen.
D milieuactivisten wereldwijd zonder onderliggende gronden vernielingen aanrichten.

In alinea 4 van tekst 1 staan uitdrukkingen als 'angstige, gillende maïskolven' en '*Frankensteinfood*'.

1p **4** Waarom worden juist deze voorbeelden van de websites van *Greenpeace* en *Milieudefensie* aangehaald in tekst 1?

A om het publiek aan te zetten tot nadenken over de groeimogelijkheden die gentech biedt
B om het publiek beter te laten beseffen dat het door de milieubeweging bespeeld wordt
C om het publiek meer te doordringen van de gevaren die gebruik van gentech oplevert
D om het publiek met enkele opmerkelijke voorbeelden meer bij de tekst te betrekken

Een kritisch lezer zou in het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 4 en alinea 5 van tekst 1 een drogreden kunnen aanwijzen.

1p **5** Welke van onderstaande drogredenen zou dat zijn?

A de cirkelredenering
B de persoonlijke aanval
C het bespelen van publiek
D het ontduiken van de bewijslast

In alinea 5 van tekst 1 worden de onderliggende drijfveren voor de afkeer van de milieubewegingen jegens gentech geschetst.

3p **6** Citeer drie zinsgedeelten uit alinea 5 die deze drijfveren weergeven.

1p **7** Het afzweren van synthetische biologie door *Ecover* moet volgens tekst 1 uiteindelijk worden beschouwd als een

A nederlaag voor het milieu, want als direct gevolg van de acties van de milieubeweging zullen op den duur alle tropische regenwouden worden gekapt.
B nederlaag voor het milieu, want het voorbeeld toont aan dat de milieubeweging geen oog heeft voor eigenlijke duurzaamheid.
C overwinning voor het milieu, want de manier waarop *Ecover* voorheen werd geproduceerd was niet natuurlijk en niet duurzaam.
D overwinning voor het milieu, want er kleven allerlei gevaren aan hetaanpassen van algen om deze een bepaald soort olie te laten maken.

In alinea 8 van tekst 1 wordt de houding van de milieubeweging tegenover de biologische landbouw besproken.

1p **8** Welke kritische opmerking over deze houding kan worden afgeleid uit alinea 8 van tekst 1?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

"De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie." (tekst 1, regels 190-192)
Een kritisch lezer kan hierin een drogreden zien.

1p **9** Leg uit waarom dit volgens deze kritische lezer een drogreden zou zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 13 en 14 van tekst 1 wordt de afwijzende houding van de milieubeweging tegenover kweekvlees besproken.

2p **10** Leg uit wat er volgens de tekst "bizar" is aan de redenering waartoe "milieuorganisaties uitwijken" om deze houding te verdedigen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Alinea 15 en 16 van tekst 1 vormen samen een redenering.

2p **11** Vat de onderdelen van deze redenering samen door onderstaande zin af te maken vanaf het woord 'weliswaar':
Milieubewegingen zijn volgens de tekst te vergelijken met eco-extremisten: weliswaar …1…, maar …2…
Gebruik voor je aanvulling niet meer dan 30 woorden.

In alinea 16 van tekst 1 worden de woorden 'een heel grote triomf' (regels 294-295) en een 'zegetocht' (regel 295) gebruikt.

1p **12** Citeer een zin uit alinea 15 tot en met 17 waaruit blijkt dat 'een heel grote triomf' en een 'zegetocht' behalve letterlijk ook ironisch geïnterpreteerd kunnen worden.

In het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 5 tot en met 10 van tekst 1 wordt een parallellie gesuggereerd tussen het historisch luddisme en de milieubewegingen van de moderne tijd.

5p **13** Benoem vijf parallellen die tussen beide worden gesuggereerd.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 70 woorden.

1p **14** Waarom kan tekst 1 het best als een betoog worden getypeerd? omdat

A de lezer aan het denken wordt gezet over met name de gevaren van ontwikkelingen in de gentechnologie
B met name de negatieve gevolgen van de acties van de milieubeweging breed uitgemeten worden
C vooral stelling wordt genomen tegen de opvattingen van de gematigde milieubewegingen
D vooral wordt opgeroepen tot het omarmen van gentechnologie als oplossing voor milieuproblemen

Tekst 1 maakt een groot aantal verwijten aan het adres van de gematigde milieubeweging.

3p **15** Welke vijf van onderstaande verwijten worden volgens tekst 1 gemaakt aan de gematigde milieubeweging? Noteer de nummers.

1 Indirect zijn milieuactivisten verantwoordelijk voor milieuschade en dierenleed.
2 Kennelijk scheppen milieuactivisten er genoegen in om vaak en veel te protesteren.
3 Met hun gedrag vertragen milieuactivisten de introductie van nieuwe technologie.
4 Milieuactivisten benoemen niet hun eigenlijke motieven.
5 Milieuactivisten maken misbruik van de populariteit van biologisch geteeld voedsel.
6 Milieuactivisten misbruiken wetenschappelijke inzichten om hun doelen te bereiken.
7 Milieuactivisten richten vernielingen aan om onderzoek naar genetische modificatie te saboteren.
8 Milieuactivisten sluiten hun ogen voor de voordelen van gentechnologie.
9 Milieuactivisten streven een onrealistisch, romantisch wereldbeeld na.
10 Milieuactivisten weigeren categorisch om hun argumentaties te baseren op controleerbare feiten.

tekstfragment 1

Technofobie

(1) Hidde Boersma verwijt milieuorganisaties als *Milieudefensie* 'technofoob en antiwetenschappelijk' gedrag. Een verwijt dat hij niet staaft aan de hand van ook maar één voorbeeld dat direct terug te voeren is op de genoemde organisaties. Anders dan Boersma ons wil doen geloven, is techniek zelden dé oplossing voor complexe milieuproblemen.
(2) *Milieudefensie* kiest er daarom voor om te kijken met een systeembril. We werken aan integrale oplossingen, zonder dat de oplossing van het ene probleem de oorzaak is van het andere. Het risico daarop is nog groter als technologische oplossingen worden gemonopoliseerd door een beperkt aantal grote bedrijven. Zoals bij gentech, de wereld van Boersma. Die oplossingen komen alleen aandeelhouders ten goede.
(3) Doordat wij onderdeel zijn van een netwerk van honderden lokale en internationale bewoners-, milieu- en sociale organisaties, herkennen wij zulke 'valse oplossingen' snel. Toen iedereen nog juichte over biobrandstoffen, kregen wij al signalen van zuidelijke partners dat de vraag naar palmolie dáár tot enorme problemen leidt. Inmiddels neemt de EU maatregelen.
(4) Met luddisme heeft dat niets te maken, wel met een brede benadering van problemen en oplossingen. En daarbij is technologie soms best handig.

naar: Hans Berkhuizen, directeur Milieudefensie
uit: de Volkskrant, 4 & 5 oktober 2014

In alinea 2 van tekstfragment 1 is er sprake van 'kijken met een systeembril'. Deze term wordt niet expliciet uitgelegd.

2p **16** Citeer twee woordgroepen uit tekstfragment 1 waaruit kan worden afgeleid wat er wordt bedoeld met 'kijken met een systeembril'.

In alinea 2 van tekstfragment 1 wordt gesteld dat de technologische oplossingen uit tekst 1 slechts aandeelhouders ten goede komen.

2p **17** Voor welke drie wereldproblemen zou gentech volgens alinea 1 tot en met 5 van tekst 1 een oplossing kunnen bieden?
Noem geen voorbeelden.

In alinea 1 van tekstfragment 1 wordt gesteld dat het anti-wetenschappelijke gedrag van Milieudefensie in tekst 1 niet met voorbeelden wordt ondersteund.

3p **18** Noem drie voorbeelden uit tekst 1 waarmee een kritisch lezer deze bewering kan ontkrachten.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

tekstfragment 2

(1) Tegenwoordig kunnen onderzoekers DNA-codes lezen en erfelijke eigenschappen van voedsel ingrijpend veranderen. Dat heet genetische modificatie. Is dat gevaarlijk? Het meest genoemde risico is dat er een eiwit ontstaat waar mensen allergisch voor zijn. In theorie kan dat, maar als de fabrikant zo'n eiwit niet onderkent, doet de EU dat wel en die laat zo'n product niet toe. Andere gezondheidsproblemen zijn nogal gezocht.
(2) De directe effecten op het milieu lijken na twintig jaar ervaring ook wel los te lopen. Steeds meer oerwouden worden gerooid voor de landbouw, maar dat ligt aan de groeiende vraag naar vlees, melk en biobrandstof. Het maakt daarbij niet uit of je gebruikmaakt van gentech of niet.
(3) DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld, want monopolies betekenen winst. Dat is een gevaar en daar moeten we iets tegen doen. Een verbod op genetisch gemodificeerde planten helpt echter weinig. We hebben andere wetten nodig, bijvoorbeeld een verbod op het patenteren van zaden.

naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014

2p **19** Wat is in tekstfragment 2 het centrale standpunt?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Een auteur kan in zijn argumentatie gebruikmaken van feitelijke en van waarderende argumenten. Beide soorten argumenten zijn ook aanwijsbaar in tekstfragment 2.

1p **20** In welke alinea wordt met name gebruikgemaakt van argumentatie op basis van waarderende uitspraken?

In alinea 2 van tekstfragment 2 wordt gesteld dat het na twintig jaar ervaring wel meevalt met de directe negatieve effecten van gentech op het milieu.

1p **21** Geef het argument weer dat de milieubeweging volgens tekst 1 hiertegen zou inbrengen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 3

(1) De overheid zegt genetische modificatie uit de taboesfeer te willen halen. Daarmee wordt eigenlijk bedoeld dat het verzet van verontruste burgers tegen de import en teelt van gentechgewassen maar eens afgelopen moet zijn. Concurrentiekracht telt in de landbouw zwaarder dan het voorzorgsprincipe en ethische afwegingen leggen het af tegen economische belangen. Dat wisten we al van de aanpak van de mond- en klauwzeeruitbraak in 2001 waarbij miljoenen gezonde dieren werden geruimd omdat een non-vaccinatiebeleid met af en toe een uitbraak goedkoper was dan vaccineren. Ook bij genetische manipulatie spelen de ethische bezwaren en langetermijnrisico's nauwelijks een rol in de uiteindelijke besluitvorming. Terwijl er nu al levensgrote risico's opdoemen en een genencrisis niet uit te sluiten valt.
(2) Uit onderzoek van de Royal Society in Engeland blijkt dat de teelt van gentech-koolzaad en gentech-suikerbieten schadelijke effecten heeft op de natuur. Onderzoekers in Oostenrijk toonden onlangs aan dat muizen ziek en minder vruchtbaar worden na het eten van gemanipuleerd voedsel. In de besluitvorming van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wordt ondanks deze alarmerende resultaten nog steeds blind gevaren op de positieve beoordeling van gentechgewassen door de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA).
(3) Ook wordt er nauwelijks gekeken naar de monopolistische machtspositie van multinationals als Monsanto en de gevolgen daarvan voor de agrarische familiebedrijven. De dominante positie van multinationals en hun patenten op zaaigoed is nu al zichtbaar buiten Europa. Traditionele gewassen kunnen niet meer worden verbouwd omdat ze besmet worden met gentech uit de omgeving. Wanneer de genetische geest eenmaal uit de fles is en de grenzen van moeder natuur geforceerd zijn, is er geen weg terug meer.

naar: Natasja Oerlemans en Niko Koffeman
uit: het Agrarisch Dagblad, 17 februari 2009

Volgens tekst 1 zou de milieubeweging bevreesd zijn voor gentech vanwege de mogelijk nadelige effecten op de natuur.

2p **22** Benoem twee mogelijke gevolgen waarvoor men volgens tekstfragment 3 verder nog bang zou moeten zijn. Gebruik geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 10 tot en met 15 van tekst 1 wordt de milieubeweging bekritiseerd, terwijl in alinea 1 van tekstfragment 3 de overheid wordt bekritiseerd. Er is een overeenkomst in de kritiek die op de bekritiseerde partijen wordt gegeven.

1p **23** Leg uit wat deze overeenkomst inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In alinea 2 van tekstfragment 3 wordt onder meer gebruikgemaakt van argumentatie op basis van autoriteit.

1p **24** Van wat voor soort argumentatie wordt verder nog gebruikgemaakt in deze alinea?
van argumentatie op basis van
A kenmerk of eigenschap
B oorzaak en gevolg
C vergelijking
D voorbeelden

In tekst 1 en in tekstfragment 2 en tekstfragment 3 worden voor- en nadelen van gentech genoemd met betrekking tot de gezondheid van mens en/of dier, het milieu en de economie.

7p **25** Neem onderstaand schema over en geef per domein aan welk effect blijkens betreffende teksten verwacht wordt van het gebruik van gentech.
Beperk je tot algemene effecten die in abstracte bewoordingen omschreven kunnen worden. Noem per cel één effect.

effect op	**tekst 1**	**tekstfragment 2**	**tekstfragment 3**
gezondheid van mens en/of dier	<al gegeven> kan helpen dierenleed te voorkomen		
milieu			
economie			

Tekst 2

Het beeldscherm: mijn grote liefde en mijn tiran

(1) Iedereen heeft wel een latente verslaving. Als je boft, is het er een die iedereen toejuicht, zoals het bellen met vrienden of hard werken. Als je pech hebt, is het cocaïne en als je nog grotere pech hebt, is het alcohol.

(2) Mijn zwakke plek is dat ik beeldschermgevoelig ben. Televisie was mijn eerste verslaving, en wat voor een. Mijn troost, mijn opvoeder, mijn grote liefde en uiteindelijk mijn tiran, die mijn leven zowel verrijkte als saboteerde. Later kwam er gamen bij. Lang voor de Playstation, de Nintendo, ja, zelfs vóór de Atari had je de speelhallen, met fantastische 'videogames'. In Utrecht had je een speelhal aan de Oudegracht die zijn fruitmachines één voor één verving door gamekasten, zo lucratief waren ze. Computergraphics waren in die tijd, voordat de thuiscomputer bestond, niets minder dan magisch en ik verbraste er al mijn zakgeld aan. Honderden guldens joeg ik erdoorheen. Echte schade leverde dat niet op, want ik had geen werk of gezin en op het gymnasium haalde ik braaf mijn zesjes.

(3) Maar vroeg of laat breekt zoiets je op. Er is een foto van mij met mijn pasgeboren baby op schoot, mijn armen om hem heen en in mijn handen de Playstationbediening. Hij brult en ik probeer me te concentreren op het spelen van *Grand Theft Auto: Vice City*. Ik zit in een verdomd moeilijke missie, want ik moet een bende die een pakhuis beschermt neerknallen vóór de politie arriveert en ja, dan kan men zich niet veroorloven te stoppen voor een

poepluier, flesje of wat het ook is dat de baby wil. In de film *Trainspotting* zit een scène waarin acteur Ewan McGregor en zijn heroïneverslaafde kornuiten een baby laten doodgaan omdat ze te druk zijn met trippen. Deze foto lijkt daar iets te veel op. Misschien vindt u dat ik overdrijf. Maar bedenk dat het met Kerstmis was. Zijn eerste kerst. Die nieuwjaarsdag heb ik dan ook de Playstation en alle games die erbij zaten bij het vuilnis gekwakt, want wie zichzelf te dik vindt, moet geen chips in huis hebben, nietwaar? Ik troostte mij met de gedachte dat er nu ergens iemand kraaiend van pret gratis zat te genieten van mijn duurbetaalde computergame *Ratchet & Clank: Locked & Loaded*.

(4) De baby op die foto is inmiddels negen jaar en blijkt hetzelfde verslavingsgen te dragen. Hem losscheuren van televisie of iPad gaat gepaard met veel geschreeuw en gedreig – en dan heb ik het niet over mij. Ik kan hem fysiek nog net de baas, maar over een paar jaar zal ik een stroomstootwapen en traangas nodig hebben. Of ik moet hem op zijn twaalfde aan een gezin en een baan helpen – er zijn landen waar dat prima kan – want dat was uiteindelijk wat mij op het rechte pad bracht.

(5) Tot nu. Laatst pakte ik de iPad, opende een spelletje uit zijn mapje en weg was ik. Ik sliep niet die nacht en krikte zijn *highscores* zo ver op dat ik onmiddellijk werd gesnapt. Niet dat hij boos was. Hij vond het geweldig dat hij eindelijk iemand in huis had met wie hij over games kon praten, bijvoorbeeld over de ideale plaatsing van kanonnen in zijn *Clash of Clans*-dorp of over welke held hij het beste in dit of dat level van *Kingdom Rush* moest inzetten. (Bij zijn moeder hoeft hij daar niet mee aan te komen, dat is een vrouw namelijk.)

(6) Ik heb nu een paar oude Kuifjes en Guust Flaters[1] gekocht – mijn methadon[2].

naar: Thomas van Luyn
uit: de Volkskrant, 13 juni 2015

Thomas van Luyn (1968) is cabaretier en schrijver.

noot 1 *Kuifje* en *Guust Flater* zijn Belgische stripboekenreeksen met gelijknamige hoofdfiguren.

noot 2 Methadon is vooral bekend als afkickmiddel voor heroïneverslaafden, aan wie het als vervangingsmiddel wordt aangeboden.

1p **26** Wat hielp volgens tekst 2 de ik-figuur in deze tekst om van zijn verslaving af te komen?

Tekst 2 suggereert een aantal nadelen die de ik-figuur ondervond of had kunnen ondervinden van zijn beeldschermverslaving.

3p **27** Noem vier van deze mogelijke nadelen.

1p **28** Wat is blijkens de tekst voor de ik-figuur tegenwoordig een plezierige bijkomstigheid van diens beeldschermgevoeligheid?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden. Geef geen voorbeelden.

In het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 2 worden uitspraken gedaan waarmee de ik-figuur de ernst van zijn beeldschermverslaving relativeert.

4p **29** Noem vijf van deze relativerende uitspraken.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

"(Bij zijn moeder hoeft hij daar niet mee aan te komen, dat is een vrouw namelijk.)" (regels 91-94)

1p **30** Leg uit welke opvatting gesuggereerd wordt in bovenstaande uitspraak.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In tekst 2 wordt regelmatig gebruikgemaakt van overdrijvingen.

2p **31** Citeer uit alinea's 4 tot en met 6 drie afzonderlijke zinnen waarin deze stijlfiguur sterk naar voren komt.

1p **32** Met welke van de onderstaande beschrijvingen is de toonzetting van tekst 2 het beste te typeren?
De toonzetting van de tekst is vooral te typeren als
A arrogant en moraliserend
B humoristisch en met zelfspot
C laconiek en zonder tact
D streng maar begripvol

Tekst 3

Megalomane types

(1) Het nieuwste Haagse plan inzake de universiteiten heeft tot merkwaardig weinig reacties geleid, vermoedelijk omdat na dertig jaar bezuinigen en hervormen de meeste universitaire docenten murw geslagen zijn. Nadat eerst het bedrijfsleven al een grote vinger in de pap had gekregen, door de wetenschap steeds meer van externe financiering afhankelijk te maken, mocht later de hele samenleving meebeslissen.

(2) Dit ging dan ook nog eens gepaard met een toenemende concentratiezucht op een paar aandachtsgebieden, waardoor de continuïteit in gevaar komt. Anders dan zoals gedacht door veel politici en managers, wier eigen inzichten en bestuurdersbestaan volstrekt uitwisselbaar zijn, is de vooruitgang van de wetenschap gebouwd op specialistische continuïteit: die bestaat immers uit een jarenlange cumulatie van kennis. Die laat zich wel snel kapotmaken, maar niet even uit het niets opnieuw creëren, mocht men hogerop een paar jaar later tot de ontdekking komen dat er plots toch behoefte blijkt te zijn aan een bepaalde tak van wetenschap die even eerder buiten die grote aandachtsgebieden was gevallen.

(3) Na de mode van de internationale topkwaliteit, waarbij elk dorps-mbo in een Cambridge[1] aan het Katwijks

noot 1 De universiteit van Cambridge in de Engelse stad Cambridge is een van de oudste en bekendste universiteiten in het Verenigd Koninkrijk.

Diep moest veranderen en waartoe zelfs in sommige bestuurskamers het Nederlands voor steenkolenengels[2] werd ingewisseld, heeft nu de volgende onzinnige mode het bestuurlijk denken over onderwijs en wetenschap in haar greep: de valorisatie[3].

(4) Er zijn universiteiten waar promovendi nu al door het management verplicht zijn om in hun proefschrift een hoofdstuk op te nemen waarin ze antwoord moeten geven op de vraag: “In welke concrete producten, diensten, processen, activiteiten of bedrijvigheid worden je onderzoeksresultaten vertaald en vormgegeven? Wat is de planning, zijn er eventuele risico's, wat zijn de marktkansen en wat zijn de kosten?”

(5) Daar sta je dan, als aankomend internationaal expert op écht Cambridge-niveau in de arabistiek of de Franse Revolutie. Inderdaad: vanouds worden vooral de geesteswetenschappen slachtoffer, wier 'nut' stelselmatig wordt onderschat, zoals de volstrekt eenzijdige oriëntatie bij het befaamde topsectorenbeleid al illustreert: allemaal op het terrein van de exacte wetenschap, omdat die met een direct verdienmodel wordt geassocieerd. Totdat blijkt dat al die platvloerse handelaren in kennis tijdens handelsmissies de mist ingaan omdat men in hun kring niets van de Arabische wereld of Frankrijk begrijpt. De morele corrumpering waar dit toe leidt, is evident: steeds vaker worden op hoogleraarsposten niet de beste wetenschappers benoemd, maar degenen die het beste geld kunnen binnenhalen. Dat laatste staat soms letterlijk in de advertenties. Vandaar de populariteit van bijzonder hoogleraren: deze worden van buitenaf betaald.

(6) Een van de kernoorzaken van het probleem is dat de universiteitsbesturen, die veel van die vernieuwingen omarmen omdat die daadkracht suggereren, niets te maken hebben met de universitaire gemeenschap van wetenschappers, docenten en studenten. Zij treden in Den Haag weliswaar op als haar vertegenwoordigers, maar zijn er volledig van losgezongen. Sinds de medezeggenschap van het wetenschappelijk personeel twintig jaar geleden is afgeschaft, zijn universiteiten veranderd in commerciële bedrijven waarvan het management zijn eigen nieuwe leden kiest. Veel voormalige politici en afgedankte bewindslieden, tijdelijk op zoek naar een goedbetaalde baan, zijn in de bestuursgebouwen neergestreken en fungeren daar als echoput voor alles wat op het ministerie wordt uitgedacht.

(7) Om hun baan voor hen interessant genoeg te maken, zijn drie dingen nodig. Ten eerste een idioot hoog salaris omdat, zoals een universiteitsbestuurder het al in de jaren negentig formuleerde nadat hij zichzelf een opslag van dertig procent had gegeven, het hunne een lachertje was in de kringen waarin zij verkeerden – die van Schipholdirecteuren. Ten tweede schaalvergroting door fusies, omdat het hebben van veel werknemers dit salaris moet legitimeren: vandaar ideeën over een mega-Randstad-universiteit. En ten derde: grootse bouwplannen die daarvoor dan nodig heten te zijn.

(8) Terwijl in Amsterdam de Letterenfaculteit zeven miljoen op personeel moet bezuinigen en daarmee volledig wordt ontwricht, is er wel geld voor dezelfde faculteit voor verhuis- en bouwplannen waar geen wetenschapper om heeft gevraagd, maar waarvan de kosten in de praktijk een miljard zullen gaan belopen. Het door intellectuele luchtfietserij bezeten college van bestuur houdt zich te midden van zijn pr-hoogglansfolders op zulke momenten uiteraard steevast voor de wetenschappers zelf onbereikbaar, in de wetenschap dat als het zich in hun midden zou begeven, het meedogenloos aan stukken zou worden gescheurd.

(9) Wil de universitaire gemeenschap weer enig vertrouwen krijgen in de politiek, dan zijn twee zaken nodig: dat zij zelf weer invloed krijgt op wie haar bestuurt en dat het besturen onaantrekkelijk wordt voor alle megalomane types die eigenlijk liever Schipholdirecteur waren geworden en het nu helaas met een universiteit moeten doen. De salarissen tot de balkenendenorm[4] verlagen is daartoe onvoldoende. Ik zou zeggen: breng ze tot een derde daarvan terug, dan wordt de universiteit voor hen pas echt oninteressant. Alleen zo kan ze worden verlost van de spreeuwenplaag van bestuurders die over de ruggen van de professionals iets groots en internationaals willen doen. Tienduizenden echte academici zullen de minister die dát aandurft, eeuwig dankbaar zijn.

noot 2 Steenkolenengels is een spottende benaming voor zeer slecht geschreven of gesproken Engels.

noot 3 Valorisatie is het benutten van wetenschappelijke kennis in de praktijk.

naar: Thomas von der Dunk
uit: de Volkskrant, 8 december 2014

Thomas von der Dunk (1961) is cultuurhistoricus en publicist.

noot 4 De balkenendenorm is een vrijwillig te aanvaarden norm uit 2006 die aangeeft dat openbare bestuurders in Nederland niet meer zouden mogen verdienen dan 130 procent van een ministersalaris.

“Het nieuwste Haagse plan inzake de universiteiten heeft tot merkwaardig weinig reacties geleid (…)”. (regels 1-3)

1p **33** In welke alinea wordt het “nieuwste Haagse plan” voor het eerst benoemd?

A In alinea 1
B In alinea 2
C In alinea 3
D In alinea 4

Tekst 3 kan in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:
Deel 1 Introductie nieuw plan
Deel 2 Ongewenste consequenties nieuw plan
Deel 3 Achtergronden nieuw plan
Deel 4 Advies naar aanleiding van nieuw plan

1p **34** Bij welke alinea begint deel 3 ‘Achtergronden nieuw plan’?

3p **35** Citeer vier woorden of woordgroepen uit alinea 3 die als spottend kunnen worden getypeerd.

2p **36** Wat zijn volgens tekst 3 de twee belangrijkste nadelen van de nieuwe maatregel, gelet op alinea 5?
Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In tekst 3 wordt een keten van oorzaken besproken die ten grondslag liggen aan het probleem dat in de tekst centraal staat.
1p **37** Wat is volgens alinea 6 het eerste element geweest in deze keten?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

"(…) en fungeren daar als echoput voor alles wat op het ministerie wordt uitgedacht." (regels 104-107)
2p **38** Leg uit wat de universiteitsbesturen in de vorm van bovenstaande analogie wordt verweten.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

2p **39** Wat is de hoofdgedachte van tekst 3?
A Doordat de hele samenleving mag meebeslissen over het maatschappelijk nut van universitaire opleidingen, is de kwaliteit van de bètawetenschappen achteruit gehold.
B Doordat Haagse politici telkens nieuwe plannen bedenken, heeft men in de universitaire wereld op eigen houtje allerlei megalomane ideeën verwezenlijkt.
C Doordat universitaire docenten nauwelijks hebben gereageerd op de nieuwste Haagse plannen, zijn universiteiten veranderd in commerciële bedrijven.
D Doordat universiteitsbestuurders meer geïnteresseerd zijn in geld verdienen dan in wetenschap, stellen ze eisen die het wetenschappelijke bedrijf ten gronde richten.

De titel van tekst 3 is "Megalomane types".
2p **40** Noem drie elementen waaruit volgens de tekst het 'megalomane' van deze 'types' blijkt?

Uitwerkingen bij examen 2017-II

TEKST 1 ECO-EXTREMISTEN

1p **1 (alinea) 5**
Zie regels 73-75: 'Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die principieel technofoob is.'

1p **2 (alinea) 11**
Zie regels 190-195: 'De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te onderbouwen.'

1p **3 A**
Zie regels 37-42: 'Bij voorbaat wijzen de organisaties de techniek van genetische modificatie af en ze vernielen proefvelden om te voorkomen dat er überhaupt onderzoek naar de techniek kan worden gedaan.'

1p **4 B**
De uitdrukkingen die in de vraag worden geciteerd, zijn bedoeld om het publiek bang te maken: '*Greenpeace* en *Milieudefensie* wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af, hun gevolg bang makend met plaatjes van angstige, gillende maïskolven en termen als *Frankensteinfood*.' (regels 49-54) Het publiek wordt, met andere woorden, bespeeld – een bekende drogreden. Dat is wat de schrijver wil laten zien door deze uitdrukkingen in zijn tekst aan te halen.

1p **5 B**
In deze alinea's gaat de schrijver niet in op argumenten van de milieubewegingen. Hij valt ze aan op hun overtuiging. Zie bijvoorbeeld regels 71-75: 'Oppervlakkig gezien vechten ze wel voor de goede zaak. Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die principieel technofoob is.' Of regels 75-82: 'Het lijkt misschien of ze de wereld willen verbeteren, en misschien willen ze dat ook wel. In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie.'

3p **6** **1 'een wereldbeschouwing die principieel technofoob is' (regels 74-75)** [1p]
2 'angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie' (regels 80-82) [1p]
3 'een romantisch beeld van het pre-industriële tijdperk' (regels 83-85) [1p]
Het gaat in de vraag om de onderliggende drijfveren. Daarom is het citaat 'strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen' (regels 85-87) geen goed antwoord.

1p **7 B**
Zie regels 115-123: 'In juni van dit jaar kreeg de fabrikant een petitie aangeboden van zeventien milieuorganisaties, waaronder *Milieudefensie*, die *Ecover* ertoe opriepen de techniek in de ban te doen, omdat deze niet "natuurlijk" en niet "duurzaam" zou zijn.' In de ogen van de schrijver is *Ecover* juist wel duurzaam: 'Het gebruik van algen als productiemachines is daarom goed voor het milieu en de biodiversiteit.' (regels 108-111)

© ThiemeMeulenhoff

1p **8** De kern van een goed antwoord:
De milieubeweging gaat voorbij aan wetenschappelijke inzichten / hecht te veel aan de eigen principes.
of
Het gaat de aanhangers van de milieubeweging meer om de idee dan om de resultaten.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie regels 137-152: 'Biologische boeren gebruiken principieel geen gemodificeerde gewassen, geen chemische bestrijdingsmiddelen en geen kunstmest. Ook niet (…) als blijkt dat landbouw zonder kunstmest betekent dat er 25 procent meer land nodig is om dezelfde opbrengst te garanderen, zoals een overzichtsstudie in het vooraanstaande wetenschappelijke tijdschrift *Nature* in 2012 liet zien.'
Of regels 152-154: 'Het gaat de aanhangers niet om de uitkomsten, maar om de idee.'

1p **9** De kern van een goed antwoord:
Je kunt niet uitkomen voor een eigenschap waarvan je je niet bewust bent.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
In de alinea's 9 en 10 vergelijkt de schrijver de milieuorganisaties met de luddieten: 'Het maakt *Greenpeace* en consorten tot erfdragers van de luddieten.' (regels 155-157) en 'Net als bij de luddieten komen de standpunten van de milieubewegingen niet voort uit onwetendheid.' (regels 170-173) Maar deze vergelijking komt voor rekening van de schrijver – de milieuorganisaties hebben zichzelf niet luddistisch of neo-luddistisch genoemd. Dan kun je ook niet eisen dat ze daarvoor uitkomen.

2p **10** De kern van een goed antwoord:
1 **Met de afwijzende houding van de milieubeweging wordt de oplossing voor het probleem van dierenleed ondermijnd,** [1p]
2 **terwijl de milieubeweging juist zegt te strijden tegen dierenleed.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Zie regels 254-260: 'Het zijn verbazingwekkende gedachtekronkels om een technologische oplossing voor een groot probleem, dierenleed, te ondermijnen. Een probleem nota bene waar milieubewegingen zelf zeggen tegen te strijden.'

2p **11** De kern van een goed antwoord:
1 (weliswaar) **gebruiken (gematigde) milieubewegingen geen geweld,** [1p]
2 (maar) **het resultaat van hun acties is wel degelijk destructief.** [1p]
Je mag voor je aanvulling niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Zie regels 278-285: 'Geweld zal nooit de manier zijn waarmee gematigde milieubewegingen als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hun ideologische doelen willen bereiken. Maar het resultaat van het werk van de gematigde milieubeweging is wel degelijk destructief.'

1p **12** **'Het zou (…) rond 1820.' (regels 300-306)**
Er wordt een zin gevraagd, dus je moet de hele zin citeren.
Uit de slotzin blijkt dat de schrijver de 'heel grote triomf' en de 'zegetocht' van de milieubewegingen geen winst voor het milieu vindt.

© ThiemeMeulenhoff

5p **13** 1 **De aanhangers vinden de ideologie belangrijker dan de resultaten die ze bereiken.** [1p]
2 **Beide groeperingen zijn bang voor (de destructieve / oncontroleerbare kracht van) technologische veranderingen / zijn tegen technologie / willen vasthouden aan traditionele productiemethoden.** [1p]
3 **Beide groeperingen strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen.** [1p]
4 **Beide groeperingen plegen vernielingen en sabotage.** [1p]
5 **Leden van beide groeperingen zijn vaak goed opgeleid.** [1p]
Een antwoord als 'Beide groeperingen bereiken hun doel niet.': 0p
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 70 woorden gebruiken.
Om de parallellen in de alinea's 5 tot en met 10 te zien, moet je eerst in de tekst nagaan wat de schrijver zegt over het historisch luddisme. Dat lees je in de alinea's 9 en 10: 'Luddieten waren bang dat de industriële revolutie hun ambachtelijke manier van werken overbodig maakte en reageerden door machines te saboteren en te vernielen.' (regels 164-169) En: 'De luddieten waren doorgaans goedgetrainde vaklieden, die wisten waarover ze het hadden.' (regels 173-175)
Parallel 1: 'Het gaat de aanhangers niet om de uitkomsten, maar om de idee. Het maakt *Greenpeace* en consorten tot erfdragers van de luddieten.' (regels 152-157)
Parallel 2: 'In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie.' (regels 78-82)
Parallel 3: 'Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-industriële tijdperk en strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen.' (regels 82-87)
Parallel 4: In het tekstgedeelte van alinea 5 tot en met 10 is niet uitdrukkelijk sprake van vernielingen en sabotage door de milieubewegingen, maar wel van 'hun acties' (regel 79). Van wat daarmee wordt bedoeld, geeft het begin van de tekst een voorbeeld: 'Tientallen milieuactivisten bestormen een aantal rijstvelden in het zuidoosten van Luzon, het grootste eiland van de Filipijnen. Ze trappen in augustus 2013 de bijna volgroeide rijstplanten plat of trekken ze uit de grond en vernielen zo de oogst.' (regels 1-8) Andere voorbeelden noemt de schrijver in alinea 15: bomaanslagen in Mexico, een beschieting in Italië en een pijpbom in Zwitserland.
Parallel 5: 'De luddieten waren doorgaans goedgetrainde vaklieden, die wisten waarover ze het hadden. Bij *Greenpeace* en andere milieuorganisaties werken veel hoogopgeleiden die prima in staat zijn om de wetenschappelijke feiten rond bijvoorbeeld genetische modificatie en synthetische biologie tot zich te nemen.' (regels 173-182)
Fout is een antwoord als 'Beide groeperingen bereiken hun doel niet.' Dat is misschien wel een overeenkomst, maar het is te weinig specifiek om van een gesuggereerde parallellie te spreken.
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 70 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

1p **14** **C**
De schrijver probeert de lezer te overtuigen van zijn standpunt dat de gematigde milieubewegingen *Greenpeace* en *Milieudefensie* geen goede argumenten hebben en het milieu niet dienen. Zie bijvoorbeeld de regels 278-285: 'Geweld zal nooit de manier zijn waarmee gematigde milieubewegingen als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hun ideologische doelen willen bereiken. Maar het resultaat van het werk van de gematigde milieubeweging is wel degelijk destructief.'

© ThiemeMeulenhoff

3p **15 1, 3, 4, 8, 9**
Vijf verwijten goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie goed: 0p.
Verwijt 1: Als milieubewegingen duurzame producten als *Ecover* tegenwerken (zie alinea's 6-7), dan dragen ze, niet rechtstreeks maar indirect, bij aan milieuschade. En als ze de ontwikkeling van de kweekburger tegenwerken (zie alinea's 13-14), dan dragen ze, niet rechtstreeks maar indirect, bij aan dierenleed.
Verwijt 3: 'Milieuorganisaties maken daarvan dankbaar gebruik en roepen te pas en te onpas dat er niet genoeg onderzoek is gedaan om alle risico's uit te sluiten en dat het daarom verstandiger is een techniek helemaal niet in te zetten. Bij genetische modificatie en synthetische biologie werkt die vertragingstactiek behoorlijk.' (regels 212-221)
Verwijt 4: 'De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te onderbouwen.' (regels 190-195)
Verwijt 8: 'Ze kiezen er echter welbewust voor de resultaten terzijde te schuiven en antiwetenschappelijke standpunten in te nemen. Voor hen is een hoogtechnologische samenleving zo'n dystopie, dat ze zich niet laten overtuigen door bewijzen.' (regels 182-189)
Verwijt 9: 'Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-industriële tijdperk en strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen.' (regels 82-87)

2p **16** **1 'integrale oplossingen'** [1p]
2 'brede benadering van problemen (en oplossingen)' [1p]
of
2 'onderdeel zijn van een netwerk van honderden lokale en internationale bewoners-, milieu- en sociale organisaties' [1p]
Je moet woordgroepen citeren, dus geen hele zinnen.
Eerste uitleg: '*Milieudefensie* kiest er daarom voor om te kijken met een systeembril. We werken aan integrale oplossingen, zonder dat de oplossing van het ene probleem de oorzaak is van het andere.' (tekstfragment 1, alinea 2)
Tweede uitleg: 'Met luddisme heeft dat niets te maken, wel met een brede benadering van problemen en oplossingen.' (tekstfragment 1, alinea 4)
Of: 'Doordat wij onderdeel zijn van een netwerk van honderden lokale en internationale bewoners-, milieu- en sociale organisaties, herkennen wij zulke "valse oplossingen" snel.' (tekstfragment 1, alinea 3)

2p **17** De kern van een goed antwoord:
1 honger/armoede/voedselproductie
2 volksgezondheid/kindersterfte
3 milieuproblemen
Drie wereldproblemen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Antwoorden die alleen over voorbeelden gaan, zoals blindheid of vitamine A-gebrek: 0p.
Wereldprobleem 1: 'De velden zijn eigendom van het *International Rice Research Institute (IRRI)*, een Aziatische non-profitonderzoeksorganisatie die als missie heeft de armoede en honger in de wereld te verminderen.' (regels 8-13)
Wereldprobleem 2: 'jaarlijks worden volgens de *Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)* tweehonderdvijftig- tot vijfhonderdduizend kinderen blind, doordat hun voedsel te weinig vitamine A bevat. De helft van deze blinde kinderen sterft binnen een jaar. *Golden Rice* kan het vitamine A-gebrek drastisch verminderen en daarmee vele levens redden.' (regels 23-33)
Wereldprobleem 3: 'Ook negeren ze het feit dat genetisch gemodificeerde gewassen leiden tot minder pesticidegebruik en dat er varianten zijn ontwikkeld die meer oogstzekerheid geven.' (regels 61-66)

3p **18** Drie van de volgende vier voorbeelden in tekst 1:
1 Tekst 1 noemt het voorbeeld van *Ecover*.
2 Tekst 1 meldt dat de milieubeweging teruggrijpt op biologische landbouw, terwijl modernere technieken tot grotere opbrengsten leiden (en milieuvriendelijker zijn).
3 Tekst 1 wijst erop dat Milieudefensie genmodificatie afwijst.
4 Tekst 1 meldt dat de Engelse Milieudefensie zich kant tegen kweekvlees.
Per juist voorbeeld: 1p.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.
Voorbeeld 1: 'Ze zweren hierdoor regelmatig technologische ontwikkelingen af, zelfs als die helpen de wereld duurzamer te maken. Milieubewegingen verzetten zich bijvoorbeeld ook tegen duurzame, maar tevens hoogtechnologische producten als het wasmiddel *Ecover*.' (regels 87-96)
Voorbeeld 2: 'De technofobe ideologie zie je ook bij de voorkeur voor biologische landbouw (...) Biologische boeren gebruiken principieel geen gemodificeerde gewassen, geen chemische bestrijdingsmiddelen en geen kunstmest. Ook niet als bijvoorbeeld blijkt dat sommige chemische bestrijdingsmiddelen effectiever en milieuvriendelijker zijn dan hun biologische tegenhanger.' (regels 131-145)
Voorbeeld 3: '*Greenpeace* en *Milieudefensie* wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af (...). Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit.' (regels 49-61)
Voorbeeld 4: '(…) vorig jaar bakte en at hoogleraar humane biologie Mark Post (...) voor het eerst een hamburger die gekweekt was in het lab, zonder dat er een levend dier aan te pas was gekomen. (...) En toch weet de hamburger niet de goedkeuring weg te dragen van alle technofobe milieubewegingen. Zo stelt een campagneleider van *Friends of the Earth*, de Engelse moedervereniging van *Milieudefensie*, in een interview bij *CNN*: "In een tijd waarin dagelijks honderden lokale boerenbedrijven failliet gaan, moet je geen labvlees willen kopen."' (regels 225-247)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 50 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

2p **19** De kern van een goed antwoord:
Genetische modificatie is niet gevaarlijk.
Een antwoord als 'Gezondheidsschade door gentech is geen serieus probleem.': 0p
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 10 woorden gebruiken.
In het begin van het tekstfragment over genetische modificatie stelt de schrijver de hoofdvraag: 'Is dat gevaarlijk?' In de eerste alinea legt hij uit dat het niet gevaarlijk is voor de gezondheid. In de tweede alinea stelt hij dat de effecten op het milieu wel loslopen. De derde alinea gaat over het gevaar van een monopolie van de multinationals, maar dat kan worden verholpen met een verbod op het patenteren van zaden.
Fout is een antwoord als 'Gezondheidsschade door gentech is geen serieus probleem.' Want dat heeft alleen betrekking op de eerste alinea.

1p **20 (in alinea) 3**
In alinea 3 van het tekstfragment lees je: 'Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld, want monopolies betekenen winst. Dat is een gevaar en daar moeten we iets tegen doen.' Dat het streven van Monsanto en consorten een gevaar is, is geen feit. Het is onwenselijk, volgens de schrijver. Daarmee is het een waarderende uitspraak.

1p **21** De kern van een goed antwoord:
We weten niet (zeker) wat het effect van gentech over meerdere generaties is.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie regels 207-211: 'als een techniek twintig jaar veilig gebleken is, is het principe nog altijd in te zetten door te stellen dat het niet zeker is wat die over meerdere generaties doet.'
Je moet het argument zelf weergeven, niet het principe waar dat argument uit voorkomt. Het is daarom fout als je hier antwoordt: 'het voorzorgsprincipe'.

2p **22** De kern van een goed antwoord:
1 **Volgens tekstfragment 3 kan gentech ernstige gevolgen hebben voor de voedselveiligheid / kan gentech de gezondheid van dieren schaden.** [1p]
2 **Volgens tekstfragment 3 leidt gentech tot monopolievorming.** [1p]
Een antwoord als 'Gentech leidt tot een genencrisis': 0p
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken. Je mag geen voorbeelden noemen.
Mogelijk ander gevolg 1: 'Onderzoekers in Oostenrijk toonden onlangs aan dat muizen ziek en minder vruchtbaar worden na het eten van gemanipuleerd voedsel.' (tekstfragment 3, alinea 2)
Mogelijk ander gevolg 2: 'Ook wordt er nauwelijks gekeken naar de monopolistische machtspositie van multinationals als Monsanto en de gevolgen daarvan voor de agrarische familiebedrijven.' (tekstfragment 3, alinea 3)
Het antwoord 'Gentech leidt tot een genencrisis' (tekstfragment 3, alinea 1) is niet goed: het is te algemeen en daardoor te vaag.

1p **23** De kern van een goed antwoord:
In beide gevallen wordt een bepaalde partij ervan beschuldigd niet openlijk uit te komen voor de eigen mening / wordt een bepaalde partij ervan beschuldigd de eigenlijke motieven te verzwijgen.
of
Beide partijen leggen de resultaten van wetenschappelijk onderzoek naast zich neer als hun dat uitkomt.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Kritiek op de overheid in tekstfragment 3, alinea 1: 'De overheid zegt genetische modificatie uit de taboesfeer te willen halen. Daarmee wordt eigenlijk bedoeld dat het verzet van verontruste burgers tegen de import en teelt van gentechgewassen maar eens afgelopen moet zijn.' Dat komt overeen met kritiek op de milieubeweging in tekst 1, regels 190-195: 'De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te onderbouwen.'
Je kunt ook letten op de rol van het wetenschappelijk onderzoek. In tekstfragment 3, alinea 1 lees je: 'Ook bij genetische manipulatie spelen de (...) langetermijnrisico's nauwelijks een rol in de uiteindelijke besluitvorming. Terwijl er nu al levensgrote risico's opdoemen en een genencrisis niet uit te sluiten valt.' Die laatste zin loopt vooruit op de voorbeelden in alinea 2 van de resultaten van het onderzoek van de Royal Society en van Oostenrijkse onderzoekers. Die worden door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit genegeerd. Zoiets lees je ook in tekst 1 over de milieubeweging: 'Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit.' (tekst 1, regels 55-61)

1p **24** **D**
In de argumentatie wordt verwezen naar twee voorbeelden: de schadelijke effecten op de natuur van de teelt van gentech-koolzaad en gentech-suikerbieten, en de ziekte en verminderde vruchtbaarheid van muizen die gemanipuleerd voedsel hadden gegeten.

7p **25**

effect op	tekst 1	tekstfragment 2	tekstfragment 3
gezondheid van mens en/of dier	kan helpen dierenleed te voorkomen	**wordt niet bedreigd door gentech** *(alinea 1)*	**wordt bedreigd door gentech** *(alinea 2)*
milieu	**is goed voor het milieu** *(alinea 6 en 8)*	**is niet schadelijk voor de natuur** *(alinea 2)*	**is niet schadelijk voor de natuur** *(alinea 2)*
economie	**helpt de economie** *(regels 146-152)*	**versterkt monopolievorming** *(alinea 3)*	**vergroot de concurrentiekracht** *(alinea 1)* of **versterkt monopolievorming** *(alinea 3)*

Acht effecten goed geplaatst: 7p. Zeven goed: 6p. Zes goed: 5p. Vijf goed: 4p. Vier goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Onder de antwoorden in het schema staat cursief vermeld waar het effect wordt besproken.
De opdracht luidt: 'Beperk je tot algemene effecten die in abstracte bewoordingen omschreven kunnen worden.' Neem dus geen voorbeelden in het schema op. Let ook op de andere aanwijzing: 'Noem per cel één effect.'

TEKST 2 HET BEELDSCHERM: MIJN GROTE LIEFDE EN MIJN TIRAN

1p **26** De kern van een goed antwoord:
gezin en werk
Zie regels 74-78: 'Of ik moet hem op zijn twaalfde aan een gezin en een baan helpen – er zijn landen waar dat prima kan – want dat was uiteindelijk wat mij op het rechte pad bracht.'

3p **27** Vier van de volgende zes nadelen:
1 **financiële schade**
2 **verminderde schoolprestaties**
3 **verminderde prestaties op het werk**
4 **het verwaarlozen van mensen om je heen**
5 **slaapgebrek**
6 **agressief gedrag**
Vier nadelen goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Zie wordt niet alleen om nadelen gevraagd die de schrijver heeft ondervonden, maar ook om nadelen die hij had kunnen ondervinden.
Nadeel 1: 'Computergraphics waren in die tijd, voordat de thuiscomputer bestond, niets minder dan magisch en ik verbraste er al mijn zakgeld aan.' (regels 23-26)
Nadeel 2, 3 en 4: 'Echte schade leverde dat niet op, want ik had geen werk of gezin en op het gymnasium haalde ik braaf mijn zesjes.' (regels 28-30)

Nadeel 5: 'Laatst pakte ik de iPad, opende een spelletje uit zijn mapje en weg was ik. Ik sliep niet die nacht (...).' (regels 79-83)
Nadeel 6: 'Hem losscheuren van televisie of iPad gaat gepaard met veel geschreeuw en gedreig (...). Ik kan hem fysiek nog net de baas, maar over een paar jaar zal ik een stroomstootwapen en traangas nodig hebben.' (regels 67-74)

1p **28** De kern van een goed antwoord:
Deze beeldschermgevoeligheid komt de vader-zoonrelatie ten goede.
of
Door deze beeldschermgevoeligheid kan de vader beter met de zoon praten over diens fascinatie voor games.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie regels 84-91: 'Hij vond het geweldig dat hij eindelijk iemand in huis had met wie hij over games kon praten (...).'

4p **29** Vijf van de volgende zeven uitspraken:
1 **Iedereen heeft wel een verslaving.**
2 **Er bestaan ernstiger verslavingen (bijvoorbeeld die aan cocaïne of alcohol).**
3 **Mijn zwakke plek is dat ik beeldschermgevoelig ben.**
4 **Een verslaving kan het leven verrijken.**
5 **Beeldschermverslaving richt relatief weinig schade aan.**
6 **Je kunt ook veel plezier beleven aan beeldschermverslaving.**
7 **Beeldschermverslaving kan met eenvoudige middelen worden bestreden.**
Vijf uitspraken goed: 4p. Vier goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 60 woorden gebruiken.
Uitspraken 1 en 2: 'Iedereen heeft wel een latente verslaving. (…) Als je pech hebt, is het cocaïne en als je nog grotere pech hebt, is het alcohol.' (regels 1-7)
Uitspraak 3, relativerend omdat de neiging tot verslaving hier niet meer dan 'een zwakke plek' wordt genoemd en verslaving aan het beeldscherm wordt voorgesteld als een gevoeligheid: 'Mijn zwakke plek is dat ik beeldschermgevoelig ben.' (regels 8-9)
Uitspraak 4: 'Televisie was mijn eerste verslaving, en wat voor een. Mijn troost, mijn opvoeder, mijn grote liefde en uiteindelijk mijn tiran, die mijn leven zowel verrijkte als saboteerde.' (regels 9-14)
Uitspraak 5: 'Echte schade leverde dat niet op (...).' (regels 28-31)
Uitspraak 6: 'Ik troostte mij met de gedachte dat er nu ergens iemand kraaiend van pret gratis zat te genieten van mijn duurbetaalde computergame *Ratchet & Clank: Locked & Loaded*.' (regels 59-64)
Uitspraak 7: 'Ik heb nu een paar oude Kuifjes en Guust Flaters gekocht – mijn methadon.' (regels 95-97)
Schat het aantal woorden dat je hebt gebruikt. Het zullen er niet snel meer dan 60 zijn. Verlies niet onnodig tijd door heel precies te tellen.

1p **30** De kern van een goed antwoord:
Het gaat hier om de opvatting dat je met vrouwen niet kunt praten over gamen / dat gamen niets voor vrouwen is / dat vrouwen niets hebben met spelletjes.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Zie regels 84-87: het zoontje van de schrijver 'vond het geweldig dat hij eindelijk iemand in huis had met wie hij over games kon praten'. Als hij daarmee niet bij zijn moeder hoeft aan te komen omdat dat een vrouw is, kun je kennelijk niet met vrouwen over games praten, volgens de schrijver.

2p **31** Drie van de volgende vijf zinnen:
1 **'Hem losscheuren … over mij.' (regels 67-71)**
2 **'Ik kan … nodig hebben.' (regels 71-74)**
3 **'Of ik … pad bracht.' (regels 74-78)**
4 **'Bij zijn … vrouw namelijk.' (regels 91-94)**
5 **'Ik heb … mijn methadon.' (regels 95-97)**
Drie zinnen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Je moet zinnen citeren, dus geen zinsdelen of woordgroepen.
De overdrijving van zin 1 zit in de uitdrukking 'losscheuren'.
In zin 2 gaat het om de gedachte dat de schrijver over een paar jaar 'een stroomstootwapen en traangas' nodig zal hebben, als hij zijn zoontje bij de televisie of de iPad weg wil halen.
In zin 3 is het overdreven dat hij zijn zoontje 'op zijn twaalfde' aan 'een gezin en een baan' zou kunnen helpen om hem van televisie of iPad af te houden.
In zin 4 is de overdrijving dat er geen vrouwen zouden zijn met wie je over games kunt praten.
In zin 5 is het overdreven de oude stripboeken 'methadon' te noemen.

1p **32 B**
De vele overdrijvingen, vanaf de eerste tot en met de laatste alinea in deze tekst, zijn geestig. In sommige uitspraken drijft de schrijver de spot met zichzelf. Bijvoorbeeld: 'Mijn zwakke plek is dat ik beeldschermgevoelig ben.' (regels 8-9) Of: 'Ik heb nu een paar oude Kuifjes en Guust Flaters gekocht – mijn methadon.' (regels 95-97)

TEKST 3 MEGALOMANE TYPES

1p **33 C**
Zie regels 34-43: 'Na de mode van de internationale topkwaliteit (…) heeft nu de volgende onzinnige mode het bestuurlijk denken over onderwijs en wetenschap in haar greep: de valorisatie.'

1p **34 (alinea) 6**
Zie regels 94-107: 'Sinds de medezeggenschap van het wetenschappelijk personeel twintig jaar geleden is afgeschaft, zijn universiteiten veranderd in commerciële bedrijven waarvan het management zijn eigen nieuwe leden kiest. Veel voormalige politici en afgedankte bewindslieden, tijdelijk op zoek naar een goedbetaalde baan, zijn in de bestuursgebouwen neergestreken en fungeren daar als echoput voor alles wat op het ministerie wordt uitgedacht.'

3p **35** Vier van de volgende vier woorden of woordgroepen:
1 **mode van de internationale topkwaliteit (regels 34-35)**
2 **dorps-mbo (regel 35)**
3 **(een) Cambridge aan het Katwijks Diep (regels 36-37)**
4 **steenkolenengels (regel 39)**
5 **onzinnige mode (regel 41)**
Vier woorden of woordgroepen goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Woordgroep 1: Internationale topkwaliteit in de wetenschap onttrekt zich aan zoiets tijdelijks als mode. De combinatie van deze begrippen kan alleen spottend zijn.
Woord 2: Wetenschappelijke topkwaliteit kan moeilijk worden verwacht van een dorps-mbo.
Woordgroep 3: De internationaal befaamde universiteit van Cambridge is wel van een ander niveau dan welke school ook aan het Katwijks Diep – dat overigens helemaal niet bestaat.

Woord 4: Zoals ook in de voetnoot staat: 'Steenkolenengels is een spottende benaming voor zeer slecht geschreven of gesproken Engels.'
Woordgroep 5: In het woord 'mode' zit al enige spot als het betrekking heeft op onderwijs en wetenschap. Als deze mode dan ook nog 'onzinnig' wordt genoemd, is de suggestie dat er op dit gebied ook een zinnige mode zou kunnen zijn. De combinatie met betrekking tot onderwijs en wetenschap zit vol spot.

2p **36** De kern van een goed antwoord:
1 Er is een eenzijdige focus op vakken die 'nut' zouden hebben en daarmee geld opleveren. [1p]
of
1 De geesteswetenschappen zijn slachtoffer / worden in hun voortbestaan bedreigd / worden afgebroken (door dreigend gebrek aan continuïteit). [1p]
2 Bij de aanstelling van hoogleraren heeft men meer oog voor financiële dan voor wetenschappelijk kwaliteiten. [1p]
of
2 Er is sprake van morele corrumpering. [1p]
of
2 Financiële belangen gaan vóór kwaliteit. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 35 woorden gebruiken.
Nadeel 1: '(...) vanouds worden vooral de geesteswetenschappen slachtoffer, wier "nut" stelselmatig wordt onderschat, zoals de volstrekt eenzijdige oriëntatie bij het befaamde topsectorenbeleid al illustreert: allemaal op het terrein van de exacte wetenschap, omdat die met een direct verdienmodel wordt geassocieerd.' (regels 59-69)
Nadeel 2: 'De morele corrumpering waar dit toe leidt, is evident: steeds vaker worden op hoogleraarsposten niet de beste wetenschappers benoemd, maar degenen die het beste geld kunnen binnenhalen.' (regels 74-79)

1p **37** De kern van een goed antwoord:
het afschaffen van de medezeggenschap van het wetenschappelijk personeel (twintig jaar geleden)
Je mag niet meer dan 15 woorden gebruiken.
Zie regels 94-100: 'Sinds de medezeggenschap van het wetenschappelijk personeel twintig jaar geleden is afgeschaft, zijn universiteiten veranderd in commerciële bedrijven waarvan het management zijn eigen nieuwe leden kiest.'

2p **38** De kern van een goed antwoord:
1 De universiteitsbestuurders nemen alle plannen van het ministerie over [1p]
2 zonder dat ze daar kritisch naar kijken. / zonder dat ze daar draagvlak voor zoeken in de universitaire gemeenschap. [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken.
Met het beeld van de echoput bedoelt de schrijver dat de universiteitsbestuurders kritiekloos hetzelfde zeggen als wat ze vanuit het ministerie te horen krijgen. Ofwel: ze nemen de plannen over zonder dat ze er zelf ook maar iets aan proberen te veranderen.

© ThiemeMeulenhoff

2p **39 D**
Dat het de universiteitsbestuurders vooral gaat om het verdienen van geld, blijkt al in alinea 6: het zijn 'voormalige politici en afgedankte bewindslieden, tijdelijk op zoek naar een goedbetaalde baan' (zie regels 101-103). Dat wordt verder uitgewerkt in alinea 7, waar je leest dat ze 'een idioot hoog salaris' eisen (zie regels 110-111). Het belang dat ze stellen in geld verdienen, leidt tot eisen die het wetenschappelijke bedrijf kapotmaken. Want ze sturen aan op 'schaalvergroting door fusies, omdat het hebben van veel werknemers dit salaris moet legitimeren' (zie regels 119-121). En dat leidt op zijn beurt tot 'grootse bouwplannen die daarvoor dan nodig heten te zijn' (zie regels 123-125).
Wat hiervan het gevolg is, lees je in alinea 8: ontwrichtende bezuinigingen en kostbare bouwplannen.

2p **40** Drie van de volgende vier elementen:
1 de idioot hoge salarissen die deze mensen willen
2 de schaalvergroting die ze nastreven
3 de grootse bouwplannen
4 het feit dat het college van bestuur zich steevast onbereikbaar houdt voor de wetenschappers
Drie elementen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Element 1: 'Ten eerste een idioot hoog salaris (...).' (regels 110-118)
Element 2: 'Ten tweede schaalvergroting door fusies (…).' (regels 118-121)
Element 3: 'En ten derde: grootse bouwplannen die daarvoor dan nodig heten te zijn.' (regels 123-125)
Element 4: 'Het door intellectuele luchtfietserij bezeten college van bestuur houdt zich te midden van zijn pr-hoogglansfolders op zulke momenten uiteraard steevast voor de wetenschappers zelf onbereikbaar (...).' (regels 134-143)

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2018-I

Tekst 1

Tekst 1, tekst 2 en tekst 3 hebben alle betrekking op hetzelfde thema en zijn geschreven naar aanleiding van een intern discussiestuk van het bestuur van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Naast vragen over iedere tekst afzonderlijk bevat dit examen ook enkele overkoepelende vragen over deze drie teksten.

Meer filosofie!

(1) Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau[1] zijn we op dit moment doodsbang voor terroristen, maar volgens mensen die het weten kunnen, is dat een lachertje. Ons bedreigt een veel groter gevaar: robots.

(2) Een paar maanden geleden waarschuwde een van onze bewindslieden dat robots de arbeidsmarkt veroveren. Ze zijn “goedkoop, snel, nooit ziek, werken 24 uur per dag, vragen nooit om loonsverhogingen, worden niet vertegenwoordigd door vakbonden en staken niet.” Deze minister maakte zich vooral zorgen over de dreigende werkloosheid van laaggeschoolden wanneer robots het eenvoudige werk overnemen. Maar het duurt niet lang meer of je wordt beter geopereerd door een machine dan door een chirurg. Iedereen wordt bedreigd.

(3) En dan? Hoe gaat onze maatschappij eruitzien? Er liggen nog veel heftiger doemscenario’s in het verschiet. Vorige week waarschuwde de Britse natuur- en wiskundige Stephen Hawking voor een catastrofe: in de toekomst zullen robots niet alleen ons werk overnemen, maar alles. Wanneer machines voor zichzelf gaan denken, kunnen ze de mens gemakkelijk overtroeven – en zelf nog weer intelligentere systemen ontwikkelen. Voor je het weet, is de mens compleet overbodig geworden. Hawking vindt dat we vast koloniën op andere planeten moeten stichten om de robots op tijd te kunnen ontvluchten, wat zijn waarschuwing helaas meteen weer in het domein van de sciencefiction plaatst. Ook Tesla[2]-oprichter Elon Musk waarschuwt steeds voor een opstand van de machines. En in zijn bestseller *Superintelligence* roept de filosoof Nick Bostrom op kunstmatige intelligentie te ‘vullen’ met menselijke waarden, zodat we in de toekomst niet geconfronteerd worden met geniale machines die er een onmenselijke logica op nahouden.

(4) Maar welke menselijke waarden? Nieuwe technologie stelt ons voortdurend grote vragen. Geen technische vragen, maar ethische vragen. Wat is juist, wat is menselijk, wat is natuurlijk? Hoe ver mag je gaan? In deze krant verscheen een uitdagend opiniestuk van Annemarie Haverkamp, moeder van een ernstig gehandicapte zoon, waarin ze zich verzet tegen het bijna “pastorale beeld van inschikkelijke gehandicapten die per definitie lief, vrolijk en simpel zijn.” Er is nu een verbeterde prenatale test beschikbaar, waardoor chromosomale afwijkingen bij een ongeboren kind gemakkelijker (en veiliger) kunnen worden vastgesteld. Hoe populair programma’s als *Down with Johnny*, *SynDROOM* en *Down for Dummies* ook zijn, wanneer ouders te horen krijgen dat hun kind waarschijnlijk met Down geboren zal worden, besluiten velen van hen tot abortus. Volgens critici koersen we af op een *Brave New World*[3] zonder enige menselijke oneffenheid. Het is ook al mogelijk een aangeboren neiging tot gewelddadig gedrag te detecteren – meteen ingrijpen dus?

(5) In een nieuw boek, *The Meaning of Human Existence,* zegt de wereldberoemde bioloog Edward O. Wilson het onomwonden: de wetenschap kan niet zonder de geesteswetenschappen. De humaniora zijn geen franje, geen geldverslindend en onnuttig vermaak voor mensen die zichzelf ergens op een vluchtstrook langs de maatschappelijke snelweg hebben geparkeerd. Door middel van technologie wordt de mens tot meester van de evolutie – hoe gaan we die vormgeven? Wilson: “Wanneer robots ons steeds meer werk uit handen nemen en beslissingen nemen, wat blijft er over voor mensen om te doen? Willen we echt biologisch concurreren met robots door middel van hersenimplantaten en genetisch verbeterde intelligentie en genetisch gemanipuleerd sociaal gedrag?”

(6) Het zijn de grote vragen van deze tijd – en de zogenoemde kenniseconomie zal er geen antwoord op geven. De huidige regering lijkt volkomen in de ban van de idee van technologie als motor van de economie. Alles wat niet instrumenteel gebruikt kan worden, geldt als onnuttig, als overbodige luxe. De kennis in een kenniseconomie is louter technisch, er is geen plaats voor diepere beschouwing van de dilemma’s die van alle kanten op ons afkomen.

(7) Uitzoeken wat het betekent mens te zijn, doe je maar in je vrije tijd. Aan de Nederlandse universiteiten staan de geesteswetenschappen onder druk. De Erasmus Universiteit heft binnenkort de faculteit filosofie op, omdat te veel studenten filosofie als bijvak nemen en de universiteit daarvoor geen geld van de overheid krijgt. Het is even stupide als schandalig! Volgens de wetenschapper Wilson zouden juist alle studenten filosofie als bijvak moeten volgen: “Het bestuderen van de relatie tussen de bètawetenschappen en de geesteswetenschappen zou de kern van alle onderwijs moeten zijn.” Niet minder filosofie, méér filosofie. Geen luxe – noodzaak.

naar: Bas Heijne, Meer filosofie!
uit: www.nrc.nl, 14 december 2014

Bas Heijne (1960) is een Nederlandse schrijver die met regelmaat essays en columns publiceert in onder meer NRC.

noot 1 Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is een instituut dat sociaalwetenschappelijk onderzoek verricht in opdracht van de overheid.

noot 2 Tesla: Amerikaanse producent van elektrische auto’s

noot 3 *Brave New World*: een sciencefictionroman uit 1932 van de Britse schrijver Aldous Huxley. In het boek wordt een maatschappij beschreven die dankzij de vooruitgang van wetenschap en technologie ideaal lijkt, maar waarin alle menselijkheid verloren is gegaan.

Tekst 1 kan in drie achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: alinea 1 t/m 3
deel 2: alinea 4 t/m 6
deel 3: alinea 7

1p **1** Welke uitspraak is het meest in overeenstemming met de strekking van deel 1?
A Bij deskundigen bestaat de zorg dat robots de macht van mensen gaan overnemen.
B Ontwikkelingen in de robotica zorgen ervoor dat robots het saaie werk kunnen doen.
C Robots moeten menselijker worden gemaakt om ze onder controle te houden.
D Robots roepen bij mensen meer weerzin op naarmate ze meer kunnen.

1p **2** Welke uitspraak is het meest in overeenstemming met de strekking van deel 2?
A De bijdrage van de geesteswetenschappen is nodig om brandende kwesties van deze tijd op te lossen.
B De huidige regering zou zich in haar beleid meer moeten laten leiden door ethische dan door instrumentele waarden.
C De kenniseconomie leidt tot een te eenzijdig technologisch wereldbeeld waarin geen plaats is voor filosofisch denken.
D De technologie brengt mensen in een positie waarin ze steeds meer twijfelachtige beslissingen moeten nemen.

"Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau zijn we op dit moment doodsbang voor terroristen, maar volgens mensen die het weten kunnen, is dat een lachertje." (regels 1-5)
Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat in tekst 1 niet op een passende manier wordt omgegaan met bronnen.

1p **3** Welke kritiek kan deze kritische lezer hebben op het gebruik van bronnen zoals in dit citaat?
Wat betreft het gebruik van bronnen lijkt sprake te zijn van
A een laconieke houding, want in de rest van de tekst worden de "mensen die het weten kunnen" niet gespecificeerd.
B een nonchalante houding, want in de tekst wordt niet duidelijk gemaakt waarop het Sociaal en Cultureel Planbureau zijn onderzoek heeft gebaseerd.
C een spottende houding, blijkend uit woorden zoals "volgens mensen die het weten kunnen" en "een lachertje".
D een vijandige houding, want in de tekst wordt de draak gestoken met een gezaghebbend instituut als het Sociaal en Cultureel Planbureau.

"Hawking vindt dat we vast koloniën op andere planeten moeten stichten om de robots op tijd te kunnen ontvluchten, wat zijn waarschuwing helaas meteen weer in het domein van de sciencefiction plaatst." (regels 37-42)

1p **4** Leg uit waarom het in het licht van de tekst betreurenswaardig is dat Hawkings waarschuwing in het domein van de sciencefiction kan worden geplaatst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **5** Wat is de belangrijkste functie van alinea 4 in de gedachtegang van tekst 1?
A de lezer ervan bewustmaken dat moderne technologieën ons confronteren met ingewikkelde morele vraagstukken
B de lezer ervoor waarschuwen dat sommige moderne technologieën te ver doorslaan en waakzaamheid geboden is
C de lezer informeren over de vergevorderde staat van enkele hedendaagse technologieën met behulp van voorbeelden
D de lezer laten nadenken over moderne technologieën en uiteenlopende visies daarop

1p **6** Welk (impliciet) verwijt wordt in alinea 7 aan de overheid gemaakt inzake de opheffing van de faculteit filosofie aan de Erasmus Universiteit?
A De overheid bezuinigt te weinig op opleidingen die overbodig zijn.
B De overheid misgunt veel studenten een bij uitstek populair bijvak.
C De overheid ontmoedigt studenten filosofie als bijvak te kiezen.
D De overheid ziet universitair onderwijs in filosofie als overbodige luxe.

1p **7** Wat is het belangrijkste doel van tekst 1?
A de lezer erover laten nadenken of de instrumentele visie van de overheid inzake wetenschap tekortschiet bij grote ethische kwesties en of een filosofische visie hierbij noodzakelijk is
B de lezer ervan doordringen dat de wetenschap niet buiten de geesteswetenschappen kan, omdat nieuwe technologieën ons voor ingewikkelde ethische vraagstukken stellen
C de lezer op de hoogte brengen van de opkomst van nieuwe technologieën die complexe ethische vragen met zich meebrengen waarop het antwoord nog niet is gegeven
D de lezer waarschuwen voor allerlei nieuwe toepassingen die de mensheid in haar bestaan zullen bedreigen, omdat alle ethische consequenties nog niet te overzien zijn

Tekst 2

Minder economie, meer filosofie

(1) Door intellectuele verdwazing over de rol die de overheid moet spelen bij de financiering van het hoger onderwijs, wordt een slachting aangericht op de universiteiten, met name bij de geesteswetenschappen. De overheid mag opleidingen met een laag privaat rendement, maar hoog maatschappelijk rendement niet laten uitsterven.

(2) Het radicale snijden in de geesteswetenschappen is geen nieuwe ontwikkeling. Al gedurende decennia zijn universiteiten bezig opleidingen samen te voegen, curricula uit te kleden en opleidingen onder universiteiten te verdelen. Dit proces gaat onverminderd door, zonder dat er wordt gedefinieerd welk maatschappelijk belang opleidingen hebben en zonder dat wordt bepaald welke opleidingen in ieder geval in Nederland aangeboden moeten worden.

(3) Nu wil de naamdrager van een van Nederlands grootste filosofen, de Erasmus Universiteit Rotterdam, de faculteit filosofie opheffen. De Universiteit van Amsterdam heeft recentelijk besloten de zeis te zetten in de bacheloropleidingen geesteswetenschappen. Elders hebben vooral kleine opleidingen, vaak talenstudies, inmiddels het loodje gelegd. Onder andere de volgende bacheloropleidingen kunnen volledig uit Nederland verdwijnen: Zweeds, Deens, Noors, Pools, Tsjechisch, Roemeens, Servisch en Kroatisch. Geen enkele Europese taal met minder dan 50 miljoen sprekers wordt dan nog als bacheloropleiding in Nederland aangeboden.

(4) Deze ontwikkelingen zijn dramatisch. Universiteitsbestuurders en Haagse beleidsmakers zijn bevangen door bedrijfseconomisch fatalisme: als er geen studenten meer zijn of als

het niet direct interessant is voor het bedrijfsleven, jammer maar helaas, dan sluiten we de deuren. Tot politieke beroering leidt dit echter allang niet meer.

(5) Universiteiten dienen voor hoogwaardige opleidingen te zorgen. Ze bestaan niet uitsluitend om de arbeidsmarkt te bedienen, maar ook om kennis te behouden en te ontwikkelen die niet onmiddellijk in klinkend privaat rendement kan worden omgezet. Sommige opleidingen hebben maatschappelijke opbrengsten – zowel financieel als niet-financieel – die groter zijn dan de private. Economen spreken dan van positieve externe effecten.

(6) Universiteiten vervullen een cruciale functie bij de instandhouding van ons culturele erfgoed. Dat omvat niet alleen onze kunstgeschiedenis, maar ook onze filosofische tradities en, bijvoorbeeld, onze ooit grote literaire vertaalcultuur. Het vereist jarenlange investeringen in mensen en instellingen om dat culturele kapitaal op te bouwen, maar het effect hiervan kan met één pennenstreek worden weggevaagd.

(7) De maatschappelijke welvaart omvat bovendien meer dan alleen financieel gewin. Er vindt ook ‘Bildung’ plaats in de universiteiten. Die intellectuele vorming is niet alleen van persoonlijk belang, maar is ook van economisch belang. Classici en historici van top-universiteiten als Cambridge of Harvard vinden emplooi in het bank- of verzekeringswezen, omdat zij beter met snelle veranderingen in samenleving en economie kunnen omgaan.

(8) De veiligheidsdiensten, het leger, de journalistiek, het diplomatenkorps, de internationale beleidsmakers en het bedrijfsleven vragen om veel meer hoger opgeleiden die vreemde talen spreken en bijbehorende samenlevingen en culturen begrijpen nu de politieke instabiliteit toeneemt in veel landen. Neem bijvoorbeeld Polen: de geopolitieke invloed van dat land groeit, de Europese Unie heeft een Poolse president (Tusk) en Polen speelt een cruciale rol in de communicatie met Oost-Europa en Rusland. Op dit moment sluit de UvA de laatste bacheloropleiding Pools in Nederland. Toen de Oekraïnecrisis losbarstte, hadden journalisten en hoge ambtenaren vast graag een keer gebeld met een Oekraïne-specialist op een universiteit. Helaas, de laatste docent Oekraïens ging acht jaar geleden met pensioen.

(9) De Nederlandse overheid moet dus veel scherper haar beleid definiëren in het hoger onderwijs. Vrijwel alle universitaire opleidingen krijgen evenveel overheidssubsidie per student – behalve technische studies en medische studies. De overheid subsidieert daarmee vele, zeer grote opleidingen waarvan positieve externe effecten onaannemelijk zijn, zoals economie, recht en psychologie. Die afgestudeerden zien hun maatschappelijke waarde hoofdzakelijk terug in hun portemonnee. Door eenheidsworst in de financiering hebben universiteiten bovendien sterke financiële prikkels om allerlei studies aan te bieden die relatief goedkoop zijn en toch studenten lokken dankzij gelikte marketingcampagnes of lage exameneisen.

(10) Te veel studenten stromen dankzij riante overheidssubsidies in in opleidingen met kleine externe effecten. En dat terwijl studies met grote externe effecten dreigen te verdwijnen door een gebrek aan publiek geld. Geld dat prima opgebracht kan worden door een wat hoger collegegeld bij opleidingen zonder evidente externe effecten. De financiering van ons hoger onderwijs is daarom economisch ondoelmatig, kostbaar en maatschappelijk verwerpelijk.

(11) Het Nederlandse onderwijsbeleid is inmiddels doordesemd van cynisme: men kent overal de prijs, maar nergens meer de waarde van. Als er niets gebeurt, dreigen de geesteswetenschappen in een doordenderend proces van consolidatie te worden vermalen. Dan wordt onze kennisinfrastructuur uitgehold, ons cultureel erfgoed verkwanseld en taant de toekomstige kwaliteit van wetenschap, overheid, diplomatie, politiek en media. Verminder daarom de overmatige subsidies op opleidingen die het makkelijk redden op de markt. En stop met het sluiten van opleidingen die het niet redden, maar wel evidente maatschappelijke meerwaarde hebben.

naar: Bas Jacobs, Rick van der Ploeg en Sjeng Scheijen
uit: NRC Handelsblad, 18 december 2014

De twee eerstgenoemde auteurs zijn beiden hoogleraar economie en publiceren met regelmaat over een keur aan economische en politieke onderwerpen; de derde auteur publiceert regelmatig over Oost-Europese en Russische kunst en cultuur.

2p **8** Leg uit waarom in tekst 2 zo nadrukkelijk gesteld wordt dat de Erasmus Universiteit Rotterdam vernoemd is naar “een van Nederlands grootste filosofen” (regels 25-26).
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

3p **9** Vat alinea 2, 3 en 4 van tekst 2 samen. Besteed aandacht aan zowel het beschreven verschijnsel als het standpunt dat daarover in de tekst wordt ingenomen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

“men kent overal de prijs, maar nergens meer de waarde van.” (regels 151-152)

1p **10** Leg uit wat er, gelet op de rest van de tekst, met deze zin wordt bedoeld.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In alinea 1 van tekst 2 wordt gesteld dat de overheid opleidingen met een laag privaat rendement, maar hoog maatschappelijk rendement niet mag laten uitsterven.

3p **11** Noem de drie argumenten die hiervoor worden genoemd in het tekst- gedeelte van alinea 6 tot en met 10; gebruik geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

‘De overheid subsidieert daarmee vele, zeer grote opleidingen waarvan positieve externe effecten onaannemelijk zijn, zoals economie, recht en psychologie.’ (regels 121-126)

1p **12** Wat wordt er, bezien in het licht van tekst 2, met deze zin bedoeld?
Opleidingen zoals economie, recht en psychologie
A hebben meer private dan maatschappelijke waarde.
B investeren niet in ‘Bildung’, intellectuele vorming.
C zijn economisch ondoelmatig en relatief kostbaar.
D zouden het ook zonder overheidssubsidie wel redden.

1p **13** Welke drie functies zijn achtereenvolgens toe te kennen aan alinea 11 van tekst 2?
- **A** beoordeling, hypothese en uitwerking
- **B** conclusie, bewijsvoering en aanbeveling
- **C** probleemstelling, oplossing en conclusie
- **D** samenvatting, gevolgtrekking en advies

2p **14** Welke van onderstaande zinnen geeft het beste de hoofdgedachte van tekst 2 weer?
- **A** Beleidsmakers beginnen te beseffen dat de bezuinigingen op de geesteswetenschappen uiteindelijk meer kosten dan dat ze opleveren.
- **B** De huidige vorm van financiering van het hoger onderwijs leidt tot het verdwijnen van maatschappelijk relevante studies.
- **C** De overheid en universiteiten moeten meer oog krijgen voor de culturele en maatschappelijke waarde van de geesteswetenschappen.
- **D** Universiteiten moeten beseffen dat ze de arbeidsmarkt kunnen bedienen door zich meer in te spannen voor behoud van ons culturele erfgoed.

Tekst 3

Filosoof, ga naar Delft!

(1) Ophef in alfaland: de faculteit geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam gaat reorganiseren en de faculteit filosofie van de Erasmus Universiteit moet sluiten. Let wel, dat betekent niet dat er geen filosofie kan worden gestudeerd in Rotterdam. De studie filosofie wordt naar alle waarschijnlijkheid bij een andere faculteit gevoegd. En dat is heus niet zo vreemd. Binnen een straal van honderd kilometer rond Rotterdam vind je zeven (!) andere opleidingen filosofie. Niet één daarvan houdt een hele faculteit draaiende voor dat ene curriculum wijsbegeerte.

(2) Maar goed, er hoeft niet veel te gebeuren om opiniemakend Nederland de kenniseconomie weer eens dood te laten verklaren. Rob Wijnberg beweert dat “denken te duur is geworden”. Bas Heijne schrijft dat de zogenoemde kenniseconomie op de grote vragen van onze tijd geen antwoord heeft. Ook Floor Rusman ziet dat als een probleem: vooral de opkomst van de robots plaatst ons voor grote vraagstukken, die uiteraard niet kunnen worden opgelost door ingenieurs. Die zouden daar niet de juiste sociale en creatieve vaardigheden voor hebben. Daar hebben we geesteswetenschappers voor nodig!

(3) En die geesteswetenschappen, die gaan ten onder als je de columnisten van dit land mag geloven. Heijne schrijft: “De huidige regering lijkt volkomen in de ban van de idee van technologie als motor van de economie. Alles wat niet instrumenteel gebruikt kan worden, geldt als onnuttig, als overbodige luxe.” Nu wil ik natuurlijk niet de vervelende bèta gaan uithangen en allerlei materiële zaken erbij gaan halen, maar in ons resultaatgerichte, koelbloedige, materiële onderwijssysteem studeren er nog altijd vier keer zoveel studenten geschiedenis als natuurkunde. Filosofie heeft nog altijd meer studenten dan wiskunde. Voor elke chemicus staan er nog altijd tien geschiedkundigen en twee filosofen in de rij om alle nieuwe technologie in de juiste context te plaatsen. De geesteswetenschappers zijn niet bepaald op aan het raken. Dat kleine groepje studenten dat nog scheikunde studeert in dit land is ook precies de reden dat de Vrije Universiteit, de Universiteit van Amsterdam, Universiteit Delft en Universiteit Leiden het besluit namen om de opleiding samen te organiseren. Niemand die ‘de ondergang van de kenniseconomie’ voorspelde toen dat gebeurde.

(4) Het ergste intussen is dat het erop lijkt dat de meeste opiniemakers toch echt in academische hokjes denken, waarin alle opleidingen en alle onderwijsgroepen binnen de lijntjes van hun eigen vakje kleuren. Neem het voorbeeld van zowel Rusman als Heijne over de geesteswetenschappers die ‘Grote Vragen’ dienen te stellen over de opkomst van robots in de arbeidsmarkt. Ze gaan in hun columns uit van een wereld waarin de contactgestoorde ingenieur een technologie bedenkt, de bedrijfskundige die naar de markt brengt, de geschiedkundige daarover dan een aantal oude koeien uit de sloot trekt, en de filosoof aan de zijlijn over het hele gebeuren een aantal ‘Grote Vragen’ stelt. En vergeet ook vooral niet dat die ingenieur dus aan al die mensen moet uitleggen wat precies de mogelijkheden, de toekomst, de gevaren en de alternatieven van de technologie zijn, op een manier die begrijpelijk is voor iemand die zijn gehele studie heeft doorgebracht op het eenzame eilandje wijsbegeerte. Om die communicatie te begeleiden heb je een leger van communicatiewetenschappers nodig. Gelukkig zijn er voor elke wiskundige vier communicatiewetenschappers beschikbaar, dus dat moet goed komen.

(5) Maar de wereld werkt zo niet. Ingenieurs, heel vreemd, denken zelf ook na. Scheikundigen beginnen zelf bedrijfjes. Wiskundigen starten zelf *YouTube*-kanalen, biochemici nemen zelf regelmatig beslissingen of iets ethisch verantwoord is of niet. En natuurkundigen bedenken zelf wat hun bevindingen over de relativiteit van energie, tijd en materie betekenen voor de fundamentele vragen over het bestaan. En die robot? Terwijl de filosofen op hun eiland in Rotterdam gedachte-experimenten uitvoeren over de mogelijkheid dat robots ooit autonoom kunnen functioneren, sleutelen ingenieurs vijftien kilometer verderop daadwerkelijk zo’n revolutionaire robot in elkaar. Als je, zoals Rusman en Heijne, wilt dat geesteswetenschappers en wijsgeren iets betekenen voor de maatschappij, dan had je die faculteit filosofie niet gisteren maar al tien jaar geleden moeten opheffen. Dan moet je de bezuinigingen bij geesteswetenschappen toejuichen, omdat de grenzen tussen studies erdoor vervagen en er in Amsterdam misschien zelfs een brede bachelor ontstaat. Maar eigenlijk moet je verder gaan dan dat. Gek voorstel, maar misschien moet je eens aan de geesteswetenschappers vragen om in de trein te stappen richting Delft, Twente, Eindhoven. Daar vinden boeiende dingen plaats.

naar: Rosanne Hertzberger
uit: NRC Handelsblad, 20 & 21 december 2014

Rosanne Hertzberger is microbioloog en publiceert met regelmaat opiniërende artikelen in landelijke dagbladen.

Een schrijver kan in de inleiding van een tekst op verschillende manieren de aandacht van de lezers proberen te trekken.

1p **15** Welke van de onderstaande middelen wordt in alinea 1 van tekst 3 vooral gebruikt?
A bij de actualiteit aansluiten
B een onverwachte vergelijking maken
C een relevante anekdote vertellen
D het belang van het onderwerp benadrukken

1p **16** Waarom zijn de in tekst 3 opgevoerde opiniemakers en columnisten volgens deze tekst tegen de voorgenomen reorganisatie en sluiting van enkele faculteiten filosofie?
Opiniemakers en columnisten zouden blijkens de tekst vinden dat
A de huidige bètawetenschappers moeten leren om zelfstandig de 'Grote Vragen' te stellen en te beantwoorden.
B de huidige bezuinigingen op de geesteswetenschappen leiden tot de teloorgang van de kenniseconomie.
C de huidige regering alle wetenschappen schrapt die gelden als onnuttig en als overbodig.
D de huidige technologische ontwikkelingen door geesteswetenschappers geduid moeten worden.

In tekst 3 worden verschillende argumenten gebruikt om uit te leggen dat de voorgenomen reorganisatie en sluiting van de faculteit filosofie in Rotterdam niet zo kwalijk is als ze lijkt.

4p **17** Noem vier van deze argumenten.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p **18** Welk kopje past het best boven alinea 4 van tekst 3?
A De overbodigheid van de geesteswetenschappen
B Het belang van het stellen van de 'Grote Vragen'
C Opkomst en implicaties van de robot in de arbeidsmarkt
D Over de grenzen van het eigen vak heen kijken

Uit tekst 3 blijkt een mening die tegengesteld is aan die van opiniemakers en columnisten. Dit verschil van mening blijkt ook uit het ironische taalgebruik in tekst 3.

4p **19** Noem zeven woorden of woordgroepen uit alinea 4 die als ironisch op te vatten zijn.

2p **20** Geef een samenvatting van alinea 5 van tekst 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Overkoepelende vragen bij tekst 1, 2 en 3

In tekst 1, tekst 2 en tekst 3 worden de geesteswetenschappen en hun betekenis voor de wetenschap en de samenleving besproken vanuit verschillende invalshoeken.

3p **21** Geef voor elk van de teksten afzonderlijk aan wat voor rol erin wordt toegekend aan de geesteswetenschappen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 2 komen onder andere de volgende thema's aan de orde:
1 de externe effecten van opleidingen
2 de subsidiëring van grote opleidingen
3 het belang van de geesteswetenschappen
4 het gebrek aan politieke beroering
5 het geringe aantal studenten bij opleidingen
6 het mogelijk verdwijnen van kleine opleidingen

2p **22** Noteer de nummers van de vier thema's die ook in tekst 3 aan de orde komen.

"En dat terwijl studies met grote externe effecten dreigen te verdwijnen door een gebrek aan publiek geld." (tekst 2, regels 139-142)
In bovenstaand citaat uit tekst 2 wordt een algemene ontwikkeling gesignaleerd die in tekst 1 wordt gespecificeerd.

1p **23** Citeer uit alinea's 6 en 7 van tekst 1 de zin waarin die specificatie is vervat.

Uit tekst 2 en tekst 3 blijken volstrekt verschillende opvattingen over de reorganisaties bij de geesteswetenschappen.

1p **24** Citeer uit alinea 4 en 5 van tekst 3 het zinsgedeelte dat in dit opzicht het sterkst contrasteert met de strekking van tekst 2.

In tekst 2 en tekst 3 worden ontwikkelingen in het onderwijsbeleid besproken die de geesteswetenschappen raken. Beide teksten stellen een hoofdprobleem aan de orde, wijzen de veroorzaker ervan aan en bieden een oplossing voor dit probleem.

5p **25** Geef voor elk van de teksten aan wat het hoofdprobleem is, wie de veroorzaker is en hoe dit probleem volgens de tekst kan worden opgelost.
Neem daartoe de cijfers uit onderstaand schema over en noteer daarachter de antwoorden.

	hoofdprobleem	**veroorzaker van dit probleem**	**belangrijkste oplossing**
tekst 2	1	2	3
tekst 3	het denken in academische hokjes	4	5

Tekst 4

Wat is slim?

(1) Bij mijn overburen werd een steiger gebouwd door een stel sterke mannen. Ze riepen elkaar toe in een mengsel van Nederlands en Pools. Ik stelde me voor dat ik een van hen zou zijn. Zo'n beroep zou volgens mijn vader mijn lot zijn als ik niet wilde leren, als ik mijn talenten niet zou gebruiken. De vraag die me altijd is blijven prikkelen, is wat dan de rol van talent of capaciteiten is en wat die van gerichte training en opleiding is in iemands carrière?

(2) Willem-Alexander kreeg de boodschap mee dat hij onze koning moest worden. Ik ken de gemeten intellectuele capaciteiten van Willem-Alexander op jonge leeftijd niet, maar vanuit een ander milieu was hij misschien een prima steigerbouwer geworden. Hij heeft een stevig lijf, is vlot in de omgang en zou zich dus vast wel staande kunnen houden in een ruige omgeving. Ooit dachten we dat het IQ een tamelijk vast gegeven was en dat vooral talent bepaalde hoe hoog je zou eindigen. We weten inmiddels dat gerichte oefening de intellectuele, fysieke of artistieke prestaties (en het gemeten IQ) flink doet toenemen. Training maakt brains.

(3) In het onderwijs hebben docenten een cruciale rol. Zoals de godin Aphrodite het standbeeld dat Pygmalion had gemaakt, tot leven bracht, zo kunnen docenten bepalend zijn voor de carrière van hun leerlingen. Onderzoek van de gerenommeerde Amerikaanse psychologe Carol Dweck leert ons, dat veel docenten denken dat de prestaties van leerlingen vooral voortkomen uit de aangeboren intellectuele vermogens. Deze opvatting, meer of minder bewust aanwezig, zit in het taalgebruik van docenten en beïnvloedt de werkhouding van leerlingen. Als een docent, al is het onbewust, laat merken dat de capaciteiten van een leerling niet toereikend zijn, dan zal die leerling deze boodschap vertalen in een geringere inspanning. De leerling denkt al snel dat hij het niet kan of er geen aanleg voor heeft met als gevolg dat hij zich niet inspant.

(4) We weten uit hersenonderzoek dat IQ ontwikkelbaar is. De hersenen werken als een soort spier. Ze worden sterker door gerichte inspanning. Dweck toont in haar onderzoek aan dat docenten die hiervan overtuigd zijn en deze overtuiging ook tegenover leerlingen uiten, deze leerlingen veel sterker motiveren tot inspanning dan docenten die ervan uitgaan dat talent bepalend is. De verschillen in prestaties van leerlingen als gevolg van deze andere overtuiging van een docent lopen op tot ruim 40 procent. Leerlingen moeten inzien dat gerichte oefening leidt tot prestatie en dat teleurstellingen op dat pad erbij horen. Einstein, Michael Jordan en Oprah Winfrey waren nooit zover gekomen als ze dat niet hadden geleerd.

(5) Hadden sommige steigerbouwers dan jurist, bankier of leraar kunnen worden? Veel kinderen krijgen nog steeds van hun omgeving de impliciete boodschap dat hun vermogens beperkt zijn of dat leerstoornissen hen belemmeren. Kinderen met een hoog IQ hebben last van het label dat ze slim zijn (of zelfs hoogbegaafd). Doordat ze complimenten krijgen over hun slimheid gaan ze situaties uit de weg waarin ze kunnen falen. Ze vermijden uitdagingen, spelen op safe en doen ook geen ervaring op met teleurstellingen. Harde werkers met minder talent winnen het daarom van talentrijke jongeren die faalangstig opereren.

(6) Ons ministerie van Onderwijs wil excellentie stimuleren. Dan heeft het nog wel wat te doen. Veel excellente leerlingen lopen het risico vast te lopen als ze blijven denken dat intelligentie een aangeboren gegeven is. Docenten (en ouders) die deze opvatting onbewust overdragen, staan die excellentie meer in de weg dan ze zich bewust zijn. In die zin is het maar goed dat Willem-Alexander er hard voor heeft moeten werken om het beroep uit te oefenen dat hij niet zelf mocht kiezen.

naar: Hans van Dijck
uit: de Volkskrant, 24 oktober 2014

Hans van Dijck is eigenaar van een managementbureau.

1p **26** Welk verband bestaat er in tekst 4 tussen alinea 1 en 2?
Alinea 2 bevat
- **A** een aanleiding en een verslag van onderzoek naar aanleiding van de anekdote in alinea 1.
- **B** een constatering en een conclusie naar aanleiding van het voorbeeld in alinea 1.
- **C** een verslag van onderzoek en een constatering naar aanleiding van de probleemstelling in alinea 1.
- **D** een voorbeeld en een stelling naar aanleiding van de vraagstelling in alinea 1.

2p **27** Wat is de hoofdgedachte van het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 3 en 4?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

2p **28** Welke twee consequenties zou het besproken onderzoek van Dweck blijkens alinea 3 en 4 van tekst 4 moeten hebben voor docenten?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Dan heeft het nog wel wat te doen." (regels 99-100)

1p **29** Wat zou het ministerie van Onderwijs moeten doen om excellentie te stimuleren, gelet op het slot van de tekst?
Het ministerie van Onderwijs zou moeten stimuleren dat
- **A** de samenleving op de hoogte gebracht wordt van de uitkomsten van Dwecks onderzoek.
- **B** docenten veel meer handelen volgens de uitkomsten van Dwecks onderzoek.
- **C** faalangstige leerlingen met een hoog IQ beter scoren dan ijverige leerlingen met een niet zo hoog IQ.
- **D** talentvolle leerlingen hun schoolloopbaan succesvol kunnen afmaken.

Op het gebied van talentontwikkeling is men volgens tekst 4 door onderzoek tot een ander inzicht gekomen.

2p **30** Welke veranderingen zijn er ten aanzien van de gedachte achter succesvol zijn op school?
Neem de cijfers uit onderstaand schema over en noteer daarachter de antwoorden.

	huidig inzicht	**inzicht volgens Dweck**
Je wordt excellent doordat	je slim bent	1
Intelligentie	bezit je vanaf je geboorte	2

In alinea 3 van tekst 4 wordt een vergelijking gemaakt met godin Aphrodite en het standbeeld dat Pygmalion had gemaakt.

2p **31** Leg deze vergelijking uit.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 5 wordt de vraag gesteld: “Hadden sommige steigerbouwers dan jurist, bankier of leraar kunnen worden?” (regels 79-81)

2p **32** Onder welke twee voorwaarden zou blijkens alinea 5 het antwoord op deze vraag bevestigend zijn?

De titel van tekst 4, ‘Wat is slim?’ is, gelet op de strekking van de tekst, op verschillende manieren te parafraseren.

2p **33** Geef twee mogelijke parafrases. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

tekstfragment 1

Excellentie

(1) Het Nederlandse onderwijs helpt kinderen hun talenten te ontwikkelen.
Alle kinderen hebben talenten, maar een klein deel van de leerlingen heeft zo veel potentieel dat met de juiste stimulatie en oefening dit kind kan uitgroeien tot een waar toptalent. In het verleden ging de aandacht in het Nederlandse onderwijs vooral uit naar leerlingen met achterstanden.
Dit blijkt ook uit internationaal onderzoek. Nederland scoort bovengemiddeld in internationale vergelijkingen, maar de echte top doet het in Nederland minder goed dan in veel andere landen.
(2) Excellentie geniet de laatste jaren toenemende aandacht. Het is een thema dat in de kwaliteitsagenda’s van alle onderwijssectoren is opgenomen. Niet alleen moet iedereen een bepaald basisniveau halen, maar die kinderen die over grote talenten beschikken, moeten de kans krijgen om werkelijk te kunnen excelleren. Het gaat hierbij in eerste instantie om excellentie op cognitief vlak, maar ook excellentie op artistiek of sportief vlak heeft beleidsmatig de aandacht.

naar een website van het Ministerie van Onderwijs (OCW) over actuele vraagstukken in het onderwijs

In zowel tekstfragment 1 als tekst 4 is er een visie op het begrip talent te vinden.

1p **34** Welke overeenkomst is er tussen beide visies op het begrip talent?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **35** Welk verschil in visie is er tussen tekstfragment 1 en tekst 4 als het gaat om het bevorderen van talent?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Uitwerkingen bij examen 2018-I

TEKST 1 MEER FILOSOFIE!

1p **1 A**
De zorg onder deskundigen beheerst de eerste drie alinea's. In alinea 1 lees je: '(…) volgens mensen die het weten kunnen, is dat een lachertje. Ons bedreigt een veel groter gevaar: robots.' (regels 3-6)
In alinea 2: 'Een paar maanden geleden waarschuwde een van onze bewindslieden dat robots de arbeidsmarkt veroveren.' (regels 7-10)
In alinea 3: 'Vorige week waarschuwde de Britse natuur- en wiskundige Stephen Hawking voor een catastrofe: in de toekomst zullen robots niet alleen ons werk overnemen, maar alles.' (regels 26-30)
En: 'Ook Tesla-oprichter Elon Musk waarschuwt steeds voor een opstand van de machines.' (regels 42-45)
En: 'En in zijn bestseller *Superintelligence* roept de filosoof Nick Bostrom op kunstmatige intelligentie te "vullen" met menselijke waarden, zodat we in de toekomst niet geconfronteerd worden met geniale machines die er een onmenselijke logica op nahouden.' (regels 45-52)

1p **2 A**
Dat de geesteswetenschappen nodig zijn om brandende kwesties van deze tijd op te lossen, lees je in alle drie de alinea's.
In alinea 4: 'Nieuwe technologie stelt ons voortdurend grote vragen. Geen technische vragen, maar ethische vragen.' (regels 54-56)
In alinea 5: 'In een nieuw boek, *The Meaning of Human Existence*, zegt de wereldberoemde bioloog Edward O. Wilson het onomwonden: de wetenschap kan niet zonder de geesteswetenschappen.' (regels 83-88)
In alinea 6: 'Het zijn de grote vragen van deze tijd – en de zogenoemde kenniseconomie zal er geen antwoord op geven. (…) De kennis in een kenniseconomie is louter technisch, er is geen plaats voor diepere beschouwing van de dilemma's die van alle kanten op ons afkomen.' (regels 105-117)

1p **3 C**
Met de ironische uitdrukking 'mensen die het weten kunnen' bedoelt de schrijver juist: mensen die er weinig van af weten. De schrijver bespot de bron, zonder dat hij argumenten geeft om te twijfelen aan de betrouwbaarheid ervan. Ook uit zijn samenvatting van het standpunt van die bron, 'een lachertje', blijkt enige spot.

1p **4** De kern van een goed antwoord:
(Dat is betreurenswaardig, want) Hawkings waarschuwing is terecht, maar die wordt hierdoor niet serieus genomen. / We moeten wel serieus omgaan met deze/genoemde problemen / met de problemen van de robotisering.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
Hawking is een natuur- en wiskundige (zie regel 27). Hij waarschuwt terecht: 'in de toekomst zullen robots niet alleen ons werk overnemen, maar alles. Wanneer machines voor zichzelf gaan denken, kunnen ze de mens gemakkelijk overtroeven – en zelf nog weer intelligentere systemen ontwikkelen.' (regels 28-35) Maar met zijn idee over het koloniseren van andere planeten bedrijft hij geen wetenschap. Het is sciencefiction. Dat verzwakt zijn argument.

1p **5 A**
Zie regels 54-58: 'Nieuwe technologie stelt ons voortdurend grote vragen. Geen technische vragen, maar ethische vragen. Wat is juist, wat is menselijk, wat is natuurlijk? Hoe ver mag je gaan?'

1p **6 D**
De overheid huldigt kennelijk het standpunt: 'Uitzoeken wat het betekent mens te zijn, doe je maar in je vrije tijd.' (regels 118-119)

1p **7 B**
Het doel van de schrijver blijkt onder meer uit de titel: 'Meer filosofie!' Hij wil de lezer overtuigen van het standpunt van Wilson, die hij aanhaalt in de alinea's 5 en 7. Zie regels 83-88: '(…) de wetenschap kan niet zonder de geesteswetenschappen.' En regels 131-134: 'Het bestuderen van de relatie tussen de bètawetenschappen en de geesteswetenschappen zou de kern van alle onderwijs moeten zijn.'

TEKST 2 MINDER ECONOMIE, MEER FILOSOFIE

2p **8** De kern van een goed antwoord:
1 **De universiteit is vernoemd naar een van de grootste Nederlandse filosofen. / De naam van de universiteit suggereert dat de bestuurders waarde hechten aan filosofen / aan filosofisch gedachtegoed.** [1p]
2 **Het is (daarom) opmerkelijk/wrang/ironisch dat (juist/zelfs) deze universiteit de faculteit filosofie wil opheffen.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Het gaat in deze vraag om de zin: 'Nu wil de naamdrager van een van Nederlands grootste filosofen, de Erasmus Universiteit Rotterdam, de faculteit filosofie opheffen.' (regels 25-28) Je moet uitleggen dat het wrang is dat uitgerekend deze universiteit de faculteit filosofie wil opheffen. Uit je antwoord moet een negatief oordeel blijken. Dat kan met allerlei uitdrukkingen. Je kunt het bijvoorbeeld 'raar' noemen, of 'tegenstrijdig', of 'slecht'.

3p **9** In een goede samenvatting komen drie punten aan de orde:
1 **Er wordt radicaal bezuinigd op de geesteswetenschappen.** [1p]
2 **De maatschappelijke waarde ervan wordt niet onderkend. / Deze zouden financieel/bedrijfseconomisch niet interessant zijn. / De bestuurders zijn bevangen door een bedrijfseconomisch fatalisme.** [1p]
3 **Deze ontwikkelingen zijn dramatisch.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Het beschreven verschijnsel wordt aan het begin van alinea 2 meteen genoemd: het 'radicale snijden in de geesteswetenschappen' (regels 11-12).
Op twee plaatsen wordt uitgelegd hoe het kan dat dit gebeurt. In de regels 17-24: 'Dit proces gaat onverminderd door, zonder dat er wordt gedefinieerd welk maatschappelijk belang opleidingen hebben en zonder dat wordt bepaald welke opleidingen in ieder geval in Nederland aangeboden moeten worden.' En in de regels 45-51: 'Universiteitsbestuurders en Haagse beleidsmakers zijn bevangen door bedrijfseconomisch fatalisme: als er geen studenten meer zijn of als het niet direct interessant is voor het bedrijfsleven, (…) dan sluiten we de deuren.'
Het standpunt in alinea 4: 'Deze ontwikkelingen zijn dramatisch.' (regels 44-45)

1p **10** De kern van een goed antwoord:
Bedrijfseconomische/Financiële overwegingen hebben tegenwoordig de overhand, terwijl het maatschappelijke belang niet (meer) wordt onderkend.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 20 woorden gebruiken.
In zijn algemeenheid betekent de uitdrukking: er wordt wel rekening gehouden met wat iets kost, maar niet met wat het eigenlijk waard is. De vraag is: wat betekent de uitdrukking in deze tekst?
In de regels 61-66 lees je: 'Sommige opleidingen hebben maatschappelijke opbrengsten – zowel financieel als niet-financieel – die groter zijn dan de private. Economen spreken dan van positieve externe effecten.' De eigenlijke waarde van die opleidingen bestaat dus uit wat ze voor de maatschappij betekenen.
Bij het subsidiëren van die opleidingen wordt geen rekening gehouden met hun maatschappelijke betekenis: 'Te veel studenten stromen dankzij riante overheidssubsidies in in opleidingen met kleine externe effecten. En dat terwijl studies met grote externe effecten dreigen te verdwijnen door een gebrek aan publiek geld.' (regels 136-142)

3p **11** De kern van een goed antwoord:
1. **Universiteiten vervullen een cruciale functie bij de instandhouding van ons culturele erfgoed.** [1p]
2. **Universiteiten verzorgen 'Bildung' / intellectuele vorming. / Intellectueel gevormden kunnen beter omgaan met snelle veranderingen in de samenleving en de economie.** [1p]
3. **Er zijn (met name bij politieke instabiliteit) hoger opgeleiden nodig die vreemde talen spreken en de bijbehorende samenlevingen en culturen begrijpen.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
Voor het eerste argument kun je de regels 67-69 citeren. Je kunt natuurlijk ook een eigen formulering gebruiken.
Het tweede argument wordt aangekondigd met het signaalwoord 'bovendien': 'De maatschappelijke welvaart omvat bovendien meer dan alleen financieel gewin. Er vindt ook "Bildung" plaats in de universiteiten.' (regels 79-82)
Je mag geen voorbeelden gebruiken. Dus je moet het niet hebben over de classici en historici die worden genoemd in regel 86. Maar in algemene zin kun je hier wel zeggen dat intellectueel gevormden 'beter met snelle veranderingen in samenleving en economie kunnen omgaan'. (regels 89-91)
Het derde argument kun je, zonder voorbeelden over te nemen, ontlenen aan de regels 92-100: 'De veiligheidsdiensten, het leger, de journalistiek, het diplomatenkorps, de internationale beleidsmakers en het bedrijfsleven vragen om veel meer hoger opgeleiden die vreemde talen spreken en bijbehorende samenlevingen en culturen begrijpen nu de politieke instabiliteit toeneemt in veel landen.'

1p **12 A**
Zie regels 61-66: 'Sommige opleidingen hebben maatschappelijke opbrengsten – zowel financieel als niet-financieel – die groter zijn dan de private. Economen spreken dan van positieve externe effecten.' Volgens de uitspraak die in de vraag wordt geciteerd, geldt voor opleidingen als economie, recht en psychologie het omgekeerde. Daar zijn de positieve externe effecten niet aannemelijk. Met andere woorden: daar zijn de private opbrengsten groter dan de maatschappelijke.

1p **13 D**
Samenvatting: 'Het Nederlandse onderwijsbeleid is inmiddels doordesemd van cynisme: men kent overal de prijs, maar nergens meer de waarde van.' (regels 149-152)
Gevolgtrekking: 'Als er niets gebeurt, dreigen de geesteswetenschappen in een doordenderend proces van consolidatie te worden vermalen. Dan wordt onze kennisinfrastructuur uitgehold, ons cultureel erfgoed verkwanseld en taant de toekomstige kwaliteit van wetenschap, overheid, diplomatie, politiek en media.' (regels 153-161)
Advies: 'Verminder daarom de overmatige subsidies op opleidingen die het makkelijk redden op de markt. En stop met het sluiten van opleidingen die het niet redden, maar wel evidente maatschappelijke meerwaarde hebben.' (regels 162-168)

2p **14 C**
Let voor de hoofdgedachte altijd op het begin en het einde van de tekst. In de eerste alinea lees je al: 'De overheid mag opleidingen met een laag privaat rendement, maar hoog maatschappelijk rendement niet laten uitsterven.' (regels 7-10)
En in de laatste alinea: 'Als er niets gebeurt, dreigen de geesteswetenschappen in een doordenderend proces van consolidatie te worden vermalen. Dan wordt onze kennisinfrastructuur uitgehold, ons cultureel erfgoed verkwanseld en taant de toekomstige kwaliteit van wetenschap, overheid, diplomatie, politiek en media.' (regels 153-161)

TEKST 3 FILOSOOF, GA NAAR DELFT!

1p **15 A**
De actualiteit waarmee de schrijfster de aandacht trekt: '(…) de faculteit geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam gaat reorganiseren en de faculteit filosofie van de Erasmus Universiteit moet sluiten.' (regels 1-6)

1p **16 D**
Als voorbeelden van 'opiniemakend Nederland' (regels 19-20) haalt de schrijfster Bas Heijne en Floor Rusman aan: 'Bas Heijne schrijft dat de zogenoemde kenniseconomie op de grote vragen van onze tijd geen antwoord heeft. Ook Floor Rusman ziet dat als een probleem: vooral de opkomst van de robots plaatst ons voor grote vraagstukken, die uiteraard niet kunnen worden opgelost door ingenieurs. (…) Daar hebben we geesteswetenschappers voor nodig!' (regels 23-35)

4p **17** Vier van de volgende zes argumenten:
1. **De geesteswetenschappen hebben (veel) meer studenten dan de bètastudies. / Er zijn (nog steeds) veel studenten geesteswetenschappen.**
2. **Het idee dat technologen/ingenieurs niet zelf zouden kunnen nadenken over de maatschappelijke implicatie van hun onderzoek/uitvindingen klopt niet. / Bèta's kunnen zelf ook (over grote vragen) nadenken.**
3. **Er zijn nog zeven andere opleidingen filosofie binnen een straal van 100 kilometer rond Rotterdam. / Er zijn genoeg andere plaatsen in Nederland waar je filosofie kunt studeren.**
4. **Door de sluiting van faculteiten filosofie wordt men gedwongen over de grenzen van het eigen vakgebied heen te kijken en samen te werken / ontstaat een brede bachelor. / Door bezuinigingen bij de geesteswetenschappen vervagen de grenzen tussen opleidingen.**
5. **Als iets vergelijkbaars gebeurt in de bètafaculteit, wordt ook niet beweerd dat dat leidt tot de ondergang van de kenniseconomie.**
6. **Je kunt in Rotterdam (waarschijnlijk) nog (steeds) filosofie studeren.**

Per juist argument: 1p.

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.

Argument 1: '(…) in ons resultaatgerichte, koelbloedige, materiële onderwijssysteem studeren er nog altijd vier keer zoveel studenten geschiedenis als natuurkunde. Filosofie heeft nog altijd meer studenten dan wiskunde. Voor elke chemicus staan er nog altijd tien geschiedkundigen en twee filosofen in de rij om alle nieuwe technologie in de juiste context te plaatsen. De geesteswetenschappers zijn niet bepaald op aan het raken.' (regels 45-59)

Argument 2: 'Ingenieurs (…) denken zelf ook na. Scheikundigen beginnen zelf bedrijfjes. Wiskundigen starten zelf *YouTube*-kanalen, biochemici nemen zelf regelmatig beslissingen of iets ethisch verantwoord is of niet. En natuurkundigen bedenken zelf wat hun bevindingen over de relativiteit van energie, tijd en materie betekenen voor de fundamentele vragen over het bestaan.' (regels 106-116)

Argument 3: 'Binnen een straal van honderd kilometer rond Rotterdam vind je zeven (!) andere opleidingen filosofie.' (regels 12-15) De schrijfster noemt deze zeven opleidingen in de buurt van Rotterdam als voorbeeld. Je kunt het ook algemener formuleren: er zijn voldoende opleidingen filosofie in Nederland.

Argument 4: 'Dan moet je de bezuinigingen bij geesteswetenschappen toejuichen, omdat de grenzen tussen studies erdoor vervagen en er in Amsterdam misschien zelfs een brede bachelor ontstaat.' (regels 130-136)

Argument 5: 'Dat kleine groepje studenten dat nog scheikunde studeert in dit land is ook precies de reden dat de Vrije Universiteit, de Universiteit van Amsterdam, Universiteit Delft en Universiteit Leiden het besluit namen om de opleiding samen te organiseren. Niemand die "de ondergang van de kenniseconomie" voorspelde toen dat gebeurde.' (regels 60-69)

Argument 6: '(…) de faculteit filosofie van de Erasmus Universiteit moet sluiten. Let wel, dat betekent niet dat er geen filosofie kan worden gestudeerd in Rotterdam. De studie filosofie wordt naar alle waarschijnlijkheid bij een andere faculteit gevoegd.' (regels 1-11)

1p **18 D**

De eerste zin van alinea 4: 'Het ergste intussen is dat het erop lijkt dat de meeste opiniemakers toch echt in academische hokjes denken, waarin alle opleidingen en alle onderwijsgroepen binnen de lijntjes van hun eigen vakje kleuren.' (regels 70-75) De schrijfster geeft in deze alinea een aantal voorbeelden van dit denken in hokjes, en ze laat zien hoe onzinnig dat is.

4p **19** Zeven van de volgende tien woorden of woordgroepen:

1. **binnen de lijntjes van hun eigen vakje kleuren (regels 74-75)**
2. **'Grote Vragen' (regel 78)**
3. **contactgestoorde (ingenieur) (regels 82-83)**
4. **(een aantal) oude koeien uit de sloot (trekt) (regels 86-87)**
5. **(de filosoof) aan de zijlijn (regels 87-88)**
6. **(vergeet ook) vooral (niet) (regel 90)**
7. **het eenzame eilandje (wijsbegeerte) (regel 98)**
8. **een leger (van communicatiewetenschappers) (regels 100-101)**
9. **Gelukkig (zijn er) (regels 101-102)**
10. **dus dat moet goed komen (regel 104)**

Zeven woorden of woordgroepen goed: 4p. Zes goed: 3p. Vijf goed: 2p. Vier goed: 1p. Drie of minder goed: 0p.

De schrijfster drukt zich graag ironisch uit. In haar typering van de columns van Rusman en Heijne noemt ze ingenieurs bijvoorbeeld contactgestoord. Zijzelf meent natuurlijk niet dat ingenieurs in het algemeen contactgestoord zijn.

Je hebt bij deze vraag dan ook veel mogelijkheden. Je moet woorden of woordgroepen uit de tekst noemen. Citeer die dus letterlijk. Bij de tweede mogelijkheid, 'Grote Vragen', zijn de aanhalingstekens niet verplicht maar de hoofdletters wel.

2p **20** De kern van een goede samenvatting:

1. **Bètawetenschappers denken zelf ook na / kijken allang over de grenzen van de eigen studie heen / denken niet meer in academische hokjes.** [1p]
2. **Het wordt hoog tijd dat ook de geesteswetenschappers deze grenzen opheffen / van hun eilandje afkomen / dat er een brede bachelor ontstaat / dat geesteswetenschappers hun licht opsteken bij bètawetenschappers.** [1p]

Je moet de alinea in een of meer volledige zinnen samenvatten en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.

Een goede samenvatting bestaat uit twee onderdelen.

In het begin van alinea 5 staat de belangrijke zin: 'Ingenieurs (…) denken zelf ook na.' (regels 106-107) In het vervolg van de alinea (tot regel 124) werkt de schrijfster dat uit met voorbeelden. Je kunt dit punt op verschillende manieren onder woorden brengen.

Vervolgens trekt de schrijfster een conclusie: 'Dan moet je de bezuinigingen bij geesteswetenschappen toejuichen, omdat de grenzen tussen studies erdoor vervagen en er in Amsterdam misschien zelfs een brede bachelor ontstaat.' (regels 130-136) Het gaat bij dit tweede punt om de opheffing van de grenzen, anders gezegd om het ontstaan van een brede bachelor. Alleen 'Bezuinigingen moeten toegejuicht worden' is niet goed, want dat maakt niet duidelijk waarom dat zo zou zijn.

OVERKOEPELENDE VRAGEN BIJ TEKST 1, 2 EN 3

3p **21** De kern van een goed antwoord:

1. **tekst 1: Geesteswetenschappen zijn nodig om antwoord te geven op de grote/ethische vragen van deze tijd / om uit te zoeken wat menselijk en wat natuurlijk is / om uit te zoeken wat het betekent mens te zijn.** [1p]
2. **tekst 2: Geesteswetenschappen zijn nodig om kennis te behouden en te ontwikkelen die niet onmiddellijk in klinkend privaat rendement kan worden omgezet / om ons culturele erfgoed te behouden / om te zorgen voor maatschappelijke opbrengsten (zowel financieel als niet-financieel) die groter zijn dan private / om 'Bildung' te verzorgen / om te zorgen voor positieve externe effecten.** [1p]
3. **tekst 3: De rol van de geesteswetenschappen is veel minder groot dan opiniemakers en columnisten willen doen geloven. / De (traditionele) rol van de geesteswetenschappen is overgenomen door wetenschappers uit andere disciplines.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.

In alinea 5 van tekst 1 haalt de schrijver met instemming Edward O. Wilson aan. Die zegt: 'De humaniora zijn geen franje, geen geldverslindend en onnuttig vermaak (…).' (regels 88-93) Hij geeft voorbeelden van een aantal ethische vragen in onze tijd. In alinea 6 zegt de schrijver: 'Het zijn de grote vragen van deze tijd – en de zogenoemde kenniseconomie zal er geen antwoord op geven.' (regels 105-108) Hij bedoelt: daar hebben we de geesteswetenschappen voor nodig.

Je kunt de rol van de geesteswetenschappen volgens tekst 1 ook afleiden uit de sarcastische samenvatting in regels 118-119: 'Uitzoeken wat het betekent mens te zijn, doe je maar in je vrije tijd.' De schrijver wil daar juist mee zeggen: de geesteswetenschappen zijn wel nodig om dat uit te zoeken.

In tekst 2 worden de geesteswetenschappen getypeerd als 'opleidingen met een laag privaat rendement, maar hoog maatschappelijk rendement' (regels 7-9).

De rol van de geesteswetenschappen volgens tekst 2 kun je ook afleiden uit alinea 5: 'Universiteiten (…) bestaan niet uitsluitend om de arbeidsmarkt te bedienen, maar ook om kennis te behouden en te ontwikkelen die niet onmiddellijk in klinkend privaat rendement kan worden omgezet. Sommige opleidingen hebben maatschappelijke

opbrengsten – zowel financieel als niet-financieel – die groter zijn dan de private. Economen spreken dan van positieve externe effecten.' (regels 54-66)
Hoe de schrijfster van tekst 3 denkt over de rol van de geesteswetenschappen, blijkt het duidelijkst uit regels 106-116: 'Ingenieurs (…) denken zelf ook na. Scheikundigen beginnen zelf bedrijfjes. Wiskundigen starten zelf *YouTube*-kanalen, biochemici nemen zelf regelmatig beslissingen of iets ethisch verantwoord is of niet. En natuurkundigen bedenken zelf wat hun bevindingen over de relativiteit van energie, tijd en materie betekenen voor de fundamentele vragen over het bestaan.'

2p **22 1, 3, 5 en 6**
Vier thema's goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
In tekst 2 is sprake van externe effecten van opleidingen. Daarmee worden de maatschappelijke opbrengsten bedoeld (zie regels 61-66). Dit thema in tekst 3: 'Als je (…) wilt dat geesteswetenschappers en wijsgeren iets betekenen voor de maatschappij, dan had je die faculteit filosofie niet gisteren maar al tien jaar geleden moeten opheffen.' (regels 124-130)
Ook thema 3 (het belang van de geesteswetenschappen) speelt een rol in regels 124-130 van tekst 3: 'Als je (…) wilt dat geesteswetenschappers en wijsgeren iets betekenen voor de maatschappij (…).'
Thema 5 (het geringe aantal studenten bij opleidingen) in tekst 3: 'Filosofie heeft nog altijd meer studenten dan wiskunde. Voor elke chemicus staan er nog altijd tien geschiedkundigen en twee filosofen in de rij om alle nieuwe technologie in de juiste context te plaatsen. (…) Dat kleine groepje studenten dat nog scheikunde studeert in dit land is ook precies de reden dat de Vrije Universiteit, de Universiteit van Amsterdam, Universiteit Delft en Universiteit Leiden het besluit namen om de opleiding samen te organiseren.' (regels 52-67)
Thema 6 (het mogelijk verdwijnen van kleine opleidingen) in tekst 3: 'De studie filosofie wordt naar alle waarschijnlijkheid bij een andere faculteit gevoegd.' (regels 8-11)

1p **23 'De Erasmus Universiteit heft binnenkort de faculteit filosofie op, omdat te veel studenten filosofie als bijvak nemen en de universiteit daarvoor geen geld van de overheid krijgt.' (tekst 1, regels 122-127)**
'Uitzoeken wat het betekent mens te zijn, doe je maar in je vrije tijd'. (tekst 1, regels 118-119): 0p
De algemene ontwikkeling wordt hier gespecificeerd. In plaats van 'studies met grote externe effecten' die dreigen te verdwijnen door een gebrek aan publiek geld, gaat het hier om de faculteit filosofie van de Erasmus Universiteit. Die verdwijnt omdat de overheid er geen geld meer aan uitgeeft.

1p **24 '(Dan moet je) de bezuinigingen bij geesteswetenschappen toejuichen' (tekst 3, regels 130-132)**
of
'dan had je die faculteit filosofie niet gisteren, maar al tien jaar geleden moeten opheffen.' (tekst 3, regels 128-130)
Je moet een zinsgedeelte citeren, dus geen volledige zin.
De strekking van tekst 2: 'Als er niets gebeurt, dreigen de geesteswetenschappen in een doordenderend proces van consolidatie te worden vermalen. Dan wordt onze kennisinfrastructuur uitgehold, ons cultureel erfgoed verkwanseld en taant de toekomstige kwaliteit van wetenschap, overheid, diplomatie, politiek en media.' (regels 153-161)

5p **25** De kern van een goed antwoord:

	hoofdprobleem	veroorzaker van dit probleem	belangrijkste oplossing
tekst 2	1 **Opleidingen met een laag privaat, maar hoog maatschappelijk rendement sterven uit. / bedreiging van de geesteswetenschappen / Er wordt (radicaal) gesneden in de geesteswetenschappen.** [1p]	2 **de (Nederlandse) overheid / de universiteit / de bestuurders / de beleidsmakers** [1p]	3 **een andere soort financiering invoeren / Stop de financiering van studies die zichzelf kunnen bedruipen. / Stop met het sluiten van opleidingen die het zelf niet kunnen redden maar wel maatschappelijke meerwaarde hebben.** [1p]
tekst 3	het denken in academische hokjes	4 **opiniemakend Nederland / vertegenwoordigers van de geesteswetenschappen / (de meeste) opiniemakers / columnisten** [1p]	5 **Geesteswetenschappers moeten buiten hun academische hokjes gaan denken / grenzen tussen studies laten vervagen / gaan kijken bij ingenieurs.** [1p]

1 en 2, het hoofdprobleem en de veroorzaker daarvan volgens tekst 2: 'Door intellectuele verdwazing over de rol die de overheid moet spelen bij de financiering van het hoger onderwijs, wordt een slachting aangericht op de universiteiten, met name bij de geesteswetenschappen. De overheid mag opleidingen met een laag privaat rendement, maar hoog maatschappelijk rendement niet laten uitsterven.' (regels 1-10) Of: '(…) studies met grote externe effecten dreigen te verdwijnen door een gebrek aan publiek geld.' (regels 139-142)
3, de belangrijkste oplossing volgens tekst 2: 'Verminder daarom de overmatige subsidies op opleidingen die het makkelijk redden op de markt. En stop met het sluiten van opleidingen die het niet redden, maar wel evidente maatschappelijke meerwaarde hebben.' (regels 162-168)
4, de veroorzaker van het probleem volgens tekst 3: 'Het ergste intussen is dat het erop lijkt dat de meeste opiniemakers toch echt in academische hokjes denken, waarin alle opleidingen en alle onderwijsgroepen binnen de lijntjes van hun eigen vakje kleuren.' (regels 70-75)
5, de belangrijkste oplossing volgens tekst 3: 'Dan moet je de bezuinigingen bij geesteswetenschappen toejuichen, omdat de grenzen tussen studies erdoor vervagen (…). Maar eigenlijk moet je verder gaan dan dat. Gek voorstel, maar misschien moet je eens aan de geesteswetenschappers vragen om in de trein te stappen richting Delft, Twente, Eindhoven.' (regels 130-141)
Het gaat in deze vraag om hoofdproblemen, veroorzakers en oplossingen. Je moet je antwoorden daarom algemeen houden: je mag geen voorbeelden van opleidingen noemen.

TEKST 4 WAT IS SLIM?

1p **26 D**
De vraag in alinea 1: 'De vraag die me altijd is blijven prikkelen, is wat dan de rol van talent of capaciteiten is en wat die van gerichte training en opleiding is in iemands carrière?' (regels 9-13)
Het voorbeeld in alinea 2: 'Willem-Alexander kreeg de boodschap mee dat hij onze koning moest worden. Ik ken de gemeten intellectuele capaciteiten van Willem-Alexander op jonge leeftijd niet, maar vanuit een ander milieu was hij misschien een prima steigerbouwer geworden.' (regels 14-21)
De stelling in alinea 2: 'Training maakt brains.' (regels 31-32)

2p **27** De kern van een goed antwoord:
De houding/verwachting van docenten is cruciaal voor de ontwikkeling van hun leerlingen.
Je moet in een volledige zin antwoorden en je mag niet meer dan 15 woorden gebruiken.
Voor de hoofdgedachte van een tekst of een tekstgedeelte moet je altijd extra letten op de eerste zinnen. In dit geval zijn de regels 33-34 belangrijk: 'In het onderwijs hebben docenten een cruciale rol.'
Een goede formulering van de hoofdgedachte maakt duidelijk wat die rol cruciaal maakt: de houding of de verwachting van de docent. Let op regels 49-54: 'Als een docent, al is het onbewust, laat merken dat de capaciteiten van een leerling niet toereikend zijn, dan zal die leerling deze boodschap vertalen in een geringere inspanning.'
En die inspanning is juist van belang voor de ontwikkeling van de leerlingen: 'Dweck toont in haar onderzoek aan dat docenten die hiervan overtuigd zijn en deze overtuiging ook tegenover leerlingen uiten, deze leerlingen veel sterker motiveren tot inspanning dan docenten die ervan uitgaan dat talent bepalend is. De verschillen in prestaties van leerlingen als gevolg van deze andere overtuiging van een docent lopen op tot ruim 40 procent.' (regels 62-71)

2p **28** De kern van een goed antwoord:
1 **Docenten zouden hun leerlingen veel moeten laten oefenen** [1p]
2 **en positieve verwachtingen over hen moeten uitspreken / en geen negatieve verwachtingen over hen moeten uitspreken.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
Uit het hersenonderzoek blijkt: 'De hersenen werken als een soort spier. Ze worden sterker door gerichte inspanning.' (regels 59-61) Volgens Dweck is het van belang dat docenten hiervan overtuigd zijn: 'Dweck toont in haar onderzoek aan dat docenten die hiervan overtuigd zijn en deze overtuiging ook tegenover leerlingen uiten, deze leerlingen veel sterker motiveren tot inspanning dan docenten die ervan uitgaan dat talent bepalend is.' (regels 62-68)
Daarom moeten docenten zorgen dat leerlingen zich gericht inspannen, ofwel: veel oefenen. En docenten moeten hun overtuiging uiten om de leerlingen te motiveren: 'Leerlingen moeten inzien dat gerichte oefening leidt tot prestatie (…).' (regels 72-75)

1p **29 B**
In het slot van de tekst lees je: 'Veel excellente leerlingen lopen het risico vast te lopen als ze blijven denken dat intelligentie een aangeboren gegeven is. Docenten (en ouders) die deze opvatting onbewust overdragen, staan die excellentie meer in de weg dan ze zich bewust zijn.' (regels 100-107) Er is dus een belangrijke rol weggelegd voor de docenten. Het ministerie zal ze daarvan moeten overtuigen.

© ThiemeMeulenhoff

2p **30** De kern van een goed antwoord:

	huidig inzicht	inzicht volgens Dweck
Je wordt excellent doordat	je slim bent	1 **je veel oefent / gerichte inspanning levert** [1p]
Intelligentie	bezit je vanaf je geboorte	2 **ontwikkel je door te oefenen / kun je ontwikkelen** [1p]

Voor 1 zie regels 72-73: 'Leerlingen moeten inzien dat gerichte oefening leidt tot prestatie.'
Voor 2 zie regels 59-61: 'De hersenen werken als een soort spier. Ze worden sterker door gerichte inspanning.'

2p **31** De kern van een goed antwoord:
1 **Zoals Aphrodite het standbeeld van Pygmalion tot leven riep** [1p]
2 **zo moeten docenten het talent dat verscholen zit in leerlingen ontwikkelen/tot leven roepen.** [1p]
of
1 **De docent wordt vergeleken met Aphrodite (die een beeld tot leven riep)** [1p]
2 **(want) de docent kan het talent van de leerlingen tot leven roepen.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Pygmalion had een standbeeld gemaakt, en Aphrodite bracht het beeld tot leven. De schrijver vergelijkt de rol van docenten met die van Aphrodite. Hij doet dat om duidelijk te maken dat de prestaties van leerlingen niet in de eerste plaats voortkomen uit aangeboren intellectuele vermogens (zie regels 39-45). Leerlingen leveren vooral prestaties als ze tot inspanning worden gemotiveerd door de overtuiging en de houding van docenten (zie regels 62-71). De docent kan de verborgen capaciteiten van leerlingen als het ware tot leven roepen.

2p **32** De kern van een goed antwoord:
1 **als hun omgeving tijdens hun schooltijd (expliciet) had laten merken dat hun capaciteiten toereikend waren** [1p]
2 **en zij destijds optimaal getraind hadden (om het gewenste doel te bereiken) / als zij hadden durven falen** [1p]
Voor de eerste voorwaarde zie regels 81-85: 'Veel kinderen krijgen nog steeds van hun omgeving de impliciete boodschap dat hun vermogens beperkt zijn of dat leerstoornissen hen belemmeren.' Als ze de boodschap hadden gekregen dat hun vermogens niet beperkt zijn, hadden ze een betere opleiding kunnen volgen.
Voor de tweede voorwaarde zie regels 85-94: 'Kinderen met een hoog IQ hebben last van het label dat ze slim zijn (of zelfs hoogbegaafd). Doordat ze complimenten krijgen over hun slimheid gaan ze situaties uit de weg waarin ze kunnen falen. Ze vermijden uitdagingen, spelen op safe en doen ook geen ervaring op met teleurstellingen.' Daardoor werken ze niet zo hard als kinderen met minder talent. En ontwikkelen ze zich bijvoorbeeld niet tot jurist, bankier of leraar.

© ThiemeMeulenhoff

2p **33** Twee van de volgende drie parafrases:

1 Hoe word je slim/slimmer?
2 Wat kun je zelf doen om slimmer te worden?
3 Wat is verstandig om te doen?

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
Je moet de vraag 'Wat is slim?' niet beantwoorden maar parafraseren. Dat kan in vraagvorm, maar je kunt bijvoorbeeld ook schrijven: 'De vraag is hoe je slimmer wordt.'

1p **34** De kern van een goed antwoord:
Beide visies (op talent) gaan ervan uit dat talent ontwikkelbaar is.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
De visie in tekstfragment 1: 'Het Nederlandse onderwijs helpt kinderen hun talenten te ontwikkelen.'
De visie in tekst 4: 'Harde werkers met minder talent winnen het daarom van talentrijke jongeren die faalangstig opereren.' (regels 94-97) Ofwel: door hard te werken kun je je talent ontwikkelen.

2p **35** De kern van een goed antwoord:

1 In tekstfragment 1 wordt bepleit dat het onderwijs zich meer gaat richten op talentvolle kinderen (in plaats van op leerlingen met achterstanden). [1p]
2 In tekst 4 gaat het om het bevorderen van talent bij alle leerlingen. [1p]

of

1 Volgens tekstfragment 1 geniet excellentie in toenemende mate aandacht. [1p]
2 Volgens tekst 4 wordt excellentie te weinig bevorderd / beseft men te weinig dat je excellentie kunt bevorderen. [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden.
De visie in tekstfragment 1: 'Alle kinderen hebben talenten, maar een klein deel van de leerlingen heeft zo veel potentieel dat met de juiste stimulatie en oefening dit kind kan uitgroeien tot een waar toptalent. In het verleden ging de aandacht in het Nederlandse onderwijs vooral uit naar leerlingen met achterstanden. (…) Excellentie geniet de laatste jaren toenemende aandacht. (…) Niet alleen moet iedereen een bepaald basisniveau halen, maar die kinderen die over grote talenten beschikken, moeten de kans krijgen om werkelijk te kunnen excelleren.'
In tekst 4 gaat het niet om het bevorderen van de excellentie bij talentvolle leerlingen, maar om het bevorderen van het talent bij alle leerlingen. Bijvoorbeeld in regels 81-88: 'Veel kinderen krijgen nog steeds van hun omgeving de impliciete boodschap dat hun vermogens beperkt zijn of dat leerstoornissen hen belemmeren. Kinderen met een hoog IQ hebben last van het label dat ze slim zijn (of zelfs hoogbegaafd).' En in regels 98-107: 'Ons ministerie van Onderwijs wil excellentie stimuleren. Dan heeft het nog wel wat te doen. Veel excellente leerlingen lopen het risico vast te lopen als ze blijven denken dat intelligentie een aangeboren gegeven is. Docenten (en ouders) die deze opvatting onbewust overdragen, staan die excellentie meer in de weg dan ze zich bewust zijn.'

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2018-II

Tekst 1

Leren is niet 'dat zoeken we op'

(1) Afgelopen week presenteerde het Platform Onderwijs 2032 zijn eerste adviesnota, zo lees ik in deze krant. Als je het lijstje aanbevelingen doorleest, krijg je een ontmoedigend déjà-vugevoel. Opnieuw 'meer aandacht voor persoonlijke en sociale ontwikkeling'. Minder feitenkennis ('stampen'), maar meer gewiekstheid in het vinden van informatie. En het verplichte nummertje Engels vanaf de eerste klas. De waarde van dat laatste werd veelzeggend toegelicht door een tiener die werd geïnterviewd. "Op internet is alles in het Engels." Dat dat apekool is, zal deze leerlinge waarschijnlijk nooit ontdekken. "Ik lees zelf ook nog alleen maar in het Engels", dus het hale je de koekoek dat ze dan niets anders meer ziet – en van de weeromstuit gelooft dat er ook niets anders meer is. Ofwel: hoe de kennis van één wereldtaal geen blikverbreding, maar juist provincialisering betekent.

(2) Zo kun je nog een tijdje doorgaan met foeteren op de aanbevelingen van het Platform, maar één springt er opvallend uit. Nog levendig herinner ik mij hoe ik als student meewerkte aan een informatiseringsprogramma op een lagere school. Met een thematische catalogus op de schoolbibliotheek zouden de leerlingen de informatie die zij voor hun werkstukken nodig hadden, gemakkelijker kunnen achterhalen. "Uit het hoofd leren is niet meer van deze tijd", zo legde de meester mij uit. "Nu gaat het erom de informatie te kunnen vinden die er al is."

(3) Dat was zo'n veertig jaar geleden – en nu komt het Platform triomfantelijk tot dezelfde conclusie. Zeker, *iPads* en zelfs computers waren er toen nog niet, maar verder is er weinig veranderd. Dat zal door sommigen ongetwijfeld worden geweten aan het onverbeterlijke conservatisme van het onderwijs. Anderen zullen er wel op wijzen dat klachten over de teloorgang van parate kennis zo oud zijn als de wereld; zelfs Plato bezondigde zich er al aan.

(4) Maar dat is al net zo'n makkelijk weerwoord als de achteloze manier waarop de voorzitter van het Platform zich afmaakte van de tegenwerping dat computers op school helemaal niet zo succesvol zijn. 'Technologische ontwikkelingen gaan zo snel ...' – een cliché dat de gemeenplaatsen in het rapport naar de kroon steekt. Misschien is het daarom juist aan hén te wijten dat dergelijke verzuchtingen almaar weer opklinken, terwijl intussen de wal van de realiteit het schip keert van de onderwijskundige droom – al heeft die de afgelopen decennia toch nog heel wat schade weten te veroorzaken.

(5) Neem het voorbeeld dat de voorzitter aanvoert om parate kennis in het hoekje te zetten: "Schud jij de termijn van koning Willem III zo uit je mouw?" Nee, dat deed de interviewer niet – en ook ik zou het even moeten opzoeken. Maar de voorzitter weet ongetwijfeld zelf ook wel dat dat een flauwe truc is. Wat ik wél weet, is dat die regeringsperiode ('termijn') in de late negentiende eeuw lag. En dus

niet in de middeleeuwen of ten tijde van Julius Caesar.

(6) Wie denkt dat iedereen deze globale kennis zomaar heeft, moet ik teleurstellen. Ik vrees dat menige scholier inmiddels een fikse gok zou moeten wagen bij de vraag of Karel V voor of na de Franse Revolutie leefde. Is dat belangrijk? Ja, dat is het. Wanneer hedendaagse filosofen vaststellen dat onze persoonlijke identiteit voornamelijk ligt in het (levens)verhaal dat wij over onszelf vertellen, geldt dat ook voor de collectieven waar we deel van uitmaken. Nederland, Europa of wat dan ook ís onze geschiedenis.

(7) De ‘thematische benadering’ van geschiedenis en aardrijkskunde die het Platform voorstelt, is in het onderwijs nu al in belangrijke mate verantwoordelijk voor de historische mist waarin leerlingen vaak ronddwalen. Wie alles wil weten van katoenhandel, vrouwenemancipatie of slavernij (op dat soort onderwerpen komen die thema’s vaak neer), weet niet wát hij weet wanneer hij de negentiende eeuw nauwelijks van de zestiende kan onderscheiden en zijn tablet moet trekken om erachter te komen wanneer de Tachtigjarige Oorlog ook weer was.

(8) Naslagwerken, elektronisch of niet, zijn heel nuttig om informatie te vinden waarvan je ontdekt dat je die niet hebt, maar ze zijn nutteloos om iets te ontdekken waarvan je niet op het idee komt dát het te ontdekken valt. En precies in dat laatste bestaat denkcreativiteit – niet alleen in de wetenschap, maar ook in de praktijk. Wie van Amsterdam naar Brussel rijdt, geen idee heeft van aardrijkskunde en zijn TomTom[1)] het navigatiewerk laat doen, zal nooit op het idee komen dat Antwerpen een leuke plek is om even een kop koffie te gaan drinken.

(9) Creativiteit en inventiviteit komen nooit op gang wanneer feitenkennis wordt teruggebracht tot de reflex ‘dat zoeken we op’. Dan blijft de wereld net zo klein als wanneer je denkt dat je met Engels het hele internet (dus de wereld) tot je beschikking hebt. Echt denkwerk kan het niet stellen zonder heel veel feitenkennis die – dat vergeet de ‘thematische aanpak’ meestal – eerst met moeite moet worden verworven. En ja, dat vereist veel tijd en soms hard werken. Niemand heeft gezegd dat leren altijd fun moet zijn.

(10) ‘Stampen’ dus, soms zit er eenvoudigweg niets anders op. Dat die vermaledijde discipline in een bepaalde fase van de groei ook nog andere deugden heeft, daar hebben we het later nog wel eens over.

naar: Ger Groot
uit: Trouw, 3 oktober 2015

Ger Groot (1954) is bijzonder hoogleraar ‘Filosofie en literatuur’ aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Groot is columnist en publiceert regelmatig in filosofische en literaire tijdschriften.

noot 1 *TomTom is een navigatiesysteem.*

Alinea 2 is te beschouwen als een uitwerking van een bepaalde zin uit alinea 1.

1p **1** Welke zin is dat?
- **A** Opnieuw ‘meer aandacht voor persoonlijke en sociale ontwikkeling’. (regels 6-8)
- **B** Minder feitenkennis (‘stampen’), maar meer gewiekstheid in het vinden van informatie. (regels 8-10)
- **C** En het verplichte nummertje Engels vanaf de eerste klas. (regels 10-12)
- **D** Dat dat apekool is, zal deze leerlinge waarschijnlijk nooit ontdekken. (regels 16-18)

“Misschien is het daarom juist aan hén te wijten dat dergelijke verzuchtingen almaar weer opklinken” (regels 64-66)

1p **2** Wie wordt bedoeld met ‘hén’, gelet op de tekst?
- **A** conservatieve onderwijsmensen die gekant zijn tegen veranderingen
- **B** mensen die weinig heil zien in het computergebruik op scholen
- **C** onderwijsvernieuwers zoals de leden van het Platform Onderwijs 2032
- **D** voorzitters van uiteenlopende besturen, zoals die van het Platform Onderwijs 2032

“… al heeft die de afgelopen decennia toch nog heel wat schade weten te veroorzaken.” (regels 69-71)

1p **3** Wie of wat wordt bedoeld met ‘die’?
- **A** de onderwijskundige droom
- **B** de teloorgang van parate kennis
- **C** de voorzitter van Platform Onderwijs 2032
- **D** de wal van de realiteit

“Neem het voorbeeld dat de voorzitter aanvoert om parate kennis in het hoekje te zetten: ‘Schud jij de termijn van koning Willem III zo uit je mouw?’” (regels 72-76)

1p **4** Wat wil de voorzitter volgens tekst 1 met dit voorbeeld aantonen?
Hij wil laten zien dat
- **A** de interviewer en anderen weinig historische kennis hebben.
- **B** maar weinig mensen nog weten wanneer koning Willem III regeerde.
- **C** vrijwel niemand dit soort kennis paraat heeft.
- **D** zo’n vraag doorgaans alleen beantwoord kan worden met naslagwerken.

“Maar de voorzitter weet ongetwijfeld zelf ook wel dat dat een flauwe truc is.” (regels 78-80)

1p **5** Waarom wordt het voorbeeld van de voorzitter een flauwe truc genoemd?
Het voorbeeld wordt een flauwe truc genoemd, omdat
- **A** het flauw is om een vraag naar een klein historisch detail te stellen.
- **B** het flauw is om het ontbreken van een antwoord op deze vraag als bewijs te gebruiken.
- **C** het voor zich spreekt dat niemand het antwoord op deze vraag weet.
- **D** vrijwel niemand het antwoord weet als zelfs de schrijver het flauwe antwoord niet weet.

Alinea 6 van tekst 1 bevat een redenering die uit twee delen bestaat. Van verschillende zinnen uit deze alinea kun je de functie binnen deze redenering aangeven.

3p **6** Neem de nummers 2 tot en met 5 uit het volgende schema over en noteer daar de juiste termen bij. Van de eerste zin is de functie al gegeven in het schema.
Kies uit: argument, conclusie, constatering, doelstelling, nuancering, ontkrachting, oorzaak, standpunt, tegenwerping en voorwaarde. Termen mogen meer dan eens gebruikt worden.

Eerste deel van de redenering:

Wie denkt dat iedereen deze globale kennis zomaar heeft, moet ik teleurstellen. (regels 85- 87)	1 **standpunt**
Ik vrees dat menige scholier inmiddels een fikse gok zou moeten wagen bij de vraag of Karel V voor of na de Franse Revolutie leefde. (regels 87-91)	2

Tweede deel van de redenering:

Is dat belangrijk? Ja, dat is het. (regel 91)	3
Wanneer hedendaagse filosofen vaststellen dat onze persoonlijke identiteit voornamelijk ligt in het (levens)verhaal dat wij over onszelf vertellen, geldt dat ook voor de collectieven waar we deel van uitmaken. (regels 92-97)	4
Nederland, Europa of wat dan ook ís onze geschiedenis. (regels 98-99)	5

In alinea 7 wordt gesproken over "de historische mist waarin leerlingen vaak ronddwalen" als gevolg van thematisch onderwijs. (regels 104-106)

1p **7** Welke van onderstaande uitspraken geeft het beste weer wat hiermee wordt bedoeld?
Leerlingen hebben geen zicht op de
A afhankelijkheden tussen diverse historische thema's.
B context waarin historische feiten moeten worden geplaatst.
C feiten over belangrijke historische personen zoals koningen.
D manier waarop historische feiten moeten worden opgezocht.
E thema's die werkelijk relevant zijn in de geschiedenis.

2p **8** Welke drie van onderstaande citaten zouden als ironisch kunnen worden opgevat?
1 Als je het lijstje aanbevelingen doorleest, krijg je een ontmoedigend déjà-vugevoel. (regels 4-6)
2 En het verplichte nummertje Engels vanaf de eerste klas. (regels 10-12)
3 De waarde van dat laatste werd veelzeggend toegelicht door een tiener die werd geïnterviewd. (regels 12-15)
4 Met een thematische catalogus op de schoolbibliotheek zouden de leerlingen de informatie die zij voor hun werkstukken nodig hadden, gemakkelijker kunnen achterhalen. (regels 32-37)
5 Dat was zo'n veertig jaar geleden – en nu komt het Platform triomfantelijk tot dezelfde conclusie. (regels 42-44)
6 Maar dat is al net zo'n makkelijk weerwoord als de achteloze manier waarop de voorzitter van het Platform zich afmaakte van de tegenwerping dat computers op school helemaal niet zo succesvol zijn. (regels 55-60)
7 'Technologische ontwikkelingen gaan zo snel ...' – een cliché dat de gemeenplaatsen in het rapport naar de kroon steekt. (regels 60-63)

2p **9** Welke van onderstaande formuleringen geeft het beste de strekking van het tekstgedeelte van de alinea's 1 tot en met 8 van tekst 1 weer?
De aanbevelingen van het Platform Onderwijs 2032 zijn
A achterhaald, want veertig jaar geleden kwamen professionals al tot vergelijkbare inzichten over het onderwijs.
B nuttig, want parate kennis wordt door velen gezien als iets wat in deze tijd minder aandacht verdient dan individuele ontwikkeling.
C onverstandig, want leerlingen zullen een verengd wereldbeeld krijgen als de onderwijsvernieuwingen worden doorgevoerd.
D waardevol, want leren zal in de toekomst leuker worden als het onderwijs op deze manier wordt ingericht.

In alinea 5 tot en met 9 worden drie nadelen van de onderwijsvernieuwingsdrift genoemd in de vorm van een oorzaak- gevolgketen.

2p **10** Parafraseer deze keten in de vorm van drie zinnen volgens onderstaand schema:

(X) Leerlingen hebben geen parate kennis meer.

Daardoor (Y) ....

Daardoor (Z) ....

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **11** Vat het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 5 van tekst 1 samen in één of meer volledige zinnen.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **12** Vat het tekstgedeelte van alinea 6 tot en met 10 van tekst 1 samen in één of meer volledige zinnen.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 2

Beetje contrarevolutie kan geen kwaad

(1) Hoe deden we dat toch in 1980? Hoe kwamen we aan onze kennis en hoe communiceerden we met elkaar? De krant viel in de bus, de post bracht brieven, de telefoon stond op een vaste plaats en had een draad en vaak nog een draaischijf. Af en toe belde je met elkaar. Was het buiten de stad, dan wachtte je tot de avond als het goedkoper was. In de bibliotheek leende je boeken. Scripties, artikelen, romans tikte je met een doorslag[1)] op een schrijfmachine. Er werd gestencild en gefotokopieerd. Wilde je iets weten, dan zocht je het op in de *Winkler Prins Encyclopedie* die met gemak een hele boekenplank bezette. Had een studieboek een goed register, dan waagde je het weleens alleen de relevante passages op te zoeken. Tentamens en examens vroegen naar overzicht en inzicht in verbanden.

(2) Langzaam bouwde je aan een stevig reservoir parate en ingedaalde kennis op het gebied van je keuze. Zo beschreven klinkt het als taai en traag en tijdrovend. Toch levert dat systeem een robuustere basis op dan de ik-zoek-het-wel-op-kennis die nu tot de *21st century skills* behoort. Ik verslik me bijna in dat *'21st century skills'*. Alsof je zonder die *skills* een half mens of een hopeloos uitgerangeerde bejaarde bent.

(3) De digitale revolutie heeft alles veranderd. Ik ben er dankbaar voor. Sneller dan ooit kan ik vragen stellen en beantwoord krijgen. Een vage herinnering aan een zinsnede in een gedicht van pakweg P.C. Hooft levert binnen luttele seconden het hele gedicht op. (Maar ik had in ieder geval die zinsnede om de weg naar Hooft te vinden.) Een kort ritje op de elektronische snelweg brengt soms vele ongezochte verrassingen. De ene vondst leidt naar een andere interessante site, en zo sprokkel je allerlei onderscheiden en losse wetenswaardigheden bij elkaar. Wil je iets weten, je hoeft geen moeite te doen erachter te komen. Wil je iets niet weten, het komt toch binnen.

(4) Over de manier waarop we met elkaar communiceren hoef ik niet veel te zeggen. We staan permanent in contact. Iedereen weet dat er veel is gewonnen dankzij de digitale revolutie. Het is logisch dat in het onderwijs die revolutie doordringt en gestalte krijgt. Maar hoe? Daar geeft *Onderwijs 2032* het antwoord op. Zoals met alle onderwijsplannen zitten daar prima ideeën in. Het onderwijs moet meegaan met de tijd. Klassikaal, frontaal lesgeven, met de pen aantekeningen maken, hele lappen tekst uit je hoofd leren of jaartallen opdreunen: het zijn ietwat lachwekkende verschijnselen uit een ver verleden. Kinderen kunnen zich daar niet meer op concentreren. Er moet voorzien worden in de behoefte aan de kwikzilverachtige wendbaarheid van jonge geesten. Onderwijs moet aansluiten bij de belangstellingssfeer van de jongere en het is toch eigenlijk idioot dat je niet op verschillende niveaus examens kunt afleggen: havo voor wiskunde en gymnasium voor geschiedenis (voor zover dat vak dan nog bestaat en niet is opgegaan in een ruim bemeten alfaprofiel). Daarbij moet grote nadruk liggen op teamwork en (sociale) vaardigheden. Ik begrijp dat. Het is Heel Belangrijk. Maar een ding begrijp ik niet. Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen? Is lange en ingespannen concentratie soms slecht voor de mens? Heb je het niet echt nodig?

(5) In *Fahrenheit 451*, een film van François Truffaut naar een boek van Ray Bradbury, wordt een toekomstbeeld geschetst van een wereld waarin (bepaalde) boeken verboden zijn. Een groep dissidenten verzet zich daartegen. Ieder lid leert een belangrijk literair werk uit het hoofd(!) om het lampje van de beschaving brandende te houden. Ze stellen zich aan nieuwe leden voor met de titel van het werk dat ze beheren. Zo erg zal het misschien niet worden in 2032, maar ik houd mijn hart vast.

(6) Een goede roman vereist concentratie, driehonderd en meer bladzijden lang. De lezer moet een goed geheugen hebben. De opbrengst in kennis en ervaring en levensvreugde van een roman is moeilijk te meten, maar onderzoek wijst uit dat lezende kinderen empathischer zijn. Lezende volwassenen dus ook. Goed gelezen boeken zijn een rijke bron van kennis. Schrijven – ja, soms misschien wel met de hand op papier – doet kennis vaster hechten in het hoofd dan even swipen[2)] en scannen. Een beetje contrarevolutie kan geen kwaad.

naar: Nelleke Noordervliet
uit: Trouw, 10 oktober 2015

Nelleke Noordervliet (1945) is een Nederlandse schrijfster die meer dan 25 boeken op haar naam heeft en met regelmaat columns publiceert in verschillende dagbladen.

noot 1 doorslag: een kopie, gemaakt met behulp van carbonpapier

noot 2 swipen: met je vingers een veegbeweging maken op een aanraakscherm

Tekst 2 begint met een schets van hoe mensen in 1980 kennis vergaarden en met elkaar communiceerden.

1p **13** Waarvoor is deze schets met name bedoeld?
Deze schets is vooral bedoeld om aan te geven dat in vergelijking met nu de kwaliteit van kennisvergaring en communicatie vroeger

A kostbaarder en minder effectief was dan nu.
B langzamer was, maar het resultaat beter was dan nu.
C oppervlakkiger was dan nu, maar wel gedegen.
D primitiever was dan nu, maar meer sociale binding gaf.

"Ik verslik me bijna in dat '*21st century skills*'. Alsof je zonder die skills een half mens of een hopeloos uitgerangeerde bejaarde bent." (regels 31-35)

2p **14** Leg met behulp van gegevens uit tekst 2 uit waarom iemand die niet beschikt over '*21st century skills*' volgens sommigen gezien kan worden als een half mens of een hopeloos uitgerangeerde bejaarde, en volgens anderen juist niet.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

"De ene vondst leidt naar een andere interessante site, en zo sprokkel je allerlei onderscheiden en losse wetenswaardigheden bij elkaar." (regels 47-51)

1p **15** Welke kritiek kan worden geleverd op het leren van losse wetenswaardigheden? Baseer je antwoord op alinea 1 en 2 van tekst 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 1 tot en met 3 van tekst 2 worden kenmerken aangeduid die typerend zijn voor de kennisvergaring in 1980 en van de *21st century skills*.

3p **16** Citeer woorden of woordgroepen uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 2 die bedoelde kenmerken aanduiden. Zorg ervoor dat de geciteerde woorden of woordgroepen paren vormen die betrekking hebben op de termen die in de linkerkolom van onderstaand schema staan.

	Kennisvergaring uit het begin van de jaren tachtig	***21st century skills***
Resultaat	1a	1b
Middelen	2a	2b
Tempo	3a	3b

In het tekstgedeelte van alinea 3 tot en met 5 van tekst 2 wordt gebruikgemaakt van een specifieke tekststructuur.

1p **17** Welke tekststructuur is dat?
een tekststructuur op basis van
A middel en doel
B oorzaak en gevolg
C probleem en oplossingen
D voor- en nadelen

In alinea 5 van tekst 2 wordt de film *Fahrenheit 451* besproken.

1p **18** Waarvan wordt met dit voorbeeld het belang onderstreept?
Dit voorbeeld onderstreept het belang van
A de ontwikkeling van de beschaving.
B literair werk als cultuuruiting.
C onderwijsvernieuwingen.
D uit het hoofd leren.

Tekst 2 kan in vier opeenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: Vroeger
deel 2: Nu
deel 3: Consequenties voor het onderwijs deel 4: Slot

1p **19** Bij welke alinea begint deel 2 'Nu'?

1p **20** Bij welke alinea begint deel 3 'Consequenties voor het onderwijs'?

1p **21** Hoe kan de inhoud van het slot van tekst 2 het best worden getypeerd?
A als een bondige samenvatting van de tekst
B als een oproep voor een nieuwe manier van leren
C als het beargumenteerde standpunt van de auteur
D als voorspelbaar commentaar van iemand zonder *21st century skills*

2p **22** Hoe kan tekst 2 het beste worden gekenschetst?
Tekst 2 is te kenschetsen als een pleidooi
A tegen de op handen zijnde onderwijsontwikkelingen.
B tegen het gebruik van digitale middelen in het onderwijs.
C voor het behoud van het goede in het onderwijs.
D voor meer aandacht voor lezen en literatuur.

De titel van tekst 2 is 'Beetje contrarevolutie kan geen kwaad'.

1p **23** In welke alinea wordt de kiem gelegd voor de contrarevolutie die later aan de orde wordt gesteld?
A In alinea 3
B In alinea 4
C In alinea 5
D In alinea 6

tekstfragment 1

Een nieuw kerncurriculum zou voor alle leerlingen moeten bestaan uit een vaste basis van kennis en vaardigheden van Nederlands, Engels, rekenen/wiskunde, digitale vaardigheden en burgerschap en kennis uit de domeinen Taal & Cultuur, Natuur & Technologie en Mens & Maatschappij. Daarnaast omvat het kerncurriculum ook vakoverstijgende vaardigheden: creëren, kritisch denken, probleemoplossend vermogen, leervaardigheden en samenwerken. De scholen bepalen hoe zij het onderwijs aanbieden, bijvoorbeeld in vakken of in themagericht onderwijs.

naar: www.onderwijs2032.nl

Onderwijs2032 wil het curriculum in Nederland veranderen, zoals beschreven in tekstfragment 1.

2p **24** Citeer de twee zinnen of zinsgedeelten uit alinea 4 van tekst 2 die ingaan op het nieuwe kerncurriculum zoals dat wordt gepresenteerd in tekstfragment 1.

De titel van tekst 2 is "Beetje contrarevolutie kan geen kwaad".

2p **25** Wat houdt genoemde contrarevolutie in voor het onderwijs?
A meer aandacht voor lezen en schrijven zonder digitale middelen
B meer aandacht voor sociale en vakoverstijgende vaardigheden
C meer openstaan voor feitenkennis die zich per toeval aandient
D meer openstaan voor wat past bij de belangstelling van leerlingen

Overkoepelende vragen bij tekst 1 en tekst 2

2p **26** Wat is het belangrijkste resultaat van goed onderwijs volgens tekst 1 en wat is het belangrijkste resultaat van goed onderwijs volgens tekst 2?

"Wat ik wél weet, is dat die regeringsperiode ('termijn') in de late negentiende eeuw lag. En dus niet in de middeleeuwen of ten tijde van Julius Caesar." (tekst 1, regels 80-84)

1p **27** Citeer de zin uit alinea 3 van tekst 2 waarin op soortgelijke wijze het nut van parate kennis wordt besproken.

In zowel tekst 1 als tekst 2 wordt gereageerd op ideeën van het *Platform Onderwijs 2032*.

4p **28** Noem zes ideeën die volgens tekst 1 en/of tekst 2 worden bepleit door *Platform Onderwijs 2032*. Nummer je antwoorden.

Tekst 3

Meertalig opvoeden, nog steeds een goed idee?

(1) In grote delen van Azië en Afrika zouden mensen een beetje moeten lachen om onze discussie over meertalig opvoeden. Het is daar vanzelfsprekend om meerdere talen te kennen. Als de moeder één kleine streektaal spreekt en de vader een andere, leren de kinderen beide. Ook al is het gezin eentalig, dan nog hebben de kinderen op zeker moment vaak een tweede taal nodig om zich verstaanbaar te kunnen maken in de grote stad een eindje verderop. En in veel Afrikaanse landen is de taal van onderwijs en bestuur nóg weer een andere. Het is al met al voor miljarden mensen vanzelfsprekend dat ze geregeld 'taalschakelen'. Ze doen dat moeiteloos en aan geestelijke verwarring lijden ze allerminst. Je zou zelfs kunnen zeggen dat eentaligheid een luxe is die alleen moedertaalsprekers van grote talen zich kunnen veroorloven.

(2) Hoewel: een luxe – is het niet eerder een handicap? Die indruk is de laatste tien, vijftien jaar zeker gewekt. Meertaligen, zo bleek uit meerdere onderzoeken aan verschillende universiteiten, verslaan de sprekers van één enkele taal op diverse fronten. Al op jeugdige leeftijd kunnen ze hun aandacht scherper focussen, hebben ze een krachtiger werkgeheugen en schakelen ze soepeler tussen twee lastige taken. Ook zouden meertalige kinderen jonger beginnen met lezen, creatiever zijn, makkelijker een andere taal leren en zich gemakkelijker kunnen verplaatsen in andere mensen. Oudere mensen hebben eveneens baat bij een tweede taal, zo ontdekten meerdere onderzoekers: als de ziekte van Alzheimer hun hersens aantast, openbaren de symptomen daarvan zich met een vertraging van wel vier jaar. Kennelijk kunnen de meertalige ouderen de geestelijke achteruitgang een tijdlang compenseren.

(3) Ook in Nederland hebben wetenschappers gekeken hoe meertaligen het er op diverse testen vanaf brengen. Elma Blom, taalkundige aan de Universiteit Utrecht, constateerde dat Turks én Nederlands sprekende kinderen van een jaar of zes beter scoorden op bepaalde geheugen- en aandachtstaakjes dan eentalige leeftijdsgenoten. "Ze moeten in hun dagelijks leven telkens de juiste taal bij de juiste persoon kiezen", zegt ze. "Ook moeten ze continu één taal spreken en één taal onderdrukken. Dat vergt veel van je hersens, en dus zou het hun hogere scores kunnen verklaren." Nienke Houtzager, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, onderzocht voor haar proefschrift juist ouderen. Proefpersonen die zowel Nederlands als Fries spraken, "bleken beter in staat om snel te schakelen tussen verschillende taken dan onze eentalige proefpersonen", zegt ze. "Dat is een aanwijzing voor een iets grotere geestelijke flexibiliteit." Omdat Nederlands en Fries niet zo sterk van elkaar verschillen, is het goed denkbaar dat Houtzagers bevindingen ook gelden voor sprekers van andere streektalen, zoals Limburgs en West-Vlaams.

(4) Al die opmerkelijke resultaten hebben de laatste jaren tot een stroom van nieuw onderzoek geleid. Maar wie op nog meer en sensationelere voordelen van meertaligheid had gehoopt, kwam bedrogen uit. Een niet onbelangrijk deel van het nieuwe onderzoek vond ... niets. Dat kan komen doordat de oude en nieuwe onderzoeken niet precies hetzelfde hebben gemeten. Doordat de proefpersonen uiteenlopende leeftijden hadden, getest werden op net iets andere taken, niet precies 'even tweetalig' waren, noem maar op. Het zou ook kunnen dat de eerdere bevindingen toevalstreffers waren. Maar dat lijkt Blom onwaarschijnlijk, "want als je tweetaligen test in een situatie waarin ze maar één taal gebruiken, scoren ze slechter dan in een tweetalige situatie." Anders gezegd: als bij de meertaligen geen beroep wordt gedaan op hun twee talen, presteren ze relatief gezien slechter dan wanneer wel een beroep op hun tweetaligheid wordt gedaan.

(5) "De interessante vraag is daarom: onder welke voorwaarden levert meertaligheid een voordeel op?", zegt Blom. Bij wijze van antwoord vervolgt ze: "De grootste voordelen tref je aan in de fase dat de hersens zich ontwikkelen en ook weer wanneer ze achteruitgaan – bij jonge kinderen en ouderen dus. In andere levensfases is er weinig voordeel. Bij kinderen zie je de grootste voorsprong als ze ook bínnen het gezin twee talen spreken, want dan schakelen ze vaker. En uit onderzoek van een collega weet ik dat Friese kinderen vooral hoog scoren als hun Nederlands en Fries ongeveer even goed ontwikkeld zijn." Houtzager vult aan: "De oudere Friezen scoorden ook het hoogst op flexibiliteit als ze hun leven lang veel geswitcht hadden tussen beide talen."

(6) Of meertaligheid ook de symptomen van alzheimer inderdaad afremt, is voor Blom en Houtzager een open vraag. In 2013 werd, na een onderzoek onder honderden mensen in India, meertaligheid nog geroemd als het beste medicijn tegen dementie. Maar inmiddels laten zó veel andere, kwalitatief goede onderzoeken géén verband zien dat de beide deskundigen er hun geld niet meer op durven zetten. Terug naar de kernvraag: is meertalig opvoeden een aanrader? Het antwoord blijft 'ja'. Sowieso kan het geen kwaad: "We zijn er als mens op gebouwd", zoals Blom zegt. Daarnaast kunnen kinderen die een tweede taal beheersen per definitie met meer mensen communiceren, meer boeken lezen en websites raadplegen enzovoort. Bovendien zijn er toch wel sterke aanwijzingen dat hun jonge breintjes net wat meer kunnen. En het idee dat een tweetalige gemakkelijker een derde, vierde en volgende taal leert, staat ook nog steeds overeind. Onze verwachtingen mogen echter niet te hoog gespannen zijn.

naar: Gaston Dorren
uit: Onze Taal, 2016-1

Gaston Dorren is een journalist die vaak publiceert over taal en taalkunde.

In alinea 3 van tekst 3 wordt ingegaan op Nederlands onderzoek naar meertaligheid.

1p **29** Hoe verhouden de resultaten van Nederlands onderzoek zich volgens tekst 3 tot die van eerder onderzoek?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Een niet onbelangrijk deel van het nieuwe onderzoek vond … niets." (regels 90-91)

2p **30** Welke twee mogelijke hoofdoorzaken worden in tekst 3 geopperd voor het uitblijven van onderzoeksresultaten?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Het zou ook kunnen dat de eerdere bevindingen toevalstreffers waren. Maar dat lijkt Blom onwaarschijnlijk (...)" (regels 99-101)

2p **31** Leg uit waarom de eerdere bevindingen volgens tekst 3 geen toevalstreffers waren.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 3 staan adviezen die aanstaande, meertalige ouders ter harte kunnen nemen als ze overwegen hun kind tweetalig op te voeden.

2p **32** Welke twee van onderstaande adviezen zijn in overeenstemming met de strekking van de tekst? Noteer de nummers.

1 Doe veel geheugenspelletjes met je kind.
2 Een opvoeding gericht op flexibiliteit zorgt voor een optimale hersenontwikkeling.
3 Leer je kind even goed Fries als Nederlands: dat bevordert het taalgevoel.
4 Leer je kind zo vroeg mogelijk lezen.
5 Leer je kind zo veel mogelijk talen, want dat is goed voor het jonge brein.
6 Stuur je kind naar het tweetalig voortgezet onderwijs voor het hoogste rendement.
7 Zet als ouderpaar je meertaligheid in om je kind een voorsprong te geven.
8 Zorg ervoor dat je kind zo veel mogelijk kan taalschakelen.

"We zijn er als mens op gebouwd" (regels 147-148)

1p **33** Citeer de zin of het zinsgedeelte uit alinea 5 van tekst 3 waarmee deze verklaring steviger kan worden onderbouwd.

In alinea 6 van tekst 3 wordt een aantal argumenten opgesomd die gebruikt kunnen worden om aan te tonen dat meertalig opvoeden een goed idee is. In alinea 1 van tekst 3 wordt gemeld om welke reden er niets tegen meertalig opvoeden is.

1p **34** Wat is van de in alinea 1 gemelde reden het kernwoord?

tekstfragment 2

(1) Talen zijn zo besmettelijk als de pest. Er hoeft maar dít te gebeuren of je loopt er een op. (…)
(2) Een enkeling is van nature immuun, maar ben je een beetje vatbaar voor talen, dan heb je om de haverklap iets onder de leden, en met elke nieuwe taal wordt het risico op een volgende groter. Helemaal genezen doet het nooit meer: zelfs tientallen jaren later herken je nog woorden, je snapt kleine zinnetjes en af en toe zeg je zelf iets. Meertaligheid, zwijg me ervan. Ik loop er al sinds mijn jeugd mee rond. (…)
(3) Heeft meertaligheid dan helemaal geen voordelen? Jawel, een enkele keer ben ik er blij mee. Als ik gemakkelijk mijn weg vind, vragen stel en bestellingen plaats in een van de vele tientallen landen waar ik dat kan. Als ik een boek lees dat niet in Nederlandse of Engelse vertaling beschikbaar is (en daar zijn er verbazend veel van), zodat ik de wereld vanuit een ander perspectief ga zien.

naar: Gaston Dorren
uit: Levende Talen Magazine 2015-7l

De schrijver van tekst 3 en van tekstfragment 2 is dezelfde persoon.

2p **35** Welke twee voordelen met betrekking tot meertaligheid komen in zowel het tekstfragment als alinea 6 van tekst 3 naar voren?

In alinea 4 van tekst 3 wordt het resultaat van een "niet onbelangrijk deel van het nieuwe onderzoek" besproken. (regels 90-91)

1p **36** Welk advies is op zijn plaats waar het verder onderzoek naar meertaligheid betreft?
Verder onderzoek

A is overbodig, want het voegt niets toe aan wat al bekend is over meertaligheid.
B moet de condities waaronder meertaligheid effect heeft blootleggen.
C moet gebruikmaken van precies dezelfde taken en proefpersonen.
D moet zowel voor- als nadelen van meertaligheid belichten.

Tekst 4

Nee, dames, dít onderzoek vereist talent!

(1) Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in de wetenschap, maar in sommige wetenschapsgebieden zijn ze meer ondervertegenwoordigd dan in andere. In de Verenigde Staten is het aandeel vrouwen dat recent in moleculaire biologie en neurowetenschappen promoveert bijvoorbeeld ruim twee keer zo groot als in natuurkunde en computerwetenschappen (daar is het nog geen 20 procent). Ook in de sociale en geesteswetenschappen zijn grote verschillen tussen vakgebieden: het aandeel vrouwen onder de recent gepromoveerden in psychologie en kunstgeschiedenis is ruim twee keer zo groot als dat in economie en filosofie (nog geen 35 procent). In Nederland bestaan grofweg vergelijkbare verschillen.

(2) Vrouwen zijn vooral ondervertegenwoordigd in vakgebieden waar wetenschappers zelf denken dat die aangeboren talent vereisen. Dat laten Amerikaanse onderzoekers deze week zien in het wetenschappelijke tijdschrift *Science*. Ze vroegen ruim 1.800 wetenschappers (van promovendus tot hoogleraar) uit 30 disciplines hoe ze over hun vakgebied dachten en hoe anderen in het vakgebied erover dachten. Ze vroegen niet alleen in hoeverre er een speciale vaardigheid voor nodig is die niet aangeleerd kan worden, maar ook hoeveel uur per week mensen gemiddeld in hun vakgebied werkten en in hoeverre het werk systematisch of empathisch denken vereist. Het stereotiepe idee is dat vrouwen minder uren willen of kunnen werken en dat ze niet systematisch en wel empathisch denken. De antwoorden op die laatste vragen in het onderzoek hingen niet samen met een ondervertegenwoordiging van vrouwen.

(3) En het is ook niet zo dat vrouwen afvielen omdat alleen de beste kandidaat-promovendi werden aangenomen en dat dat vaker mannen waren. Naarmate vakgebieden selectiever waren, naarmate ze dus een kleiner percentage aannamen van de kandidaten die zich aanmeldden, waren er eerder méér vrouwen.

(4) De wetenschappers kunnen door de gekozen onderzoeksopzet geen oorzakelijk verband aantonen. Maar ze denken dat de ondervertegenwoordiging van vrouwen in sommige vakgebieden in elk geval deels komt door het stereotiepe idee dat vrouwen niet het mysterieuze 'talent' bezitten dat in die disciplines nodig is. "Een stereotiep beeld, want er is geen bewijs dat er zulke verschillen tussen de disciplines zijn", zegt Naomi Ellemers, hoogleraar sociale en organisatiepsychologie te Leiden.

Volgens haar is ook een andere, vrij banale verklaring mogelijk: "Het onderzoek laat ook zien dat bij de disciplines waar 'talent' zo belangrijk wordt gevonden, vrouwen überhaupt niet welkom zijn en niet geschikt worden geacht. Maar dat is niet erg politiek correct om te zeggen. Misschien gaat het hier dus wel gewoon om een rationalisatie van het onderbuikgevoel 'we moeten ze niet'. En dat dit soort stereotiepe verwachtingen leidt tot uitsluiting en dat vrouwen ook zelf minder graag en goed in die gebieden werken, was al bekend".

(5) Om te veranderen dat vrouwen gediscrimineerd worden in de wetenschap, moet duidelijk zijn dát het gebeurt. Maar berichten over onderzoek naar seksisme lokken ook seksistische reacties uit. Vooral mannen ontkennen of rechtvaardigen seksediscriminatie of maken seksistische opmerkingen. Veel vrouwen erkennen wel dat seksediscriminatie bestaat.

naar: Ellen de Bruin
uit: NRC Handelsblad, 16 januari 2015

Ellen de Bruin is wetenschapsredacteur bij NRC Handelsblad en nrc.next. Ze schrijft regelmatig over psychologie en menselijk gedrag.

1p **37** Voor welke wetenschappelijke studies is het volgens het beschreven onderzoek noodzakelijk over aangeboren talent te beschikken, blijkens alinea 1 en 2 van tekst 4?

"Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in de wetenschap, maar in sommige wetenschapsgebieden zijn ze meer ondervertegenwoordigd dan in andere." (regels 1-5).
In tekst 4 wordt een groot aantal veronderstelde oorzaken voor deze ondervertegenwoordiging van vrouwen in de wetenschap aan de orde gesteld.

3p **38** Noem vijf van deze mogelijke oorzaken.

In alinea 4 en 5 van tekst 4 komt een zichzelf bevestigend mechanisme aan de orde.

2p **39** Beschrijf dit mechanisme. Maak daarbij gebruik van onderstaand schema.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In sommige wetenschappelijke disciplines zijn mannen sterk oververtegenwoordigd.
Vooral in die disciplines …
Daardoor …

1p **40** Citeer de zin waaruit je zou kunnen opmaken dat vrouwen in sommige disciplines beter presteren dan mannen.

Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in bepaalde delen van de wetenschap.

2p **41** Wat is blijkens tekst 4 daarvan de belangrijkste oorzaak?
Dat komt met name

- **A** door een oorzaak die niet precies door wetenschappelijk onderzoek te duiden valt.
- **B** doordat mannen in bepaalde disciplines waarschijnlijk geen vrouwelijke collega's willen hebben.
- **C** doordat onderzoek naar seksisme in de wetenschap daar ook weer seksistische reacties uitlokt.
- **D** doordat vrouwen minder uren willen of kunnen werken en niet systematisch maar wel empathisch denken.
- **E** doordat vrouwen niet het mysterieuze 'talent' bezitten dat in bepaalde disciplines nodig is.

Uitwerkingen bij examen 2018-II

TEKST 1 LEREN IS NIET 'DAT ZOEKEN WE OP'

1p **1 B**
Alinea 2 gaat over het informatiseringsprogramma waar de schrijver als student aan meewerkte: '"Uit het hoofd leren is niet meer van deze tijd", zo legde de meester mij uit. "Nu gaat het erom de informatie te kunnen vinden die er al is."' (regels 37-41) Dat is een uitwerking van de zin in alinea 1 over 'minder feitenkennis' en 'gewiekstheid in het vinden van informatie'.

1p **2 C**
Het woordje 'hén' kan in deze tekst maar naar twee groepen verwijzen. Ten eerste naar de mensen die worden genoemd in de regels 47-50: 'Dat zal door sommigen ongetwijfeld worden geweten aan het onverbeterlijke conservatisme van het onderwijs.' En ten tweede naar de mensen die worden genoemd in de regels 50-54: 'Anderen zullen er wel op wijzen dat klachten over de teloorgang van parate kennis zo oud zijn als de wereld (…).'
Het verwijst dus naar degenen die vinden dat de vernieuwingen in het onderwijs niet snel genoeg gaan en degenen die de klacht over de teloorgang van parate kennis niet serieus nemen. Met andere woorden: onderwijsvernieuwers die de ideeën van het Platform aanhangen.

1p **3 A**
Om te zien waar 'die' naar verwijst, moet je de hele zin lezen: 'Misschien is het daarom juist aan hén te wijten dat dergelijke verzuchtingen almaar weer opklinken, terwijl intussen de wal van de realiteit het schip keert van de onderwijskundige droom – al heeft die de afgelopen decennia toch nog heel wat schade weten te veroorzaken.' (regels 64-71).
Dat houdt in: de onderwijskundige droom loopt nu stuk op de realiteit, maar in de afgelopen decennia heeft die droom nog wel veel schade veroorzaakt.

1p **4 C**
of
D
De voorzitter stelt de vraag 'om parate kennis in het hoekje te zetten' (regels 73-74). Het antwoord van de schrijver: '(…) ook ik zou het even moeten opzoeken.' (regels 76-78)
Parate kennis voldoet dus niet bij dit soort vragen. Ofwel: voor het antwoord heb je naslagwerken nodig.

1p **5 B**
De schrijver weet wel 'dat die regeringsperiode ("termijn") in de late negentiende eeuw lag' (regels 80-82). Met zijn vraag kan de voorzitter niet aantonen dat parate kennis geen waarde heeft. Flauw dat hij de vraag daarvoor gebruikt.

© ThiemeMeulenhoff

3p **6** **2 argument**
3 standpunt
4 argument
5 argument
Vier functies goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
2 Menige scholier zou het antwoord op de vraag alleen maar kunnen gokken. Dus niet iedereen heeft 'deze globale kennis' paraat. Een argument ter onderbouwing van het standpunt.
3 In regel 91 zegt de schrijver: het is belangrijk globaal te weten wanneer Karel V leefde. Een standpunt.
4 In de regels 92-97 geeft de schrijver een argument waarom het belangrijk is: het verhaal van de gezamenlijke geschiedenis bepaalt onze collectieve identiteit.
5 Onze gezamenlijke geschiedenis bestaat uit de geschiedenis van Nederland en Europa. Een argument waarom die geschiedenis belangrijk is voor ons.

1p **7** **B**
Wie alles wil weten over een bepaald thema, stelt de schrijver, 'weet niet wát hij weet wanneer hij de negentiende eeuw nauwelijks van de zestiende kan onderscheiden en zijn tablet moet trekken om erachter te komen wanneer de Tachtigjarige Oorlog ook weer was.' (regels 110-115).
Dat wil zeggen: als je allerlei feiten over een bepaald onderwerp kent maar geen begrip hebt van de geschiedenis, dan heb je niet veel aan die kennis.

2p **8** **(citaten) 2, 3 en 5**
Drie citaten goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Citaat 2: De schrijver typeert de verplichte lessen Engels als 'het verplichte nummertje Engels'. Met deze formulering doet hij lacherig over iets wat veel mensen als nuttig ervaren.
Citaat 3: Wat is de waarde van de verplichte lessen Engels? Als de schrijver het heeft over een veelzeggende toelichting door een tiener, is dat met spot. De waarde van die lessen kan niet door tieners worden 'toegelicht'.
Citaat 5: De schrijver vindt natuurlijk niet echt dat het Platform 'triomfantelijk' kan zijn over een conclusie die veertig jaar geleden al werd getrokken door een schoolmeester. Hij drijft de spot met het Platform, waar hij geen hoge pet van opheeft.

2p **9** **C**
De schrijver levert kritiek op de aanbevelingen van het Platform. In de eerste acht alinea's gaat hij vooral in op de aanbeveling 'Minder feitenkennis ("stampen"), maar meer gewiekstheid in het vinden van informatie' (regels 8-10).
De strekking van dit tekstgedeelte kun je goed afleiden uit zijn formulering in alinea 7: 'De "thematische benadering" van geschiedenis en aardrijkskunde die het Platform voorstelt, is in het onderwijs nu al in belangrijke mate verantwoordelijk voor de historische mist waarin leerlingen vaak ronddwalen.' (regels 100-106)

© ThiemeMeulenhoff

2p **10** (X) Leerlingen hebben geen parate kennis meer.

Daardoor (Y) **kunnen ze gebeurtenissen niet meer in een historische tijdlijn plaatsen.** [1p]
of
hebben ze geen idee van wat ze niet weten / van wat er nog te ontdekken valt. [1p]

Daardoor (Z) **komt de creativiteit en inventiviteit (bij leerlingen) nooit op gang.** [1p]
of
kunnen ze niet zelfstandig nadenken. [1p]
of
weten ze niet wat ze moeten opzoeken. [1p]

Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Voor Y zie regels 106-115: 'Wie alles wil weten van katoenhandel, vrouwenemancipatie of slavernij (op dat soort onderwerpen komen die thema's vaak neer), weet niet wát hij weet wanneer hij de negentiende eeuw nauwelijks van de zestiende kan onderscheiden en zijn tablet moet trekken om erachter te komen wanneer de Tachtigjarige Oorlog ook weer was.'
Voor Z zie regels 132-135: 'Creativiteit en inventiviteit komen nooit op gang wanneer feitenkennis wordt teruggebracht tot de reflex "dat zoeken we op".'

2p **11** De kern van een goed antwoord:
1 Het uit het hoofd leren wordt vervangen door het opzoeken van kennis. [1p]
2 Dat is niet verstandig. / Dat is een zorgelijke ontwikkeling. [1p]
Je samenvatting miet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Hij mag niet meer dan 25 woorden tellen.
Je samenvatting moet uit twee elementen bestaan: De ontwikkeling die in dit tekstgedeelte vooral aan de orde komt en het oordeel daarover van de schrijver.
De schrijver gaat in deze alinea's in op de aanbevelingen van het platform. Vooral op de aanbeveling: 'Minder feitenkennis ("stampen"), maar meer gewiekstheid in het vinden van informatie.' (regels 8-10)
Zijn oordeel spreekt hij op een aantal manieren uit. In regel 5 noemt hij de aanbevelingen 'ontmoedigend'. In de regels 26-29 heeft hij het over het 'foeteren' op deze aanbevelingen. In de regels 51-52 noemt hij 'de teloorgang van parate kennis'. En de voorzitter van het Platform verwijt hij 'een flauwe truc' (regels 79-80).

1p **12** De kern van een goed antwoord:
Zonder (globale) kennis komen creativiteit en inventiviteit nooit op gang. / Zonder (globale) kennis is inzicht niet mogelijk.
Je samenvatting moet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Hij mag niet meer dan 20 woorden tellen.
Zie regels 132-135: 'Creativiteit en inventiviteit komen nooit op gang wanneer feitenkennis wordt teruggebracht tot de reflex "dat zoeken we op".'

TEKST 2 BEETJE CONTRAREVOLUTIE KAN GEEN KWAAD

1p **13** **B**
Zie regels 24-31: 'Langzaam bouwde je aan een stevig reservoir parate en ingedaalde kennis op het gebied van je keuze. Zo beschreven klinkt het als taai en traag en tijdrovend. Toch levert dat systeem een robuustere basis op dan de ik-zoek-het-wel-op-kennis die nu tot de *21st century skills* behoort.'

© ThiemeMeulenhoff

2p **14** De kern van een goed antwoord:
1 **Mensen zonder *21st century skills* hebben geen (moderne) opzoek-vaardigheden,** [1p]
2 **maar deze mensen beschikken wel over een robuustere basis dan de ik-zoek-het-wel-op-kennis (die nu tot de *21st century skills* behoort).** [1p]

Je utleg moet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Je moet twee dingen duidelijk maken: waarom sommigen zo iemand zien ‘als een half mens of een hopeloos uitgerangeerde bejaarde’ en anderen juist niet.
Tot de *21st century skills* behoort de ‘ik-zoek-het-wel-op-kennis’ (zie regels 30-31). Beschik je daar niet over, dan mis je dus de handigheid in het opzoeken. Maar als je je kennis verwierf volgens de oude methode, heb je wel ‘een robuustere basis’ (zie regels 28-31).

1p **15** De kern van een goed antwoord:
Deze wetenswaardigheden geven geen overzicht en geen inzicht in verbanden / geen robuuste basis (voor kennis).
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
In alinea 1 lees je over het vroegere leren, waarin het niet om ‘losse wetenswaardigheden’ ging: ‘Tentamens en examens vroegen naar overzicht en inzicht in verbanden.’ (regels 21-23)
Je kunt je formulering ook aan alinea 2 ontlenen. Daar lees je over de vroegere manier van leren: ‘Toch levert dat systeem een robuustere basis op dan de ik-zoek-het-wel-op-kennis die nu tot de *21st century skills* behoort.’ (regels 28-31)

3p **16**

	Kennisvergaring uit het begin van de jaren tachtig	*21st century skills*
Resultaat [1p]	1a **overzicht en inzicht in verbanden (regels 22-23) / stevig reservoir parate en ingedaalde kennis (regels 25-26) / robuustere basis (regel 29)**	1b **de ik-zoek-het-wel-op-kennis (regel 30) / (zo sprokkel je) allerlei onderscheiden en losse wetenswaardigheden (bij elkaar) (regels 49-51)**
Middelen [1p]	2a **boeken (regel 11) / de *Winkler Prins Encyclopedie* (regels 16-17)**	2b **elektronische snelweg (regels 45-46)**
Tempo [1p]	3a **Langzaam (regel 24) / traag en tijdrovend (regel 28)**	3b **Sneller dan ooit (regel 38)**

Je antwoorden moeten bestaan uit citaten. Ze leveren alleen punten op als ze per paar, dus a en b, goed zijn.
Bij 2 gaat het om de middelen waarmee kennis wordt vergaard. Daarom is bij 2b het citaat ‘digitale revolutie (regels 59-60)’ niet goed. De digitale revolutie heeft het middel opgeleverd, maar is zelf niet het middel.

1p **17 D**
Vanaf het begin van alinea 3 somt de schrijfster voordelen op van de *21st century skills*: ‘Sneller dan ooit kan ik vragen stellen en beantwoord krijgen.’ (regels 38-39)
Met een klein nadeel: ‘Wil je iets niet weten, het komt toch binnen.’ (regels 53-54)
In alinea 4 noemt ze nadelen van de vroegere manier van lesgeven: ‘Kinderen kunnen zich daar niet meer op concentreren.’ (regels 72-73)
Aan het eind van alinea 4 brengt ze een nadeel van het nieuwe type leren ter sprake: ‘Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen? Is lange en ingespannen concentratie soms slecht voor de mens?’ (regels 89-93)
Alinea 5 gaat in zijn geheel over de nadelen van het niet meer lezen van boeken. Daar bespreekt ze het toekomstbeeld uit de film *Fahrenheit 451*, waarin dissidenten de beschaving proberen te redden door boeken uit het hoofd te leren.

1p **18 D**
Zie regels 101-104: ‘Ieder lid leert een belangrijk literair werk uit het hoofd(!) om het lampje van de beschaving brandende te houden.’

1p **19 (bij alinea) 3**
In alinea 2 worden de *21st century skills* al genoemd, maar dat is om iets duidelijk te maken over de vroegere manier van leren. Deel 2, een beschrijving van het nu, begint in alinea 3: ‘De digitale revolutie heeft alles veranderd.’ (regels 36-37)

1p **20 (bij alinea) 4**
Zie regels 60-63: ‘Het is logisch dat in het onderwijs die revolutie doordringt en gestalte krijgt. Maar hoe? Daar geeft *Onderwijs 2032* het antwoord op.’

1p **21 C**
In de slotalinea maakt de schrijfster duidelijk hoe belangrijk langdurige concentratie en het lezen van boeken zijn: ‘Een goede roman vereist concentratie, driehonderd en meer bladzijden lang. De lezer moet een goed geheugen hebben. De opbrengst in kennis en ervaring en levensvreugde van een roman is moeilijk te meten, maar onderzoek wijst uit dat lezende kinderen empathischer zijn.’ (regels 109-116) En: ‘Goed gelezen boeken zijn een rijke bron van kennis.’ (regels 117-119)
Dat is de argumentatie bij een standpunt dat ze eerder in de tekst inneemt: ‘Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen?’ (regels 89-91) En wat het lezen betreft: ‘In de bibliotheek leende je boeken. (…) Langzaam bouwde je aan een stevig reservoir parate en ingedaalde kennis op het gebied van je keuze.’ (regels 10-26)
Hetzelfde geldt voor de voorlaatste zin: ‘Schrijven – ja, soms misschien wel met de hand op papier – doet kennis vaster hechten in het hoofd dan even swipen en scannen.’ (regels 119-122)
Dat is een argument bij een standpunt dat ze al eerder onder woorden bracht: ‘Scripties, artikelen, romans tikte je met een doorslag op een schrijfmachine.’ (regels 11-13) Waarvan ze ook stelde: ‘Langzaam bouwde je aan een stevig reservoir parate en ingedaalde kennis op het gebied van je keuze.’ (regels 24-26)

2p **22 C**
De schrijfster is niet tegen de onderwijsontwikkelingen of het gebruik van digitale middelen. Over het rapport *Onderwijs 2032* zegt ze bijvoorbeeld: ‘Zoals met alle onderwijsplannen zitten daar prima ideeën in. Het onderwijs moet meegaan met de tijd.’ (regels 64-66)
Ze pleit in de slotalinea voor aandacht voor literatuur, maar dat is niet de kern van haar betoog.
Ze wil het goede in het onderwijs behouden. Zo zou ze het oefenen in concentratie niet willen afschaffen: ‘Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen?’ (regels 89-91)
Ze wil niet terug naar vroeger. Maar tegenover de digitale revolutie die ze in de regels 58-62 noemt, stelt ze: ‘Een beetje contrarevolutie kan geen kwaad.’ (regels 122-124 en titel)

1p **23 B**
De kiem voor de contrarevolutie legt de schrijfster in de regels 87-91: 'Ik begrijp dat. Het is Heel Belangrijk. Maar een ding begrijp ik niet. Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen?'

2p **24** **1 '(…) (voor zover dat vak dan nog bestaat en niet is opgegaan in een ruim bemeten alfaprofiel).' (regels 82-85)** [1p]
2 'Daarbij moet grote nadruk liggen op teamwork en (sociale) vaardigheden.' (regels 85-87) [1p]
Het nieuwe kerncurriculum bestaat volgens tekstfragment 1 uit 'een vaste basis van kennis en vaardigheden van Nederlands, Engels, rekenen/wiskunde, digitale vaardigheden en burgerschap en kennis uit de domeinen Taal & Cultuur, Natuur & Technologie en Mens & Maatschappij.' Kennelijk is het vak geschiedenis, dat in alinea 4 van tekst 2 wordt genoemd, opgegaan in een 'ruim bemeten alfaprofiel'.
Het kerncurriculum omvat ook: 'vakoverstijgende vaardigheden: creëren, kritisch denken, probleemoplossend vermogen, leervaardigheden en samenwerken.'
Alinea 4 van tekst 2 gaat daarop in met de opmerking over teamwork en sociale vaardigheden.

2p **25 A**
Zie regels 117-124: 'Goed gelezen boeken zijn een rijke bron van kennis. Schrijven – ja, soms misschien wel met de hand op papier – doet kennis vaster hechten in het hoofd dan even swipen en scannen. Een beetje contrarevolutie kan geen kwaad.'

OVERKOEPELENDE VRAGEN BIJ TEKST 1 EN TEKST 2

2p **26** De kern van een goed antwoord:
1 volgens tekst 1: het bezit van feitenkennis / globale kennis [1p]
2 volgens tekst 2: robuuste kennis / ingedaalde kennis / goed concentratievermogen [1p]
Hoe de schrijver van tekst 1 hierover denkt, lees je bijvoorbeeld in de regels 139-148: 'Echt denkwerk kan het niet stellen zonder heel veel feitenkennis die (…) eerst met moeite moet worden verworven. (…) "Stampen" dus, soms zit er eenvoudigweg niets anders op.'
De schrijfster van tekst 2 is niet volledig tegen de voorstellen van *Onderwijs 2032*, maar ze wil dat die niet ten koste gaan van wat het vroegere leren opleverde: 'Langzaam bouwde je aan een stevig reservoir parate en ingedaalde kennis op het gebied van je keuze. Zo beschreven klinkt het als taai en traag en tijdrovend. Toch levert dat systeem een robuustere basis op dan de ik-zoek-het-wel-op-kennis die nu tot de *21st century skills* behoort.' (regels 24-31)
In alinea 4 heeft ze het bovendien over het belang van een goed concentratievermogen. Ook dat zou volgens haar in het onderwijs moeten worden bevorderd: 'Als jongeren zich slechter kunnen concentreren, waarom hoeven ze dat dan niet meer te oefenen?' (regels 89-91)

1p **27 '(Maar ik had in ieder geval die zinsnede om de weg naar Hooft te vinden.)' (regels 43-45)**
'Een vage herinnering aan een zinsnede in een gedicht van pakweg P.C. Hooft levert binnen luttele seconden het hele gedicht op.' (regels 39-43): 0p
De schrijfster kon het gedicht van Hooft terugvinden doordat ze een zinsnede uit dat gedicht paraat had.
Uit het foute citaat van regels 39-43 blijkt wel hoe handig het internet is, maar niet hoe belangrijk parate kennis is.

© ThiemeMeulenhoff

4p **28** Zes van de volgende acht ideeën:
1 minder nadruk op feitenkennis / uit het hoofd leren / meer nadruk op opzoeken
2 meer nadruk op Engelse taalvaardigheid
3 een thematische benadering (van geschiedenis en aardrijkskunde)
4 aansluiten bij de belangstelling van leerlingen
5 op verschillende niveaus examens kunnen afleggen
6 meer nadruk op teamwork en (sociale) vaardigheden / minder klassikaal/ frontaal lesgeven
7 meer aandacht voor persoonlijke en sociale ontwikkeling
8 digitalisering van het onderwijs
Zes ideeën goed: 4p. Vijf goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
Voor idee 1 zie tekst 1 regels 8-10: 'Minder feitenkennis (…), maar meer gewiekstheid in het vinden van informatie.'
Voor idee 2 zie tekst 1 regels 10-12: 'En het verplichte nummertje Engels vanaf de eerste klas.'
Voor idee 3 zie tekst 1 regels 100-106: 'De "thematische benadering" van geschiedenis en aardrijkskunde die het Platform voorstelt, is in het onderwijs nu al in belangrijke mate verantwoordelijk voor de historische mist waarin leerlingen vaak ronddwalen.'
Voor idee 4 zie tekst 2 regels 76-78: 'Onderwijs moet aansluiten bij de belangstellingssfeer van de jongere (…)'.
Voor idee 5 zie tekst 2 regels 78-81: '(…) het is toch eigenlijk idioot dat je niet op verschillende niveaus examens kunt afleggen (…)'.
Voor idee 6 zie tekst 2 regels 85-87: 'Daarbij moet grote nadruk liggen op teamwork en (sociale) vaardigheden.'
Voor idee 7 zie tekst 1 regels 6-8: 'Opnieuw "meer aandacht voor persoonlijke en sociale ontwikkeling".'
Voor idee 8 zie tekst 2 regels 58-63: 'Iedereen weet dat er veel is gewonnen dankzij de digitale revolutie. Het is logisch dat in het onderwijs die revolutie doordringt en gestalte krijgt. Maar hoe? Daar geeft *Onderwijs 2032* het antwoord op.'

TEKST 3 MEERTALIG OPVOEDEN, NOG STEEDS EEN GOED IDEE?

1p **29 Het Nederlandse onderzoek bevestigt (grotendeels) de onderzoeksresultaten die in alinea 2 zijn gepresenteerd.**
of
Een (niet onbelangrijk) deel van het nieuwe onderzoek leverde niets op.
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
De resultaten van het Nederlandse onderzoek: 'Elma Blom (…) constateerde dat Turks én Nederlands sprekende kinderen van een jaar of zes beter scoorden op bepaalde geheugen- en aandachtstaakjes dan eentalige leeftijdsgenoten.' (regels 54-60)
In alinea 3 komt ook het onderzoek van Nienke Houtzager aan de orde: 'Proefpersonen die zowel Nederlands als Fries spraken, "bleken beter in staat om snel te schakelen tussen verschillende taken dan onze eentalige proefpersonen", zegt ze.' (regels 70-75)
Allebei deze onderzoeksresultaten komen overeen met eerder onderzoek: 'Meertaligen, zo bleek uit meerdere onderzoeken aan verschillende universiteiten, verslaan de sprekers van één enkele taal op diverse fronten. Al op jeugdige leeftijd kunnen ze hun aandacht scherper focussen, hebben ze een krachtiger werkgeheugen en schakelen ze soepeler tussen twee lastige taken.' (regels 28-36)
De vraag luidt: 'Hoe verhouden de resultaten van Nederlands onderzoek zich volgens tekst 3 tot die van eerder onderzoek?' Je kunt de vraag ook zo opvatten dat het om een vergelijking gaat van het onderzoek dat wordt besproken in alinea 3 met Nederlands onderzoek in de rest van de tekst. In dat geval geef je het tweede

© ThiemeMeulenhoff

antwoord. Want over het onderzoek in de rest van de tekst lees je: 'Een niet onbelangrijk deel van het nieuwe onderzoek vond ... niets.' (regels 90-91)

2p **30** De kern van een goed antwoord:
1 De oude en nieuwe onderzoeken hebben niet precies hetzelfde gemeten. [1p]
2 Eerdere bevindingen waren toevalstreffers. [1p]
Een antwoord dat alleen uit voorbeelden bestaat: 0p.
Je moet antwoorden in een of meer volledige zinnen.
Voor hoofdoorzaak 1 zie regels 91-94: 'Dat kan komen doordat de oude en nieuwe onderzoeken niet precies hetzelfde hebben gemeten.'
Voor hoofdoorzaak 2 zie regels 99-100: 'Het zou ook kunnen dat de eerdere bevindingen toevalstreffers waren.'
Er wordt gevraagd naar hoofdoorzaken. Daarom is het niet goed als je antwoord alleen uit voorbeelden bestaat.

2p **31** De kern van een goed antwoord:
1 Meertaligen blijken verschillend te presteren [1p]
2 afhankelijk van het beroep dat wordt gedaan op een van hun talen of op meerdere talen. [1p]
of
1 Wanneer een meertalige bij een test maar één taal hoeft te gebruiken, [1p]
2 presteert deze relatief slechter dan wanneer een beroep op beide talen wordt gedaan. [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Zie regels 101-110: '(…) dat lijkt Blom onwaarschijnlijk, "want als je tweetaligen test in een situatie waarin ze maar één taal gebruiken, scoren ze slechter dan in een tweetalige situatie." Anders gezegd: als bij de meertaligen geen beroep wordt gedaan op hun twee talen, presteren ze relatief gezien slechter dan wanneer wel een beroep op hun tweetaligheid wordt gedaan.'

2p **32** **1 (advies) 7** [1p]
2 (advies) 8 [1p]
Zie regels 120-124: 'Bij kinderen zie je de grootste voorsprong als ze ook bínnen het gezin twee talen spreken, want dan schakelen ze vaker.'

1p **33** **'De grootste voordelen tref je aan in de fase dat de hersens zich ontwikkelen (…)' (regels 115-117)**
of
'En uit onderzoek van een collega weet ik dat Friese kinderen vooral hoog scoren als hun Nederlands en Fries ongeveer even goed ontwikkeld zijn." Houtzager vult aan: "De oudere Friezen scoorden ook het hoogst op flexibiliteit als ze hun leven lang veel geswitcht hadden tussen beide talen."' (regels 124-132)
Dat we erop zijn gebouwd tweetalig te worden opgevoed, verklaart dat meertalig opvoeden een aanrader is en in ieder geval geen kwaad kan (zie regels 144-147). Een meertalige opvoeding levert volgens het eerste citaat voordelen op in de fase dat de hersens zich ontwikkelen. De bouw van de hersens maakt een meertalige opvoeding blijkbaar mogelijk.
Uit het tweede citaat blijkt dat mensen die tweetalig zijn opgevoed, hun hele leven kunnen blijven schakelen. Dat ondersteunt de uitspraak dat een meertalige opvoeding in ieder geval geen kwaad kan.

© ThiemeMeulenhoff

1p **34 'moeiteloos' (regel 19)**
Zie regels 16-20: 'Het is al met al voor miljarden mensen vanzelfsprekend dat ze geregeld "taalschakelen". Ze doen dat moeiteloos en aan geestelijke verwarring lijden ze allerminst.' Vooral dat het zonder moeite gaat, toont aan dat een meertalige opvoeding geen kwaad kan.

2p **35** De kern van een goed antwoord:
1 Je kunt met meer mensen communiceren. [1p]
2 Je kunt meer boeken lezen. [1p]
Voordelen 1 en 2 in tekst 3: 'Daarnaast kunnen kinderen die een tweede taal beheersen per definitie met meer mensen communiceren, meer boeken lezen en websites raadplegen enzovoort.' (regels 148-153)
Voordeel 1 in tekstfragment 2: '(…) een enkele keer ben ik er blij mee. Als ik gemakkelijk mijn weg vind, vragen stel en bestellingen plaats in een van de vele tientallen landen waar ik dat kan.'
Voordeel 2 in tekstfragment 2: 'Als ik een boek lees dat niet in Nederlandse of Engelse vertaling beschikbaar is (…), zodat ik de wereld vanuit een ander perspectief ga zien.'

1p **36 B**
Zie regels 111-114: '"De interessante vraag is daarom: onder welke voorwaarden levert meertaligheid een voordeel op?", zegt Blom.'

TEKST 4 NEE, DAMES, DÍT ONDERZOEK VEREIST TALENT!

1p **37 natuurkunde, computerwetenschappen, economie en filosofie**
Je antwoord is alleen goed als je alle vier de studies hebt.
In de regels 21-24 lees je: 'Vrouwen zijn vooral ondervertegenwoordigd in vakgebieden waar wetenschappers zelf denken dat die aangeboren talent vereisen.'
In de regels 5-11 maakt de schrijfster duidelijk dat het om natuurkunde en computerwetenschappen gaat: 'In de Verenigde Staten is het aandeel vrouwen dat recent in moleculaire biologie en neurowetenschappen promoveert bijvoorbeeld ruim twee keer zo groot als in natuurkunde en computerwetenschappen (…).'
En in de regels 14-19 zegt ze hetzelfde over economie en filosofie: '(…) het aandeel vrouwen onder de recent gepromoveerden in psychologie en kunstgeschiedenis is ruim twee keer zo groot als dat in economie en filosofie (…).'

3p **38** Vijf van de volgende zes oorzaken:
1 Vrouwen hebben het aangeboren talent niet.
2 Vrouwen willen/kunnen niet heel veel uren werken.
3 Vrouwen kunnen niet systematisch denken.
4 Vrouwen zijn niet welkom bij bepaalde wetenschappen.
5 Vrouwen hebben te maken met seksisme of een rationalisatie van het onderbuikgevoel 'we moeten ze niet'.
6 De beste sollicitanten zijn mannen.
Vijf oorzaken goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
Oorzaak 1: 'Vrouwen zijn vooral ondervertegenwoordigd in vakgebieden waar wetenschappers zelf denken dat die aangeboren talent vereisen.' (regels 21-24)
Oorzaken 2 en 3: 'Het stereotiepe idee is dat vrouwen minder uren willen of kunnen werken en dat ze niet systematisch (…) denken.' (regels 40-43)
Oorzaak 4: 'Het onderzoek laat ook zien dat bij de disciplines waar "talent" zo belangrijk wordt gevonden, vrouwen überhaupt niet welkom zijn en niet geschikt worden geacht.' (regels 72-77)

© ThiemeMeulenhoff

Oorzaak 5: 'Misschien gaat het hier dus wel gewoon om een rationalisatie van het onderbuikgevoel "we moeten ze niet".' (regels 78-81) Zie ook regels 91-94: 'Vooral mannen ontkennen of rechtvaardigen seksediscriminatie of maken seksistische opmerkingen.'
Oorzaak 6: 'En het is ook niet zo dat vrouwen afvielen omdat alleen de beste kandidaat-promovendi werden aangenomen en dat dat vaker mannen waren.' (regels 48-52)

2p **39**

In sommige wetenschappelijke disciplines zijn mannen sterk oververtegenwoordigd.
Vooral in die disciplines **wordt seksediscriminatie ontkend of gerechtvaardigd / worden seksistische opmerkingen gemaakt.** [1p]
Daardoor **blijven deze wetenschappen mannenwetenschappen / willen vrouwen daar niet werken / verandert er daar niets.** [1p]

Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Zie om te beginnen regels 91-94: 'Vooral mannen ontkennen of rechtvaardigen seksediscriminatie of maken seksistische opmerkingen.'
En zie vervolgens regels 81-85: 'En dat dit soort stereotiepe verwachtingen leidt tot uitsluiting en dat vrouwen ook zelf minder graag en goed in die gebieden werken, was al bekend".'

1p **40** **'Naarmate vakgebieden selectiever waren, naarmate ze dus een kleiner percentage aannamen van de kandidaten die zich aanmeldden, waren er eerder méér vrouwen.' (regels 52-56)**
Eerst lees je: 'En het is ook niet zo dat vrouwen afvielen omdat alleen de beste kandidaat-promovendi werden aangenomen en dat dat vaker mannen waren.' (regels 48-52) Uit de volgende zin – dat is de zin die je moet citeren – blijkt dat in de meer selectieve vakgebieden vrouwen juist beter scoorden.

2p **41** **B**
Zie regels 72-81: 'Het onderzoek laat ook zien dat bij de disciplines waar "talent" zo belangrijk wordt gevonden, vrouwen überhaupt niet welkom zijn en niet geschikt worden geacht. (…) Misschien gaat het hier dus wel gewoon om een rationalisatie van het onderbuikgevoel "we moeten ze niet".'

© ThiemeMeulenhoff

Examen 2019-I

Tekst 1

Het opdringerige heden

(1) De eerste keer dat ik met een echte journalist te maken kreeg, was ik zestien. Het was 1980 en ons schoolkoor zou zingen bij de inhuldiging van koningin Beatrix in de Nieuwe Kerk. Terwijl wij ijverig Mozarts *Krönungsmesse* instudeerden, maakte de Amsterdamse kraakbeweging[1)] zich op voor een heel ander soort viering. De kraakbeweging kondigde, onder de leus 'Geen woning, geen kroning', nieuwe rellen aan bij de inhuldiging van koningin Beatrix der Nederlanden en de linkse media, in die tijd nooit te beroerd om een tegencultureel vuurtje verder op te stoken, schreven de maanden voor de plechtigheid het ene na het andere met de krakers sympathiserende stuk.

(2) Zo kwam er bij ons op school een journaliste van *Vrij Nederland* langs. Ik werd, samen met een klasgenoot, door de leraren naar voren geschoven om met haar te praten. Wat wij van het aangekondigde kroningsoproer vonden, vroeg zij. Mijn klasgenoot zei ronduit dat de krakers tuig waren en dat ze wat hem betreft tegen de muur gezet mochten worden. Ik sputterde tegen en zei dat ik wel begrip kon opbrengen voor de woede van de krakers, maar niet voor hun methoden. Toen de week daarop de nieuwe *Vrij Nederland* verscheen, las ik hoe mijn klasgenoot pontificaal werd geciteerd. Zijn uitspraak dat de krakers tegen de muur moesten, was er uitgelicht. Ik kwam in het hele stuk niet voor.

(3) Nieuws is van oudsher een markt en journalisten weten al heel lang dat je klanten lokt met emoties. Aandacht voor misdaad en mirakels, boeven en baby's bestaat al sinds jaar en dag. De emotionalisering van de media is de afgelopen decennia echter flink toegenomen. Niet de leugen maar de emotie regeert. Sla nu een krant open en je ziet, zeker in het weekend, hoe op allerlei manieren onze emoties worden aangesproken. In grote reportages komen volop 'gewone' mensen aan het woord, vaak bewogen slachtoffers of gedupeerden. Er zijn de interviews met Bekende Nederlanders, die ontboezemingen doen over al het menselijke leed dat je maar kunt bedenken. In de weekendbijlagen vind je de ik-stukken waarin journalisten uitweiden over persoonlijke zielenkwellingen.

(4) Op die manier wordt niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de buik van de lezer bediend, een ambitie die inmiddels door alle kranten wordt gekoesterd. Maar kranten besteden niet alleen steeds meer ruimte aan zogenaamd 'zacht' nieuws, ook het 'harde' nieuws is vaak emotioneel gekleurd. De maatschappelijke thema's worden gepresenteerd via protagonisten uit één stuk: de tegenstander van een asielzoekerscentrum is massief tegen en alleen

noot 1 Kraken is het in gebruik nemen van een op dat moment leegstaand gebouw zonder dat daarvoor toestemming is gegeven.

boos, de voorstander is louter voor en heet elke vluchteling welkom. De polarisatie in de samenleving wordt zo weerspiegeld en ook versterkt in verhalen die juist de uitersten belichten.

(5) Die emotionalisering van het harde nieuws zie je terug in tendensen die alleen maar sterker worden: de nadruk op het conflict en de onthulling van schandalen; de sensationalisering, als het om grote rampen gaat; de subjectivering, bijvoorbeeld in de ik-stukken waarin journalisten uiteenzetten wat ingrijpend nieuws met hen doet; de individualisering of personalisering van problemen. Hoe complexer de kwestie, hoe groter de behoefte haar op te hangen aan aanwijsbare, liefst bekende publieke figuren. Het maakt allemaal dat, hoe pijnlijk en belangwekkend de inhoud ook kan zijn, de grens tussen nieuws en entertainment vervaagt.

(6) De manier waarop media omgaan met emoties doet mij denken aan de film *Inside Out*. In deze veelgeprezen animatiefilm verhuist het elfjarige meisje Riley met haar ouders van een lommerrijke buitenwijk naar de grote stad San Francisco. Het is een triviaal verhaal over verlies; het echte drama vindt dan ook in Rileys hoofd plaats. In de film wordt dat verbeeld door een controlekamer waarin elk poppetje een aparte emotie voorstelt: Vreugde, Boosheid, Afkeer, Angst en Verdriet. Elk van die poppen probeert ieder voor zich op de knoppen te drukken. In het hoofd van Riley zie je een oorlog der instincten. Er is geen regisseur. Het nieuws lijkt maar al te vaak op Rileys controlekamer: de basisinstincten strijden om voorrang, de rede speelt een ondergeschikte rol. Wat ook opvalt: de emoties zijn enkelvoudig en staan lijnrecht tegenover elkaar. Onversneden woede strijdt tegen onbeperkt mededogen, argwaan tegen goedgelovigheid. Dat gevoelens meestal veel gemengder zijn, lijkt naar de achtergrond te verdwijnen.

(7) De media brengen ook de nuance, maar vaak wel pas nadat eerst het schrille beeld is neergezet. Graag wordt de mantra herhaald dat 'de' media niet bestaan, dat er een levensgroot verschil is tussen de kwaliteitskrant en de onderbuik die je in sommige online media en op de sociale media aantreft. Dat is helemaal waar – en toch ook niet, want zeker als het om *breaking news* gaat, is de algehele mediastorm die opsteekt zo heftig, de aandacht zo massaal dat er geen ontkomen aan is en de enkelvoudige gevoelens de overhand krijgen.

(8) Misschien zijn onze reacties op pijnlijk nieuws hoe dan ook beangstigend. Ingrijpende gebeurtenissen roepen vanzelfsprekend emoties op, de journalistieke storm is de megafoon die de emoties versterkt. Bij de snelheid van het live zijn is het ook geen wonder dat de primaire gevoelens – angst, woede, verbijstering – in de verslaggeving overheersen. Er is nog niet de mogelijkheid afstand te nemen, te reflecteren en de dingen in perspectief te plaatsen. Maar ook bij gevoelige maatschappelijke thema's die niet *breaking* zijn, zie je dezelfde overdaad aan media-aandacht en de dominantie van de enkelvoudige emoties.

(9) Maar zitten aan die emotionalisering in de media geen haken en ogen? In de eerste plaats lijkt de gretigheid waarmee media op gepolariseerde onderwerpen springen – immigratie, integratie, islam – de polarisatie te versterken. In de tweede plaats werkt de nadruk op het conflict en schandalen, zeker als het

om politiek en bestuur gaat, cynisme in de hand. In de derde plaats is het de vraag hoeveel aan hevige emotie gepaard nieuws wij kunnen verdragen.

(10) In zijn recente boek *Tijd. Hoe tijd en mens elkaar beïnvloeden* stelt de Duitse filosoof Rüdiger Safranski dat onze tijd gekenmerkt wordt door 'presentisme'. Doordat de media ons *in real time* vertellen wat er over de hele wereld gebeurt, leven we in een permanent gelijktijdig heden waarin we geen afstand van gebeurtenissen kunnen nemen. Hij geeft het mooie voorbeeld van de dichter Schiller die ten tijde van de Franse Revolutie hoort dat de koning ter dood is veroordeeld. Hij wil naar Parijs vertrekken, de revolutionairen op een ander idee brengen. Maar het is al te laat: op het moment dat het bericht hem bereikt, is de koning al dagen geleden onthoofd. Hoe anders is het nu. De media zijn verlengstukken van onze zintuigen geworden en we worden voortdurend gevoed met nieuwe prikkels.

(11) Volgens Safranski zijn we inmiddels verslaafd aan sensaties en verlangen we een steeds hogere dosis opwinding. We worden daarbij met zo veel emotionele prikkels geconfronteerd dat we ze niet meer kunnen omzetten in handelingen. Maar we moeten toch iets met al die prikkels. "Men wordt gevoelloos, stompt af", schrijft Safranski. "En toch zal de voortdurende opwinding wel sporen nalaten, ze slaat ergens in ons neer en vormt een haard van onrust met vrijbeweeglijke opwindingsbereidheid, slechts losjes met de betreffende objecten verbonden. (…) Zo ontstaat het opdringerige heden van een geglobaliseerde realiteit als opwindingstheater."

(12) Voor de film *Inside Out* werd gebruikgemaakt van de recente inzichten in de psychologie en neurobiologie. In de geschiedenis van het westerse denken worden emoties als vijanden van de rede gezien, vertelden de betrokken psychologen in *The New York Times*, maar het is omgekeerd: emoties organiseren het rationele denken eerder dan dat ze het ontwrichten. Ze gaven wel toe dat ze liever méér emoties een rol hadden laten spelen in Rileys hoofd, maar meer dan vijf overzichtelijke karakters, dat bleek te veel voor goed drama. *Inside Out* is toch een subtiele film doordat, met dank aan de psychologen, duidelijk wordt dat emoties niet op zichzelf staan, geen rivalen zijn. Uiteindelijk leert Riley vrede te hebben met de verhuizing, als vreugde, verdriet en boosheid samenwerken. Enkelvoudige emoties zijn zo in een complexe emotie veranderd.

(13) De emotionalisering laat zich niet meer terugdringen, dat zou zelfs niet wenselijk zijn. In de hedendaagse filosofie, psychologie en neurowetenschappen is er het besef dat emoties aanzetten tot maatschappelijke betrokkenheid. Media kunnen laten zien wat er in de hoofden van mensen omgaat en daarmee aanzetten tot empathie.

(14) Voor het artikel *Journalism and the Power of Emotions*, gepubliceerd in *Columbia Journalism Review*, hielden de auteurs meer dan zestig psychologische en neurowetenschappelijke studies tegen het licht. Wat blijkt? Ons brein is van nature tot empathie geneigd, maar ons inlevingsvermogen groeit aanzienlijk als we meer informatie over anderen krijgen. Daar hebben we tijd voor nodig. Geen wonder dat het artikel uitmondt in een pleidooi voor journalistieke verhalen waarvoor de tijd en

de ruimte is genomen.
(15) Journalistiek heeft dus baat bij vertraging, want waarom zouden alle media zich in de ratrace moeten storten om de snelste te zijn? Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten, moeten wantrouwen. Dat bestaat alleen in fictie. En dan is het nog slechte fictie ook.

naar: Xandra Schutte
uit: De Groene Amsterdammer, 4 mei 2016

Xandra Schutte (1963) is journalist. Sinds 1 juni 2008 is zij hoofdredacteur van het opinieweekblad De Groene Amsterdammer.

Tekst 1 kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vijf delen worden onderverdeeld:
deel 1: Inleiding
deel 2: Toenemende emotionalisering
deel 3: Enkelvoudige emoties
deel 4: Complexe emoties
deel 5: Aanbeveling

1p **1** Bij welke alinea begint deel 3 'Enkelvoudige emoties'?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4 'Complexe emoties'?

"De media brengen ook de nuance, maar vaak wel pas nadat eerst het schrille beeld is neergezet." (regels 130-132)

1p **3** In welke twee van de onderstaande zinnen uit alinea 4 wordt dit "schrille beeld" het duidelijkst gekenschetst? Noteer de nummers.
1 Op die manier wordt niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de buik van de lezer bediend, een ambitie die inmiddels door alle kranten wordt gekoesterd. (regels 64-68)
2 Maar kranten besteden niet alleen steeds meer ruimte aan zogenaamd 'zacht' nieuws, ook het 'harde' nieuws is vaak emotioneel gekleurd. (regels 68-72)
3 De maatschappelijke thema's worden gepresenteerd via protagonisten uit één stuk: de tegenstander van een asielzoekerscentrum is massief tegen en alleen boos, de voorstander is louter voor en heet elke vluchteling welkom. (regels 72-78)
4 De polarisatie in de samenleving wordt zo weerspiegeld en ook versterkt in verhalen die juist de uitersten belichten. (regels 78-82)

In alinea 6 van tekst 1 wordt de emotionele lading die aan nieuws wordt meegegeven, vergeleken met de emoties van Riley in de film Inside Out.

2p **4** Neem de rechterkant van onderstaand schema over en citeer daar drie andere zinsgedeelten uit alinea 6 die inhoudelijk overeenkomen met de zinnen aan de linkerkant.

Inside Out	**nieuws**
1 In de film wordt dat verbeeld door een controlekamer waarin elk poppetje een aparte emotie voorstelt: Vreugde, Boosheid, Afkeer, Angst en Verdriet. (regels 110-114)	1 emoties …
2 In het hoofd van Riley zie je een oorlog der instincten. (regels 116-117)	2
3 Er is geen regisseur. (regels 117-118)	3

Tekst 1 heeft als titel 'Het opdringerige heden'.

1p **5** Wat blijkt deze titel, na lezing van de tekst, aan te geven over presentisme (regel 182)?
Deze titel geeft aan dat het presentisme ervoor zorgt dat in de media
A aan feiten minder belang wordt gehecht.
B de ruimte voor reflectie verloren gaat.
C snelheid het wint van zorgvuldigheid.

In alinea 10 tot en met 14 van tekst 1 worden inzichten van Safranski met betrekking tot emoties besproken evenals inzichten vanuit de moderne psychologie en neurobiologie.

2p **6** Noem twee inzichten van Safranski met betrekking tot emoties die verschillen van de inzichten vanuit de moderne psychologie en neurobiologie.
2p **7** Noem uit de moderne psychologie en neurobiologie twee inzichten met betrekking tot emoties die verschillen met de inzichten van Safranski.

1p **8** Wat is de les die de media uit de film Inside Out kunnen trekken, gelet op alinea 12 van tekst 1?
A De media zouden meer aandacht aan het rationele denken moeten schenken.
B De media zouden meer recente wetenschappelijke inzichten moeten gebruiken.
C De media zouden minder afstandelijk over actuele problemen moeten schrijven.
D De media zouden minder snel voor een eenzijdige benadering moeten kiezen.

In alinea 10 van tekst 1 wordt het begrip 'presentisme' besproken. Daarbij wordt het voorbeeld van de dichter Schiller en de onthoofding van de Franse koning gegeven. Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat dit voorbeeld de essentie van het begrip 'presentisme' niet goed duidelijk maakt.

1p **9** Waaruit kan de lezer dat opmaken?
A Doordat hij ver moest reizen, had Schiller geen tijd voor nuance en reflectie.
B Het voorbeeld laat zien wat er gebeurt als er geen sprake is van presentisme.
C In de tijd van Schiller was men niet voortdurend op zoek naar nieuwe, steeds heftiger prikkels.
D Juist als dichter moest Schiller voortdurend afstand nemen van de alledaagse politiek.

Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde.

2p **10** Noteer de nummers van de vier zinnen die zeker in een samenvatting van de tekst moeten worden opgenomen.

- a Alleen bij *breaking news* krijgen enkelvoudige emoties de overhand.
- b De journalistiek heeft meer baat bij reflectie dan bij snelheid.
- c De moderne tijd wordt gekenmerkt door ‘presentisme’.
- d Het nieuws raakt verschraald door de focus op niet-complexe emoties.
- e In de media krijgen ongenuanceerde meningen voorrang.
- f In grote reportages komen volop ‘gewone’ mensen aan het woord.
- g Journalisten schrijven graag ongenuanceerd over kraken en ander strafbaar gedrag.
- h Voor *Inside Out* werden psychologische en neurobiologische inzichten gebruikt.

2p **11** Welke uitspraak geeft het best de strekking van tekst 1 weer?
De media moeten in hun nieuwsvoorziening

A de actualiteit verbinden met de complexe emoties van betrokkenen.
B het verschil tussen nieuws en entertainment duidelijker aangeven.
C naast het hoofd ook het hart en de buik van de consument bedienen.
D niet almaar sterkere prikkels aanbieden aan hun publiek.

In tekst 1 worden aspecten beschreven die kenmerkend zouden zijn voor de hedendaagse media. Vanaf alinea 13 worden er in de tekst aanbevelingen gedaan die gericht zijn op een situatie waarnaar de media moeten streven.

5p **12** Noem kenmerken van de huidige en de gewenste situatie in de media.
Neem daartoe onderstaand schema over en vul het verder in.

	huidige situatie	**gewenste situatie**
de werkwijze van de media	1a	1b
de aard van de emoties in het nieuws	2a	2b
het effect bij de lezers	3a versterking van de polarisatie	3b

tekstfragment 1

“Samenvattend,” besluit psychologe Elly Konijn haar rede, “de emotionele reactie van het individu op dat wat de media hem voorspiegelen, bepaalt in hoeverre die media hem bewegen naar dat beeld te handelen. En dan gaat het niet zozeer om het tijdelijk meeleven met het personage, maar meer om hoe die emotionele reactie een uiting is van de eigen wensen, verlangens en behoeften en hoe die de diepere lagen aanspreekt, de snaren raakt. Inderdaad, het woord ‘emotie’ is niet voor niets afgeleid van het Latijnse *emovere* – het in beweging komen. Door de emotie brengen media ons in beweging.”

naar: Chris van der Heijden
bron: http://www.journalismlab.nl/

Tekstfragment 1 gaat in op het gedachtegoed van psychologe Elly Konijn.

1p **13** Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea’s 11 tot en met 15 van tekst 1 de zin die de strekking van tekstfragment 1 het best samenvat.

Tekstfragment 1 wijkt op één punt inhoudelijk af van wat in alinea 13 van tekst 1 wordt gesteld over emotionele reacties van het individu op dat wat de media hem voorspiegelen.

2p **14** Welk verschil is er op dit punt tussen tekstfragment 1 en alinea 13 van ‘Het opdringerige heden’?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Op die manier wordt niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de buik van de lezer bediend, een ambitie die inmiddels door alle kranten wordt gekoesterd.” (regels 64-68)

2p **15** Geef van elk van de onderstaande woorden en woordgroepen uit tekst 1 aan of dit vooral geassocieerd wordt met het hoofd (A), dan wel met het hart en de buik (B) van de lezer, gelet op de tekst.
Neem daartoe onderstaande nummers over en noteer telkens A of B.

1 ontboezemingen (regels 57-58)
2 ‘zacht’ nieuws (regel 70)
3 nuance (regel 131)
4 vertraging (regel 271)

tekstfragment 2

(1) Misschien moeten we beginnen met te erkennen dat we alle ellende die vandaag op ons afkomt niet zelf waarnemen, laat staan persoonlijk meemaken. Sterker: met dat ‘zelf’ gaat het veelal prima. Jaar in, jaar uit, laat het Centraal Planbureau weten dat we het humeur van de gemiddelde Nederlander kunnen samenvatten als ‘met mij gaat het goed, maar met ons gaat het beroerd’. Blijkbaar worden we vooral zo somber door wat ánderen ons vertellen. En die anderen, dat zijn de nieuwsjagers van de media. Dat ze ons zo de put in werken, heeft niet alleen te maken met de aard van de berichten die aangrijpend zijn, zoals terreuraanslagen. Nee, ze hebben veeleer te maken met een hardnekkige wet in de journalistiek: *‘if it bleeds, it leads’*[1].
(2) Jammer genoeg zijn journalisten die research naar terreur verrichten zeldzaam. In de vijftien jaar die vergingen van de aanslagen van september 2001 tot en met maart 2016 stierven in de Europese Unie 577 mensen door terroristisch geweld. Maar in de vijftien jaar daarvoor, dus van 1985 tot 2001, maakten terroristen in Europa nog 2120 dodelijke slachtoffers. De kans dat we in een terroristische aanslag om het leven komen, was sinds 9/11 een heel stuk kleiner dan in de rustige jaren negentig.

naar: Ralf Bodelier
uit: De Groene Amsterdammer, 31 mei 2016

noot 1 De uitdrukking *‘if it bleeds, it leads’* is te vertalen als ‘als het bloedt, is het goed’. Bedoeld wordt, dat nieuwsberichten over ongelukken en geweld doorgaans de meeste aandacht krijgen.

In zowel tekstfragment 2 als alinea 5 van tekst 1 wordt ingegaan op de huidige werkwijze van journalisten.

1p **16** Benoem een overeenkomst in de huidige manier van werken van veel journalisten volgens tekst 1 en tekstfragment 2. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In zowel tekst 1 als tekstfragment 2 wordt gepleit voor eenzelfde journalistieke benadering.

1p **17** Welke benadering is dat?
Geef antwoord in één zin.

tekstfragment 3

(**1**) Dat we afhaken wanneer we de resultaten van onze inspanningen niet zien, wordt bevestigd door de Britse onderzoekers David Hudson en Jennifer van Heerde. Zij wilden, heel concreet, weten of grootgebruikers van kranten en nieuwsrubrieken op televisie zich meer betrokken voelden bij de bestrijding van wereldwijde armoede. Intuïtief zou je denken van wel, want wie meer nieuwsberichten leest, of meer beelden ziet van mensen in abjecte armoede, zou eerder overeind moeten komen om er iets tegen te doen. Zo gaat het dus niet, ontdekten Hudson en Van Heerde. Het effect is eerder omgekeerd. Hoe meer beelden en nieuwsberichten over armoede we over ons heen krijgen, hoe passiever wij worden.
(**2**) De vraag is natuurlijk wélke beelden en verhalen de meesten van ons dan horen, zien en lezen. Ook dat onderzochten Hudson en Van Heerde. Het merendeel van de beelden en verhalen over armoede die de nieuwsmedia de wereld in slingeren, is “negatief, sensationeel en sterk versimpeld”. “Het gevolg is dat de media het vertrouwen van mensen wegnemen dat het armoedeprobleem kan worden opgelost.” Mensen echter die hun informatie over armoede niet direct uit de media halen, maar via het onderwijs, boeken of hulporganisaties krijgen, bleken daarentegen veel meer betrokken in de bestrijding ervan.

naar: Ralf Bodelier
uit: De Groene Amsterdammer, 31 mei 2016

1p **18** Citeer uit de alinea’s 10 tot en met 12 van tekst 1 de zin die overeenkomt met het eerste onderzoeksresultaat van Hudson en Van Heerde uit tekstfragment 3: “Hoe meer beelden en nieuwsberichten over armoede we over ons heen krijgen, hoe passiever wij worden.”

Het tweede onderzoeksresultaat in tekstfragment 3 laat zien onder welke journalistieke voorwaarden de lezers wél tot betrokkenheid en empathie aangezet worden. Hetzelfde is het geval in alinea 12 tot en met 15 van tekst 1.

3p **19** Benoem de condities waaronder empathie geen kans of juist wel kans van slagen heeft volgens tekst 1 en volgens tekstfragment 3. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het verder in.

	tekst 1	**tekstfragment 3**
Empathie heeft geen kans van slagen als de lezer zich laat leiden door:	1a	1b
Empathie heeft wel kans van slagen als de lezer zijn informatie haalt uit:	2a	2b

Tekst 2

De Kunst en de Regels

(**1**) Een lacune in mijn opleiding die tegenwoordig niet meer mogelijk is: op internet wemelt het van de leesdossiers waarin scholieren een samenvatting plus exegese geven van literaire werken. Het is maar dat u het weet, mocht u ook iets in te halen hebben.

(**2**) De kernregel uit het bekende zestiende-eeuwse mirakelspel[1] *Mariken van Nimwegen* is een noodkreet die vreemd eigentijds aandoet: “Door d’onkonstige gaat die konste verloren”[2]. Mariken heeft het over de ‘seven vrie consten: rethorijcke, musijcke, logica, gramatica ende geometrie, aristmatica ende alkenie’[3]. Ik zou daar vijf eeuwen later de kunst van goed onderwijs, onderzoek, zorg en zo meer aan willen toevoegen. Wie daarvan de kunst niet verstaat, kan volgens Mariken slechts schade aanrichten. Het is dus een oude, maar helaas brandende kwestie.

(**3**) Een paar voorbeelden uit de zorg. Een huisarts meldt dat hij vijf A4’tjes moest invullen om dieetvoeding voor een terminale patiënt te bemachtigen. De minuten-registratie van zorg ‘achter de voordeur geleverd’ is berucht. Hoe moet de tijd van de ingang van een flat naar de patiënt op de tiende etage geregistreerd worden – wat geldt hier als voordeur? Of het consult met de huisarts op diens kantoor, wat dus geen achter de voordeur geleverde zorg is? De regels van hen die de kunst niet verstaan, staan hier de kunst van goede zorg in de weg.

(**4**) Het nare is dat de regels het snelst groeien waar ze de meeste schade aanrichten. Waarom? Noem het de Wet van Mariken. Ze draait om het begrip *tacit knowledge*[4], een idee van Michael Polanyi. Het gaat om ervaringskennis die niet in een boekje is op te schrijven en die niet overdraagbaar is door een paar uur instructie of een korte inwerkperiode. Vakken vullen, bollen pellen en boompjes stekken vergen vrijwel geen ervaringskennis (ik kom uit de buurt van Boskoop, dus ik spreek uit ervaring). Je kunt vanaf dag één aan de slag. Voor meesters en juffen, wetenschappers en verzorgenden is dat wel anders – en de lijst is natuurlijk veel langer. Wat is immers een goede docent, verzorgende, of onderzoeker? Dat is lastig te zeggen – en dus is er volop ruimte voor regels die dat specificeren. (Denkt u

noot 1 mirakelspel: een middeleeuwse vorm van toneel waarin een heiligenleven wordt verbeeld of waarin een wonder centraal staat.

noot 2 ‘Door d’onkonstige gaat die konste verloren’ betekent vrij vertaald: Door de onkundigen gaat de kunst verloren.

noot 3 ‘seven vrie consten: rethorijcke, musijcke, logica, gramatica ende geometrie, aristmatica ende alkenie’ betekent: de zeven vrije kunsten: retorica, muziek, logica, grammatica en meetkunde, rekenkunde en alchemie.

noot 4 *tacit knowledge*: kennis die alleen dankzij ervaring kan ontstaan en vaak intuïtief wordt toegepast.

dat zulke regels er ook zijn voor onkruidwieders en vakkenvullers? Welnee. Daar zie je direct of het werk goed gedaan is.)

(5) Tegelijk zijn regels het schadelijkst juist daar waar veel ervaringskennis is. De regels van onwetende buitenstaanders dwingen de ervaringsdeskundigen hun werk naar de verkeerde maatstaven te beoordelen en uit te voeren, en daar bovendien veel tijd aan te besteden. Denk aan het construeren van ranglijstcriteria, het tellen van stappen en minuten, en het aanvinken van vakjes in grote tabellen (ik spreek opnieuw uit ervaring). Meestal zonde van de tijd, en geen kunst. Maar er is meer.

(6) Weet u wie daar het slechtst tegen kunnen? Juist, de meest ‘konstigen’. De mensen die om de leerlingen het onderwijs in gingen, die uit nieuwsgierigheid wetenschapper werden, en die in de zorg werken omdat ze willen verzorgen. Dat zijn de mensen die de moed het eerst in de schoenen zakt. De regels groeien niet alleen sneller waar meer ervaringskennis aan het werk is, maar ze jagen er ook juist de mensen met passie en toewijding weg.

(7) Dat is geen toeval. Het opbouwen van ervaringskennis vraagt intrinsieke motivatie. Wie intrinsiek gemotiveerd is, ontleent bevrediging aan werk dat goed gedaan wordt. En wordt dus sneller gedemotiveerd door regels die het verkeerde eisen en meten. Die persoon kan het niet opbrengen nóg eens de les aan te passen aan de Citotoets, de vergoedingscriteria van de verzekeraar na te kijken, of de impactscore van een wetenschappelijk tijdschrift te vermenigvuldigen met het aantal publicaties. Die gaat dan maar iets anders doen.

(8) Maakt u zich geen zorgen om de anderen, de mensen die werk vooral als bron van inkomsten zien. Zij redden het wel. Maar wees eerlijk: dit zijn de ‘onkonstigen’. Waar zij de regels gaan bepalen – en, als het even kan en met de beste bedoelingen, ook uitbreiden, ‘optimaliseren’ en in ‘targets’ vertalen – daar wordt het slecht toeven. Daar gaat de ‘konst’ verloren, leert ons de Wet van Mariken.

naar: Dirk Bezemer
uit: www.groene.nl, 25 november 2015

Dirk Bezemer is hoogleraar aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van Rijksuniversiteit Groningen. Hij publiceert regelmatig columns in het opinieweekblad De Groene Amsterdammer.

In alinea 4 van tekst 2 wordt het begrip *tacit knowledge* geïntroduceerd.

2p **20** Welke vier van onderstaande groepen zouden beschikken over *tacit knowledge*, gelet op de strekking van de tekst? Kies uit: bollenpellers, buitenstaanders, ‘konstigen’, managers, onderwijzers, ‘onkonstigen’, patiënten, scholieren, verzekeraars, verzorgenden en wetenschappers.

De titel van tekst 2 luidt ‘De Kunst en de Regels’.

2p **21** Leg uit wat de verhouding is tussen de Kunst en de Regels, gelet op de strekking van de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

1p **22** Wat is het tekstdoel van tekst 2, gelet op de strekking van de tekst? ‘De Kunst en de Regels’ is een

- **A** beschouwing, want de kernregel uit Mariken van Nimwegen wordt vanuit verschillende invalshoeken in een moderne context geplaatst.
- **B** beschouwing, want van diverse beroepen in onderwijs, onderzoek en zorg wordt bekeken of de Wet van Mariken erop van toepassing is.
- **C** betoog, want aan de hand van de Wet van Mariken wordt gepropageerd dat het snel groeiende aantal regels bij ervaringsberoepen een kwalijke zaak is.
- **D** betoog, want door het geven van schrijnende voorbeelden wordt bepleit dat we werk niet vooral als bron van inkomen moeten zien.

In alinea 4 en 5 van tekst 2 komen de praktijkgerichte en de ervaringsgerichte beroepen aan de orde. Tussen beide groepen staan enkele inhoudelijke tegenstellingen centraal.

3p **23** Noem drie van deze inhoudelijke tegenstellingen. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het in.

praktijkgerichte beroepen	**ervaringsgerichte beroepen**
1a)	1b)
2a)	2b)
3a)	3b)

In alinea 4 en 5 van tekst 2 wordt de Wet van Mariken besproken. Deze bestaat uit twee wetmatigheden.

4p **24** Benoem elk van deze wetmatigheden en leg voor elk van deze wetmatigheden uit wat de oorzaak ervan is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 80 woorden.

In alinea 4 tot en met 8 van tekst 2 wordt de houding besproken die de ‘konstigen’ en de ‘onkonstigen’ innemen ten aanzien van werk dat *tacit knowledge* vereist.

4p **25** Neem onderstaand schema over en benoem wat volgens tekst 2 de essentiële verschillen in houding zijn tussen de leden van de twee groepen ten aanzien van werk dat *tacit knowledge* vereist.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

de ‘konstigen’	**de ‘onkonstigen’**
1a	1b
2a	2b

2p **26** Wat wordt er, gezien de strekking van tekst 2, in deze tekst bepleit?

- **A** dat de beoordeling van werk alleen wordt uitgevoerd door mensen die dat werk zelf doen of gedaan hebben
- **B** dat ‘konstigen’ meer tijd aan hun werk moeten kunnen besteden en daarom met rust moeten worden gelaten
- **C** dat voor alle beroepen dezelfde regels en beoordelingsnormen gaan gelden
- **D** dat werk waarvoor veel ervaringskennis nodig is, moet worden beoordeeld aan de hand van normen die door vakgenoten zijn opgesteld

tekstfragment 4

(1) Jos de Blok, directeur van Buurtzorg, houdt vast aan het principe van kleinschaligheid. Veel thuiszorgondernemingen gaan volgens hem onderuit door een topzwaar apparaat, dat vooral gericht is op het controleren van het personeel. (...)
(2) "Mensen die ver afstaan van de dagelijkse praktijk, bedenken oplossingen, altijd uitgedrukt in geld, die los staan van de werkelijke problemen. De budgetten staan centraal, de uurtarieven, de productienormen, maar de vraag naar de beste weg voor de betrokken persoon komt nauwelijks aan bod. Dit zie je in de hele wereld terug en ik word overal uitgenodigd erover te spreken, van China en Japan tot Canada en Finland.
(3) Vanaf de jaren tachtig heeft in veel landen de gedachte postgevat dat je door bedrijfsmatig handelen komt tot betere oplossingen, meer kwaliteit en lagere kosten – wat je dan door allerlei marktprikkels afdwingt. Maar in al die landen zie je het omgekeerde gebeuren. De kosten zijn gestegen en er heerst ontevredenheid bij cliënten en professionals."

naar: Stevo Akkerman
uit: Trouw, 1 maart 2016

2p **27** Citeer uit tekstfragment 4 de zin die het best aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 2.

In alinea 3 van tekstfragment 4 worden twee nadelen van de huidige praktijk genoemd die niet, of slechts impliciet in tekst 2 aan de orde komen.
2p **28** Welke nadelen zijn dat?

Tekst 3

Wat is daar nou erg aan?

(1) Van een filosoof zou je het misschien niet verwachten, maar in het laatste nummer van *Filosofie Magazine* zegt Bas Haring het volgende: "Praten over wat waarde heeft, is vrijblijvend. Gedrag, zoals geld betalen, laat zien wat we werkelijk van waarde vinden."

(2) Dat is op zijn minst een verfrissend geluid. Je zou het kunnen opvatten als eerbetoon aan de macht van het winkelend publiek als het om ethische kwesties gaat. Een consument die kiest voor scharrel- of rondeeleieren – een markt die met de jaren is gegroeid – vindt het lot van de kip kennelijk belangrijker dan zijn of haar portemonnee.

(3) Tegelijk gelooft Haring dat moraliseren over mensen- of dierenwelzijn de gezonde werking van de markt in gevaar brengt. In zijn boek *Waarom cola duurder is dan melk* bekent hij op zeker moment afgestapt te zijn van *Fairtrade*-koffie[1]. "Als ik van die dure *Fairtrade*-koffie koop, ben ik de koffieboer er dan niet feitelijk voor aan het belonen dat hij een achterhaalde keuze heeft gemaakt?" Wat niet rendeert, verdient het niet overeind te blijven. In het interview vertelt de filosoof harder en zakelijker te zijn geworden nu hij begrijpt hoe de markt werkt.

(4) Daarmee wordt waarde wel heel gemakkelijk gelijkgesteld aan wat de consument daar voor wil uitgeven. Hoe weet Haring zo zeker dat de koffieboer op een achterhaalde manier produceert? Is het gedrag van de consument daarvoor het enige bewijs? Vinden consumenten 'zuivere koffie' echt een waardeloos product, of zijn er andere redenen dat ze kiezen voor het huismerk? Misschien zijn er zo veel keurmerken dat ze door de bomen het bos niet meer zien. Of misschien horen ze nooit meer iets over die boeren uit Zuid-Amerika.

(5) Wat we van waarde achten, hangt af van de informatie die we binnenkrijgen. Kranten, scholen en kritische burgers spelen daarin een rol, maar bij het 'in de markt zetten' van producten zijn grote supermarktketens nogal in het voordeel, zeker vergeleken met arme koffieboertjes – of met hun West-Europese collega's. Grote supermarkten kunnen overal vrolijke affiches ophangen die wel het voordelige fruit in beeld brengen, maar niet de boer die wordt uitgeknepen.

(6) Onlangs meldde *Trouw* dat de fusie tussen een Nederlandse en een Belgische supermarktketen de nieuwe gigant inspireert tot een bezuiniging van 500 miljoen. Gevreesd wordt dat boeren en tuinders daarvoor moeten bloeden met een nóg lagere vergoeding voor hun waar. Alsof een kilo peren in Nederland nog niet goedkoop genoeg is.

(7) Het zou niet voor het eerst zijn dat de boeren onder druk worden gezet. Eerder dit jaar, meldde het artikel, wist een supermarkt leveranciers van groenten via een boycot te dwingen hun prijzen te verlagen. Je vraagt je af: produceren deze boeren volgens een achterhaalde methode, omdát de consument goedkope groenten wil? Of is het achterhaald dat de supermarkt ons spullen aansmeert zonder erbij te vertellen hoe die prijs tot stand is gekomen – en dus zonder dat de vraag wat een eerlijke prijs ons waard is überhaupt bij het winkelend publiek kan opkomen?

naar: Leonie Breebaart
uit: Trouw, 3 september 2016

Leonie Breebaart is redacteur filosofie bij dagblad Trouw en is columniste.

noot 1 *Fairtrade* is een organisatie die koffieboeren in armere landen een goede prijs voor hun koffie biedt.

"Van een filosoof zou je het misschien niet verwachten, maar in het laatste nummer van Filosofie Magazine zegt Bas Haring het volgende: 'Praten over wat waarde heeft, is vrijblijvend. Gedrag, zoals geld betalen, laat zien wat we werkelijk van waarde vinden.'" (regels 1-8)
1p **29** Wat is blijkens tekst 3 voor filosoof Haring doorslaggevend bij het bepalen van wat van waarde is?
A de stem van de meerderheid
B ideeën over ethiek
C ideologische principes
D koopgedrag
E moralisme

1p **30** Citeer uit tekst 3 het logisch principe dat blijkens die tekst ten grondslag ligt aan Bas Harings beslissing voortaan geen Fairtrade-koffie meer te kopen.

In alinea 3 en 4 van tekst 3 is te lezen dat Haring Fairtrade-koffie duur vindt en daaruit wordt de conclusie getrokken dat deze koffie niet voldoet aan de wensen van de consumenten.

1p **31** Vat in één zin samen waarom deze conclusie volgens alinea 4 van tekst 3 niet juist is. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Volgens tekst 3 is er sprake van een problematische verhouding tussen consumenten en supermarktketens.

2p **32** Vat samen wat het probleem in deze verhouding is, gelet op de strekking van de tekst. Neem daartoe de nummers van de zinnen uit onderstaande tabel over en noteer daarachter het vervolg van zin 1 en 2.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

zin 1	De supermarktketens willen …
zin 2	Daarom …
zin 3	Daardoor missen consumenten de informatie die nodig is om de waarde van producten in te schatten.

2p **33** Hoe kan tekst 3 het best worden getypeerd?
De tekst is vooral te typeren als
A een beschouwing, omdat de lezer door de vele onbeantwoorde vragen over ethische kwesties rondom voedsel aan het denken wordt gezet.
B een beschouwing, omdat de lezer op grond van de tekst een afweging kan maken over een belangrijke ethische kwestie rondom voedsel.
C een betoog, omdat in de tekst wordt beargumenteerd waarom de handelswijze van grote supermarktketens afkeurenswaardig is.
D een betoog, omdat in de tekst wordt beargumenteerd welke manier van denken de juiste is in ethische kwesties rondom voedsel.

Een kritisch lezer kan in bepaalde woorden en woordgroepen uit alinea's 5 en 6 van tekst 3 een kritische houding tegenover de handelswijze van supermarktketens zien.

1p **34** In welke van onderstaande reeksen is dat bij alle woorden en woordgroepen het geval?
A 'in de markt zetten' (regel 55), voordelige fruit (regel 61-62), uitgeknepen (regel 63), een bezuiniging van 500 miljoen (regel 67-68)
B in het voordeel (regel 57), arme koffieboertjes (regel 58), in beeld brengen (regel 62), hun waar (regels 71-72)
C kritische burgers (regels 53-54), hun West-Europese collega's (regel 59), een nóg lagere vergoeding (regel 71), Alsof (regel 72)
D vrolijke affiches (regels 60-61), uitgeknepen (regel 63), inspireert tot een bezuiniging (regels 67-68), bloeden (regel 70)

Tekst 3 kan worden opgedeeld in twee delen, namelijk alinea 1 tot en met 3 en alinea 4 tot en met 7.

1p **35** Alinea 1 tot en met 3 enerzijds en alinea 4 tot en met 7 anderzijds verhouden zich tot elkaar als
A argument en tegenargument.
B probleem en oplossing.
C standpunt en ontkrachting.
D specificatie en veralgemenisering.
E vraag en antwoord.

In tekst 3 worden twee misstanden rondom voedselproducten aan de orde gesteld.

2p **36** Welke twee oplossingen zou een kritische consument voor deze misstanden kunnen verlangen van de supermarkten, gelet op wat in alinea 7 van tekst 3 wordt besproken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Uitwerkingen bij examen 2019-I

TEKST 1 HET OPDRINGERIGE HEDEN

1p **1 (alinea) 6**
Zie regels 122-124: 'Wat ook opvalt: de emoties zijn enkelvoudig en staan lijnrecht tegenover elkaar.'

1p **2 (alinea) 12**
Zie regels 242-244: 'Enkelvoudige emoties zijn zo in een complexe emotie veranderd.'

1p **3 zin 3 en zin 4**
Tegenover het genuanceerde beeld staat het schrille beeld: het harde, ongenuanceerde beeld. Dat schrille beeld kom je duidelijk tegen in zin 3: '(…) de tegenstander (…) is massief tegen en alleen boos, de voorstander is louter voor (…)'. En in zin 4: '(…) verhalen die juist de uitersten belichten. (…)'.

2p **4**

nieuws
1 emoties **zijn enkelvoudig (en staan lijnrecht tegenover elkaar) (regels 122-124)**
2 de basisinstincten strijden om voorrang (regels 119-120) of **de emoties (…) staan lijnrecht tegenover elkaar (regels 122-124)** of **Onversneden woede strijdt tegen onbeperkt mededogen(, argwaan tegen goedgelovigheid.) (regels 124-126)**
3 de rede speelt een ondergeschikte rol (regels 121-122)

Drie citaten goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Citaat 1: in *Inside Out* gaat het om aparte ofwel enkelvoudige emoties.
Citaat 2: in *Inside Out* gaat het om oorlog, dus strijd. Er wordt om zinsgedeelten gevraagd, en eigenlijk is 'Onversneden (…) goedgelovigheid.' een hele zin. Toch is dit antwoord goed gerekend.
Citaat 3: in *Inside Out* gaat het om het ontbreken van een regisseur die de basisinstincten in toom houdt, vergelijkbaar met het ontbreken van de rede die de emoties bedwingt.

1p **5 B**
Zie regels 182-187: 'Doordat de media ons *in real time* vertellen wat er over de hele wereld gebeurt, leven we in een permanent gelijktijdig heden waarin we geen afstand van gebeurtenissen kunnen nemen.' Het heden is zo opdringerig dat we geen afstand kunnen nemen van de gebeurtenissen, en er dus niet over kunnen reflecteren.

2p **6** Twee van de volgende vier inzichten:
1 (te veel) Emoties/Deze kunnen aanzetten tot gevoelloosheid/afstomping.
2 Veel emotionele prikkels kunnen we niet meer omzetten in handelingen.
3 We zijn verslaafd aan emoties/sensaties.
4 Voortdurende opwinding laat sporen na / vormt een haard van onrust.
Het gaat in deze vraag niet per se of uitsluitend om inzichten van Safranski die tegengesteld zijn aan bepaalde inzichten van de moderne psychologie en neurobiologie, maar om zijn inzichten die anders zijn. Je hebt vier mogelijkheden.

© ThiemeMeulenhoff

Voor inzicht 1 zie regels 209-210: '"Men wordt gevoelloos, stompt af", schrijft Safranski.'
Voor inzicht 2 zie regels 204-207: 'We worden daarbij met zo veel emotionele prikkels geconfronteerd dat we ze niet meer kunnen omzetten in handelingen.'
Voor inzicht 3 zie regels 201-204: 'Volgens Safranski zijn we inmiddels verslaafd aan sensaties en verlangen we een steeds hogere dosis opwinding.'
Voor inzicht 4 zie regels 210-216: 'En toch zal de voortdurende opwinding wel sporen nalaten, ze slaat ergens in ons neer en vormt een haard van onrust (…).'

2p **7** Twee van de volgende drie inzichten:
1 Emoties kunnen wel verwerkt worden mits we daar de tijd voor krijgen.
2 Emoties zetten aan tot empathie / maatschappelijke betrokkenheid / verhogen het inlevingsvermogen.
3 Emoties organiseren het rationele denken.
Per juist inzicht: 1p.
In deze vraag gaat het om inzichten in de moderne psychologie en neurobiologie die anders zijn dan Safranski's inzichten. Drie mogelijkheden.
Voor inzicht 1 zie regels 261-266: 'Ons brein is van nature tot empathie geneigd, maar ons inlevingsvermogen groeit aanzienlijk als we meer informatie over anderen krijgen. Daar hebben we tijd voor nodig.'
Voor inzicht 2 zie regels 247-251: 'In de hedendaagse filosofie, psychologie en neurowetenschappen is er het besef dat emoties aanzetten tot maatschappelijke betrokkenheid.'
Voor inzicht 3 zie regels 228-230: 'emoties organiseren het rationele denken eerder dan dat ze het ontwrichten.'

1p **8 D**
In alinea 7 lees je dat de media graag een schril beeld neerzetten. De nuance komt wel, maar later. Zie regels 130-132. In de film *Inside Out* worden de emoties subtieler behandeld. De emoties staan daar niet op zichzelf. De media zouden de emoties ook zo moeten behandelen, want het genuanceerde beeld is reëler dan het schrille beeld. Zie regels 235-244: '*Inside Out* is toch een subtiele film doordat, met dank aan de psychologen, duidelijk wordt dat emoties niet op zichzelf staan, geen rivalen zijn. (…) Enkelvoudige emoties zijn zo in een complexe emotie veranderd.'

1p **9 B**
Zie regels 182-187: 'Doordat de media ons *in real time* vertellen wat er over de hele wereld gebeurt, leven we in een permanent gelijktijdig heden waarin we geen afstand van gebeurtenissen kunnen nemen.' Die toestand wordt in alinea 10 'presentisme' genoemd.
Het voorbeeld van Schiller laat zien hoe het ging toen de media niet *in real time* vertelden wat er over de hele wereld gebeurde, dus toen er geen sprake kon zijn van 'presentisme'. Daarmee maakt het voorbeeld wel duidelijk hoe anders de toestand vroeger was, maar nog niet wat het hedendaagse 'presentisme' precies inhoudt.

2p **10 b, c, d, e**
Vier zinnen goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
b: Aan het eind van de tekst trekt de schrijfster een belangrijke conclusie: 'Geen wonder dat het artikel uitmondt in een pleidooi voor journalistieke verhalen waarvoor de tijd en de ruimte is genomen. Journalistiek heeft dus baat bij vertraging, want waarom zouden alle media zich in de ratrace moeten storten om de snelste te zijn?' (regels 266-273) Dat komt overeen met zin b. Zo'n conclusie kun je in een samenvatting niet missen.
c: In een goede samenvatting wordt het inzicht van Safranski onder woorden gebracht. Want zijn begrip 'presentisme' maakt iets belangrijks duidelijk over onze tijd en over de rol die de media daarin spelen. Zin c komt overeen met regels 178-182:

'In zijn recente boek (…) stelt de Duitse filosoof Rüdiger Safranski dat onze tijd gekenmerkt wordt door "presentisme".'
d: In alinea 6 vertelt de schrijfster hoe de media zich in hun berichtgeving beperken en hoe ze daardoor een onvolledig beeld geven: '(…) de emoties zijn enkelvoudig en staan lijnrecht tegenover elkaar. (…) Dat gevoelens meestal veel gemengder zijn, lijkt naar de achtergrond te verdwijnen.' (regels 122-129) In de slotalinea trekt de schrijfster de conclusie: 'Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten, moeten wantrouwen.' (regels 273-277) Zin d maakt goed duidelijk waarom het nieuws zich niet moet beperken tot enkelvoudige emoties.
e: Een belangrijk deel van het artikel gaat over de overeenkomst tussen de film *Inside Out* en de manier waarop de media meningen weergeven: 'De manier waarop media omgaan met emoties doet mij denken aan de film *Inside Out*.' (regels 101-103) en 'De media brengen ook de nuance, maar vaak wel pas nadat eerst het schrille beeld is neergezet.' (regels 130-132) Zin e laat goed zien dat het ongenuanceerde, schrille beeld in de media de voorrang krijgt.

2p **11 A**
De strekking in de slotalinea: 'Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten, moeten wantrouwen.' (regels 273-277) Met andere woorden: de journalistiek moet de complexe emoties van de betrokkenen in beeld brengen.

5p **12**

	huidige situatie	gewenste situatie
de werkwijze van de media	**1a proberen als eerste nieuws te brengen (waardoor primaire gevoelens overheersen) / snelle berichtgeving met emotionalisering / weinig ruimte voor reflectie** [1p]	**1b meer reflectie / vertraging** [1p]
de aard van de emoties in het nieuws	**2a enkelvoudige emoties** [1p]	**2b niet-enkelvoudige / complexe emoties** [1p]
het effect bij de lezers	3a versterking van de polarisatie	**3b (aanzet tot) empathie / maatschappelijke betrokkenheid** [1p]

Voor 1a zie regels 151-158: 'Bij de snelheid van het live zijn is het ook geen wonder dat de primaire gevoelens – angst, woede, verbijstering – in de verslaggeving overheersen. Er is nog niet de mogelijkheid afstand te nemen, te reflecteren en de dingen in perspectief te plaatsen.'
Voor 1b zie regels 270-273: 'Journalistiek heeft dus baat bij vertraging, want waarom zouden alle media zich in de ratrace moeten storten om de snelste te zijn?'
Voor 2a zie regels 138-145: '(…) zeker als het om *breaking news* gaat, is de algehele mediastorm die opsteekt zo heftig, de aandacht zo massaal dat er geen ontkomen aan is en de enkelvoudige gevoelens de overhand krijgen.' En regels 158-163: 'Maar ook bij gevoelige maatschappelijke thema's die niet *breaking* zijn, zie je dezelfde overdaad aan media-aandacht en de dominantie van de enkelvoudige emoties.'
Voor 2b zie regels 273-277: 'Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten, moeten wantrouwen.'
Voor 3b zie regels 247-254: 'In de hedendaagse filosofie, psychologie en neurowetenschappen is er het besef dat emoties aanzetten tot maatschappelijke betrokkenheid. Media kunnen laten zien wat er in de hoofden van mensen omgaat en daarmee aanzetten tot empathie.'

1p **13 'In de hedendaagse filosofie, psychologie en neurowetenschappen is er het besef dat emoties aanzetten tot maatschappelijke betrokkenheid.' (regels 247-251)**
of
'Media kunnen laten zien wat er in de hoofden van mensen omgaat en daarmee aanzetten tot empathie.' (regels 251-254)
De strekking van tekstfragment 1: 'Door de emotie brengen media ons in beweging.' Twee zinnen in alinea 13 komen daar dicht bij.

2p **14** De kern van een goed antwoord:
1 Volgens tekstfragment 1 komt de lezer in beweging door de media. [1p]
2 Volgens tekst 1 heeft de lezer (in eerste instantie) een passieve rol. / Volgens tekst 1 wordt de lezer alleen aangezet tot empathie. [1p]
of
1 In tekstfragment 1 gaat het om de eigen wensen, verlangens en behoeften van de lezer. / Volgens tekstfragment 1 zorgt een beschrijving van gevoelens van anderen ervoor dat er emoties in de lezer worden opgewekt. [1p]
2 In tekst 1 gaat om het meeleven met de emoties van personages in het nieuws. / Volgens tekst 1 worden eerst gevoelens in de lezer opgewekt, waardoor empathie voor anderen ontstaat. [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Tekstfragment 1: 'Door de emotie brengen media ons in beweging.' Dat in beweging komen is net iets anders dan wat in tekst 1 wordt genoemd: 'maatschappelijke betrokkenheid' (regel 250-251) of 'empathie' (regel 254).
Het verschil kun je ook op een andere manier zien. Tekstfragment 1: 'En dan gaat het niet zozeer om het tijdelijk meeleven met het personage, maar meer om hoe die emotionele reactie een uiting is van de eigen wensen, verlangens en behoeften en hoe die de diepere lagen aanspreekt, de snaren raakt.' Ook dat is anders dan wat je in tekst 1 leest: 'Media kunnen laten zien wat er in de hoofden van mensen omgaat en daarmee aanzetten tot empathie.' (regels 252-254)

2p **15 1 B**
2 B
3 A
4 A
Vier antwoorden goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.
1: De 'ontboezemingen' in de regels 57-58 worden genoemd als voorbeeld van emotionalisering: 'De emotionalisering van de media is de afgelopen decennia echter flink toegenomen. (…) Sla nu een krant open en je ziet, zeker in het weekend, hoe op allerlei manieren onze emoties worden aangesproken.' (regels 46-52) Hart en buik dus.
2: De hele zin waar het 'zachte nieuws' in voorkomt: 'Maar kranten besteden niet alleen steeds meer ruimte aan zogenaamd "zacht" nieuws, ook het "harde" nieuws is vaak emotioneel gekleurd.' (regels 68-72) Het 'zachte nieuws' is dus altijd 'emotioneel gekleurd': het gaat hier om het hart en de buik van de lezer.
3: Het woord 'nuance': 'Dat gevoelens meestal veel gemengder zijn, lijkt naar de achtergrond te verdwijnen. De media brengen ook de nuance, maar vaak wel pas nadat eerst het schrille beeld is neergezet.' (regels 126-132) Het schrille, ongenuanceerde beeld in de media heeft betrekking op de gevoelens, dus op het hoofd en het hart. Daartegenover staat de nuance, die naar de achtergrond verdwijnt, en die dus wordt geassocieerd met het hoofd.
4: Voor het woord 'vertraging' zie regels 261-273: 'Ons brein is van nature tot empathie geneigd, maar ons inlevingsvermogen groeit aanzienlijk als we meer informatie over anderen krijgen. Daar hebben we tijd voor nodig. (…) Journalistiek heeft dus baat bij vertraging (…).' De vertraging is nodig om het brein de gelegenheid te geven tot ontwikkeling van empathie. Het woord is hier dus geassocieerd met het brein, ofwel het hoofd.

1p **16 Volgens beide teksten leggen veel journalisten de nadruk op (snelle berichtgeving over) conflicten/geweld/rampen/ongelukken.**
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Tekstfragment 2: 'En die anderen, dat zijn de nieuwsjagers van de media. Dat ze ons zo de put in werken, heeft niet alleen te maken met de aard van de berichten die aangrijpend zijn, zoals terreuraanslagen. Nee, ze hebben veeleer te maken met een hardnekkige wet in de journalistiek: *"if it bleeds, it leads"*.'
Tekst 1 alinea 5: 'Die emotionalisering van het harde nieuws zie je terug in tendensen die alleen maar sterker worden: de nadruk op het conflict (…).' (regels 83-93)

1p **17 (In beide gevallen wordt gepleit voor) journalistiek waarvoor meer onderzoek gedaan wordt / journalistiek waarvoor afstand/tijd/ruimte is genomen om dingen in perspectief te plaatsen.**
Je antwoord moet bestaan uit één zin.
Tekstfragment 2: 'Jammer genoeg zijn journalisten die research naar terreur verrichten zeldzaam.'
Tekst 1: 'Geen wonder dat het artikel uitmondt in een pleidooi voor journalistieke verhalen waarvoor de tijd en de ruimte is genomen. Journalistiek heeft dus baat bij vertraging (…).' (regels 266-273)

1p **18 'We worden daarbij met zo veel emotionele prikkels geconfronteerd dat we ze niet meer kunnen omzetten in handelingen.' (regels 204-207)**
of
'Men wordt gevoelloos, stompt af(, schrijft Safranski.)' (regels 209-210)
Let op dat je een hele zin uit de alinea's 10 tot en met 12 citeert.

3p **19**

	tekst 1	tekstfragment 3
Empathie heeft geen kans van slagen als de lezer zich laat leiden door:	**1a enkelvoudige emoties / simpele verhalen met eendimensionale protagonisten**	**1b sensationele/simpele/ negatieve beelden en verhalen / de (nieuws)media**
Empathie heeft wel kans van slagen als de lezer zijn informatie haalt uit:	**2a journalistieke verhalen waarvoor tijd en ruimte is genomen / waarin complexe emoties naar voren komen**	**2b onderwijs/boeken/ hulporganisaties**

Vier condities goed: 3p. Drie goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee goed: 0p.
Voor conditie 1a zie regels 273-277: 'Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten, moeten wantrouwen.' Hier pleit de schrijfster voor omdat enkelvoudige emoties en eendimensionale protagonisten niet tot empathie leiden. Daar zijn verhalen over complexe emoties voor nodig, die tijd en ruimte vragen.
Voor conditie 2a zie regels 261-269: 'Ons brein is van nature tot empathie geneigd, maar ons inlevingsvermogen groeit aanzienlijk als we meer informatie over anderen krijgen. Daar hebben we tijd voor nodig. Geen wonder dat het artikel uitmondt in een pleidooi voor journalistieke verhalen waarvoor de tijd en de ruimte is genomen.'
Voor conditie 1b zie tekstfragment 3, alinea 1: 'Hoe meer beelden en nieuwsberichten over armoede we over ons heen krijgen, hoe passiever wij worden.'

Voor conditie 2b zie tekstfragment 3, alinea 2: 'Mensen echter die hun informatie over armoede niet direct uit de media halen, maar via het onderwijs, boeken of hulporganisaties krijgen, bleken daarentegen veel meer betrokken in de bestrijding ervan.'

TEKST 2 DE KUNST EN DE REGELS

2p **20 'konstigen', onderwijzers, verzorgenden en wetenschappers**

Vier groepen goed: 2p. Drie goed: 1p. Twee of minder goed: 0p.

Tacit knowledge: 'Het gaat om ervaringskennis die niet in een boekje is op te schrijven en die niet overdraagbaar is door een paar uur instructie of een korte inwerkperiode.' (regels 47-51)
Mensen die over *tacit knowledge* beschikken, zullen dus slecht kunnen tegen 'het construeren van ranglijstcriteria, het tellen van stappen en minuten, en het aanvinken van vakjes in grote tabellen' (regels 77-80). De schrijver somt de groepen op waar dat voor geldt: '(…) de meest "konstigen". De mensen die om de leerlingen het onderwijs in gingen, die uit nieuwsgierigheid wetenschapper werden, en die in de zorg werken omdat ze willen verzorgen.' (regels 85-90)

2p **21** De kern van een goed antwoord:
De Kunst wordt gehinderd door de Regels. / Vaak hebben regels een negatief effect op werkzaamheden waar ervaringskennis voor nodig is. / Hoe meer regels, des te eerder raakt kunst in het gedrang.
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 15 woorden gebruiken.
Zie regels 117-124: 'Waar zij de regels gaan bepalen (…) daar wordt het slecht toeven. Daar gaat de "konst" verloren, leert ons de Wet van Mariken.'

1p **22 C**
De schrijver neemt een duidelijk standpunt in, waarvan hij de lezers met argumenten probeert te overtuigen. Zijn standpunt en een samenvatting van zijn argumenten zie je in de laatste alinea: 'Maakt u zich geen zorgen om de anderen, de mensen die werk vooral als bron van inkomsten zien. Zij redden het wel. Maar wees eerlijk: dit zijn de "onkonstigen". Waar zij de regels gaan bepalen – en, als het even kan en met de beste bedoelingen, ook uitbreiden, "optimaliseren" en in "targets" vertalen – daar wordt het slecht toeven. Daar gaat de "konst" verloren, leert ons de Wet van Mariken.' (regels 113-124)

3p **23** Drie van onderstaande zes inhoudelijke tegenstellingen:

praktijkgerichte beroepen	ervaringsgerichte beroepen
a) geen/nauwelijks regels	**b) veel regels**
a) vrijwel geen ervaringskennis / vrijwel geen *tacit knowledge*	**b) veel ervaringskennis / veel *tacit knowledge***
a) gemakkelijk aan te leren	**b) lang leertraject noodzakelijk**
a) eenvoudig beoordeelbaar	**b) lastig beoordeelbaar**
a) geen schade als gevolg van regels	**b) negatieve effecten als gevolg van regels**
a) (kennis is) gemakkelijk overdraagbaar	**b) (kennis is) lastig overdraagbaar**

Per juiste tegenstelling: 1p.
Geen of nauwelijks regels (a) voor onkruidwieders en vakkenvullers tegenover veel regels (b) voor docenten, verzorgenden, onderzoekers: 'Wat is immers een goede docent, verzorgende, of onderzoeker? Dat is lastig te zeggen – en dus is er volop ruimte voor regels die dat specificeren. (Denkt u dat zulke regels er ook zijn voor onkruidwieders en vakkenvullers? Welnee. Daar zie je direct of het werk goed gedaan is.)' (regels 60-68)
Vrijwel geen ervaringskennis (a) tegenover veel ervaringskennis (b): 'Vakken vullen, bollen pellen en boompjes stekken vergen vrijwel geen ervaringskennis (…) Voor meesters en juffen, wetenschappers en verzorgenden is dat wel anders (…).' (regels 52-60)
Gemakkelijk aan te leren (a) tegenover lang leertraject noodzakelijk (b): 'Vakken vullen, bollen pellen en boompjes stekken vergen vrijwel geen ervaringskennis (…). Je kunt vanaf dag één aan de slag.' (regels 52-57) Tegenover: 'Het gaat om ervaringskennis die niet in een boekje is op te schrijven en die niet overdraagbaar is door een paar uur instructie of een korte inwerkperiode.' (regels 47-51)
Eenvoudig beoordeelbaar (a) tegenover lastig beoordeelbaar (b): 'Daar zie je direct of het werk goed gedaan is.)' (regels 67-68) tegenover 'Wat is immers een goede docent, verzorgende, of onderzoeker? Dat is lastig te zeggen (…).' (regels 60-64)
Geen schade (a) tegenover negatieve effecten als gevolg van regels (b): 'Tegelijk zijn regels het schadelijkst juist daar waar veel ervaringskennis is.' (regels 69-71)
Kennis is gemakkelijk overdraagbaar (a) tegenover lastig overdraagbaar (b): 'Je kunt vanaf dag één aan de slag.' (regels 56-57) tegenover 'Het gaat om ervaringskennis die niet in een boekje is op te schrijven en die niet overdraagbaar is door een paar uur instructie of een korte inwerkperiode.' (regels 47-51)

4p **24** De kern van een goed antwoord:
1 **Wetmatigheid 1 zegt dat regels het snelst groeien waar ze de meeste schade aanrichten / bij ervaringsgerichte beroepen.** [1p]
2 **Dat komt doordat het voor bepaalde beroepen lastig vast te stellen is wat maakt dat iemand kundig/goed/professioneel is.** [1p]
3 **Wetmatigheid 2 zegt dat regels het schadelijkst zijn daar waar veel ervaringskennis nodig is.** [1p]
4 **Dat komt doordat ervaringsdeskundigen hun werk moeten uitvoeren en (laten) beoordelen volgens verkeerde maatstaven / maatstaven die door ondeskundigen zijn opgesteld. / Doordat ervaringsdeskundigen veel tijd moeten besteden aan de regels van buitenstaanders, hebben zij minder tijd om hun werk goed uit te voeren.** [1p]
of
4 **Dat komt doordat de regels door ondeskundigen worden opgesteld. / Dat komt doordat er meer ondeskundigen zijn bij vakgebieden waar ervaringskennis nodig is.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 80 woorden gebruiken.
Wetmatigheid 1: 'Het nare is dat de regels het snelst groeien waar ze de meeste schade aanrichten. Waarom? Noem het de Wet van Mariken.' (regels 42-45)
Oorzaak 1: 'Het gaat om ervaringskennis die niet in een boekje is op te schrijven en die niet overdraagbaar is door een paar uur instructie of een korte inwerkperiode.' (regels 47-51) En: 'Wat is immers een goede docent, verzorgende, of onderzoeker? Dat is lastig te zeggen – en dus is er volop ruimte voor regels die dat specificeren.' (regels 60-64)
Wetmatigheid 2: 'Tegelijk zijn regels het schadelijkst juist daar waar veel ervaringskennis is.' (regels 69-71)
Oorzaak 2: 'De regels van onwetende buitenstaanders dwingen de ervaringsdeskundigen hun werk naar de verkeerde maatstaven te beoordelen en uit te voeren, en daar bovendien veel tijd aan te besteden.' (regels 71-76)

4p **25**

de 'konstigen'	de 'onkonstigen'
1a Zij doen hun werk met passie (en toewijding). / Zij zijn intrinsiek gemotiveerd. [1p]	**1b Zij werken voor het geld. / Zij missen de intrinsieke motivatie.** [1p]
2a Zij raken gedemotiveerd door de bemoeienis/regels van onkundigen. [1p]	**2b Zij hebben niet zo veel moeite met regels (en haken daardoor minder snel af).** [1p]

1a en 1b allebei goed: 2p. 2a en 2b allebei goed: 2p. Alleen 1a of 1b goed: 1p. Alleen 2a of 2b goed: 1p. 1a en 2b gekoppeld: 1p. 2a en 1b gekoppeld: 1p.

Je moet antwoorden in volledige zinnen.
Werkhouding 1a van de 'konstigen': 'Weet u wie daar het slechtst tegen kunnen? Juist, de meest "konstigen". De mensen die om de leerlingen het onderwijs in gingen, die uit nieuwsgierigheid wetenschapper werden, en die in de zorg werken omdat ze willen verzorgen.' (regels 84-90)
Voor het werk van de 'konstigen' is ervaring nodig. En dan geldt: 'Het opbouwen van ervaringskennis vraagt intrinsieke motivatie.' (regels 97-99) Hieruit kun je werkhouding 1b van de 'onkonstigen' afleiden: zij missen de intrinsieke motivatie. En: 'Maakt u zich geen zorgen om de anderen, de mensen die werk vooral als bron van inkomsten zien.' (regels 113-115)
Werkhouding 2a van de 'konstigen': 'Wie intrinsiek gemotiveerd is, ontleent bevrediging aan werk dat goed gedaan wordt. En wordt dus sneller gedemotiveerd door regels die het verkeerde eisen en meten.' (regels 99-104)
De meest 'konstigen' kunnen slecht tegen de regels. Maar minder 'konstigen', mensen die hun werk niet uit passie maar om andere redenen doen, hebben er minder moeite mee: 'Weet u wie daar het slechtst tegen kunnen? Juist, de meest "konstigen". De mensen die om de leerlingen het onderwijs in gingen, die uit nieuwsgierigheid wetenschapper werden, en die in de zorg werken omdat ze willen verzorgen. Dat zijn de mensen die de moed het eerst in de schoenen zakt. De regels groeien niet alleen sneller waar meer ervaringskennis aan het werk is, maar ze jagen er ook juist de mensen met passie en toewijding weg.' (regels 84-96) Hieruit kun je werkhouding 2b afleiden.

2p **26 B**
Wat er in de tekst wordt bepleit, kun je afleiden uit de problemen waar 'konstigen' volgens de schrijver tegenaan lopen. Zie bijvoorbeeld de laatste twee alinea's. En in alinea 5: 'De regels van onwetende buitenstaanders dwingen de ervaringsdeskundigen hun werk naar de verkeerde maatstaven te beoordelen en uit te voeren, en daar bovendien veel tijd aan te besteden. (…) Meestal zonde van de tijd, en geen kunst.' (regels 71-82)
De strekking van de tekst, dus wat de schrijver duidelijk wil maken, is dat 'konstigen' onnodig tijd verliezen door allerlei regels. Dat die regels zijn opgesteld door onwetende buitenstaanders is daarbij van ondergeschikt belang; uit de tekst kun je niet afleiden dat 'konstigen' liever regels zouden zien die door vakgenoten zijn opgesteld.

2p **27 'De budgetten staan centraal, de uurtarieven, de productienormen, maar de vraag naar de beste weg voor de betrokken persoon komt nauwelijks aan bod.' (alinea 2)**
of
'Mensen die ver afstaan van de dagelijkse praktijk, bedenken oplossingen, altijd uitgedrukt in geld, die los staan van de werkelijke problemen.' (alinea 2)

Zie voor de hoofdgedachte van tekst 2 regels 116-124: 'Maar wees eerlijk: dit zijn de "onkonstigen". Waar zij de regels gaan bepalen – en, als het even kan en met de beste bedoelingen, ook uitbreiden, "optimaliseren" en in "targets" vertalen – daar wordt het slecht toeven. Daar gaat de "konst" verloren (…).'

2p **28** De kern van een goed antwoord:
1 de stijgende kosten (die de werkwijze met zich meebrengt) [1p]
2 de ontevredenheid bij cliënten [1p]
Als nadeel 2 'de ontevredenheid bij cliënten en professionals': 0p.
De laatste zin van tekstfragment 3: 'De kosten zijn gestegen en er heerst ontevredenheid bij cliënten en professionals.' Tekst 2 heeft het wel over onnodig tijdverlies (zie alinea 5), en tijdverlies impliceert ook de stijgende kosten, maar dat nadeel komt op deze manier alleen impliciet aan de orde.
De ontevredenheid van professionals komt in tekst 2 wel aan de orde (zie alinea's 6 en 7). Daarom is het fout als je hier niet alleen de cliënten maar ook de professionals noemt.

TEKST 3 WAT IS DAAR NOU ERG AAN?

1p **29 D**
Zie regels 5-8: 'Praten over wat waarde heeft, is vrijblijvend. Gedrag, zoals geld betalen, laat zien wat we werkelijk van waarde vinden.'

1p **30 '("Als ik van die dure *Fairtrade*-koffie koop, ben ik de koffieboer er dan niet feitelijk voor aan het belonen dat hij een achterhaalde keuze heeft gemaakt?") Wat niet rendeert, verdient het niet overeind te blijven.' (regels 25-31)**
of
'(Tegelijk gelooft Haring) dat moraliseren over mensen- of dierenwelzijn de gezonde werking van de markt in gevaar brengt.' (regels 19-22)
Alleen 'Als ik van die dure Fairtrade-koffie koop, ben ik de koffieboer er dan niet feitelijk voor aan het belonen dat hij een achterhaalde keuze heeft gemaakt?' (regels 25-29): 0p.
'In het interview vertelt de filosoof harder en zakelijker te zijn geworden nu hij begrijpt hoe de markt werkt.' (regels 31-34): 0p.
'Als ik … heeft gemaakt?' (regels 25-29) is een vraag, en nog niet het principe op grond waarvan Haring heeft besloten die koffie niet meer te kopen.
'In het … markt werkt.' (regels 31-34) is ook fout: harder en zakelijker worden is geen logisch principe.

1p **31** De kern van een goed antwoord:
Consumenten kunnen allerlei andere redenen hebben om deze koffie niet te kopen.
of
Er is sprake van een overhaaste generalisatie: alsof de mening van Haring voor alle consumenten zou gelden / alsof de mening van één persoon richtinggevend is.
Je antwoord moet bestaan uit één zin, niet langer dan 20 woorden.
Zie regels 35-37: 'Daarmee wordt waarde wel heel gemakkelijk gelijkgesteld aan wat de consument daar voor wil uitgeven.' Uit de voorbeelden blijkt dat de conclusie te snel is getrokken. Het koopgedrag van de consument hoeft bijvoorbeeld niet te bewijzen dat de productiemethode achterhaald is (zie regels 38-42).
Er wordt een samenvatting gevraagd, dus je moet geen voorbeelden noemen.

2p **32** De kern van een goed antwoord:
1 (De supermarktketens willen …) **producten voordelig/goedkoop in de markt zetten / zoveel mogelijk verkopen.** [1p]
2 (Daarom …) **verhullen/verbergen ze / vertellen ze niet hoe de prijs van producten tot stand komt.** [1p]
Je moet in volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
Voor zin 1 zie regels 64-72: ‘Onlangs meldde Trouw dat de fusie tussen een Nederlandse en een Belgische supermarktketen de nieuwe gigant inspireert tot een bezuiniging van 500 miljoen. Gevreesd wordt dat boeren en tuinders daarvoor moeten bloeden met een nóg lagere vergoeding voor hun waar.’
Voor zin 2 zie regels 83-90: ‘Of is het achterhaald dat de supermarkt ons spullen aansmeert zonder erbij te vertellen hoe die prijs tot stand is gekomen – en dus zonder dat de vraag wat een eerlijke prijs ons waard is überhaupt bij het winkelend publiek kan opkomen?’

2p **33** **C** of **D**
De schrijfster neemt een standpunt in, en geeft argumenten waarmee ze de lezer wil overtuigen. Je kunt het op twee manieren benaderen.
Het koopgedrag van de consument is niet, zoals Haring zegt, een goede graadmeter voor wat we van waarde vinden. De schrijfster heeft als standpunt: ‘Wat we van waarde achten, hangt af van de informatie die we binnenkrijgen.’ (regels 51-53) Dat beargumenteert ze in de alinea’s 5 tot en met 7 met voorbeelden die duidelijk maken waarom ze de handelswijze van de supermarktketens afkeurt. Deze benadering leidt tot antwoord C.
Je kunt het ook algemener zien. De schrijfster heeft het uitgebreid over de rol van de supermarkten om haar standpunt te beargumenteren. Maar in de regels 53-54 noemt ze ook de rol van kranten, scholen en kritische burgers. Zie je het zo algemeen, dan kies je voor antwoord D.

1p **34** **D**
Hier vallen de reeksen af waarin woorden of woordgroepen voorkomen die niet per se een kritische houding tegenover de handelswijze van supermarktketens laten zien. A valt dan af in verband met ‘in de markt zetten’: dat is een neutrale formulering. Hetzelfde geldt voor B in verband met ‘in het voordeel’. In C heeft de woordgroep ‘kritische burgers’ niet te maken met de handelswijze van de supermarktketens. In D getuigen alle citaten van de kritische houding van de schrijfster.

1p **35** **C**
In alinea 1 tot en met 3 gaat het om het standpunt van Haring. Hij is van mening dat we met ons koopgedrag bepalen wat we van waarde vinden en daaruit blijkt dat *Fairtrade*-koffie op een achterhaalde manier wordt geproduceerd: ‘Wat niet rendeert, verdient het niet overeind te blijven.’ (regels 29-31)
In alinea 4 tot en met 7 weerlegt de schrijfster dit standpunt. De voorbeelden waar ze dat mee doet, leiden tot twee retorische vragen. Met die retorische vragen laat ze zien waarom ze het oneens is met Haring: ‘Je vraagt je af: produceren deze boeren volgens een achterhaalde methode, omdát de consument goedkope groenten wil? Of is het achterhaald dat de supermarkt ons spullen aansmeert zonder erbij te vertellen hoe die prijs tot stand is gekomen – en dus zonder dat de vraag wat een eerlijke prijs ons waard is überhaupt bij het winkelend publiek kan opkomen?’ (regels 79-90)

2p **36** De kern van een goed antwoord:
1 **De consument kan eisen dat boeren/producenten een reële/eerlijke prijs krijgen voor hun producten** [1p]
2 **en dat (voor consumenten) duidelijk is hoe de prijs van (voedsel) producten tot stand komt.** [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Beide misstanden zie je in de slotzin, de retorische vraag: ‘Of is het achterhaald dat de supermarkt ons spullen aansmeert zonder erbij te vertellen hoe die prijs tot stand is gekomen – en dus zonder dat de vraag wat een eerlijke prijs ons waard is überhaupt bij het winkelend publiek kan opkomen?’ (regels 83-90)
Ten eerste is de prijs die de boeren krijgen niet reëel. Ten tweede is het onduidelijk hoe de prijs tot stand komt. Een kritische consument kan van de supermarkten verlangen dat ze deze twee misstanden oplossen.

Examen 2019-II

Tekst 1

De evolutie leert ons geen moraal

(1) Tussen ons en de andere dieren loopt een scherpe grens. Sterker nog: de evolutie van de menselijke geest is zo anders verlopen, dat er tussen ons en onze evolutionaire verwanten een cognitieve kloof gaapt. Als enige diersoort hebben we taal, een verworvenheid waaraan we onze heerschappij in het dierenrijk te danken hebben, en moreel besef.

(2) Darwin heeft ons geleerd dat de eigenschappen van levende wezens in de loop van de geschiedenis zijn ontstaan, evoluerend door natuurlijke selectie. Als dat klopt, dan zouden wij een gewijzigde versie zijn van onze verre voorouders en meer lijken op onze nauwste verwanten, de chimpansees, dan op 'lagere' dieren. Taal en moraal zouden dan een lange geschiedenis hebben.

(3) Dit is een populaire visie die ten grondslag ligt aan de evolutionaire psychologie. De manier waarop wij denken, is bepaald door de *struggle for life*[1] van onze verre voorouders uit de steentijd, zo'n miljoen jaar geleden. Daardoor zouden man en vrouw op verschillende manieren jaloers zijn. Zij heeft er meer moeite mee als hij een emotionele verhouding heeft met een ander dan wanneer hij vreemdgaat. Bij hem is het net andersom: een verliefdheid ziet hij door de vingers, maar hij kan er niet tegen als ze het met een ander doet.

(4) Dit past bij een dogma van de gedragsbiologie, over promiscue mannetjes die zoveel mogelijk vrouwtjes willen bevruchten, terwijl vrouwtjes hun partner juist aan zich willen binden om samen voor de jongen te zorgen. Dat bepaalde ook het seksuele gedrag van onze jager-verzamelaar-voorouders, en aan die strategie zijn we nog altijd onderworpen.

(5) Maar wat blijkt? Uit interviews met onder anderen Duitsers en Amerikanen komt naar voren dat de verschillen tussen hen veel groter zijn dan die tussen mannen en vrouwen. Het dogma van de overspelige mannetjes en trouwe vrouwtjes gaat bij veel menselijke culturen helemaal niet op, evenmin als bij alle diersoorten. Sekseverschillen in menselijk gedrag zijn dus vooral cultureel bepaald en hebben misschien heel weinig te maken met onze biologische evolutie.

(6) Hetzelfde geldt voor het idee dat onze zelfzuchtige genen maken dat we meer investeren in bloedverwanten dan in anderen. De keerzijde ervan is het 'assepoester-syndroom': stiefouders maken zich veel vaker schuldig aan kindermishandeling dan biologische ouders.

(7) De Amerikaanse filosoof David Buller heeft dat nare sprookje ontkracht. Hij ontdekte dat kindermishandeling door stiefouders vaker wordt geregistreerd doordat er een cultureel vooroordeel heerst bij de autoriteiten. Opnieuw blijkt dat culturele factoren veel belangrijker zijn dan de invloed van genetische evolutie.

noot 1 *struggle for life*: de strijd om het bestaan. De term werd bekend door Darwin die erop wees dat alleen de sterksten van de soort, degenen die kunnen overleven, blijven bestaan.

(8) De bekende apenonderzoeker Frans de Waal gaat nog veel verder terug in de geschiedenis en betoogt dat bepaalde menselijke eigenschappen, zoals moreel besef, ook te vinden zijn bij onze nauwste verwanten, de mensapen. De Waal noemt het de "aap in ons": niet zomaar een vernisje op onze dierlijke natuur, maar een oeroude eigenschap, die bij ons alleen wat beter ontwikkeld is dan bij apen.

(9) De achterliggende gedachte is duidelijk: evolutie verloopt zeer langzaam, dus menselijke eigenschappen moeten ook bij andere dieren (en vooral bij onze nauwste verwanten) aanwezig zijn, hoe primitief ook. De Waal zegt bewijs te hebben gevonden voor een besef van *fairness* (eerlijkheid) in apen. Het filmpje van de aap die geërgerd ophoudt met een spelletje waarin hij beloond wordt met een stukje komkommer als hij ziet dat zijn buurman voor hetzelfde gedrag wordt beloond met een druif, is beroemd geworden in *De Wereld Draait Door*. Maar wat er niet bij verteld werd, is dat de apen op precies dezelfde manier reageerden als er een druif in de lege kooi naast hen lag, zonder een soortgenoot om jaloers op te zijn. Ja, ook een aap kan zich ergeren, maar waarom zou dit iets met eerlijkheid te maken hebben?

(10) Volgens De Waal, die *Een tijd voor empathie* schreef, kunnen we een voorbeeld nemen aan de empathie van apen, die zich met elkaar verzoenen na conflicten en bij wie buitenstaanders de vechtersbazen troosten. *Wat de natuur leert over een betere samenleving*, luidt de ondertitel.

(11) Maar is niet ook hier de wens de vader van de gedachte? Er zijn sterke aanwijzingen dat apen zich niet empathisch gedragen, maar zichzelf indekken tegen mogelijke agressie. Zowel de winnaar als de verliezer van een gevecht wordt 'getroost', wat de kans op een gewelddadige confrontatie verkleint.

(12) Het dierenrijk biedt dus weinig aanknopingspunten voor moraal. Dat is ook niet erg. De Schotse filosoof David Hume waarschuwde in de achttiende eeuw al tegen de notie dat uit de manier waarop de wereld in elkaar zit, is af te leiden dat ze zo zou moeten zijn. Oftewel, je kunt geen morele oordelen uit de natuur halen, al beweert Frans de Waal nog zo stellig dat de natuur ons wat leert. Maar je kunt wel onderzoeken hoe de mens tot een moreel wezen is geëvolueerd.

(13) De Amerikaanse paleontoloog Stephen Jay Gould heeft een alternatief bedacht voor de langzame evolutie door natuurlijke selectie: het *punctuated* equilibrium[2]. Soms, zegt Gould, kan evolutie heel snel verlopen, met grote sprongen. Daarnaast kunnen eigenschappen ontstaan als bijproduct van selectie op een andere eigenschap. Dat bijproduct kan bij een plotselinge verandering in de omgeving ineens van pas komen en een selectief voordeel hebben. Gould noemt het vermogen tot lezen en schrijven. Het is niet plausibel dat dat zich over miljoenen jaren heeft ontwikkeld, het is waarschijnlijk 'meegelift' met een ander cognitief vermogen.

(14) Volgens de Amerikaanse taalkundige en filosoof Noam Chomsky is menselijke taal vrij recent (zo'n honderdduizend jaar geleden) ontstaan, wellicht dankzij een mutatie die geleid heeft tot een gewijzigde

noot 2 *punctuated equilibrium*: onderbroken evenwicht

'bedrading' van het menselijk brein. Chomsky betoogt dat je feitelijk heel weinig kunt zeggen over de evolutie van het denken, maar dat het waarschijnlijk is dat onze prehistorische voorouders geen taal hadden zoals wij. Archeologen hebben dramatische veranderingen geconstateerd die ongeveer 80.000 tot 100.000 jaar geleden hebben plaatsgevonden. Gevonden fossielen duiden op het gebruik van symbolen, bijvoorbeeld in de grotschilderingen die in Frankrijk en Spanje zijn ontdekt. Maar ook verbeteringen van werktuigen, die op zich al van veel eerder bekend zijn, ontwikkelen zich dan opeens veel sneller. Deze explosie van creativiteit heeft waarschijnlijk iets te maken met de ontwikkeling van taal. Het taalvermogen is tot nu toe bij geen enkele andere diersoort aangetroffen, hetgeen ook wijst op een uniek menselijke evolutie.

(15) Chomsky meent dat taal een eenvoudig systeem is dat ons grenzeloze gebruiksmogelijkheden biedt. De grote kampioen van de langzame evolutie, Richard Dawkins, was het daar eerst mee oneens, bijvoorbeeld in zijn populaire boek *De zelfzuchtige genen*. Maar in zijn onlangs verschenen autobiografie blijken zijn inzichten geëvolueerd te zijn en omarmt hij Chomsky's ideeën over taal: hij spreekt van een "macromutatie". Kortom, drie toonaangevende wetenschappers zijn het erover eens dat evolutie ook heel snel kan verlopen, en zij zijn niet de enigen.

(16) Populair-wetenschappelijke boeken over de evolutionaire oorsprong van de menselijke natuur zijn bestsellers: *Madame Bovary's Ovaries* door David en Nanelle Barash, *Jaloezie, de gevaarlijke passie* van David Buss, *Oerdriften op de werkvloer* van evolutionair psycholoog Bram Buunk, en het jongste voorbeeld: *Mismatch* van Ronald Giphart en Mark van Vugt.

(17) Nu kun je het lezen van zulke boeken zien als een onschuldig en ook wel vermakelijk tijdverdrijf, maar wij vinden de inhoud ervan zorgelijk. Het wetenschappelijk onderzoek naar de evolutie en werking van de menselijke geest wordt niet bepaald bevorderd door pseudowetenschappelijke verzinsels. De meeste wetenschappers negeren evolutionaire psychologie. Het is de taak van wetenschappers om pseudowetenschap te ontmaskeren en om hun bevindingen zo goed mogelijk uit te leggen aan een breed publiek.

(18) Het wordt griezelig als zulke pseudowetenschappelijke inzichten onze moraal gaan verklaren en zo een bepaalde visie op het samenleven rechtvaardigen. Daaraan maken niet alleen de genoemde bestsellerauteurs zich schuldig, maar ook Frans de Waal met zijn empathische aap – ze praten de lezer een vaste, op de evolutie gebaseerde moraal aan.

(19) Achterhaalde morele opvattingen gekoppeld aan ongefundeerde speculaties leiden dan tot bevestiging van bestaande stereotypen, bijvoorbeeld over de rol van mannen en vrouwen in onze moderne maatschappij – vrouwen zijn trouw en 'verzorgend' terwijl mannen doen wat ze willen, want *boys will be boys*[3]. Het zit in onze 'zelfzuchtige' genen en we kunnen er niets aan doen.

(20) We kunnen beter nagaan waar wij onze bijzondere vermogens aan danken. Hoe zijn wezens ontstaan die taal tot hun beschikking hadden, waardoor ze met beperkte middelen oneindig konden combineren? Hoe konden ze creatief worden, zich door kunst uiten, het vermogen ontwikkelen om zich in de gedachtewereld van anderen te verplaatsen en zich af te vragen: hoe ga ik met een ander om?

(21) Als we dat doorgronden, snappen we alléén waarom wij überhaupt de vraag kunnen stellen wat wij zouden kunnen, willen en moeten doen – maar we weten dan nog vrijwel niets over wat de juiste moraal is. Een evolutionaire verklaring van het ontstaan van morele vermogens dwingt ons op geen enkele manier om bepaalde morele opvattingen te omarmen. Wij zijn niet de gevangenen van onze geschiedenis, maar moeten onze creatieve geest benutten om de maatschappij in te richten naar ons goeddunken. Wat een goede maatschappij is, dat vertelt de evolutie ons niet. Dat zullen we zelf moeten bedenken.

naar: Johan Bolhuis en Marcus Düwell
uit: Trouw, zaterdag 23 april 2016

Johan Bolhuis is hoogleraar Psychologische Functieleer aan de universiteit Utrecht; hij publiceert veel over brein, cognitie en gedrag van mens en dier. Marcus Düwell is directeur van het Departement Filosofie en Religiewetenschap in Utrecht en is daar hoogleraar Ethiek.

noot 3 *boys will be boys*: een Engelse uitdrukking die wordt gebruikt om te benadrukken dat mensen niet verrast moeten zijn als jongens of mannen op een ruwe of lawaaierige manier handelen, omdat dit deel uitmaakt van de mannelijke aard

---

De tekst 'De evolutie leert ons geen moraal' kan door middel van onderstaande kopjes in vijf delen worden onderverdeeld:
deel 1: Inleiding
deel 2: Wijdverbreide aannames en hun ontkrachting
deel 3: Hernieuwde theorievorming
deel 4: Pseudowetenschap
deel 5: Slot

1p **1** Bij welke alinea begint deel 4, 'Pseudowetenschap'?

1p **2** Welke overeenkomst is er in alinea 3 en 4 te vinden tussen opvattingen uit de evolutionaire psychologie en de gedragsbiologie?
Beide wetenschappen
- **A** benadrukken dat menselijk gedrag verklaard kan worden uit omstandigheden in het verleden.
- **B** gaan uit van dominantie bij de man en intuïtieve aandrang tot binding bij de vrouw.
- **C** interpreteren menselijk gedrag als het resultaat van langzame biologische evolutie.
- **D** verklaren menselijk gedrag door te verwijzen naar parallellen met dierlijk gedrag.

Frans de Waal huldigt volgens de tekst het standpunt dat moreel besef te ontlenen valt aan de natuur.

3p **3** Vat de argumentatie van Frans de Waal samen waarmee hij volgens de tekst dit standpunt ondersteunt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

3p **4** Vat het tekstgedeelte van alinea 10 tot en met 12 samen. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het in.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

standpunt	Volgens De Waal is het gedrag van apen een voorbeeld voor de mens.
tegenwerping	
conclusie	
aanbeveling	

In alinea 8 tot en met 11 worden drijfveren voor het gedrag van apen aan de orde gesteld.
2p **5** Wat is blijkens de tekst de visie van De Waal op deze drijfveren en wat is blijkens de tekst de visie van de auteurs op deze drijfveren? Gebruik geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

1p **6** Volgens wie verloopt de evolutie alleen geleidelijk?
volgens
A Chomsky
B Dawkins
C De Waal
D Gould

tekstfragment 1

(1) "Op dit moment vindt een kentering plaats. Er is een herwaardering van het verband tussen mens en dier, mede onder invloed van de neurowetenschappen. Die kijken naar de hersenen van een mens en naar de hersenen van een aap en zien dat er geen enkel onderdeel in de mensenhersenen zit dat niet ook in de apenhersenen zit.
(2) Ze hebben onlangs de neuronen geteld in de hersenen van mensen en van apen en het menselijk brein is niet onderscheidbaar van een groot apenbrein. Moderne neurowetenschappers doen experimenten bij ratten op het gebied van angst, liefde, affectie en agressie en trekken dan conclusies over hoe processen van angst en liefde werken bij de mens. Ze trekken de hele dag door lijnen tussen dierlijke hersendelen en menselijke hersendelen en hebben geen enkele moeite met het idee dat misschien bepaalde emoties bij dieren voorkomen."

naar: 'Mens-zijn, wat is dat?' / interview met primatoloog Frans de Waal door Robert Dulmers
uit: De Groene Amsterdammer, 3 november 2010

In het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 11 en 12 van tekst 1 wordt een visie verwoord op wat de natuur ons leren kan. Die visie is tegengesteld aan de visie die blijkt uit tekstfragment 1.
2p **7** Geef voor elk van die visies weer welk argument wordt gehanteerd om die te staven.

In alinea 2 van tekstfragment 1 maakt de geïnterviewde gebruik van een specifiek argumentatieschema.
2p **8** Geef aan welk schema dit betreft en beredeneer waarom je de argumentatie al dan niet overtuigend vindt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Blijkens tekstfragment 1 maken neurowetenschappers gebruik van een specifiek argumentatieschema.
2p **9** Geef aan welk schema dit betreft en beredeneer waarom je de argumentatie al dan niet overtuigend vindt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

tekstfragment 2

(1) Levinson hoopt dat het uiteindelijk ook mogelijk wordt de geschiedenis van 'taal' te berekenen. Bijvoorbeeld van de talen die buiten Afrika gesproken worden. Levinson: "De standaardhypothese is dat het ontstaan van taal samenvalt met het ontstaan van de 'anatomisch moderne mens'. Die zou zich 60.000 jaar geleden vanuit Afrika over de andere continenten verspreid hebben. Maar ik betwijfel of de enorme diversiteit van talen die je nu buiten Afrika vindt, in 60.000 jaar ontstaan kan zijn."
(2) "Ik kan me ook voorstellen dat andere mensachtigen ook al zoiets hadden als taal. En dat hun taalsystemen van invloed zijn geweest op hoe taal zich in de loop der millenia ontwikkeld heeft. Dus dat contacten tussen de anatomisch moderne mens en andere mensachtigen, zoals neandertalers en denivosa-mensen, ook talige gevolgen hebben gehad."
(3) "Kortom, dat *folks we now might think were not quite us*[1)] ook een bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van taal."

naar: Berthold van Maris, 'Hoe oud is de oertaal van alle mensen?'
uit: NRC, 16-17 maart 2018

noot 1 mensen van wie we nu zouden kunnen denken dat ze niet hetzelfde waren als wij

Zowel in alinea's 13 en 14 van de hoofdtekst als in tekstfragment 2 komen visies op de ouderdom van taal en het ontstaan van taal aan de orde.
2p **10** Vat de verschillen in zienswijze op het ontstaan en de ouderdom van taal van Chomsky en Levinson samen. Maak voor je antwoord gebruik van onderstaand schema.

	Chomsky	**Levinson**
bij wie ontstaan?		
wanneer ontstaan?		

Een kritisch lezer zou van mening kunnen zijn dat in alinea 17 het publiek wordt bespeeld, doordat daar met enige geringschatting geschreven wordt over evolutionaire psychologie.
2p **11** Citeer twee woorden of woordgroepen uit alinea 17 waaruit deze geringschatting blijkt.

In regels 261-263 wordt voorgesteld dat we 'beter' kunnen nagaan waar mensen hun bijzondere vermogens aan danken.
1p **12** Welke eerder in de tekst genoemde opvatting zou met dit voorstel moeten worden bijgesteld?
de opvatting dat
A het taalvermogen een uniek-menselijke eigenschap is
B mens en dier fundamenteel van elkaar verschillen
C moraal uit de evolutie kan worden gerechtvaardigd
D rolpatronen maar moeilijk veranderd kunnen worden

2p **13** Welke van onderstaande formuleringen geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst ‘De evolutie leert ons geen moraal’ weer?

A Achterhaalde morele opvattingen gekoppeld aan ongefundeerde speculaties over het verloop van de evolutie leiden tot bevestiging van stereotypen.
B Een evolutionaire verklaring van het ontstaan van morele vermogens dwingt ons om bepaalde maatschappelijke opvattingen te omarmen.
C Wij moeten onze creatieve geest benutten om de maatschappij in te richten naar ons goeddunken, zonder rekening te houden met evolutionaire chronologie.
D Wij zijn aangewezen op ons kritisch vermogen om zelf te bedenken wat een goede maatschappij is, aangezien de natuur ons hierbij geen steun biedt.

2p **14** Welke twee van onderstaande uitspraken zijn in overeenstemming met de strekking van tekst 1?

1 Alleen door hoe-vragen te stellen, kunnen we ons een beeld vormen van een beschaafde samenleving.
2 De evolutie van onze genen is veel bepalender voor ons gedrag dan de culturele tijdgeest.
3 De ideeën van Chomsky over menselijke taal vertonen overeenkomsten met de inzichten van de evolutionair psychologen.
4 Een aantal evolutionair-psychologische verklaringen zorgen voor bevestiging van vooroordelen.
5 Hume had in zijn tijd al in de gaten dat wanneer iets het geval is, dit niet betekent dat het noodzakelijkerwijs het geval is.
6 Verschillen tussen mannen en vrouwen zijn overtuigend te verklaren vanuit de evolutionaire psychologie.

1p **15** Tekst 1 is hoofdzakelijk een betoog, want in de tekst

A worden de opbrengsten van verschillende vormen van onderzoek tegen elkaar afgezet.
B worden diverse argumenten tegen de morele inrichting van onze maatschappij gegeven.
C worden redenen gegeven voor een andere kijk op de herkomst van menselijke moraliteit.
D wordt een duidelijke voorkeur uitgesproken voor een specifieke visie op de evolutieleer.

3p **16** Welke drie van onderstaande uitspraken zouden in een beknopte samenvatting van tekst 1 moeten worden opgenomen, gelet op de strekking van de tekst?
Noteer de drie cijfers die voor betreffende uitspraken staan.

1 De manier waarop wij in deze tijd denken, is goeddeels bepaald door de *struggle for life* van onze verre voorouders.
2 Het is te gemakkelijk om de natuur te gebruiken als bron van inspiratie voor de manier waarop mensen moeten samenleven.
3 Steeds meer mensen zijn oprecht geïnteresseerd in de evolutionaire oorsprong van de menselijke natuur.
4 Vaak wordt menselijk gedrag abusievelijk toegeschreven aan biologische grondslagen.
5 Volgens Chomsky is taal een eenvoudig systeem dat ons grenzeloze gebruiksmogelijkheden biedt.
6 We moeten ervoor waken dat pseudowetenschappelijke inzichten onze visie bepalen op de inrichting van de ideale samenleving.

Hieronder volgen vijf uitspraken. Twee ervan zijn feitelijk en drie ervan zijn waarderend.

1 “Hetzelfde geldt voor het idee dat onze zelfzuchtige genen maken dat we meer investeren in bloedverwanten dan in anderen.” (regels 62-65)
2 “Deze explosie van creativiteit heeft waarschijnlijk iets te maken met de ontwikkeling van taal.” (regels 190-192)
3 “Nu kun je het lezen van zulke boeken zien als een onschuldig en ook wel vermakelijk tijdverdrijf, maar wij vinden de inhoud ervan zorgelijk.” (regels 224-227)
4 “Het wordt griezelig als zulke pseudowetenschappelijke inzichten onze moraal gaan verklaren en zo een bepaalde visie op het samenleven rechtvaardigen.” (regels 239-243)
5 “We kunnen beter nagaan waar wij onze bijzondere vermogens aan danken.” (regels 261-263)

3p **17** Neem de cijfers 1 tot en met 5 over en noteer achter elk cijfer een F voor feitelijk of een W voor waarderend.

Tekst 2

Nee, meneer de politicus, mijn statistieken zijn niet links

(1) Het lijkt nog niet zo lang geleden dat politici van linkse en rechtse signatuur zich ondanks hun vele tegenstellingen althans nog konden vinden in de gedeelde overtuiging dat verstandig beleid gebaseerd moet zijn op een juist begrip van de wereld. Statistieken, feiten en wetenschappelijke bevindingen waren daarbij van onvervangbare waarde. Respect voor de wetenschappelijke methoden en de cijfers die door economen, sociologen, politicologen, klimatologen en andere wetenschappers werden geproduceerd, gaf de politieke strijd tenminste een zekere redelijkheid.

(2) Die tijd lijkt voorbij. Het publieke debat is voor een belangrijk deel losgezongen van de objectieve werkelijkheid. Veel politici bouwen met drogredeneringen en selectieve bewijzen een eigen werkelijkheid. Cijfers die niet in dat verhaal passen, worden zo geïnterpreteerd dat ze het eigen gelijk ondersteunen. Wetenschappers die onwelgevallige feiten produceren, worden publiekelijk gedesavoueerd als onbetrouwbare figuren van wie onderzoeksbevindingen als opgeleukte meningen moeten worden gediskwalificeerd. Slim gekozen etiketten ondermijnen de geloofwaardigheid van deskundigen. Dan heet een arbeidsmarktdeskundige ineens een ‘linkse econoom’, wordt een integratiedeskundige weggezet als ‘rechtse socioloog’ of zitten klimaatwetenschappers in een ‘ivoren toren’.

(3) Het kaltstellen[1] van wetenschappers legt politici geen windeieren. Een deel van het kiezersvolk herkent zich immers niet in de objectieve werkelijkheid zoals die tot uitdrukking komt in onderzoeken. Het land kan wel steeds veiliger geworden zijn, toch voelen veel mensen zich steeds onveiliger. Het levert electoraal soms meer op deze mensen naar de mond te praten dan hen als volwaardige

noot 1 kaltstellen: neutraliseren, uitschakelen

burgers te behandelen en serieus met hen in debat te gaan.

(4) Intussen wordt het gezag van de wetenschappen steeds verder ondergraven. Anti-intellectualisme is natuurlijk altijd een goede voedingsbodem geweest voor populistische volksmenners, maar toch is de onbeschaamdheid waarmee sommige politici de feitenvrije politiek omarmen, nu gevaarlijker dan ooit. De wereld is complex en gevaarlijk. Door wetenschappers te ondermijnen, ontnemen politici burgers en beleidsmakers de meest betrouwbare wijze waarop ze inzicht kunnen krijgen in de feitelijke werkelijkheid.

(5) Het wordt daarom tijd dat wetenschappers die neergeworpen handschoen eens opnemen. Gelukkig kunnen zij zelf best iets doen om het gezag waarmee ze spreken, te herstellen. Ten eerste door openheid te betrachten. Immers, mensen die wetenschappers andere dan louter wetenschappelijke motiveringen toedichten, hebben gewoon een punt. Wetenschappers zijn ook maar gewoon mensen, met meningen, vooroordelen, belangen, en politieke voorkeuren. Burgers voelen dat heus aan en politici maken er gebruik van.

(6) En dus moeten wetenschappers toegeven dat zij zelf bevooroordeeld zouden kunnen zijn. Maar ze mogen ook met zelfverzekerdheid volhouden dat het wetenschappelijk forum als geheel zo waardenvrij als mogelijk is. Wat is wetenschap immers anders dan een georganiseerde inspanning om vermoedens te toetsen aan de werkelijkheid? Wetenschappers moeten uitleggen dat ze elkaar niet op de inhoud van hun ideeën controleren, maar op de wijze waarop ze hun bedenksels toetsen aan de werkelijkheid. Onderzoeken worden gerepliceerd, nagerekend, en bediscussieerd. Zo ontstaat een steeds verfijnder begrip van de wijze waarop de wereld werkelijk werkt. Persoonlijke meningen sneuvelen in dit spel al gauw als ze niet door cijfers worden ondersteund.

(7) Wetenschappers zouden zich publiekelijk moeten beperken tot uitspraken waarover in het wetenschappelijk forum een redelijke mate van overeenstemming bereikt is. Natuurlijk: het trage karakter van de wetenschappelijke consensusvorming staat op gespannen voet met de medialogica en het verlangen van politici snel antwoorden te vinden. Maar het is van groot belang voor het gezag van de wetenschappen weerstand te bieden aan de druk om dan maar snel iets te roepen. Als wetenschappers al iets moeten zeggen op basis van een enkel onderzoek, dan zouden ze onvermoeibaar de nodige kanttekeningen moeten plaatsen bij de opgevoerde bewijsvoering. Zo kan men voorkomen dat journalisten of politici op een oneigenlijke wijze met minder stevige wetenschappelijke bevindingen aan de haal gaan.

(8) Er is geen beter alternatief. Jazeker, wetenschap is onvolmaakt. Gegevens zijn onvolkomen en de wijze waarop wetenschappers conclusies kunnen trekken op basis van wat ze observeren, is onderwerp van voortdurend wetenschapsfilosofisch debat. Bovendien: er zijn nogal wat interessante vragen die we niet met wetenschappelijke methoden kunnen beantwoorden, bijvoorbeeld over hoe het voelt om vluchteling of werkloze of kansloze jongere te zijn. Wetenschappers zijn zelf vaak de eersten om dat toe te geven. Maar de onderkenning van de beperkingen van de wetenschappelijke methode mag ons er niet van weerhouden vast te stellen dat die methode de beste wijze is om tot een bepaald soort kennis te komen. Dat is belangrijk: de werkelijkheid laat zich niet straffeloos negeren.

naar: Mark Levels
uit: NRC, 18 augustus 2016

In alinea 1 en 2 van tekst 2 wordt een verandering bij politici beschreven.

1p **18** Waarover waren politici het volgens tekst 2 tot voor kort eens?
Ze waren het eens over het belang van
A feiten die het eigen gelijk ondersteunen.
B gemeenschappelijke overtuigingen.
C wederzijds respect voor elkaar.
D wetenschappelijk bewezen feiten.

"Slim gekozen etiketten ondermijnen de geloofwaardigheid van deskundigen. Dan heet een arbeidsmarktdeskundige ineens een 'linkse econoom', wordt een integratiedeskundige weggezet als 'rechtse socioloog' of zitten klimaatwetenschappers in een 'ivoren toren'." (regels 32-39)

1p **19** Van welke overtreding van een discussieregel is er sprake in bovenstaand citaat? van
A een cirkelredenering
B het bespelen van het publiek
C het ontduiken van bewijslast
D het vertekenen van een standpunt

In tekst 2 komen activiteiten aan de orde die kenmerkend zouden zijn voor politici: debatteren over zaken die geen deel uitmaken van de objectieve werkelijkheid, een eigen beeld van de werkelijkheid bouwen en wetenschappers als onbetrouwbaar wegzetten.

2p **20** Welke twee gevolgen heeft dit aan politici toegeschreven gedrag volgens alinea 3 van tekst 2? Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 5 tot en met 7 van tekst 2 worden er adviezen gegeven aan wetenschappers om de toegeworpen handschoen op te nemen.

3p **21** Noem uit elk van deze alinea's een advies. Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

"Maar de onderkenning van de beperkingen van de wetenschappelijke methode mag ons er niet van weerhouden vast te stellen dat die methode de beste wijze is om tot een bepaald soort kennis te komen." (regels 142-148)

1p **22** Wat houdt deze zin in?
Deze zin houdt in dat politici wetenschappelijke bevindingen moeten beschouwen als
A een alternatief voor maatschappelijk debat.
B een onmisbare aanvulling bij de evaluatie van bestaand beleid.
C een subjectieve, maar waardevolle aanvulling op hun eigen mening.
D uitgangspunt bij het voeren van het politieke debat.

1p **23** Hoe kan tekst 2 het best omschreven worden?
De tekst kan het best worden omschreven als
A een beschouwing over de betekenis en de beperkingen van de wetenschap.
B een betoog om aan te tonen dat de wetenschap leidend moet zijn in politieke beslissingen.
C een pleidooi om de wetenschap weer de plek te geven die haar toebehoort.
D een uiteenzetting over de betekenis van wetenschap in de westerse maatschappij.

Tekst 3

Kunnen we normaler doen over eten?

(1) Eten is politiek. Of het nu gaat om de technologie achter ons eten (E-nummers, klonen, genetische modificatie van gewassen), de gezondheidsrisico's bij de productie van ons eten (de dioxinecrisis, de EHEC-epidemie, de gekkekoeienziekte, Q-koorts) of de voorlichting over ons eten (wanneer mogen bedrijven voedsel aanprijzen als gezond?).

(2) Eten gaat ons allemaal aan en daarmee is het dus ook een politieke kwestie. Zoals vaker wordt de vooruitgang diep gewantrouwd. Er is heimwee naar de kleine boer, naar 'eerlijk eten' waar niet mee gerommeld is. Dat die kleine boer toch een stuk minder monden kon voeden dan de huidige industrie, wordt gemakshalve vergeten.

(3) Boeren hebben van oudsher een innige relatie met de overheid. Er zijn weinig sectoren die wereldwijd zoveel subsidie toegestopt krijgen als de agrarische. Een superenthousiaste geldschieter is Europa. Als je de Europese Unie definieert aan de hand van haar uitgaven, dan is Brussel een immense subsidieverstrekker aan de agrarische sector: ruim 50 miljard euro.

(4) Wantrouwen van consumenten en een krachtige lobby van boeren maken voedsel een markt die zucht onder de overbemoeienis van de overheid. Regels, betutteling, beleid dat zwalkt, het hoort er allemaal bij. Geen wonder, als zowel consumenten als producenten politici platwalsen met verzoeknummers.

(5) Als een overheid eenmaal begint met geld uitdelen, dan schreeuwen de ontvangers voortdurend om meer hulp. Toen Rusland onze komkommers niet meer bliefde in 2011, toen Rusland nog veel meer van onze oogsten niet bliefde in 2014, telkens klonk het: overheid, spring bij!

(6) Onlangs vroegen de Europese boeren weer om geld, in Brussel. Varkensboeren hebben het zwaar en willen steun. En melkboeren zijn bij nader inzien toch niet zo blij met het afschaffen van het melkquotum[1]. De Nederlandse boeren juichten afschaffen toe; konden ze eindelijk ook eens de wereldmarkt veroveren. Maar nu is er natuurlijk te veel melk, stort de melkprijs in, werken boeren onder hun kostprijs en willen ze hulp van de overheid. Tja, zo ken ik er ook nog wel een paar.

(7) "De wereldeconomie is een ongeleid projectiel. Belangrijke sectoren, als voedsel, hebben regulering nodig", zei de voorman van de melkveehouders in de *NRC*. Maar, beste meneer, dat geldt voor alle bedrijven. Dan kunnen belastingbetalers élk bedrijf gaan compenseren, wanneer de wereldeconomie even de verkeerde kant op gaat.

(8) Op- en neergang hoort echt bij de economie en dus bij ondernemen. En de financiële neergangen zal je echt zelf moeten opvangen, ook als boer (hoge uitzonderingen daargelaten). Neem bijvoorbeeld een fabrikant van chipmachines: die is niet anders gewend. Daar is het ook hollen of stilstaan: óf het bedrijf kan niet genoeg machines maken om de vraag bij te benen, óf het zit met veel te veel machines die niemand wil hebben. Normale tijden kent het nauwelijks. Op grillige markten hebben boeren geen monopolie.

(9) Er is nog een argument tegen al die hulp: je beloont slecht gedrag en straft de verstandige ondernemer. Elke keer dat de overheid zielige boeren redt die geen buffer aanlegden voor slechte tijden, staat de ondernemer die wel een buffer aanlegde, voor gek. Die kijkt de volgende keer wel uit: hij kan net zo goed meer risico nemen, want "de overheid redt je toch wel". Met elke ronde hulp zullen er dus minder boeren zijn die voor zichzelf kunnen zorgen. Van mij mag de markt voor voedsel dus een stuk normaler worden, of moet ik zeggen: gezonder?

naar Marieke Stellinga
bron: NRC, 15 september 2015

noot 1 In de Europese Unie was tussen 1984 en 2015 met behulp van melkquota beregeld hoeveel koemelk per boerderij mocht worden geproduceerd.

2p **24** Welke drie aspecten van de voedselindustrie veroorzaken volgens tekst 3 wantrouwen onder de Nederlandse bevolking?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

"Er is nog een argument tegen al die hulp" (regels 88-89)

2p **25** Vat samen welke twee argumenten de tekst geeft tegen de bedoelde hulp.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 8 van tekst 3 is er sprake van dat boeren een andere behandeling krijgen dan een fabrikant van chipmachines.

1p **26** Welke conclusie kan naar aanleiding van deze andere behandeling worden getrokken, gelet op de strekking van de tekst?
Boeren zijn ondernemers die
A gedrag vertonen dat op dat van consumenten lijkt.
B meer klagen dan andere ondernemers.
C niet opgewassen zijn tegen hun bestaan.
D ten onrechte een uitzonderingspositie bekleden.

2p **27** In alinea 7 en 8 van tekst 3 wordt gebruikgemaakt van argumentatie op basis van vergelijking.
Noem daarvan twee voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Uit het taalgebruik van tekst 3 spreekt regelmatig een spottende houding tegenover het gedrag van overheid, consumenten en boeren.

3p **28** Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 3 tot en met 5 vijf woorden of woordgroepen waarin die spottende houding tot uiting komt.

2p **29** Geef de hoofdgedachte van tekst 3 weer in één zin.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Tekst 4

Darwin zou het nu ook samen doen

(1) In 1839 ontving de Engelse wetenschapper Charles Darwin een uitvoerige brief van de Duitse geograaf Alexander von Humboldt (in het Frans) waarin deze tal van eigen observaties over klimaat en soorten toetst aan die van Darwin. In de loop van zijn leven verstuurde Charles Darwin 6.500 brieven en hij ontving er 7.500. Hij correspondeerde met alle grote Europese geleerden van zijn tijd. Darwin werkte echter, zoals zijn tijdgenoten, grotendeels alleen en met eigen geld. Zijn correspondentie, nu ondergebracht in een digitaal archief (www.darwinproject.ac.uk), laat zien hoezeer uitwisseling met anderen van belang was voor zijn ideeënvorming. Sommige brieven, zoals die van Humboldt, waren in feite een wetenschappelijk artikel avant la lettre[1].

(2) Sinds de tijd van Darwin is er veel veranderd. Wetenschap is steeds meer samenwerking geworden en steeds vaker is het geld voor die samenwerking de doorslaggevende factor. Een van de best bewaarde geheimen van de Europese integratie is het succes van de wetenschappelijke samenwerking. Dat succes bestaat uit verschillende dimensies. Er is veel geld beschikbaar voor wetenschap en innovatie. Het Europese subsidieprogramma *Horizon 2020* heeft 80 miljard te verdelen over zeven jaar. Open toegang tot wetenschappelijke publicaties is daar onderdeel van, zodat onderzoekers gratis toegang hebben tot de meest recente wetenschappelijke inzichten.

(3) Dit Europese kaderprogramma bereikt zijn zevende vijfjarenfase. De Europese academies voor wetenschap werken samen, net als nationale financiers. Er zijn beurzen voor onderzoekers en er bestaan tal van Europese instituties voor wetenschap, zoals de *European Science Foundation* en de *European Research Council*, die zich richten op onderzoekers van de hoogste kwaliteit en die bedragen uitkeren die in de miljoenen kunnen lopen.

(4) Het belangrijkste: de financiering dwingt landen samen op te trekken, waardoor een groot aantal instellingen wordt blootgesteld aan geavanceerde methoden van werken. Dat laatste slaat niet alleen op moderne apparatuur, maar ook op de beoordeling van de staf en het scheiden van politiek en wetenschap. Ik heb ooit in het wetenschappelijke bestuur gezeten van een Spaanse onderzoeksorganisatie en zal niet de verbazing van mijn medebestuursleden vergeten toen ik vertelde dat je in Nederland geen lid van een partij hoefde te zijn om het te schoppen tot instituutsdirecteur.

(5) Er zijn wel punten van zorg, zoals de Europese bureaucratie: ook al wordt er gestreefd naar vereenvoudiging, toch zijn wetenschappers nog altijd veel tijd kwijt aan het opstellen van aanvragen en eenmaal toegewezen gelden worden aan strikte controle onderworpen. Daarnaast bestaat er een meestal onuitgesproken conflict tussen kwaliteit en evenredige verdeling: als kwaliteit de enige norm was, dan zouden rijke landen het meeste geld krijgen omdat zij meer en langer in wetenschap hebben geïnvesteerd. Dit wordt deels opgevangen door speciale stimuleringsprogramma's voor minderbedeelde landen. Tot slot steunt het hele systeem van beoordeling en toekenning van fondsen grotendeels op het vrijwillige werk van onderzoekers die elkaars werk beoordelen. Gezien de procedures is het niet denkbeeldig dat de bereidheid om tijd te investeren in dit systeem van peerreview[2] afneemt. Hiervoor is geen eenvoudige remedie, omdat het honoreren van nu nog vrijwillige beoordelingen het systeem veel duurder zou maken.

(6) Dit zijn muizenissen vergeleken bij de resultaten. Onderzoek is geen kwestie meer van vermogende individuen, zoals in Darwins tijd, en ook geen nationale activiteit, maar een spinnenweb van instellingen en onderzoeksgroepen. Zonder Europa geen goed onderzoek, zonder onderzoek geen sterk Europa. We moeten het hebben van onze collectieve intelligentie en intellectuele uitwisseling. Daarin zit de crux: in een Europese bevolking van 500 miljoen mensen is de basis voor de toptalenten en creativiteit veel breder dan in een land met zeventien miljoen inwoners.

naar: Louise O. Fresco
uit: NRC Handelsblad, 23 april 2014

noot 1 avant la lettre: vóór het begrip waar het om gaat, al bestond

noot 2 peerreview: beoordeling door collega's uit de eigen beroepsgroep

Het middendeel van tekst 4 loopt van alinea 2 tot en met alinea 5.

1p **30** Van wat voor soort tekststructuur is gebruikgemaakt in dit middendeel?
van de tekststructuur op basis van
- **A** middel en doel
- **B** probleem en oplossingen
- **C** voor- en nadelen
- **D** vraag en antwoord

In tekst 4 wordt benoemd welke positieve effecten voor onderzoekers voortvloeien uit het programma *Horizon 2020*.

2p **31** Noem twee belangrijke positieve effecten die dit programma voor onderzoekers biedt volgens alinea 2 en 3 van tekst 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Ik heb ooit in het wetenschappelijke bestuur gezeten van een Spaanse onderzoeksorganisatie en zal niet de verbazing van mijn medebestuursleden vergeten toen ik vertelde dat je in Nederland geen lid van een partij hoefde te zijn om het te schoppen tot instituutsdirecteur." (regels 64-71)

1p **32** Wat zegt deze uitspraak over de toenmalige situatie in Spanje?
In tegenstelling tot de toenmalige situatie in Nederland
- **A** had de Spaanse overheid op dat moment volledige financiële zeggenschap over Spaanse onderzoeksinstituten.
- **B** had de Spaanse politiek op dat moment directe invloed op wetenschappelijke ontdekkingen.
- **C** waren politiek en wetenschap in Spanje op dat moment op een ongewenste manier met elkaar verstrengeld.
- **D** waren wetenschappers in Spanje op dat moment voortdurend nauw betrokken bij politieke beslissingen.

"Er zijn wel punten van zorg, zoals de Europese bureaucratie" (regels 72-73)

2p **33** Naast de bureaucratie komen er nog andere punten van zorg aan de orde in de tekst. Noem twee van deze andere punten van zorg.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 5 van tekst 4 wordt gesproken over speciale stimuleringsprogramma's voor minderbedeelde landen.

1p **34** Wat is het beoogde effect van deze stimuleringsprogramma's, gelet op de strekking van alinea 5?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"We moeten het hebben van onze collectieve intelligentie en intellectuele uitwisseling." (regels 110-113)

2p **35** Geef aan aan welke van deze twee condities voor goed onderzoek het werk van Darwin al voldeed en geef aan waaruit je dat afleidt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **36** Welke van de onderstaande zinnen uit alinea 6 geeft het best de hoofdgedachte van de tekst weer?
A Onderzoek is geen kwestie meer van vermogende individuen, zoals in Darwins tijd, en ook geen nationale activiteit, maar een spinnenweb van instellingen en onderzoeksgroepen. (regels 103-108)
B Zonder Europa geen goed onderzoek, zonder onderzoek geen sterk Europa. (regels 108-110)
C We moeten het hebben van onze collectieve intelligentie en intellectuele uitwisseling. (regels 110-113)

1p **37** Hoe kan de toon van de tekst het best gekarakteriseerd worden?
A betrokken en kritisch
B bezorgd en tegendraads
C empathisch en professioneel
D neutraal en afstandelijk

Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde; de zinnen zijn al dan niet woordelijk ontleend aan tekst 4.

2p **38** Welke drie van onderstaande zinnen moet je beslist opnemen in een samenvatting van tekst 4?
1 Darwins correspondentie laat zien dat er ook in zijn tijd al uitwisseling van wetenschappelijke ideeën plaatsvond.
2 De Europese onderzoeksubsidie leidt tot bureaucratie, maar dat weegt niet op tegen de voordelen ervan.
3 Een succesvolle wetenschappelijke samenwerking is van groot belang voor de Europese integratie.
4 Het Europese subsidieprogramma *Horizon 2020* heeft 80 miljard te verdelen over zeven jaar.
5 Het Europese subsidieprogramma *Horizon 2020* stimuleert samenwerking en leidt tot een verbetering van onderzoeksmethoden.
6 Het is goed dat de Europese Unie de samenwerking in onderzoek bevordert.
7 Vanwege de Europese bureaucratie zijn wetenschappers veel tijd kwijt aan het opstellen van aanvragen.
8 Voor je wetenschappelijke carrière hoef je in Nederland geen lid te zijn van een politieke partij.

Uitwerkingen bij examen 2019-II

TEKST 1 DE EVOLUTIE LEERT ONS GEEN MORAAL

1p **1 (alinea) 16**
In alinea 17 lees je: 'Het wetenschappelijk onderzoek naar de evolutie en werking van de menselijke geest wordt niet bepaald bevorderd door pseudowetenschappelijke verzinsels.' (regels 228-232)
Met 'pseudowetenschappelijke verzinsels' doelt de schrijver op de boeken die hij in alinea 16 heeft genoemd: de populair-wetenschappelijke bestsellers *'Madame Bovary's Ovaries* door David en Nanelle Barash, *Jaloezie, de gevaarlijke passie* van David Buss, *Oerdriften op de werkvloer* van evolutionair psycholoog Bram Buunk, en het jongste voorbeeld: *Mismatch* van Ronald Giphart en Mark van Vugt' (regels 216-223).

1p **2 C**
Opvatting uit de evolutionaire biologie: 'De manier waarop wij denken, is bepaald door de *struggle for life* van onze verre voorouders uit de steentijd, zo'n miljoen jaar geleden.' (regels 24-28)
Opvatting uit de gedragsbiologie: 'Dat bepaalde ook het seksuele gedrag van onze jager-verzamelaar-voorouders, en aan die strategie zijn we nog altijd onderworpen.' (regels 44-48)

3p **3** De kern van een goed antwoord:
1 **Evolutie verloopt zeer langzaam.** [1p]
2 **De oorsprong van menselijke eigenschappen moet dus te vinden zijn bij apen / bij andere dieren.** [1p]
3 **Dat geldt ook voor moreel gedrag.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.
Voor de eerste stap in de argumentatie van De Waal zie regels 92-94: 'De achterliggende gedachte is duidelijk: evolutie verloopt zeer langzaam (...).'
Daaruit volgt: '(...) dus menselijke eigenschappen moeten ook bij andere dieren (en vooral bij onze nauwste verwanten) aanwezig zijn, hoe primitief ook.' (regels 94-97)
En tot die menselijke eigenschappen behoort ook moreel gedrag: 'De bekende apenonderzoeker Frans de Waal (...) betoogt dat bepaalde menselijke eigenschappen, zoals moreel besef, ook te vinden zijn bij onze nauwste verwanten, de mensapen.' (regels 80-86)

3p **4**

standpunt	Volgens De Waal is het gedrag van apen een voorbeeld voor de mens.
tegenwerping	**Het gedrag van apen duidt niet op empathie, maar op zelfzucht. / Apen dekken zich in tegen agressie.** [1p]
conclusie	**De natuur / het dierenrijk biedt ons geen voorbeeld / aanknopingspunt voor moraal.** [1p]
aanbeveling	**Beter is het om te onderzoeken hoe de mens tot een moreel wezen is geëvolueerd.** [1p]

Je samenvatting moet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.
Het standpunt van De Waal vind je in de regels 116-122.
De zin 'Maar is niet ook hier de wens de vader van de gedachte?' (regels 125-126) kondigt de tegenwerping aan – let op het woordje 'maar'. De tegenwerping: 'Er zijn

© ThiemeMeulenhoff

sterke aanwijzingen dat apen zich niet empathisch gedragen, maar zichzelf indekken tegen mogelijke agressie.' (regels 126-130)
De conclusie – let op het woordje 'dus': 'Het dierenrijk biedt dus weinig aanknopingspunten voor moraal.' (regels 134-135)
En omdat we geen morele oordelen uit de natuur kunnen halen, hebben de schrijvers deze aanbeveling: 'Maar je kunt wel onderzoeken hoe de mens tot een moreel wezen is geëvolueerd.' (regels 145-147)

2p **5** De kern van een goed antwoord:
1 **Volgens De Waal laten apen zich leiden door eerlijkheid en empathie/ verzoening/troost.** [1p]
2 **Volgens de tekst dekken apen zich in tegen angst voor agressie/geweld / willen apen met hun gedrag agressie vermijden.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden, je mag niet meer dan 25 woorden gebruiken en je mag geen voorbeelden geven.
De visie van De Waal: 'De Waal zegt bewijs te hebben gevonden voor een besef van *fairness* (eerlijkheid) in apen.' (regels 97-100) En: 'Volgens De Waal (…) kunnen we een voorbeeld nemen aan de empathie van apen, die zich met elkaar verzoenen na conflicten en bij wie buitenstaanders de vechtersbazen troosten.' (regels 116-122)
De visie van de schrijvers: 'Er zijn sterke aanwijzingen dat apen zich niet empathisch gedragen, maar zichzelf indekken tegen mogelijke agressie. Zowel de winnaar als de verliezer van een gevecht wordt "getroost", wat de kans op een gewelddadige confrontatie verkleint.' (regels 126-133)

1p **6** **C**
De opvatting van Chomsky: 'Volgens (…) Chomsky is menselijke taal vrij recent (zo'n honderdduizend jaar geleden) ontstaan, wellicht dankzij een mutatie (…).' (regels 167-171)
De opvatting van Dawkins: '(…) in zijn onlangs verschenen autobiografie blijken zijn inzichten geëvolueerd te zijn en omarmt hij Chomsky's ideeën over taal: hij spreekt van een "macromutatie".' (regels 204-208)
De opvatting van De Waal: '(…) evolutie verloopt zeer langzaam, dus menselijke eigenschappen moeten ook bij andere dieren (en vooral bij onze nauwste verwanten) aanwezig zijn, hoe primitief ook.' (regels 93-97)
De opvatting van Gould: 'Soms, zegt Gould, kan evolutie heel snel verlopen, met grote sprongen.' (regels 152-154)

2p **7** De kern van een goed antwoord:
1 **Alinea 11 en 12 van tekst 1: (We kunnen niets leren van de natuur): kijk maar naar Hume / daar waarschuwde Hume ook al voor.** [1p]
2 **Tekstfragment 1: (We kunnen wel leren van de natuur): kijk maar naar de (resultaten van de) neurowetenschappen.** [1p]

Er wordt hier niet gevraagd naar de visies, maar naar de argumenten voor die visies.
De visie in tekst 1 en het argument: 'Het dierenrijk biedt dus weinig aanknopingspunten voor moraal. (…) De Schotse filosoof David Hume waarschuwde in de achttiende eeuw al tegen de notie dat uit de manier waarop de wereld in elkaar zit, is af te leiden dat ze zo zou moeten zijn.' (regels 134-141)
De visie in tekstfragment 1 en het argument: 'Er is een herwaardering van het verband tussen mens en dier, mede onder invloed van de neurowetenschappen. Die kijken naar de hersenen van een mens en naar de hersenen van een aap en zien dat er geen enkel onderdeel in de mensenhersenen zit dat niet ook in de apenhersenen zit.' (tekstfragment 1, alinea 1)

© ThiemeMeulenhoff

2p **8** De kern van een goed antwoord:
1 **Het betreft argumentatie op basis van autoriteit.** [1p]
2 **Deze argumentatie is overtuigend, omdat ze is gebaseerd op de overtuiging van veel deskundigen in de neurowetenschappen.** [1p]

of
1 **Het betreft argumentatie op basis van autoriteit.** [1p]
2 **Deze argumentatie is niet overtuigend, omdat wel de werkwijze van de deskundigen op het betreffende vakgebied wordt beschreven, maar niet de conclusies / omdat de deskundigen verbanden zien die nog aangetoond moeten worden.** [1p]

of
1 **Het betreft argumentatie op basis van vergelijking.** [1p]
2 **Deze argumentatie is overtuigend, want als je mensen met ratten kunt vergelijken, is de vergelijking van mensen met apen zeker aanvaardbaar.** [1p]

of
1 **Het betreft argumentatie op basis van vergelijking.** [1p]
2 **Deze argumentatie is niet overtuigend, want de vergelijking tussen mensen en ratten is van geheel andere orde / omvat veel meer verschillen dan de vergelijking van mensen met apen.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 40 woorden gebruiken.
De geïnterviewde Frans de Waal heeft het over het verband tussen mens en dier. Als argument vergelijkt hij de overeenkomst tussen mensen- en apenhersens met de overeenkomst die neurowetenschappers zien tussen ratten- en mensenhersens.
Je kunt het op twee manieren bekijken. Eerste mogelijkheid: De Waal ontleent een argument aan conclusies van neurowetenschappers. Hij argumenteert dus op basis van autoriteit.
Tweede mogelijkheid: De Waal vergelijkt onderzoek naar overeenkomsten tussen apen- en mensenhersens met onderzoek naar overeenkomsten tussen ratten- en mensenhersens. Hij argumenteert dus op basis van vergelijking.
Beide argumentaties kun je op twee manieren beoordelen: als overtuigend of als niet overtuigend. Je oordeel, hoe het ook uitvalt, moet je natuurlijk goed beredeneren.

2p **9** De kern van een goed antwoord:
1 **Het betreft argumentatie op basis van vergelijking.** [1p]
2 **De argumentatie is overtuigend, omdat onderzoek laat zien dat mensen en apen evenveel neuronen in hun hersenen hebben / omdat een mensenbrein zich niet onderscheidt van een groot apenbrein.** [1p]

of
1 **Het betreft argumentatie op basis van vergelijking.** [1p]
2 **De argumentatie is niet overtuigend, omdat het menselijk brein en het apenbrein weliswaar fysiek op elkaar lijken, maar dat zegt niets over het bestaan van emoties bij dieren / maar daarmee zijn emoties bij dieren nog niet aangetoond.** [1p]

Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 50 woorden gebruiken.
De neurowetenschappers 'trekken de hele dag door lijnen tussen dierlijke hersendelen en menselijke hersendelen en hebben geen enkele moeite met het idee dat misschien bepaalde emoties bij dieren voorkomen' (laatste zin tekstfragment 1).
Ze vergelijken dierlijke hersens met menselijke hersens, en argumenteren dus op basis van vergelijking.
Deze argumentatie kun je op twee manieren beoordelen: als overtuigend of als niet overtuigend. Je moet je oordeel, hoe het ook uitvalt, natuurlijk goed beredeneren.

© ThiemeMeulenhoff

2p **10**

	Chomsky	Levinson
bij wie ontstaan?	**alleen bij de mens**	**bij mensachtigen**
wanneer ontstaan?	**ongeveer 100.000 jaar geleden**	**meer dan 60.000 jaar geleden**

Vier antwoorden goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie: 0p.

Bij wie is de taal ontstaan? De opvatting van Chomsky: 'Volgens de Amerikaanse taalkundige en filosoof Noam Chomsky is menselijke taal vrij recent (zo'n honderdduizend jaar geleden) ontstaan, wellicht dankzij een mutatie die geleid heeft tot een gewijzigde "bedrading" van het menselijk brein.' (regels 167-173)
De opvatting van Levinson: 'Ik kan me ook voorstellen dat andere mensachtigen ook al zoiets hadden als taal.' (alinea 2, tekstfragment 2)
Wanneer is de taal ontstaan? De opvatting van Chomsky: 'zo'n honderdduizend jaar geleden' (regels 169-170).
De opvatting van Levinson: '(…) ik betwijfel of de enorme diversiteit van talen die je nu buiten Afrika vindt, in 60.000 jaar ontstaan kan zijn.' (alinea 1, tekstfragment 2)

2p **11** Twee van de volgende vier woorden/woordgroepen:
1 'vermakelijk tijdverdrijf' (regel 226)
2 'pseudowetenschappelijke' (regels 231-232) / 'pseudowetenschap' (regels 235-236)
3 'verzinsels' (regels 232)
4 'ontmaskeren' (regel 236)

Per juist woord / juiste woordgroep: 1p.

Je hebt de keuze uit vier woorden of woordgroepen waaruit geringschatting blijkt. Uit de eerste drie citaten blijkt dat de schrijvers de evolutionaire psychologie niet serieus nemen. Uit het vierde citaat blijkt dat ze de evolutionaire psychologie misleidend vinden.

1p **12 C**
De opvatting die moet worden bijgesteld, vind je in alinea 18: 'Daaraan maken niet alleen de genoemde bestsellerauteurs zich schuldig, maar ook Frans de Waal met zijn empathische aap – ze praten de lezer een vaste, op de evolutie gebaseerde moraal aan.' (regels 243-249)

2p **13 D**
Zoals vaak, kun je de hoofdgedachte afleiden uit de slotalinea: 'Wij zijn niet de gevangenen van onze geschiedenis, maar moeten onze creatieve geest benutten om de maatschappij in te richten naar ons goeddunken. Wat een goede maatschappij is, dat vertelt de evolutie ons niet. Dat zullen we zelf moeten bedenken.'
(regels 283-290)

2p **14 (uitspraken) 4** [1p] **en 5** [1p]
Uitspraak 4: 'Achterhaalde morele opvattingen gekoppeld aan ongefundeerde speculaties leiden dan tot bevestiging van bestaande stereotypen (…).'
(regels 250-253)
Uitspraak 5: 'De Schotse filosoof David Hume waarschuwde in de achttiende eeuw al tegen de notie dat uit de manier waarop de wereld in elkaar zit, is af te leiden dat ze zo zou moeten zijn.' (regels 136-141)

1p **15 C**
De tekst behandelt de opvatting van Darwin en de consequenties van die opvatting: 'Darwin heeft ons geleerd dat de eigenschappen van levende wezens in de loop van de geschiedenis zijn ontstaan, evoluerend door natuurlijke selectie. Als dat klopt, dan zouden wij een gewijzigde versie zijn van onze verre voorouders en meer lijken op onze nauwste verwanten, de chimpansees, dan op "lagere" dieren. Taal en moraal zouden dan een lange geschiedenis hebben.' (regels 11-21)
De schrijvers laten op verschillende manieren zien dat die opvatting geen stand houdt. In plaats van te speculeren kunnen we volgens de schrijvers 'beter nagaan waar wij onze bijzondere vermogens aan danken' (regels 261-263). Want: 'Een evolutionaire verklaring van het ontstaan van morele vermogens dwingt ons op geen enkele manier om bepaalde morele opvattingen te omarmen.' (278-283) Met als conclusie: 'Wat een goede maatschappij is, dat vertelt de evolutie ons niet. Dat zullen we zelf moeten bedenken.' (regels 287-290)
Het gaat dus om een betoog met de bedoeling de lezers ervan te overtuigen dat onze morele opvattingen niet kunnen worden verklaard uit de evolutie. Let ook op de titel: 'De evolutie leert ons geen moraal'.

3p **16 (uitspraken) 2** [1p]**, 4** [1p] **en 6** [1p]
Uitspraak 2 gaat over een belangrijk punt in de tekst. Hij komt overeen met de conclusie aan het begin van alinea 12: 'Het dierenrijk biedt dus weinig aanknopingspunten voor moraal.' (regels 134-135) En met de conclusie in de slotzinnen van de tekst: 'Wat een goede maatschappij is, dat vertelt de evolutie ons niet. Dat zullen we zelf moeten bedenken.' (regels 287-290)
Uitspraak 4 gaat ook over een belangrijk punt in de tekst: kritiek op de evolutionaire psychologie. Zie regels 213-234: 'Populair-wetenschappelijke boeken over de evolutionaire oorsprong van de menselijke natuur zijn bestsellers (…). Nu kun je het lezen van zulke boeken zien als een onschuldig en ook wel vermakelijk tijdverdrijf, maar wij vinden de inhoud ervan zorgelijk. (…) De meeste wetenschappers negeren evolutionaire psychologie.'
En ook uitspraak 6 is zo belangrijk dat je hem in een beknopte samenvatting niet kunt missen. Zie regels 239-243: 'Het wordt griezelig als zulke pseudowetenschappelijke inzichten onze moraal gaan verklaren en zo een bepaalde visie op het samenleven rechtvaardigen.'
Met de uitspraken 1 en 3 zullen de schrijvers het niet eens zijn. Uitspraak 5 staat bijna letterlijk in de tekst (regels 197-199), maar het gaat hier niet om een belangrijk punt in het betoog van de schrijvers. Hij hoort dus niet in een beknopte samenvatting van de tekst.

3p **17 1 F**
2 F
3 W
4 W
5 W

Vijf uitspraken goed beoordeeld: 3p. Vier goed:2p. Drie goed: 1p. Twee goed of minder goed: 0p.

Om met zekerheid te bepalen of uitspraak 1 feitelijk is, moet je even nagaan waar 'Hetzelfde geldt' naar verwijst: 'Sekseverschillen in menselijk gedrag zijn dus vooral cultureel bepaald en hebben misschien heel weinig te maken met onze biologische evolutie.' (regels 58-61) Zowel uitspraak 1 als de zin die eraan voorafgaat zijn feitelijk. Ze gaan over controleerbare feiten.
Dat geldt ook voor uitspraak 2. Weliswaar maakt het woord 'waarschijnlijk' de uitspraak enigszins onzeker, maar het gaat in deze zin om feiten die in beginsel controleerbaar zijn.
Uitspraak 3 is met de uitdrukking 'vermakelijk tijdverdrijf' en met de zinsnede 'wij vinden de inhoud ervan zorgelijk' (negatief) waarderend.
In uitspraak 4 wijst de uitdrukking 'Het wordt griezelig' op een (negatieve) waardering.
In uitspraak 5 wijzen de woorden 'We kunnen beter nagaan' op een (positieve) waardering van de schrijvers.

 © ThiemeMeulenhoff

© ThiemeMeulenhoff

TEKST 2 NEE, MENEER DE POLITICUS, MIJN STATISTIEKEN ZIJN NIET LINKS

1p **18 D**
Zie regels 1-10: 'Het lijkt nog niet zo lang geleden dat politici (…) zich (…) konden vinden in de gedeelde overtuiging dat verstandig beleid gebaseerd moet zijn op een juist begrip van de wereld. Statistieken, feiten en wetenschappelijke bevindingen waren daarbij van onvervangbare waarde.'

1p **19 B**
Met de uitdrukking 'slim gekozen etiketten' wil de schrijver zijn lezers overtuigen dat het om onjuiste etiketten gaat. Hij geeft geen argument, maar suggereert dat de etiketten opzettelijk zijn gekozen om de geloofwaardigheid van deskundigen te ondermijnen.

2p **20** De kern van een goed antwoord:
1 **Politici krijgen een groter electoraal gewin.** [1p]
2 **Er vindt geen serieus debat meer plaats.** [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen. Je mag geen voorbeelden geven.
Zie regels 48-52: 'Het levert electoraal soms meer op deze mensen naar de mond te praten dan hen als volwaardige burgers te behandelen en serieus met hen in debat te gaan.'

3p **21** De kern van een goed antwoord:
1 **Wetenschappers moeten openheid betrachten / toegeven dat ze soms bevooroordeeld zijn. (alinea 5)** [1p]
2 **Wetenschappers moeten uitleggen dat ze elkaars ideeën niet op inhoud controleren, maar wel elkaars onderzoeksmethoden controleren. (alinea 6)** [1p]
3 **Wetenschappers moeten zich beperken tot uitspraken waarover het wetenschappelijk forum het eens is / moeten kritische kanttekeningen plaatsen bij bewijsvoering op basis van een enkel onderzoek. (alinea 7)** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden, je mag niet meer dan 60 woorden gebruiken en je mag geen voorbeelden geven.
Het eerste advies leid je af uit alinea 5. Het is samengevat in het begin van alinea 6: 'Ten eerste door openheid te betrachten. Immers, mensen die wetenschappers andere dan louter wetenschappelijke motiveringen toedichten, hebben gewoon een punt. Wetenschappers zijn ook maar gewoon mensen, met meningen, vooroordelen, belangen, en politieke voorkeuren. (…) En dus moeten wetenschappers toegeven dat zij zelf bevooroordeeld zouden kunnen zijn.' (regels 73-85)
Het tweede advies, in alinea 6: 'Wetenschappers moeten uitleggen dat ze elkaar niet op de inhoud van hun ideeën controleren, maar op de wijze waarop ze hun bedenksels toetsen aan de werkelijkheid.' (regels 92-97)
Het derde advies, in alinea 7: 'Wetenschappers zouden zich publiekelijk moeten beperken tot uitspraken waarover in het wetenschappelijk forum een redelijke mate van overeenstemming bereikt is.' (regels 105-109) Of: 'Als wetenschappers al iets moeten zeggen op basis van een enkel onderzoek, dan zouden ze onvermoeibaar de nodige kanttekeningen moeten plaatsen bij de opgevoerde bewijsvoering.' (regels 118-123)

1p **22 D**
De beperkingen van de wetenschappelijke methode: 'Jazeker, wetenschap is onvolmaakt. Gegevens zijn onvolkomen en de wijze waarop wetenschappers conclusies kunnen trekken op basis van wat ze observeren, is onderwerp van voortdurend wetenschapsfilosofisch debat. Bovendien: er zijn nogal wat interessante vragen die we niet met wetenschappelijke methoden kunnen beantwoorden, bijvoorbeeld over hoe het voelt om vluchteling of werkloze of kansloze jongere te zijn.' (regels 128-140)
Maar die beperkingen moeten we voor lief nemen, stelt de schrijver. Want de wetenschappelijke methode is 'de beste wijze (…) om tot een bepaald soort kennis te komen' (regels 146-148). En die kennis is nodig om te 'voorkomen dat journalisten of politici op een oneigenlijke wijze met minder stevige wetenschappelijke bevindingen aan de haal gaan' (regels 124-127).
Kortom: de wetenschappelijke methode kent zijn beperkingen. Maar zonder de wetenschappelijke bevindingen kan er geen goed politiek debat worden gevoerd.

1p **23 B**
De schrijver begint zijn betoog met een beschrijving hoe statistieken, feiten en wetenschappelijke bevindingen hun rol in het politieke debat zijn kwijtgeraakt (alinea's 1-4). Hij heeft hier een standpunt over: in alinea 4 noemt hij het een gevaarlijke ontwikkeling.
Vervolgens stelt hij: 'Het wordt daarom tijd dat wetenschappers die neergeworpen handschoenen eens opnemen.' (regels 68-70). In de rest van de tekst beargumenteert hij hoe belangrijk het is dat wetenschappers 'voorkomen dat journalisten of politici op een oneigenlijke wijze met minder stevige wetenschappelijke bevindingen aan de haal gaan' (regels 124-127). De tekst is bedoeld om de lezer ervan te overtuigen dat er geen beter alternatief is (zie regel 128).

TEKST 3 KUNNEN WE NORMALER DOEN OVER ETEN?

2p **24** De kern van een goed antwoord:
1 **nieuwe technologie die gebruikt wordt in de voedselindustrie**
2 **mogelijke gezondheidsrisico's**
3 **(betwistbare) voorlichting over wat gezond is**
Drie aspecten goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee: 0p.
Je antwoord mag niet langer zijn dan 30 woorden.
Het wantrouwen wordt genoemd in alinea 2: 'Zoals vaker wordt de vooruitgang diep gewantrouwd.' (regels 13-14)
Die zin verwijst naar de opsomming in alinea 1: 'Of het nu gaat om de technologie achter ons eten (E-nummers, klonen, genetische modificatie van gewassen), de gezondheidsrisico's bij de productie van ons eten (de dioxinecrisis, de EHEC-epidemie, de gekkekoeienziekte, Q-koorts) of de voorlichting over ons eten (wanneer mogen bedrijven voedsel aanprijzen als gezond?).' (regels 1-10)
Er wordt gevraagd naar drie aspecten. De voorbeelden moet je niet noemen.

2p **25** De kern van een goed antwoord:
1 **Andere bedrijfstakken krijgen deze hulp ook niet.** [1p]
2 **Je straft er de verstandige ondernemer mee. / Boeren zijn hierdoor minder geneigd om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de bedrijfsvoering.** [1p]
of
1 **Als je iets geeft, blijven ze terugkomen.** [1p]
2 **Risico lopen is inherent aan ondernemen.** [1p]
Je moet in een of meer volledige zinnen antwoorden en je mag niet meer dan 30 woorden gebruiken.
Je moet de argumenten samenvatten, dus je mag ze niet letterlijk aanhalen uit de tekst.
Argument 1: '"Belangrijke sectoren, als voedsel, hebben regulering nodig", zei de voorman van de melkveehouders in de *NRC*. Maar, beste meneer, dat geldt voor alle bedrijven.' (regels 64-68)

Argument 2: 'Er is nog een argument tegen al die hulp: je beloont slecht gedrag en straft de verstandige ondernemer.' (regels 88-90) Ofwel: 'Met elke ronde hulp zullen er dus minder boeren zijn die voor zichzelf kunnen zorgen.' (regels 98-100)
Ook goed als argument 1: 'Als een overheid eenmaal begint met geld uitdelen, dan schreeuwen de ontvangers voortdurend om meer hulp.' (regels 41-44)
Ook goed als argument 2: 'Op- en neergang hoort echt bij de economie en dus bij ondernemen. En de financiële neergangen zal je echt zelf moeten opvangen, ook als boer (…).' (regels 73-77)

1p **26 D**
Zie regels 73-77: 'Op- en neergang hoort echt bij de economie en dus bij ondernemen. En de financiële neergangen zal je echt zelf moeten opvangen, ook als boer (hoge uitzonderingen daargelaten).' En regels 86-87: 'Op grillige markten hebben boeren geen monopolie.'

2p **27** De kern van een goed antwoord:
Melkveehouders worden vergeleken met
1 'alle bedrijven' (regel 68) / met andere ondernemers [1p]
2 en met een chipmachines-fabrikant (die ook met financiële golfbewegingen te maken heeft). [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Zie regels 64-68: '"Belangrijke sectoren, als voedsel, hebben regulering nodig", zei de voorman van de melkveehouders in de *NRC*. Maar, beste meneer, dat geldt voor alle bedrijven.'
En regels 74-80: 'En de financiële neergangen zal je echt zelf moeten opvangen, ook als boer (hoge uitzonderingen daargelaten). Neem bijvoorbeeld een fabrikant van chipmachines: die is niet anders gewend.'

3p **28** Vijf van de volgende elf woorden/woordgroepen:
1 'innige relatie' (regel 22)
2 'toegestopt' (regel 24)
3 'superenthousiaste (geldschieter)' (regels 25-26)
4 'immense subsidieverstrekker' (regels 29-30)
5 'betutteling' (regel 36)
6 '(beleid dat) zwalkt' (regels 36-37)
7 'platwalsen' (regels 39-40)
8 'verzoeknummers' (regel 40)
9 'geld uitdelen' (regel 42)
10 'schreeuwen (om meer hulp)' (regels 42-44)
11 'bliefde' (regel 45 en regel 47)
Vijf woorden of woordgroepen goed: 3p. Vier goed: 2p. Drie goed: 1p. Minder dan drie: 0p.
Je hebt elf mogelijkheden. De spot blijkt uit overdrijving (1, 3, 4, 9, 10) of uit erg alledaags woordgebruik dat je in dit serieuze verband niet verwacht (2, 5, 6, 7, 8 en 11). Let erop dat je voorbeelden uit de alinea's 3 tot en met 5 komen.

2p **29** De kern van een goed antwoord:
De overheid moet niet voortdurend de voedselindustrie / de boeren subsidiëren.
of
Boeren moeten zelf hun bedrijfsrisico's financieren.
Het gaat om de hoofdgedachte, dus je antwoord moet uit één zin bestaan. Die zin mag niet meer dan 15 woorden tellen.
Let voor de hoofdgedachte op de laatste twee alinea's. Je kunt het op twee manieren benaderen. In de eerste formulering ligt het accent op de overheidssubsidie voor boeren, in de tweede op het ondernemerschap van de boeren.

© ThiemeMeulenhoff

Zie regels 88-90: 'Er is nog een argument tegen al die hulp: je beloont slecht gedrag en straft de verstandige ondernemer.'
En regels 74-76: 'En de financiële neergangen zal je echt zelf moeten opvangen, ook als boer (…).'

TEKST 4 DARWIN ZOU HET NU OOK SAMEN DOEN

1p **30 C**
In de alinea's 2, 3 en 4 somt de schrijfster de voordelen op van de internationale samenwerking die is ontstaan: 'Een van de best bewaarde geheimen van de Europese integratie is het succes van de wetenschappelijke samenwerking. Dat succes bestaat uit verschillende dimensies.' (regels 28-32) Ze heeft het over de financiële voordelen, de geavanceerde werkmethoden waartoe de financiering dwingt en de scheiding van politiek en wetenschap.
In alinea 5 behandelt ze een aantal nadelen, of zoals zij ze in regel 72 noemt: 'punten van zorg'. Nadelen: bureaucratie, het conflict tussen kwaliteit en evenredige verdeling en het gevaar dat de bereidheid tot het beoordelen van elkaars werk afneemt.

2p **31** Twee van de volgende drie positieve effecten:
1 Er is open toegang tot wetenschappelijke publicaties.
2 Er zijn beurzen verkrijgbaar. / Veel Europese instituties voor wetenschap keren hoge bedragen uit voor onderzoek.
3 Het maakt intensievere samenwerking mogelijk.
Per juist positief effect: 1p.
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Het eerste positieve effect: 'Open toegang tot wetenschappelijke publicaties is daar onderdeel van, zodat onderzoekers gratis toegang hebben tot de meest recente wetenschappelijke inzichten.' (regels 37-41)
Het tweede positieve effect: 'Er zijn beurzen voor onderzoekers en er bestaan tal van Europese instituties voor wetenschap (…) die zich richten op onderzoekers van de hoogste kwaliteit en die bedragen uitkeren die in de miljoenen kunnen lopen.' (regels 46-54)
Het derde positieve effect: 'De Europese academies voor wetenschap werken samen' (regels 43-45).
Niet goed: 'Het Europese subsidieprogramma *Horizon 2020* heeft 80 miljard te verdelen over zeven jaar.' (regels 34-37) Want er wordt gevraagd naar de positieve effecten die voortvloeien uit het programma *Horizon 2020*, dus naar de effecten van die 80 miljard. Het bedrag zelf is geen effect.

1p **32 C**
De uitspraak volgt op een opmerking over 'de beoordeling van de staf en het scheiden van politiek en wetenschap' (regels 61-63). Het voorbeeld van de Spaanse onderzoeksorganisatie maakt duidelijk dat je in Spanje indertijd lid moest zijn van een politieke partij om instituutsdirecteur te kunnen worden. Ofwel: politiek en wetenschap waren daar toen niet gescheiden maar met elkaar verstrengeld.

2p **33** De kern van een goed antwoord:
1 De toewijzing van subsidie gebeurt niet alleen op basis van kwaliteit. / Er is een (meestal onuitgesproken) conflict tussen kwaliteit en evenredige verdeling. [1p]
2 De bereidheid om elkaars werk gratis te beoordelen / om mee te doen in het peerreviewsysteem zou kunnen afnemen. [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Het eerste punt van zorg: 'Daarnaast bestaat er een meestal onuitgesproken conflict tussen kwaliteit en evenredige verdeling (…).' (regels 79-82)

© ThiemeMeulenhoff

Het tweede punt van zorg: 'Tot slot steunt het hele systeem van beoordeling en toekenning van fondsen grotendeels op het vrijwillige werk van onderzoekers die elkaars werk beoordelen. Gezien de procedures is het niet denkbeeldig dat de bereidheid om tijd te investeren in dit systeem van peerreview afneemt.' (regels 89-97)

1p **34** De kern van een goed antwoord:
Het beoogde effect is dat minderbedeelde/armere landen meer kansen krijgen / dat rijke landen niet nog meer voorsprong krijgen.
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
De stimuleringsprogramma's worden genoemd in de regels 86-89: 'Dit wordt deels opgevangen door speciale stimuleringsprogramma's voor minderbedeelde landen.' Welk probleem wordt er deels door opgevangen? Dat lees je in de zin die eraan voorafgaat: 'als kwaliteit de enige norm was, dan zouden rijke landen het meeste geld krijgen omdat zij meer en langer in wetenschap hebben geïnvesteerd.' (regels 82-86)

2p **35** De kern van een goed antwoord:
1 **Het werk van Darwin voldoet aan de voorwaarde van intellectuele uitwisseling.** [1p]
2 **Dat is af te leiden uit de correspondentie van Darwin met alle grote Europese geleerden van zijn tijd.** [1p]
Je antwoord moet bestaan uit een of meer volledige zinnen.
Zie regels 10-19: 'Hij correspondeerde met alle grote Europese geleerden van zijn tijd. Darwin werkte echter, zoals zijn tijdgenoten, grotendeels alleen en met eigen geld. Zijn correspondentie (…) laat zien hoezeer uitwisseling met anderen van belang was voor zijn ideeënvorming.'

2p **36** **C**
Een sleutelzin in deze tekst staat in het begin: 'Wetenschap is steeds meer samenwerking geworden en steeds vaker is het geld voor die samenwerking de doorslaggevende factor.' (regels 24-28)
Het gaat in de tekst niet zozeer om Darwin of om Europa, maar om het belang van goede samenwerking in de wetenschap. Dat is het best verwoord in het citaat in antwoord C.

1p **37** **A**
De betrokkenheid van de schrijfster blijkt vooral uit de enthousiaste opsomming van de positieve effecten van het Europese subsidieprogramma in de alinea's 2, 3 en 4. Dat ze kritisch is blijkt uit de zorgen die ze verwoordt in alinea 5.

2p **38** **2, 3 en 6**
Drie zinnen goed: 2p. Twee goed: 1p. Minder dan twee: 0p.
Zin 2 geeft een belangrijke stap in de tekst weer. Het gaat om het eerste punt van zorg dat de schrijfster onder woorden brengt in alinea 5.
Ook zin 3 is belangrijk voor de gedachtegang. Zie regels 28-31: 'Een van de best bewaarde geheimen van de Europese integratie is het succes van de wetenschappelijke samenwerking.' En regels 108-110: 'Zonder Europa geen goed onderzoek, zonder onderzoek geen sterk Europa.'
Zin 6 sluit aan op de opsomming van positieve effecten van Europese subsidiëring in de alinea's 2, 3 en 4.

© ThiemeMeulenhoff

Oefenen met het examen van 2021-I. De antwoorden en uitwerkingen vind je op mijn.examenbundel.nl.

Deel 3 Examen zonder uitwerkingen

Examen 2021-I

Tekst 1

We leren (n)iets van de geschiedenis

(1) In brede kring leeft het idee dat kennis van de geschiedenis een nuttige zaak is. We zouden kunnen leren van historische ervaringen. Als we een analyse hebben gemaakt van de oorzaken van historische mislukkingen en rampen, kunnen we daaruit conclusies trekken over het te voeren beleid in heden en toekomst. Kortom, wie het verleden kent, hoeft het niet te herhalen.

(2) Historici moeten dan wel opmerkelijk verstandige lieden zijn en zodoende veelgevraagde beleidsdeskundigen. Wie even nadenkt over deze gedachten, zal zich realiseren dat die grotendeels onjuist moeten zijn. Anders zouden we ondertussen toch wereldwijd in vrijwel perfecte samenlevingen moeten leven?

(3) Je hebt niet veel aan historische kennis. In Nederland hebben we de afgelopen jaren te maken gehad met de uitzonderlijke situatie dat twee opeenvolgende minister-presidenten geschiedenis hadden gestudeerd. Zij hebben echter nimmer de indruk gewekt dat hun beleid aan kwaliteit heeft gewonnen door hun historische kennis.

(4) Ik heb vrijwel mijn hele werkzame leven doorgebracht onder historici. Mij is echter nooit opgevallen dat historici betere analisten van hun eigen tijd waren dan niet-historici. Zij waren onveranderlijk even verrast door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici. Zagen zij het einde van de Koude Oorlog[1)] aankomen, en wat daarvan de betekenis en consequenties zouden zijn? Helemaal niet. Met de kredietcrisis ging het al niet anders. Historici onderscheidden zich in niets van hun verwarde tijdgenoten.

(5) Een helder inzicht in de eigen tijd heeft te maken met gezond verstand en een goed gevoel voor maatschappelijke verhoudingen. In het algemeen geldt dat we stekeblind de toekomst in struikelen. De meeste academische historici die ik heb gekend, zullen overigens direct toegeven dat historische kennis geen enkele garantie is voor een betere kijk op heden en toekomst.

(6) Het menselijk leervermogen is beperkt als het gaat om historische kennis en de emoties van de waan van de dag zijn dominant. Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.

(7) Nu al zeven decennia wordt ons elk jaar door tientallen, zo niet honderden sprekers op 4 en 5 mei voorgehouden dat wat in die vijf jaren is gebeurd, nooit meer mag gebeuren. Dat er uit de gebeurtenissen van die jaren en de periode daarvoor belangrijke lessen moeten worden geleerd. Discriminatie en uitsluiting mogen nooit worden getolereerd. Ons land moet gastvrij zijn als het gaat om de opvang van vluchtelingen

noot 1 De Koude Oorlog (1945-1991) was een periode van gewapende vrede tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, en hun verschillende bondgenoten.

die in eigen land met de dood worden bedreigd. Onze steden staan vol met monumenten die ons aan die essentiële, uniek leerzame periode uit ons verleden herinneren.

(8) We hebben mooie internationale verdragen ondertekend waarin we beloven vluchtelingen op te nemen. Van dit leerzame verleden, dit volstrekte dieptepunt in onze nationale geschiedenis, heeft een groot deel van de huidige Nederlandse bevolking niets geleerd. Zodra de gelegenheid zich voordeed, bleken vele Nederlanders direct bereid tot discriminatie en uitsluiting.

(9) Nu het ernaar uitziet dat Nederland enkele tienduizenden vluchtelingen uit het Midden-Oosten zal opnemen, zijn we getuige van een beschamende vreemdelingenhaat. Alle klassieke verdachtmakingen van ‘De Ander’ worden onmiddellijk van stal gehaald, zonder enig steekhoudend bewijs. We hadden op 4 en 5 mei beter gratis poffertjes kunnen uitdelen; dat had evenveel geholpen als al die prachtige toespraken van de afgelopen zeventig jaar.

(10) Terwijl academische historici niet veel moeten hebben van een bruikbaar verleden, zijn ‘de media’ er dol op. Die veronderstelde bruikbaarheid blijkt meestal het gevolg van simpele en misleidende analogieën. De bekendste en meestgebruikte analogie betreft de teloorgang van de Weimar Republiek en de opkomst van het nationaalsocialisme, in combinatie met het fenomeen Hitler. Vrijwel iedere nieuwe dictator wordt vroeg of laat vergeleken met Hitler, waarbij dan de veronderstelling is dat de nieuwe dictator vergelijkbare gevaren voor de wereld zou kunnen veroorzaken. Daarbij wordt bijna altijd vergeten dat Duitsland in de jaren dertig de tweede industriële mogendheid ter wereld was.

(11) Zoals bekend is, hebben de andere grote mogendheden in de jaren dertig aanvankelijk gedacht dat zij Hitler met concessies wel tevreden konden stellen, zodat hij ingepast kon worden in het bestaande Europese statensysteem. Omdat daar in het geval van nazi-Duitsland niets van terecht is gekomen, hebben velen daaruit de historische les gedestilleerd dat er met dictaturen nooit te praten valt. Zo is er in het begin van de Koude Oorlog vaak geargumenteerd dat er met de Sovjet-Unie nu eenmaal niet te overleggen viel. Hitler en Stalin waren echter totaal verschillende schurken en de Sovjet-Unie was nazi-Duitsland niet.

(12) Ter gelegenheid van het feit dat in 2014 het begin van de Eerste Wereldoorlog een eeuw geleden was, verschenen er pretentieuze artikelen in de krant waarin de suggestie werd gewekt dat de strategische situatie in Europa in 2014, met de Russische leider als hoofdrolspeler, sterk deed denken aan de rampzalige gebeurtenissen van een eeuw eerder. Het zou zomaar helemaal mis kunnen gaan. Dat de alliantiestructuur van 2014 fundamenteel anders was dan in 1914, dat het bestaan van nucleaire wapens een grote oorlog in Europa uiterst onwaarschijnlijk heeft gemaakt en dat de machtsbasis van Poetin in vergelijking met die van het westers bondgenootschap (NAVO[2)]) plus EU) niets voorstelt, werd niet duidelijk gemaakt. Paniekzaaierij is immers een van de belangrijkste activiteiten van ‘de media’.

noot 2 De Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht met als doel door onderlinge samenwerking de veiligheid van niet-communistische landen van Europa tegen eventuele agressie van de Sovjet-Unie te waarborgen.

(13) Een andere vaak gebruikte analogie is de ondergang van het (West-)Romeinse Rijk[3)]. Het relatieve machtsverval van de VS is volgens conservatieve stemmingmakers goed te vergelijken met de verzwakking van het Romeinse Rijk in zijn nadagen. Dat werd overspoeld door barbaarse immigranten en was door politieke disfunctie niet in staat zich te verdedigen. En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?

(14) Daarbij wordt licht vergeten dat het Romeinse imperium een straatarme, pre-industriële natie was met een infrastructuur die tekortschoot. Zowel de VS als de EU vertonen gebreken, maar dat neemt niet weg dat hun organisatievermogen en infrastructuur van een andere orde zijn dan die van het Romeinse Rijk. Bovendien hebben de immigrantenstromen geen militaire capaciteit, zoals de barbaarse stammen.

(15) In 1988 verscheen *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May en de politicoloog Richard Neustadt. De ondertitel van dat boek luidt *The Uses of History for Decision-Makers.* Kortom, geschiedenis waar je wat aan hebt. Het boek levert concrete, zij het teleurstellend beperkte resultaten voor beleidsmakers. De auteurs zijn zich bewust van het feit dat ze bezig zijn met een academische exercitie en dat hun boek, hoe nuttig ook, ongetwijfeld niet gelezen zal worden door de politici die de beslissingen nemen die later vaak zeldzaam stompzinnig blijken te zijn – bijvoorbeeld de Amerikaanse invasie van Irak in 2003.

(16) De gebruikte geschiedenis bestaat in het boek uit analyses van historische gebeurtenissen die vooral de Amerikaanse buitenlandse politiek betreffen. De auteurs komen na een uitputtende analyse van hun historisch materiaal met drie aanbevelingen voor degenen die belangrijke beslissingen moeten nemen.

(17) In de eerste plaats is het zaak geen overhaaste besluiten te nemen. Rust is van eminent belang. Vooral over de doelstellingen van het beleid dient helderheid te bestaan. Ten tweede zijn alle historische analogieën uit den boze. Die leiden eigenlijk altijd tot ongewenste resultaten. In de derde plaats is het van wezenlijk belang om de wordingsgeschiedenis van de crisis, waarin beslissingen moeten worden genomen, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en te analyseren. Na een dik boek met gevalsbeschrijvingen is dit een nogal mager resultaat. Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken. Historicus hoef je er niet voor te zijn.

(18) Toch is dit ook een pleidooi voor historische kennis. De historicus kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming. Historische situaties lijken misschien soms op elkaar, maar dat wil niet zeggen dat ze identiek zijn en dezelfde dynamiek vertonen. Historici kunnen vanzelfsprekend de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, al zal vaak blijken dat zij het onderling niet eens zijn over die geschiedenis.

(19) Maar historici, hoe bekwaam ook, kunnen weinig verstandigs over de toekomst zeggen. Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken. Anders dan veel leken denken, herhaalt de geschiedenis zich niet. Zeker, er zijn patronen die steeds weer opnieuw

noot 3 In 476 werd de laatste West-Romeinse keizer afgezet en hield het West-Romeinse Rijk op te bestaan.

voorkomen, maar die patronen wijken op subtiele wijze van elkaar af. **(20)** Het valt enigszins te vergelijken met de vier seizoenen die elk jaar terugkeren. Dat op de herfst de winter zal volgen, staat vast. Maar hoe streng die winter zal worden, is onvoorspelbaar. Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel onverwachte gebeurtenissen. Veel van de huidige technologie is al tientallen jaren geleden aangekondigd, maar wellicht de belangrijkste technische noviteit van de afgelopen jaren, de smartphone, was een onvoorziene ontwikkeling.

naar: Maarten van Rossem
uit: Maarten! vrijdag 27 november 2015

De tekst ‘We leren (n)iets van de geschiedenis’ kan door middel van onderstaande kopjes in zes delen worden onderverdeeld:
deel 1: Inleiding
deel 2: Het (on)nut van historische kennis
deel 3: Ons (on)vermogen lessen te trekken uit het verleden
deel 4: Vergelijkingen tussen heden en verleden
deel 5: Poging tot toepassing in de praktijk
deel 6: Slot

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2, ‘Het (on)nut van historische kennis’?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4, ‘Vergelijkingen tussen heden en verleden’?
1p **3** Bij welke alinea begint deel 5, ‘Poging tot toepassing in de praktijk’?

1p **4** Welke functie heeft alinea 1 in tekst 1 met name ten opzichte van alinea 2?
Alinea 1 toont ten opzichte van alinea 2 met name een
A algemene doelstelling.
B beredeneerde hypothese.
C onterechte constatering.
D vooropgeplaatste conclusie.

1p **5** Hoe kan het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 1 en 2 van tekst 1 getypeerd worden?
A als erudiet: uit dat tekstgedeelte blijkt een hoge mate van geleerdheid
B als naïef: uit dat tekstgedeelte blijkt een hoge mate van goedgelovigheid
C als objectief: uit dat tekstgedeelte blijkt een wetenschappelijke houding
D als sceptisch: uit dat tekstgedeelte blijkt afkeuring van andere meningen

In alinea 4 van tekst 1 vind je een argumentatie. De functie van elk gedeelte in deze argumentatie kan met behulp van functiewoorden worden weergegeven.

3p **6** Neem de nummers van zin 2 tot en met 6 van de betreffende tekstgedeeltes over en noteer daarachter het juiste functiewoord. Je mag elk van de genoemde functiewoorden meer dan eens gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden: afweging, argument, nuancering, standpunt, subargument, toegeving, voorbehoud, voorwaarde, weerlegging.

zin 1	Ik heb … onder historici. (regels 31-32)	constatering
zin 2	Mij is … dan niet-historici. (regels 33-35)	…..
zin 3	Zij waren … als niet-historici. (regels 35-38)	…..
zin 4 + 5	Zagen zij … Helemaal niet. (regels 38-42)	…..
zin 6	Met de … niet anders. (regels 42-43)	…..
zin 7	Historici onderscheidden … verwarde tijdgenoten. (regels 43-45)	herhaling standpunt

In alinea 3 en 4 van tekst 1 komt de vraag aan de orde of historische kennis zinvol is of niet.

2p **7** Aan welke twee criteria is de zinnigheid van historische kennis af te meten volgens alinea 3 en 4 van tekst 1?

1p **8** Citeer uit alinea 6 tot en met 9 van tekst 1 de zin die de strekking van deze alinea’s het beste samenvat.

“We hadden op 4 en 5 mei beter gratis poffertjes kunnen uitdelen; dat had evenveel geholpen als al die prachtige toespraken van de afgelopen zeventig jaar.” (regels 101-105)

1p **9** Van welk stijlmiddel wordt in de geciteerde zin gebruikgemaakt?

“Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.” (regels 60-64)

2p **10** Vat met gebruikmaking van onderstaand schema samen waarom de gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting volgens tekst 1 niet zo leerzaam en bruikbaar blijken als velen denken. Maak daartoe onderstaande zinnen af en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden. Geef geen voorbeelden.

deelzin 1	Weliswaar …
deelzin 2	maar toch …

In alinea 19 en 20 van tekst 1 wordt geargumenteerd op basis van vergelijking.

2p **11** Geef de strekking van alinea 20 weer. Vul daartoe de tweede en de derde regel van onderstaand schema aan.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Relativering	Weliswaar zijn in de geschiedenis patronen waar te nemen,
Standpunt	maar toch
Argument	

In alinea 10 tot en met 13 van tekst 1 staan woorden die suggereren dat er sprake is van een negatieve houding ten opzichte van de media.

3p **12** Noteer de nummers van de vijf woorden of woordgroepen uit onderstaande rij waarmee bedoelde negatieve houding in de tekst tot uitdrukking wordt gebracht.
1 ‘de media’ (regel 108)
2 veronderstelde (regel 109)
3 simpele en misleidende (regel 111)
4 teloorgang (regel 113)
5 gedestilleerd (regels 135-136)
6 schurken (regel 142)
7 pretentieuze (regel 147)
8 fundamenteel anders (regel 156)
9 onwaarschijnlijk (regel 159)
10 Paniekzaaierij (regel 164)
11 conservatieve stemmingmakers (regel 171)
12 politieke disfunctie (regel 176)

“En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?” (regels 177-178)
Volgens tekst 1 is het antwoord op deze vraag ontkennend.

2p **13** Leg uit met welke twee hoofdargumenten dit ontkennende antwoord in de tekst wordt onderbouwd.
Geef antwoord in een of meerdere zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

In het tekstgedeelte van de alinea’s 10 tot en met 14 van tekst 1 wordt een aantal historische analogieën besproken en telkens ontkracht.

1p **14** Welk algemeen punt van kritiek kan worden gegeven op de analogieën, gelet op de strekking van de tekst?
De analogieën zijn
A aangedikt en tendentieus.
B beladen en emotionerend.
C gedateerd en weinig herkenbaar.
D onvolledig en versimpeld.

In tekst 1 wordt gesteld dat de historicus “kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming.” (regels 238-240)

1p **15** Citeer uit alinea 19 en 20 van tekst 1 de zin die het best duidelijk maakt waarom analogieën niet deugen als basis voor besluitvorming.

2p **16** Welke drie van onderstaande uitspraken zijn het meest in overeenstemming met de inhoud en het doel van tekst 1?
Noteer de nummers.
Deze tekst
1 laat zien dat het weinig zinvol te noemen is om het verleden te gebruiken als basis voor analyse van het heden.
2 maakt duidelijk dat nuchterheid en reflectie van belang zijn tijdens onverwachte gebeurtenissen en de journalistieke weergave daarvan.
3 maakt duidelijk dat politieke beleidsmakers er per definitie geen baat bij hebben om te luisteren naar historici.
4 relativeert het belang van historische kennis door in te gaan op misvattingen en tegenvallende onderzoeksresultaten.
5 schetst een genuanceerd beeld van de auteurs en hun boek *Thinking in Time*.
6 zet vraagtekens bij pogingen tot duiding van het heden op basis van kennis van het verleden, zodat het belang van historische kennis wordt gerelativeerd.

Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde; de zinnen zijn al dan niet woordelijk aan de tekst ontleend.

3p **17** Noteer de nummers van de vier zinnen die het best passen in een samenvatting van tekst 1.
1 De bekendste en meest gebruikte analogie tussen heden en verleden betreft de teloorgang van de Weimar Republiek en de opkomst van het nationaalsocialisme.
2 Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel onverwachte gebeurtenissen.
3 Historici kunnen de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, verklaren en gedeeltelijk voorspellen.
4 Historici zijn onveranderlijk al even verrast door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici.
5 In kranten en televisieprogramma’s maakt men graag gebruik van simpele en misleidende analogieën.
6 Over het belang van inzicht in het verleden wordt soms te badinerend gedaan, met name door mensen die er geen verstand van hebben.
7 Velen beschouwen de Duitse bezetting als een leerzaam en bruikbaar verleden.
8 Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken zonder inzicht in het verleden te hebben.

"Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken." (regels 234-235)

1p **18** Waar verwijst het woord 'dit' uit het citaat naar?
'Dit' verwijst naar
- **A** de aanbeveling om de wordingsgeschiedenis van crises nauwkeurig te analyseren.
- **B** de conclusie dat je geen historicus hoeft te zijn om tot het geboekte resultaat te komen.
- **C** de drie aanbevelingen voor mensen die belangrijke beslissingen moeten nemen.
- **D** het boek *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May.

tekstfragment 1

(1) Volgens de Delftse toekomstonderzoeker, econoom en docent Van der Duin, ook verbonden aan de Fontys Hogeschool in Tilburg, kan de focus op historische parallellen contraproductief werken in maatschappelijke besluitvorming. 'Steeds verwijzen naar de Amerikaanse invasie in Irak in 2003 slaat bijvoorbeeld de discussie over grondtroepen in Syrië dood. Lessen uit het verleden zijn beperkt. Ik pleit voor meer vrijheid van denken over wat er in deze situatie zou kunnen gebeuren, lukken en misgaan.'
(2) De automatische nadruk op historische continuïteit is volgens Van der Duin niet alleen een vorm van gemakzucht, maar heeft bij bedrijven en overheden ook te maken met gevestigde belangen. 'De meeste instanties denken op korte termijn, waar veranderingen geleidelijk gaan, behapbaar zijn en dus beheersbaar. Het echt nieuwe is ongrijpbaar en dus moeilijk op te pakken. Voor het gemak negeren ze het dan maar.'

naar: Martijn van Calmthout
uit: de Volkskrant, 8 december 2015

2p **19** Met welke twee argumenten wordt in tekstfragment 1 het nut van historische kennis gerelativeerd? Noteer de nummers van twee van onderstaande argumenten.
Het nut van historische kennis is volgens tekstfragment 1 beperkt, want
1. door te verwijzen naar het verleden krijgt het unieke van nieuwe ontwikkelingen te weinig aandacht.
2. het is lastig om nut en onnut te onderscheiden binnen wat we leren van de geschiedenis
3. het steevast vergelijken van het heden met het verleden is een vorm van gemakzucht.
4. historische kennis beperkt de mogelijkheid om nieuwe oplossingen te verzinnen.
5. in maatschappelijke besluitvorming werkt historische kennis contraproductief.
6. regelmatig worden veranderingen tegengehouden met een beroep op historische kennis.

In tekstfragment 1 wordt het begrip 'historische continuïteit' gebruikt.

1p **20** Welk begrip uit tekst 1 komt in betekenis (nagenoeg) overeen met het begrip 'historische continuïteit' zoals dat gebruikt is in tekstfragment 1?
- **A** historische kennis (regels 21-22)
- **B** emoties van de waan van de dag (regels 59-60)
- **C** bruikbaar verleden (regel 63)
- **D** historische analogieën (regel 223-224)
- **E** wordingsgeschiedenis (regel 228)
- **F** historisch proces (regels 266-267)

tekstfragment 2

De unieke bijdrage van het vak geschiedenis aan de vorming van de leerling is inzicht en overzicht bieden in die enorme wereld die achter ons ligt en tegelijkertijd deel uitmaakt van onze cultuur. Het begrijpen van het heden en het op juiste wijze beslissen over de toekomst, kan niet zonder kennis van de ontwikkeling die ons gebracht heeft waar we nu zijn. Wie niet weet waar hij vandaan komt, weet niet waarheen hij onderweg is. We noemen dit historisch besef. Er zitten schakels tussen verleden, heden en toekomst.

Fragment uit de visienota die Cees van der Kooij en Ton van der Schans namens de VGN schreven en die op vrijdag 4 maart is gepresenteerd op het Tweede Nationaal Geschiedenisonderwijscongres in de EUR. 12-03-2016

In tekstfragment 2 is sprake van een ander gedachtegoed over het nut van geschiedenis dan in de hoofdtekst.

1p **21** Citeer uit de eerste drie alinea's van tekst 1 de zin die het meest overeenkomt met de visie zoals die naar voren komt uit tekstfragment 2.

1p **22** In welk tekstgedeelte van tekst 1 wordt de visie zoals die naar voren komt uit tekstfragment 2 het meest expliciet weersproken?

A in alinea 1 en 2
B in alinea 12 en 13
C in alinea 13 en 14
D in alinea 18 en 19

tekstfragment 3

(1) Veel jonge historische wetenschappers kwamen onlangs bijeen voor een internationale conferentie. De politieke instrumentalisering van geschiedenis, bijvoorbeeld bij het gebruik van historische analogieën, was een terugkerend thema in de gastlezingen, workshops en presentaties van de promovendi. Gastspreker Hans Kribbe – tot 2005 werkzaam bij de Europese Commissie en daarna onder meer adviseur van de Russische regering over EU-beleid – was daar heel nuchter over: “Elke poging lessen uit de geschiedenis op huidige politieke kwesties te plakken is een politieke daad.”
(2) Voor politici is geschiedenis een instrument, aldus Kribbe, dat wordt ingezet om politieke initiatieven te legitimeren. In beleidsjargon: gebeurtenissen uit het verleden worden gebruikt om te *framen*. Voor elke historische analogie bestaat een andere gebeurtenis die juist het tegendeel bewijst. Het is de taak van academici, betoogde Kribbe, deze frames te deconstrueren. Leren van de geschiedenis is alleen mogelijk als we ons bewust worden van de relativiteit van de geconstrueerde narratieven.

naar: Conferentie: ‘Reflecteren op geschiedenis heeft zin’
uit: Achtergrond - 17 december 2015 - Auteurs: Marieke Oprel, Hannah van der Heijde

In tekst 1 wordt uitgebreid toegelicht wat voor velen het belangrijkste motief zou zijn om de geschiedenis te bestuderen. In tekstfragment 3 wordt daarvoor een ander motief genoemd.

2p **23** Benoem deze beide motieven.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

2p **24** Wat moeten historici volgens tekstfragment 3 doen in de visie van Hans Kribbe?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Tekst 2

De fata morgana van een basisinkomen

(1) Er is weer volop aandacht voor het idee van een basisinkomen. Een linkse partij bracht een manifest uit met een pleidooi voor een (lokaal) basisinkomen en de gemeenten Nijmegen, Wageningen en Tilburg willen hiermee gaan experimenteren.
(2) Voor de media is Rutger Bregman hét gezicht van dit nieuwe pleidooi. Bregman pleit voor een basisinkomen van circa 1.000 euro per maand, de zogenoemde armoedegrens, voor iedere Nederlander. Dit kost bijna 195 miljard euro per jaar – ruim 30 procent van het bbp[1]. Onzinnig is zijn argument ‘dat dit veel geld kost, maar dat de overheid nu al 50 procent bbp voor haar rekening neemt’. Bregman vergeet te vermelden dat dit inclusief uitgaven voor zorg, onderwijs en veiligheid is. Als we hierbij alle uitkeringen, toeslagen en de meeste heffingskortingen optellen, ontstaat al snel een tekort van 70 miljard euro. Als we rekening houden met arbeidsmarkteffecten, is het tekort nog veel groter. Zijn claim dat bijstandsgerechtigden[2] gelukkiger worden van een basisinkomen klinkt als een fata morgana als we beseffen dat de andere Nederlanders worden geconfronteerd met een belastingverhoging van ten minste 25 procent.
(3) Er circuleren ook voorstellen waarbij iedere volwassene een basisinkomen krijgt gelijk aan de helft van de AOW[3] voor een echtpaar (circa 750 euro). Maar ook dan blijft er een gat over van 30 miljard euro. Bovendien zal een dergelijk basisinkomen niet volstaan. Immers, anderhalf miljoen (alleenstaande) AOW’ers zullen dan worden geconfronteerd met een verlaging van ruim 300 euro per maand. Uiteraard is het niet acceptabel dat een grote groep ouderen door de bodem van het bestaan zakt. Een aanvullende uitkering zal noodzakelijk zijn. Ook andere groepen zullen gecompenseerd moeten worden. Dit alles zal leiden tot nieuwe regelingen en bureaucratie.
(4) In de plannen voor de invoering van een basisinkomen krijgt de betaalbaarheidsdiscussie een plek onder de noemer dat er nog een aloude en allerminst opgeloste discussie over de dekking van een basisinkomen is. Daarom wil men het basisinkomen vooralsnog beperken tot de bijstand en wordt voorgesteld alle (sollicitatie)verplichtingen en regels voor bijverdiensten te schrappen. Omdat controle niet meer nodig is, kan fors bespaard worden op ambtenaren. Om te voorkomen dat het aantal bijstandsgerechtigden

noot 1 bbp: bruto binnenlands product. De totale geldwaarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten gedurende een jaar

noot 2 bijstandsgerechtigden: mensen die op geen enkele manier eigen inkomsten kunnen verkrijgen en niet in aanmerking komen voor een andere uitkering, kunnen een beroep doen op de Bijstandswet en zijn in die situatie bijstandsgerechtigd

noot 3 AOW: de Algemene Ouderdomswet (AOW) waarmee in Nederland het verplichte, collectieve ouderdomspensioen is geregeld. Ook de uitkering die volgens deze wet wordt gedaan, duidt men aan met de term AOW.

‘aanzienlijk’ groeit, beperkt men wel het bijverdienen tot het minimumloon.

(5) Er zal echter een enorme prikkel ontstaan om zwart meer te verdienen dan het minimumloon, terwijl er niemand is om dit te controleren. Uiteindelijk zal ook dit voorstel leiden tot nieuwe controles en bureaucratie.

(6) Er zijn ook principiële bezwaren tegen een basisinkomen. Talenten blijven onbenut en het staat haaks op het uitgangspunt van een activerende sociale zekerheid. In het verleden zijn verschillende delen van de verzorgingsstaat activerend gemaakt. Gemeenten namen hun verantwoordelijkheid voor een gebudgetteerde bijstandswet, waardoor de instroom zichtbaar afnam. Er kwam een arbeidsongeschiktheidsregeling die het principe ‘van wat mensen niet kunnen’ omdraaide naar ‘wat mensen wel kunnen’. In de nieuwe WIA[4] worden mensen die participeren dan ook extra beloond. Inmiddels is dit principe ook bij de jonggehandicapten in de nieuwe participatiewet het uitgangspunt geworden en worden op lokaal niveau afspraken gemaakt met werkgevers.

(7) Het voorstel tot een basisinkomen gaat bovendien voorbij aan het principe van wederkerigheid in solidariteit. Echte solidariteit is niet zomaar een uitkering, maar is: iedereen doet mee, opdat wie echt niet kan, verzorgd wordt.

(8) Eveneens onvermijdelijk is een verdere verstatelijking[5]. Zo worden de werknemersverzekeringen WW[6] en WIA afgeschaft en ondergebracht in het basisinkomen. Zou dit niet gebeuren, dan blijft immers een lappendeken aan regelingen bestaan. Dan moet echter ook afscheid worden genomen van loongerelateerde uitkeringen en het principe dat iemand die tijdelijk buiten zijn schuld werkloos is een hogere uitkering verdient dan het sociale minimum. Dit maakt de rol van de overheid onnodig groot en gaat ook voorbij aan het principe van goed werkgeverschap.

(9) Zo zit in de huidige WIA nadrukkelijk het principe dat goede werkgevers worden beloond. Wie ervoor zorgt dat zijn mensen niet arbeidsongeschikt worden, wie met andere woorden een goede werkgever is, wordt daarvoor beloond. Met een (lokaal) basisinkomen worden de verschillende verantwoordelijkheden van overheid, markt en samenleving verstoord, iets wat het ook zeer onwenselijk maakt.

naar: Raymond Gradus
uit: de Volkskrant, 19 mei 2015

Raymond Gradus is hoogleraar Bestuur en economie publieke sector aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

noot 4 WIA: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze door ziekte niet of minder kan werken. De afkorting staat voor Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen

noot 5 verstatelijking: het vergroten van de bemoeienis van de overheid met de maatschappij

noot 6 WW: de uitkering die iemand kan aanvragen als deze werkloos wordt, zodat deze toch een tijdelijk inkomen heeft. De afkorting staat voor Werkloosheidswet.

Een schrijver kan in de inleiding van een tekst op verschillende manieren de aandacht van de lezer trekken.

1p **25** Welke manier is in alinea 1 van tekst 2 met name gebruikt?

A aansluiten bij actuele ontwikkelingen en initiatieven om een basisinkomen in te voeren
B een opmerkelijk grote toename in geestdrift voor een basisinkomen onder de aandacht brengen
C het indirecte belang van de lezer bij het al dan niet lokaal invoeren van een basisinkomen benadrukken
D op ironische wijze de hernieuwde aandacht van bepaalde partijen voor het basisinkomen aan de orde stellen

Tekst 2 kan in drie opeenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: Een onhaalbaar plan
deel 2: Onbetaalbare alternatieven
deel 3: In conflict met het stelsel

1p **26** Bij welke alinea begint deel 2, ‘Onbetaalbare alternatieven’?

1p **27** Bij welke alinea begint deel 3, ‘In conflict met het stelsel’?

In alinea 2 van tekst 2 wordt geprobeerd Bregmans argumenten voor de invoering van een basisinkomen te weerleggen.

2p **28** Geef de kern van deze weerlegging weer en de conclusie die de auteur daaruit trekt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

“Er circuleren ook voorstellen waarbij iedere volwassene een basisinkomen krijgt gelijk aan de helft van de AOW voor een echtpaar (circa 750 euro).” (regels 34-38)

3p **29** Noem drie bezwaren die in de tekst tegen deze voorstellen worden geopperd.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 2 komt een aantal groepen aan bod die op een of andere manier belang hebben bij het al dan niet invoeren van een basisinkomen.

3p **30** Geef voor elk van de onderstaande groepen aan of het basisinkomen, gelet op tekst 2, voordelig of nadelig voor hen uitpakt en geef het hoofdargument daarbij weer.
Gebruik voor het hoofdargument een of meer volledige zinnen. Neem voor je antwoord onderstaand schema over en vul het verder in.

Groep	Voordelig / Nadelig	Hoofdargument(en)
AOW'ers		a)
Bijstandsgerechtigden		b) c)
De overheid		d) e)

"Het voorstel tot een basisinkomen gaat bovendien voorbij aan het principe van wederkerigheid in solidariteit." (regels 99-102)

2p **31** Leg uit wat genoemde wederkerigheid in solidariteit inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Aan tekst 2 ontbreekt een conclusie.

4p **32** Noem op basis van alinea 1 tot en met 9 de zes inhoudelijke elementen die beslist in een conclusie zouden moeten staan.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

Tekst 3

Stiekem ben ik een docent

(1) Soms vraag ik me af waarom ik in de krant schrijf. Uit ijdelheid? Natuurlijk, dat ook. Mensen herkennen mij en complimenteren mij met mijn columns, dat is leuk. Maar vaak gaat dat zo: 'Uw laatste column vond ik weer uitstekend. Waar ging die ook alweer over? Eh – dat ben ik even kwijt, maar ik vond hem wel goed.' Ik vind dat niet erg. Mensen lezen de krant niet om er onmisbare informatie uit te halen. De dingen die u echt moet weten, hoort u van uw naasten ('het dak lekt'), van uw collega's ('Jansen gaat failliet') of van internet ('Schiphol is dicht'). Kranten, radio en televisie leveren vooral entertainment, *nice to know*[1], maar zelden *need to know*.[2]

(2) Bij stukjes over voeding zou je denken dat de lezers eruit willen leren hoe ze gezonder kunnen eten. Maar daar zitten mensen niet op te wachten; ze hebben al vaak genoeg gehoord wat gezond is. Wat ze van de media willen, is verstrooiing. Ze willen schokkend nieuws ('Brood is slecht'), ze willen bevestiging ('Wijn is goed') en ze willen schuldigen zien ('ADHD komt door E-nummers[3]'). Journalisten moeten daaraan tegemoet komen, anders worden ze werkloos. Maar journalisten willen meer zijn dan entertainer: ze willen bedrog ontmaskeren en laten zien hoe het echt zit. Dat is een spagaat, maar nogal wat journalisten weten die spagaat om te zetten in een mooi ballet waarin ze datgene wat ze willen zeggen toch weten over te brengen.

(3) Mijn kijk op journalisten is door drie fases gegaan. De eerste was de naïeve, waarin ik vond dat de media mensen moesten onderwijzen. De tweede was een cynische fase: de media leveren alleen maar vermaak en geven niet om de feiten. De derde fase is er een van respect.

(4) Niet dat er geen slechte journalisten zijn; die zijn er, net als slechte loodgieters, chirurgen en bankiers. Sommige journalisten zijn bevooroordeeld of lui, ze schrijven maar wat op en ze leggen mensen woorden in de mond. Ik ben in prestigieuze televisieprogramma's geweest waarvan de redactie vond dat ze zelf wel wisten wat gezond was. Ze hadden de teksten al uitgeschreven en zochten alleen nog een professor zoals ik om die uit te spreken.

(5) Kranten moeten telkens weer met nieuws komen. Ze publiceren zonder grondige controle persberichten over de nieuwste ontdekkingen bij muizen, nieuwe geneeswijzen voor vetzucht, en ander twijfelachtig wetenschapsnieuws. Veel journalisten willen echt weten hoe het zit; ze zoeken dat uit en schrijven het op in een pakkend verhaal met een tiende van het aantal woorden van de gemiddelde wetenschappelijke publicatie. Ook sommige radio-interviewers hebben

noot 1 *nice to know:* leuk om te weten

noot 2 *need to know:* noodzakelijk om te weten

noot 3 E-nummers: door de Europese Unie goedgekeurde hulpstoffen om de eigenschappen van levensmiddelen, zoals kleur, geur of smaak, te veranderen

die gave. Midden in een live-uitzending schuiven ze er een schijnbaar onnozel vraagje tussen waarmee ze de zaak op scherp zetten en ik gedwongen word te kiezen: is het ‘ja’ of ‘nee’?

(6) Goede journalisten zijn beter in staat om de essentie eruit te pikken en die duidelijk op te schrijven dan de meeste wetenschappers. De allerbeste wetenschappers schrijven levendig, helder en eenduidig, maar 99% van de wetenschappelijke publicaties bestaat uit een stroom van vage, lange woorden met heel veel slagen om de arm. ‘Het zou zus kunnen zijn, maar eventueel kan het ook zo zijn, meer onderzoek is nodig’. Die vaagheid en die woordenbrij dienen soms om te verhullen dat de auteurs niets opmerkelijks gevonden hebben. Maar ook als ze wel iets hebben gevonden, staan ze vaak onvoldoende boven de stof om conclusies te durven trekken en moeilijke keuzes te maken. Ze volgen dus het voorbeeld van al die andere collega’s die in tienduizend moeilijke woorden niets zeggen.

(7) Dat het allemaal in het Engels moet, maakt het ook niet gemakkelijker. Vandaar dat ik bij proefschriften eerst de populaire Nederlandse samenvatting voor leken lees. Vaak blijkt pas wat de auteur zelf vindt van haar onderzoeksresultaten als ze zich niet meer kan verbergen achter jargon, maar gewonemensenwoorden moet gebruiken.

(8) Goede journalisten volgen zonder het te weten de aan Einstein toegeschreven uitspraak: *Everything should be made as simple as possible, but not simpler.*[4)] Dat is de kern van de wetenschap: niet-essentiële verschillen weglaten zodat de essentiële overeenkomsten overblijven en in natuurwetten kunnen worden vastgelegd. Voor die opgave sta ik in mijn wetenschappelijke werk, maar nog meer in interviews en columns. Dan word ik echt gedwongen te beslissen wat er weg kan en wat niet. Leg maar eens in twintig seconden uit of olijfolie gezond is en waarom. Uitputtend, maar als ik de formulering heb gevonden, is mijn eigen begrip verdiept.

(9) Mijn columns moeten leuk zijn om te lezen, maar net als een goede journalist wil ik meer dan u vermaken. Ik wil u iets laten zien, iets uitleggen, iets leren. En tijdens die moeizame pogingen om dat voor u op te schrijven, groeit mijn eigen inzicht. Zo leer ik zelf nog het meest van mijn stukjes. Ik schrijf dus in de krant om mezelf te dwingen een onderwerp te doordenken, als sport dus en een beetje uit ijdelheid. Maar stiekem hoop ik toch dat u er iets van leert.

naar: Martijn B. Katan
uit: NRC Handelsblad, 21 februari 2015

noot 4 *Everything should be made as simple as possible, but not simpler.*
Vertaling: Alles moet zo eenvoudig mogelijk worden gemaakt, maar niet eenvoudiger.

In alinea 2 van tekst 3 is sprake van een spagaat waarin de journalist zit.

3p **33** Leg de essentie van deze figuurlijke spagaat uit.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

“(…) maar nogal wat journalisten weten die spagaat om te zetten in een mooi ballet” (regels 36-38)

2p **34** Wat is er, gelet op tekst 3, nodig om de ‘spagaat’ om te zetten in ‘een mooi ballet’?

In tekst 3 worden de kwaliteiten van de journalistiek langs de meetlat gelegd.

4p **35** Noem uit alinea 4 en 5 zeven verschillende adviezen voor de journalist.
Nummer je antwoorden.

In alinea 6 en 7 van tekst 3 worden twee verklaringen gegeven waarom veel wetenschappers niet levendig, helder en eenduidig schrijven.

2p **36** Vat deze verklaringen samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In alinea 8 van tekst 3 wordt gesproken over de opgave waarvoor een wetenschapsjournalist gesteld wordt. Die opgave wordt ‘uitputtend’ genoemd.

1p **37** Wat zorgt er volgens tekst 3 met name voor dat die opgave uitputtend is?
A de eis om zaken beknopt op te schrijven
B de snelheid waarmee geantwoord moet worden
C het gebrek aan begrip bij geïnterviewden
D het streven naar maximale verdieping

“Ik vind dat niet erg” (regels 9-10)

1p **38** In welke alinea van tekst 3 wordt dit weersproken?
A in alinea 6
B in alinea 7
C in alinea 8
D in alinea 9

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

3p **39** Geef een samenvatting van alinea 5 van tekst 3.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In tekst 3 zijn meerdere tegengestelde belangen tussen groepen aanwijsbaar.

1p **40** In welke alinea komen de tegengestelde belangen van kranten versus individuele journalisten aan de orde?

A in alinea 2
B in alinea 4
C in alinea 5
D in alinea 6

Bijlagen

Register

Paragraaf in deel 1	2016-I	2016-II	2017-I	2017-II	2018-I	2018-II	2019-I	2019-II
§ 4: Tekstsoort, schrijfdoel, intentie van de schrijver	4, 12, 21, 25, 28, 31	19, 23, 27, 28, 38, 43	2, 5, 10, 12, 15, 17, 25, 28, 30, 35, 37	8, 12, 14, 19, 31, 32, 35	5, 7, 15, 19	8, 9, 13, 21, 22	1, 2, 22, 33, 34	11, 15, 23, 28, 37
§ 6: Hoofdgedachte en hoofdvraag	1, 2, 15, 17	1, 2, 3, 18, 37, 39	8, 9	1, 2, 39	1, 2, 14, 18, 27	19, 20	11, 13, 21, 26, 27	1, 13, 14, 29, 36
§ 7: Samenvatten	14, 18, 36	26	3, 4, 14, 29	–	9, 20	11, 12	10	4, 16, 38
§ 8: Functie van tekstgedeelte	7, 8	4, 5, 6, 7, 12, 34, 35	13, 39	–	13, 26	1, 6	35	30
§ 9: Standpunt en argumenten	11, 24	11	18, 21	20, 24, 34	6, 11, 17, 24	–	–	7, 25, 27
§ 10: Argumentatie en argumentatieschema's	29, 33	36, 42	7, 26	11	25	10, 17, 39	32	3, 8, 9
§ 11 en § 12: Drogredenen, aanvaardbaarheid van argumentatie	–	25, 31	6, 11, 19	5, 9, 18	3	–	9, 31	17, 19

© ThiemeMeulenhoff
© ThiemeMeulenhoff

Cijferbepaling deel 2

In deel 2 zijn volledige examens opgenomen. Na het maken van een examen kun je met behulp van deze tabel jezelf een cijfer geven. Bedenk daarbij dat dit niet meer is dan een cijfer bij benadering. Want bij veel vragen worden ook de grammatica en de spelling van je antwoorden beoordeeld.

aantal punten	cijfer							
	2016-I	**2016-II**	**2017-I**	**2017-II**	**2018-I**	**2018-II**	**2019-I**	**2019-II**
0	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**
1	**1,2**	**1,3**	**1,3**	**1,2**	**1,2**	**1,1**	**1,1**	**1,1**
2	**1,4**	**1,5**	**1,5**	**1,3**	**1,4**	**1,3**	**1,1**	**1,1**
3	**1,5**	**1,7**	**1,6**	**1,5**	**1,5**	**1,4**	**1,2**	**1,2**
4	**1,6**	**1,8**	**1,7**	**1,6**	**1,7**	**1,6**	**1,3**	**1,3**
5	**1,8**	**2,0**	**1,8**	**1,7**	**1,8**	**1,7**	**1,3**	**1,5**
6	**1,9**	**2,1**	**2,0**	**1,8**	**2,0**	**1,8**	**1,4**	**1,6**
7	**2,1**	**2,2**	**2,1**	**2,0**	**2,1**	**2,0**	**1,6**	**1,7**
8	**2,2**	**2,4**	**2,2**	**2,1**	**2,3**	**2,1**	**1,7**	**1,9**
9	**2,3**	**2,5**	**2,3**	**2,2**	**2,4**	**2,2**	**1,8**	**2,0**
10	**2,5**	**2,6**	**2,5**	**2,3**	**2,6**	**2,4**	**2,0**	**2,1**
11	**2,6**	**2,8**	**2,6**	**2,4**	**2,7**	**2,5**	**2,1**	**2,3**
12	**2,7**	**2,9**	**2,7**	**2,6**	**2,8**	**2,7**	**2,3**	**2,4**
13	**2,9**	**3,0**	**2,8**	**2,7**	**3,0**	**2,8**	**2,4**	**2,5**
14	**3,0**	**3,2**	**3,0**	**2,8**	**3,1**	**2,9**	**2,5**	**2,7**
15	**3,1**	**3,3**	**3,1**	**2,9**	**3,3**	**3,1**	**2,7**	**2,8**
16	**3,3**	**3,4**	**3,2**	**3,0**	**3,4**	**3,2**	**2,8**	**2,9**
17	**3,4**	**3,6**	**3,3**	**3,2**	**3,6**	**3,4**	**3,0**	**3,1**
18	**3,6**	**3,7**	**3,5**	**3,3**	**3,7**	**3,5**	**3,1**	**3,2**
19	**3,7**	**3,9**	**3,6**	**3,4**	**3,9**	**3,6**	**3,2**	**3,3**
20	**3,8**	**4,0**	**3,7**	**3,5**	**4,0**	**3,8**	**3,4**	**3,4**
21	**4,0**	**4,1**	**3,8**	**3,7**	**4,1**	**3,9**	**3,5**	**3,6**
22	**4,1**	**4,3**	**4,0**	**3,8**	**4,3**	**4,0**	**3,6**	**3,7**
23	**4,2**	**4,4**	**4,1**	**3,9**	**4,4**	**4,2**	**3,8**	**3,8**
24	**4,4**	**4,5**	**4,2**	**4,0**	**4,6**	**4,3**	**3,9**	**4,0**
25	**4,5**	**4,7**	**4,3**	**4,1**	**4,7**	**4,5**	**4,1**	**4,1**
26	**4,6**	**4,8**	**4,5**	**4,3**	**4,9**	**4,6**	**4,2**	**4,2**
27	**4,8**	**4,9**	**4,6**	**4,4**	**5,0**	**4,7**	**4,3**	**4,4**
28	**4,9**	**5,1**	**4,7**	**4,5**	**5,2**	**4,9**	**4,5**	**4,5**
29	**5,1**	**5,2**	**4,8**	**4,6**	**5,3**	**5,0**	**4,6**	**4,6**
30	**5,2**	**5,3**	**5,0**	**4,7**	**5,5**	**5,2**	**4,8**	**4,8**
31	**5,3**	**5,5**	**5,1**	**4,9**	**5,6**	**5,3**	**4,9**	**4,9**
32	**5,5**	**5,6**	**5,2**	**5,0**	**5,7**	**5,4**	**5,0**	**5,0**
33	**5,6**	**5,7**	**5,3**	**5,1**	**5,9**	**5,6**	**5,2**	**5,2**
34	**5,7**	**5,9**	**5,5**	**5,2**	**6,0**	**5,7**	**5,3**	**5,3**
35	**5,9**	**6,0**	**5,6**	**5,4**	**6,2**	**5,8**	**5,4**	**5,4**

© ThiemeMeulenhoff

aantal punten	cijfer							
	2016-I	**2016-II**	**2017-I**	**2017-II**	**2018-I**	**2018-II**	**2019-I**	**2019-II**
36	**6,0**	**6,1**	**5,7**	**5,5**	**6,3**	**6,0**	**5,6**	**5,6**
37	**6,1**	**6,3**	**5,8**	**5,6**	**6,5**	**6,1**	**5,7**	**5,7**
38	**6,3**	**6,4**	**6,0**	**5,7**	**6,6**	**6,3**	**5,9**	**5,8**
39	**6,4**	**6,5**	**6,1**	**5,8**	**6,8**	**6,4**	**6,0**	**6,0**
40	**6,6**	**6,7**	**6,2**	**6,0**	**6,9**	**6,5**	**6,1**	**6,1**
41	**6,7**	**6,8**	**6,3**	**6,1**	**7,1**	**6,7**	**6,3**	**6,2**
42	**6,8**	**6,9**	**6,5**	**6,2**	**7,2**	**6,8**	**6,4**	**6,4**
43	**7,0**	**7,1**	**6,6**	**6,3**	**7,3**	**7,0**	**6,6**	**6,5**
44	**7,1**	**7,2**	**6,7**	**6,5**	**7,5**	**7,1**	**6,7**	**6,6**
45	**7,2**	**7,3**	**6,8**	**6,6**	**7,6**	**7,2**	**6,8**	**6,8**
46	**7,4**	**7,5**	**7,0**	**6,7**	**7,8**	**7,4**	**7,0**	**6,9**
47	**7,5**	**7,6**	**7,1**	**6,8**	**7,9**	**7,5**	**7,1**	**7,0**
48	**7,6**	**7,7**	**7,2**	**6,9**	**8,1**	**7,6**	**7,2**	**7,2**
49	**7,8**	**7,9**	**7,3**	**7,1**	**8,2**	**7,8**	**7,4**	**7,3**
50	**7,9**	**8,0**	**7,5**	**7,2**	**8,4**	**7,9**	**7,5**	**7,4**
51	**8,1**	**8,2**	**7,6**	**7,3**	**8,5**	**8,1**	**7,7**	**7,6**
52	**8,2**	**8,3**	**7,7**	**7,4**	**8,6**	**8,2**	**7,8**	**7,7**
53	**8,3**	**8,4**	**7,8**	**7,5**	**8,8**	**8,3**	**7,9**	**7,8**
54	**8,5**	**8,6**	**8,0**	**7,7**	**8,9**	**8,5**	**8,1**	**7,9**
55	**8,6**	**8,7**	**8,1**	**7,8**	**9,1**	**8,6**	**8,2**	**8,1**
56	**8,7**	**8,8**	**8,2**	**7,9**	**9,2**	**8,8**	**8,4**	**8,2**
57	**8,9**	**9,0**	**8,3**	**8,0**	**9,4**	**8,9**	**8,5**	**8,3**
58	**9,0**	**9,1**	**8,5**	**8,2**	**9,5**	**9,0**	**8,6**	**8,5**
59	**9,1**	**9,2**	**8,6**	**8,3**	**9,7**	**9,2**	**8,8**	**8,6**
60	**9,3**	**9,4**	**8,7**	**8,4**	**9,8**	**9,3**	**8,9**	**8,7**
61	**9,4**	**9,5**	**8,8**	**8,5**	**9,9**	**9,4**	**9,0**	**8,9**
62	**9,6**	**9,6**	**9,0**	**8,6**	**10**	**9,6**	**9,2**	**9,0**
63	**9,7**	**9,7**	**9,1**	**8,8**		**9,7**	**9,4**	**9,1**
64	**9,8**	**9,8**	**9,2**	**8,9**		**9,9**	**9,7**	**9,3**
65	**9,9**	**9,9**	**9,3**	**9,0**		**10**	**10**	**9,4**
66	**10**	**9,9**	**9,5**	**9,1**				**9,5**
67		**10**	**9,6**	**9,2**				**9,7**
68			**9,7**	**9,4**				**10**
69			**9,8**	**9,5**				
70			**9,9**	**9,6**				
71			**9,9**	**9,7**				
72			**10**	**9,9**				
73				**9,9**				
74				**10**				

© ThiemeMeulenhoff

Colofon

Auteurs
M. Reints
P. Merkx

Vormgeving binnenwerk
Maura van Wermeskerken, Apeldoorn

Opmaak
Crius Group, Hulshout

Redactie
Marinell Bruys, Hoogerheide

Over ThiemeMeulenhoff
ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company.
We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs.
Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 49152 4
Eerste druk, tweede oplage, 2022

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO_2-neutraal geproduceerd.
Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.
Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

examenbundel 〉

vwo **Nederlands**
vwo **Engels**
vwo **Duits**
vwo **Frans**
vwo **Economie**
vwo **Bedrijfseconomie**
vwo **Maatschappijwetenschappen**
vwo **Geschiedenis**
vwo **Aardrijkskunde**
vwo **Wiskunde A**
vwo **Wiskunde B**
vwo **Wiskunde C**
vwo **Scheikunde**
vwo **Biologie**
vwo **Natuurkunde**

samengevat }

vwo **Economie**
vwo **Bedrijfseconomie**
vwo **Maatschappijwetenschappen**
vwo **Geschiedenis**
vwo **Aardrijkskunde**
vwo **Wiskunde A**
vwo **Wiskunde B**
vwo **Wiskunde C**
vwo **Scheikunde**
vwo **Biologie**
vwo **Natuurkunde**
havo/vwo **Nederlands 3F/4F**
havo/vwo **Rekenen 3F**

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidioom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidioom

vwo **Engels**
vwo **Duits**
vwo **Frans**

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

9 789006 491524